

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2559

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

ธันวาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

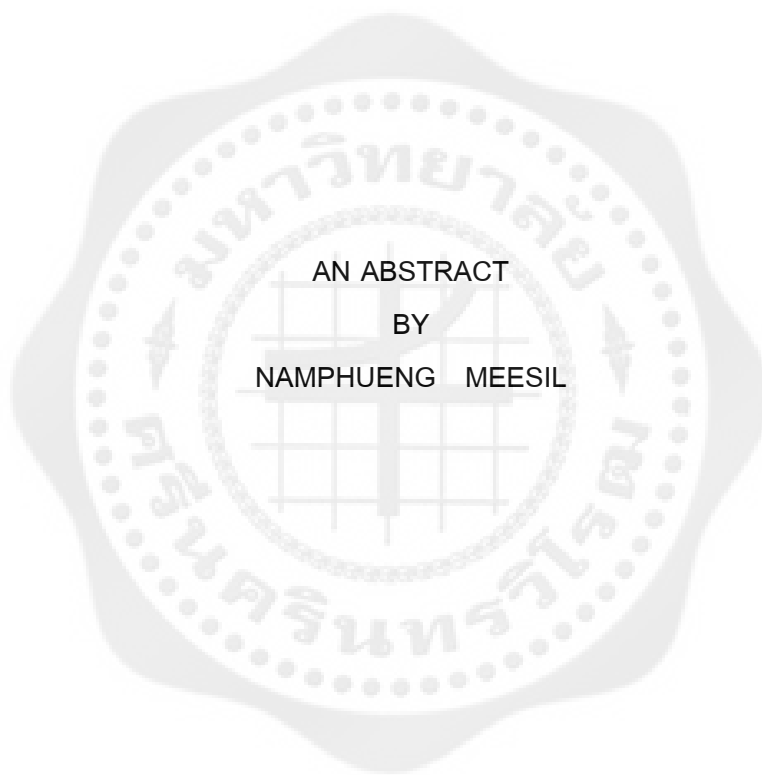
เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2559

น้ำผึ้ง มีติล. (2559). การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21. ปรินซ์ตัน: ปร.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศรา พึ่งโพธิ์สม, รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวี.

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายของการวิจัยระยะที่ 1 เพื่อทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวต้นแบบที่ประสบ ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และระยะที่ 2 เพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 การวิจัยในครั้งนี้ได้นำวิธีการวิจัยแบบวิธีการเดียวต่อเนื่องแบบตามลำดับขั้น โดยเป็นการนำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ ซึ่งการวิจัยในระยะแรกเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี ในครอบครัวต้นแบบจำนวน 9 ครอบครัว ใช้การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยใช้การตีความเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปสู่การสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยมีการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้โดยผู้เชี่ยวชาญ การสนทนากลุ่มผู้ปกครองและผู้สนใจที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลการศึกษา พบว่า ผู้ปกครองในครอบครัวต้นแบบให้นิยามความหมายของทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ไว้ 6 ประการ คือ ฟังตนเองได้ ปรับตัวง่าย แก้ไขปัญหาเป็น เข้ากับคนอื่นได้ดี คิดริเริ่มสร้างสรรค์และรับผิดชอบ ผู้ปกครองมีกระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาสภาพของผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัว 2) วางแผนการจัดการศึกษา 3) ค้นหาข้อมูล 4) ดำเนินการจัดการเรียนรู้ 5) ประเมินผล และ 6) ปรับปรุงการเรียนรู้ ทั้งนี้ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 คือ ผู้เรียนเกิดทักษะตามที่ครอบครัวมุ่งหวังและเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะที่แตกต่างกันในผู้เรียนแต่ละคน อีกทั้งครอบครัวเกิดการตระหนักรู้และเรียนรู้ไปพร้อมกับบุตรและยังพบการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของแต่ละครอบครัวที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานของบุตรอีกด้วย ข้อค้นพบจากการวิจัยในระยะที่ 1 ถูกนำไปแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ ผู้ปกครองและผู้สนใจได้เห็นพ้องถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้

REINFORCING LIFE AND CAREER SKILLS; AN EFFECT VERSION OF HOMESCHOOLING
IN THE TWENTY FIRST CENTURY

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Philosophy degree in Applied Behavioral Science Research
at Srinakharinwirot University

December 2016

Namphueng Meesil. (2016). *Reinforcing Life and Career Skills; An Effective Version of Homeschooling in the Twenty First Century*. Dissertation, Ph.D. (Applied Behavioral Science Research). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University.
Advisor Committee: Asst. Prof. Dr. Narisara Peungposop, Assoc. Prof. Dr.Sakchai Niruntawee.

The main purpose of this research study as follows: 1) To understand the meaning and process of home education that reinforced life and career skills in the twenty first century, and a vision of best practice for parents, as well as outcomes; 2) To create a curriculum for homeschooling that reinforce life and career skills in the twenty first century in the form of a handbook. The research design with monomethod multistand, sequential design as well as a qualitative research design. In phase one, the case study approach was conducted by interviewing and non-participant observation of nine families to correct the data. Interpretative and content analysis was used for data analysis, with triangulation as the technique to demonstrate data reliability. The data obtained during the first phase was selected to create the curriculum and handbook. In phase two, the verification suitability, and feasibility of the curriculum and handbook by experts and focus group discussions with users and interested person.

The results of this research revealed that the life and career skills of homeschooling in the twenty first century in term of best practice for parents was composed of 6 characteristics ; self-reliance, adaptive, sort the problem out, sociable, creation thinking, responsibility. The process of reinforcing life and career skills for homeschooling in the twenty first century had 6 steps : 1) research on learner and the content of the family; 2) planning educational; 3) finding data; 4) creating education; 5) evaluation; 6) improvement there plan. Outcome of reinforcing life and career skills of homeschooling in the twenty first century showed that learners that found characteristics that followed on meaning of life and career skills on twenty first century. One side effect is show parents that enlightened learning their child and changes life style and family style to improve life and career skills for twenty first century. The result of the first phase was to create a curriculum for homeschooling that reinforce life and career skills in the twenty first century, focus on activities and the experience of learners. A curriculum and handbook of homeschooling that reinforce life and career skills in the twenty first century after a consensus was made by professional and user that verify suitability and feasibility.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21
ของ
น้ำผึ้ง มีศิลป์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
วันที่ เดือน.....ธันวาคม.....พ.ศ. 2559

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศรา พึ่งโพธิ์สม)

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

.....ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวี)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศรา พึ่งโพธิ์สม)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวี)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ฐาศุภกร จันประเสริฐ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ดุชนันท์ โยเหลา)

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนงานวิจัย
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประกาศคุณูปการ

ความมุ่งมั่นที่จะศึกษาต่อของข้าพเจ้า แม้นไม่รู้ว่าเกิดขึ้นในช่วงใด แต่ความคิดเหล่านี้ไม่เคยจางหายไป แม้ว่าจะพบเจออุปสรรคและความยากลำบากในการเรียนมากเพียงไหน มักจะมีเสียงหนึ่งดังก้องอยู่ในหัวสมอง “อยากให้หนูตั้งใจเรียนและเรียนให้สูงที่สุด จะได้ไม่ลำบากเหมือนแม่กับป้า” เสียงของแม่และภาพของป้าจะลอยมาตรงหน้าทำให้ข้าพเจ้ารีบสลัดความท้อท้อนั้นออกไป บุญคุณและคำสอนของพ่อกับแม่คือสิ่งสูงสุดที่ยึดถือในการทำการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง

กำลังใจที่แสนจะยิ่งใหญ่ของผู้วิจัยในทุกความสำเร็จ ในทุกใบปริญญา คือ สามี ที่มอบให้ทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์และแรงผลักดัน คอยเป็นพลังขับเคลื่อนที่ต้องเก็บข้อมูลในต่างจังหวัดอยู่หลายรอบ รวมทั้งลูกชายและลูกสาวที่เป็นแรงบันดาลใจให้นักวิจัยก้าวสู่การเป็น “คนใน” ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แม้จะช่วงเวลาไม่นาน แต่สร้างพลังและบันดาลให้หันมาทำวิจัยจนลุล่วงตลอดจนน้องสาวที่คอยดูแลหลานในหลายช่วงเวลาและเป็นที่กำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมา

ขอบใจเพื่อนและรุ่นน้องร่วมสถาบันที่เป็นทั้งเพื่อนเรียนและเพื่อนนักวิจัยที่ให้คำชี้แนะมาโดยลำดับ ทั้งเกตุกุล โส ต้า พี่หมู น้องจอย เกด และหนูย

ขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ อ. ดร. ฐาศุภร์ จันประเสริฐ ผู้ปิดทองหลังพระ ผศ.ดร.นิริศรา พิงโพธิ์สม, รศ.ดร.ศักดิ์ชัย นิรัญทวี รวมทั้งกรรมการสอบ คือ รศ.ดร.ดุชนิ โยเหลา, ผศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งคณาจารย์จากสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ทุกท่านที่ได้สั่งสอน อบรมทั้งวิชาความรู้และเป็นแบบอย่างในการทำหน้าที่อาจารย์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเลขาธิการสถาบันและบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน

ขอขอบคุณและคารวะในคุณความดี ความพยายาม อดทนและหัวใจของความเป็นผู้จัดการศึกษาแก่ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 9 ครอบครัวที่ได้มอบความเป็นมิตรให้กับผู้วิจัย และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยและการน้อมนำมาใช้ในการสอนแบบไม่สอน (Unschooling) และการฝึกฝนให้ลูกของผู้วิจัยมีทักษะชีวิตและการทำงานโดยการศึกษาจากแบบอย่างทั้ง 9 ครอบครัว

น้ำผึ้ง มีศีล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ส่วนที่ 1 การจัดการศึกษาโดยครอบครัว	10
ส่วนที่ 2 ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21	24
ส่วนที่ 3 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21.....	28
ส่วนที่ 4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตรและคู่มือ.....	41
ส่วนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	48
ส่วนที่ 6 การวิจัยแบบวิธีการเดียวต่อเนื่อง.....	51
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	52
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	54
วิธีดำเนินการวิจัยในระยะที่ 1	54
การเชื่อมโยงผลการวิจัยระยะที่ 1 สู่การวิจัยระยะที่ 2	62
วิธีดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2	62
การอภิปรายผลร่วมกันของการวิจัยทั้งสองระยะ	65
4 ผลการวิจัยระยะที่ 1.....	66
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และเหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้าง ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21.....	67

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ส่วนที่ 2 ความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบ เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัว ต้นแบบ	81
ส่วนที่ 3 ผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและ การทำงานในศตวรรษที่ 21.....	130
ส่วนที่ 4 การเชื่อมโยงผลการวิจัยระยะที่ 1 สู่การวิจัยระยะที่ 2.....	135
5 ผลการวิจัยระยะที่ 2.....	139
การจัดทำกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือ.....	139
การจัดทำร่างแผนและคู่มือ.....	139
การจัดทำแผนและคู่มือ.....	142
การวิพากษ์แผนและคู่มือ.....	142
6 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	158
สรุปและอภิปรายผลการวิจัย.....	158
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	164
บรรณานุกรม.....	166
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	176

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 รูปแบบแผนการวิจัยตามแนวคิดของเท็ดดีและทาชาทริ.....	52
2 ข้อมูลทั่วไปของของครอบครัวต้นแบบ.....	68
3 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของกลุ่มและแผนการจัดการศึกษา โดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21.....	141

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการจัดการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21.....	25
2 กระบวนการวิจัยตามแนวคิดของเท็ดดี้และทาชาทริ	50
3 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	53

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ โฮมสคูล (Home School) เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาและขยายตัวมายังประเทศอื่นทั่วโลก โดยในปี พ.ศ. 2555 สหรัฐอเมริการมีผู้ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวน 1.77 ล้านครอบครัว ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัวเมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2542 (Noel; Stark; & Redford. 2013: 17) สาเหตุหลักที่ทำให้จำนวนผู้ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วคือ สามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพโดยไม่แปลกแยกไปจากวิถีการดำรงชีวิตของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการศึกษาที่ตั้งอยู่บนกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม (Holistic Education) ที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ทั้งกาย ใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณในนามของการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นโดยนักคิดหัวก้าวหน้า ได้แก่ เปาโล แฟร์, มาเรีย มอนเตสซอรี่, รูดอล์ฟ สไตเนอร์, เอ.เอส.นีล, รพินทรนาถ ฐากูร, กฤษณมูรติ, พี.อาร์.ชาการ์ เป็นต้น โดยมีหลักคิดด้านการเรียนรู้ที่เชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ภายใต้กระบวนการที่สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างหลากหลายขจัดอุปสรรคของการเรียนรู้ สนับสนุนให้เกิดความงอกงามเต็มตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน รวมทั้งช่วยสร้างสมดุลและพัฒนาการที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2522 สามารถจัดแบ่งพัฒนาการได้เป็นสองยุค (ยุทธชัย เฉลิชัย. 2543: 7-38) คือ 1. ยุคบุกเบิกเกิดจากความคิดในเชิงอุดมคติและความศรัทธาในหลักศาสนาธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายให้การศึกษาเป็นเครื่องพัฒนาบุตรหลานให้มีชีวิตที่มีอิสรภาพและความดีงาม โดยมีปัญหาในโรงเรียนและความสิ้นศรัทธาต่อการศึกษาในระบบเป็นตัวหนุนส่ง และความตื่นตัวในกระแสโฮมสคูลในประเทศตะวันตกเป็นตัวหนุนเสริมและ 2. ยุคปฏิรูปการศึกษา เกิดขึ้นภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยการคืนสิทธิและส่งเสริมบทบาทของบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน องค์กรเอกชน สถาบันทางการศึกษา สถานประกอบการและทุกสถาบันทางสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยการให้ทางเลือกพ่อแม่เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานและได้รับความสนใจจากครอบครัวจำนวนมากที่ตัดสินใจเริ่มต้นจัดการศึกษาด้วยตนเอง

ทั้งนี้อัตราการขยายตัวของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยเป็นไปอย่างก้าวกระโดด จากสถิติพบว่าในปี พ.ศ. 2546 มีเด็กอยู่ในระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จำนวน 76 คนจาก 57 ครอบครัว ปี พ.ศ. 2548 มีเด็กที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว จำนวน 83 คนจาก 64 ครอบครัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 12) ปีพ.ศ. 2552 เพิ่มขึ้นเป็น 123 คน จาก 97 ครอบครัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2552: 18) และในปี พ.ศ. 2556 มีเพิ่มจำนวนมาก

ขึ้นเป็น 299 คน จาก 165 ครอบครัว (สำนักพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2559: ออนไลน์) ทั้งนี้ผู้ปกครองที่มีบุตรมากกว่าหนึ่งคนมักจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรทุกคน โดยไม่แยกคนใดคนหนึ่งเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งเหตุผลหลักที่ทำให้ผู้ปกครองหันมาจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ ต้องการให้การเรียนรู้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ตรงตามศักยภาพของผู้เรียนเป็นรายบุคคล แนวโน้มการขยายตัวของจัดการศึกษาโดยครอบครัวหรือบ้านเรียนไทยจะมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นมากกว่านี้ หากรัฐบาลให้การสนับสนุนและมีมาตรการในทางที่อำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างครอบครัวและรัฐ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551: 44)

แม้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะได้รับการยอมรับในทางกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติยังมีประเด็นที่มองต่างมุมกันระหว่างภาครัฐ ครอบครัวและบุคคลทั่วไปในสังคม คือ บรรทัดฐานที่ใช้ในการตัดสินมาตรฐานของคุณภาพในการจัดการศึกษาระหว่างแผนในระบบโรงเรียนและการศึกษาที่จัดโดยครอบครัวซึ่งผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดแผน เป้าหมาย กระบวนการและวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลและการเลื่อนระดับชั้น ข้อสังเกตจากหลายฝ่ายในด้านการใช้ชีวิตของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มักพบเจอกับกลุ่มบุคคลเดียวกันเป็นประจำ ซึ่งอาจส่งผลต่อการปรับตัวการอยู่ร่วมกับกลุ่มบุคคลอื่นในสังคมและการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้บุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ยังมองว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทำให้เด็กขาดความรู้ระเบียบวินัย จนทำให้เด็กแปลกแยก เข้ากับใครไม่ได้เพราะขาดทักษะทางสังคม (สุวรรณี ยะหะกร; และคนอื่นๆ. 2553. น. 2, Hünkar Korkmaz; & Güler Duman. 2013: 12)

แม้จะมีงานวิจัยหลายเรื่องได้ถูกจัดทำขึ้นเพื่อตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับทักษะทางสังคมของผู้เรียนในกลุ่มที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว (Ray. 1997: 8. 2004: 6, Willard; & Oplinger. 2004: 5, Chatham; & Carpenter. 1994: 6, Shyers. 1992: 3) และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น ความเป็นผู้นำ การดำเนินชีวิตในช่วงวัยผู้ใหญ่ของเด็กที่ได้รับการศึกษาโดยครอบครัว (Knoles; & Muchmore. 1995: 6, Galloway; & Sutton. 1995: 6, 2000: 5, ภาษิณี ยูเซ็น. 2547: 156) แม้จะพบว่าเด็กที่ได้รับการศึกษาโดยครอบครัวมีทักษะทางสังคม พฤติกรรมที่พึงประสงค์และสามารถใช้ชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้อย่างปกติสุข แต่ความคาดหวังทางสังคมที่มีต่อผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวก็ไม่เคยหายไปจากสังคมโลกและส่งต่อการตัดสินใจของผู้ปกครองมือใหม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตรหลาน จากผลการสำรวจออนไลน์พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองลังเลใจในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ ไม่มั่นใจในศักยภาพของตนเอง ร้อยละ 30.7 และกลัวลูกไม่มีสังคม (ร้อยละ 11.4) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความกังวลในการจัดทำแผนหรือแผนการจัดการศึกษาและสมรรถนะสำคัญที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนในอนาคต

ทั้งนี้ความตระหนักในการสร้างทักษะชีวิตและการทำงานให้แก่ผู้เรียนมิได้ปรากฏอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเท่านั้น แต่ยังปรากฏอยู่ในกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills) ซึ่งประกอบด้วยภาคีสมาชิกคือ บริษัทขนาดใหญ่ องค์กรวิชาชีพระดับประเทศและสำนักงานด้าน

การศึกษาของรัฐในสหรัฐอเมริกา ซึ่งต้องการผลักดันให้มีการปรับปรุงการสอนเพื่อเอื้อให้เกิดทักษะที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลความรู้และนวัตกรรม โดยการเสนอกรอบแนวคิดที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คือ อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็นและทักษะสำคัญ 3 กลุ่ม คือ ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อเทคโนโลยี ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม และทักษะชีวิตและการทำงาน แม้ว่าทักษะบางตัวอาจไม่ใช่เรื่องใหม่ เช่น ทักษะชีวิต แต่ทักษะดังกล่าวไม่เคยได้รับการบรรจุไว้ในแผนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งกรอบการเรียนรู้นี้จะบรรลุผลได้ ภาคีสมาชิกจะต้องนำไปประยุกต์ใช้โดยผ่านการถกเถียงทั้งในเรื่ององค์ประกอบที่จำเป็น ผลลัพธ์ที่ควรให้คุณค่าและการสร้างระบบที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ของการศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21

การนำกรอบคิดของการเรียนรู้เพื่อศตวรรษที่ 21 มาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวซึ่งผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดแผนและกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจะสามารถทำให้ผู้เรียนดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เป็นข้อกังขาและกังวลของผู้ปกครองรายใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการตัดสินใจที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัวและบุคคลทั่วไปในสังคมที่ต้องการทราบถึงทักษะชีวิตและการทำงานของผู้เรียน ทั้งนี้จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อหลักๆ คือ งานวิจัยที่ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัว งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการและรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นไปได้ในขนาดของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และงานวิจัยที่ศึกษาสภาพการดำเนินงานและผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งยังไม่พบบางงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้และทักษะที่ทำให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างประสบความสำเร็จในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้พบเพียงแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมในด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการทำตนให้เป็นประโยชน์ (นุชรี โค้นหล่อ, 2545: 122) สอดคล้องกับผลการวิจัยของจันทน์กฤษฎณา ผลวิวัฒน์ (2547: 135) ที่ระบุว่าจัดการศึกษาโดยครอบครัวมุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้เด็กเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มุ่งเน้นการมีประสบการณ์ตรงและร่วมกิจกรรมกับครอบครัวอื่น การจัดการศึกษาสามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพตามธรรมชาติ โดยใช้การประเมินผลที่หลากหลายตามสภาพจริง ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแผนหรือแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวพบในงานของสมจิตร ยิงยงดำรงฤทธิ์ (2551) ที่ศึกษาถึงรูปแบบและความสอดคล้องของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวกับแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แนวทางคือ การจัดการเรียนรู้ที่อิงกับแผนของกระทรวงศึกษาธิการและไม่อิงกับแผนโดยการบูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวันและมีการประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง ทั้งนี้งานวิจัยที่ผ่านมาไม่อาจให้ข้อสรุปที่แน่ชัดว่าแผนหรือแผนการศึกษารูปแบบใดที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในขณะที่การมีแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 กำลังเป็นเรื่องที่ทำนายและเป็นที่ยอมรับของผู้จัดการศึกษาใน

ทุกระดับไม่ว่าผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวและผู้ที่กำลังตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวในอนาคต

จากการทบทวนสถานการณ์ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและความต้องการจำเป็นของผู้ปกครองที่จัดและอยู่ในช่วงตัดสินใจที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว ผู้วิจัยจึงได้นำวิธีการวิจัยแบบวิธีการเดียวต่อเนื่อง (Monomethod Multistand) แบบตามลำดับขั้น (Sequential Design) ตามแนวทางของเทดดีและทาชาคโครี (Teddlie: & Tashakkori. 2009: 6-8) มาใช้เป็นกรอบของการศึกษาถึงกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยในระยะแรกทำการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เพื่อค้นหาความหมายและกระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case study) โดยศึกษาในครอบครัวที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ภายใต้บริบทของการจัดการศึกษาที่มีพ่อแม่เป็นผู้จัดการเรียนการสอนซึ่งต้องนำเสนอแผนการจัดการศึกษาให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบและดำเนินการจัดการศึกษาตามแผนที่กำหนดและประเมินผลผู้เรียนในช่วงปลายปีการศึกษาร่วมกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่ครอบครัวได้จดทะเบียนไว้ ซึ่งผลจากการวิจัยในระยะแรกจึงถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยในระยะที่ 2 ซึ่งจะดำเนินการด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน อันจะนำไปสู่การส่งเสริมให้ผู้ปกครองทั้งใหม่และเก่าใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ผู้ปกครองมีการให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ว่าอย่างไร และมีกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 อย่างไร และเงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จ
2. ผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีทักษะชีวิตและการทำงานเป็นอย่างไร
3. แผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายหลักของการวิจัย คือ

1. เพื่อทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21
2. เพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำวิธีการวิจัยแบบวิธีการเดียวต่อเนื่อง (Monomethod Multistand) แบบตามลำดับขั้น (Sequential Design) ตามแนวทางของเทดี้และทาชาคอรี (Teddle & Tashakkori, 2009: 6-8) โดยเป็นการนำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ในการค้นหาทำความเข้าใจความหมาย กระบวนการและผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 อันจะนำไปสู่การสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้จำแนกขอบเขตของการวิจัยในแต่ละระยะของการวิจัย ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านวิธีวิทยาการวิจัย ด้านเนื้อหาและด้านผู้ให้ข้อมูล ดังต่อไปนี้

ด้านวิธีวิทยาการวิจัย

การวิจัยระยะที่ 1 ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ด้วยการพรรณนาและตีความข้อมูลในสภาวะการณ์ที่เป็นธรรมชาติ (Constructivism) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study) มาใช้ในการศึกษาในกลุ่มเฉพาะที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจงในช่วงเวลาและสถานที่หนึ่งๆ และนำมาใช้เป็นหน่วยในการวิเคราะห์มากกว่ามุ่งเน้นไปที่วิธีการศึกษาวิจัย (Instrumental Case) เพื่อให้ได้ข้อมูลของกรณีศึกษาเป็นหลักทั้งในเชิงกว้างและแคบ ทั้งนี้ได้กำหนดคุณสมบัติของกรณีศึกษาซึ่งเป็นครอบครัวที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

การวิจัยระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้และการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion)

ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผนการจัดการศึกษาและคู่มือการจัดการศึกษา โดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 2) การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และ 3) การวิพากษ์แผนการจัดการศึกษาและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ด้านเนื้อหา

การวิจัยระยะที่ 1 เป็นการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับ 1) ความหมายของการจัดการศึกษา โดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวยุคใหม่ที่มีแนวคิดที่ดี 2) กระบวนการของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และ 3) ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงองค์ความรู้ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ในระดับบุคคล เช่น เจตคติที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุคใหม่และทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 การคำนึงถึงความแตกต่างกันของผู้เรียนเป็นรายบุคคลเป็นต้น

การวิจัยระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวยุคใหม่

ด้านผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยระยะที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ผู้วิจัยกำหนดที่จะศึกษาบุคคลโดยมุ่งอธิบายและทำความเข้าใจถึงความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุคใหม่และทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของผู้ปกครองที่เป็นครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งกระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุคใหม่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (Key Informants) คือ ครอบครัวต้นแบบที่มีคุณสมบัติเฉพาะเจาะจงและครบถ้วน จำนวน 9 ครอบครัวทั้งในครอบครัวที่จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอื่นๆ คือ หน่วยงานหรือบุคคลที่มีเกี่ยวข้องหรือกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุคใหม่ ได้แก่ สมาคมบ้านเรียนไทย ภาควิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง สำนักพัฒนาวัตกรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

การวิจัยระยะที่ 2 ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุคใหม่ นักวิชาการ ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวยุคใหม่ ตลอดจนผู้ที่สนใจ

การเชื่อมโยงผลการวิจัยจากระยะที่ 1 สู่ระยะที่ 2

ผลจากการวิจัยในระยะที่ 1 จะถูกนำมาสังเคราะห์เพื่อจัดทำร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษา โดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างเป็นแผนและคู่มือในการวิจัยระยะที่ 2 ต่อไป

ความสำคัญของการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าผลการวิจัยจะก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ใน 3 มิติ คือ

1. เชิงวิชาการ การค้นพบนิยาม ความหมายและกระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งเป็นการเปิดมุมมองใหม่ที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยและสามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานต่อยอดสู่การวิจัยและพัฒนาต่อไป

2. เชิงปฏิบัติ ข้อค้นพบนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ คือ 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ผู้ปกครองจะทราบถึงผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีต่อทักษะชีวิตและการทำงานเพื่อใช้ในการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาในอนาคต 3) ผู้ที่สนใจที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะรับทราบถึงแนวทางและกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียนเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับบุตรหลาน

3. เชิงนวัตกรรม ได้แผนการจัดการศึกษาและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับผู้ปกครองที่สนใจจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตรหลาน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองจัดขึ้นให้แก่ผู้เรียนหรือบุตรหลานโดยการวางแผนไว้อย่างตั้งใจโดยในการจัดทำแผนการจัดการศึกษา จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ และทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือผู้อำนวยการจัดการเรียนรู้ ภายใต้แนวคิด ปรัชญาการศึกษาของครอบครัวนั้นโดยได้รับสิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งมีรูปแบบการจัดการศึกษาทั้งแบบครอบครัวเดี่ยวและกลุ่มครอบครัว ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยสามารถเลือกจัดการศึกษาได้ทั้งแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยหรือทั้งสามรูปแบบผสมผสานกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลของครอบครัวเองอันเกิดจากทั้งปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยทางสังคม

ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 หมายถึง ความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ภายใต้ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ปรับตัวได้ง่าย แก้ปัญหาเป็น เข้ากับคนอื่นได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความรับผิดชอบ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้ปกครองวางแผนไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 หมายถึง เอกสารที่แสดงถึงแผนการของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานโดยมีการระบุถึงเป้าหมายการเรียนรู้ กระบวนการในการจัดการศึกษา วิธีการประเมินผล และผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

คู่มือแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 หมายถึง เอกสารแสดงการใช้ประโยชน์จากแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นเอกสารที่ให้ความรู้และแนวทางในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

กระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 หมายถึง ขั้นตอนในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวภายใต้เงื่อนไขที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนและครอบครัวภายหลังการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของผู้ปกครองที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว รวมทั้งกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอันจะนำไปสู่การสร้างแผนการจัดการศึกษาและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยจึงได้ประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

ส่วนที่ 1 การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
- 1.2 นิยามความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
- 1.3 แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
- 1.4 พัฒนาการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย
- 1.5 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย

ส่วนที่ 2 ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

- 2.1 แนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21
- 2.2 ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21
- 2.3 ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ส่วนที่ 3 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการการศึกษาโดยครอบครัวที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

- 3.1 แนวคิดทางสังคมวิทยา
- 3.2 แนวคิดทางจิตวิทยา
- 3.3 แนวคิดทางการศึกษา

ส่วนที่ 4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตรและคู่มือ

ส่วนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 6 วิธีการวิจัยแบบวิธีการเดียวต่อเนื่อง แบบตามลำดับขั้น กรอบแนวคิดการวิจัย

ส่วนที่ 1 การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา นิยามความหมาย แนวคิดและรูปแบบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง พัฒนาการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ โฮมสคูล (Home School) ถูกจุดประกายขึ้นในปี ค.ศ. 1925 จากการฟ้องร้องในชั้นศาลระหว่างหน่วยงานการศึกษาของรัฐที่กล่าวหาว่าพ่อแม่ ครอบครัวหนึ่งไม่มีสิทธิในการสอนลูกเองอยู่บ้าน ศาลได้ตัดสินให้พ่อแม่ครอบครัวนั้นเป็นฝ่ายชนะ โดยคำพิพากษาของศาลตอนหนึ่งได้ประกาศถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญว่า “ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลที่รัฐพึงยึดถืออย่างมั่นคงประการหนึ่ง คือ ความเชื่อว่ารัฐไม่มีสิทธิหรืออำนาจในการหล่อหลอมเด็กโดยการบีบบังคับให้เด็กต้องได้รับการศึกษาในแบบที่รัฐต้องการจากสถานศึกษาที่รัฐจัดให้เท่านั้น รัฐไม่ใช่เจ้าของชีวิตเด็ก ดังนั้นครอบครัวที่เลี้ยงดู ทะนุถนอมเด็กแต่ละคนมา จึงมีสิทธิและความรับผิดชอบในการเตรียมเขาเหล่านั้นให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย” (อมรวิรัช นาคทรพ. 2543: 28) คำตัดสินของศาลดังกล่าวได้กลายเป็นที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ต่อมาในปี ค.ศ. 1969 เรย์มอนด์ มอร์ (Raymond Moore) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงแนวโน้มทางการศึกษาที่ดีควรจะเป็นอย่างไร และเมื่อใดจะเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเด็กที่จะเข้าโรงเรียนหรือสถานศึกษาโดยเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาการครอบครัวจำนวน 100 คนซึ่งได้แนะนำเกี่ยวกับวิธีการเพื่อที่จะพัฒนาระบบประสาทของเด็กและไม่เห็นด้วยกับการจำกัดสิทธิของเด็ก ทั้งนี้มอร์มองว่าการที่让孩子ใช้ชีวิตประจำวันในช่วงประถมศึกษาตอนต้นจะส่งผลให้เกิดความไว้วางใจที่มากเกินไปต่อเพื่อน ซึ่งอาจทำให้เด็กไม่เป็นตัวของตัวเองและถูกครอบงำโดยสภาพแวดล้อมได้ง่ายและนำไปสู่ความไม่เหมาะสมในการใช้ชีวิตในสังคม หลังจากนั้นมอร์ได้เขียนหนังสือชื่อ *Home Grown Kids* และ *Home-Spun Schools* ซึ่งได้ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1980 โดยสนับสนุนวิธีการสอนที่มุ่งเน้นในเชิงเนื้อหา แต่ใช้หลักการสอนที่สมดุลโดยเน้นการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสมต่อเด็ก นอกจากนี้นักมานุษยวิทยาชื่อ จอห์น โฮลล์ (John Holt) ได้แสดงความเห็นว่าเด็กนักเรียนในระบบนั้นขาดความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง เขาได้วิจารณ์ธรรมชาติของโรงเรียนที่มีกฎบังคับแต่ไร้รูปแบบ ทำให้เด็กต้องใช้เวลาจำนวนมากในแต่ละวันในโรงเรียน ทำให้ขาดเสรีภาพในการเป็นมนุษย์ สกัดกั้นการเรียนรู้และขัดขวางความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติของเด็ก เขาให้ความเห็นว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ผลิตความเชื่อฟังของเด็กแต่แท้จริงแล้วไม่มีอะไรเลย โฮลล์สนับสนุนแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Learning by Living) และ

เห็นว่าโฮมสคูลคือทางออกที่ดีที่สุด ซึ่งการเคลื่อนไหวของนักวิชาการการศึกษาดังกล่าวถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับโฮมสคูลมากขึ้น

ความเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวอเมริกันมีการตื่นตัวทางการเมืองและสังคม มีการวิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาที่มีในช่วงนั้น ประชาชนเห็นว่าการศึกษาในระบบเกิดความล้มเหลวเพราะไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของเด็กและพ่อแม่ผู้ปกครองได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องหลักสูตร วิธีการสอน ความปลอดภัยของเด็ก ความยุติธรรมในสังคม เสรีภาพทางศาสนา และศีลธรรมจรรยา (Mary; & Glenn. 2008: 12) จากปัญหาดังกล่าวทำให้มีใช้เพียงประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้นที่หันมาสนใจโฮมสคูล แต่มีชาติตะวันตกมากมายที่เห็นว่าโฮมสคูลเป็นทางออกที่ดีทางหนึ่ง เช่น ประเทศแคนาดา พบว่าในปี ค.ศ. 1993 มีครอบครัวประมาณ 30,000 ครอบครัวที่จัดการเรียนการสอนลูกตนเองที่บ้าน และภูมิหลังของอาชีพของครอบครัวมีความหลากหลาย นับตั้งแต่อาจารย์มหาวิทยาลัยไปจนถึงเกษตรกร สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกาเองพบว่าในปี ค.ศ. 2003 เด็กจำนวน 1,277,000 คนที่เรียนในระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนในประเทศทางยุโรปก็มีแนวโน้มที่จะมีจำนวนเด็กที่เรียนในระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเพิ่มมากขึ้น (National Center for Education Statistics. 2004: 6) สำหรับประเทศอังกฤษเริ่มมีความเคลื่อนไหวด้านโฮมสคูลเกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1960 โดยการยอมรับการเรียนแบบนอกห้องเรียน (classless society) ซึ่งองค์กรต่างๆ ในประเทศอังกฤษได้สนับสนุนแนวคิดโฮมสคูล นอกจากนี้ยังมีประเทศที่นำแนวคิดโฮมสคูลยุคใหม่มาใช้ เช่น เยอรมนี ฝรั่งเศส แคนาดา ไอร์แลนด์ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้ ทั้งนี้เกิดจากแรงกระตุ้นหลักเบื้องหลังความเคลื่อนไหวในปี ค.ศ. 1990 คือ ความเห็นว่าคุณภาพของการศึกษาในโรงเรียนไม่เพียงพอ (Oostrum LJ; & Oostrum K. 1997: 41)

ปัญหาด้านคุณภาพของโรงเรียนดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวซึ่งเป็นนวัตกรรมที่เป็นการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เป็นการศึกษาเชิงอุดมคติที่แสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช้การศึกษาแบบเดิม แต่เป็นโรงเรียนอิสระ (Free School) หรือเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยไม่มีสถาบันการศึกษา (Non-Institutional) และยึดชุมชนเป็นฐานลดบทบาทของการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนหรือจัดการศึกษาในโรงเรียนแบบก้าวหน้า (Progressive) ซึ่ง อมรวิชัย นาคทรพรพ (2543: 47) อ้างอิงจากแวน กาลเลน ซึ่งได้จัดแบ่งแนวคิดของกลุ่มผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มอุดมคตินิยม (Ideologues) ซึ่งมีแนวโน้มจะเป็นกลุ่มที่เคร่งศาสนา มีความต้องการหลักในการนำลูกออกจากโรงเรียนที่มักมีความเชื่อและค่านิยมที่ขัดกับหลักการทางทางศาสนาของครอบครัว โดยพ่อแม่มักจัดการศึกษาให้ลูกโดยมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับโรงเรียนทั่วไป มีโครงสร้างหลักสูตรชัดเจน เน้นเนื้อหาวิชาที่คล้ายคลึงกับโรงเรียน 2) กลุ่มการเรียนรู้นิยม (Pedagogues) เป็นกลุ่มผู้ปกครองที่ไม่เชื่อในวิธีการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่เน้นครูและหลักสูตรเป็นศูนย์กลางจนล้มลัทธิและศักยภาพของเด็กแต่ละคน แต่มุ่งเน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากชีวิตจริงโดยที่ผู้ปกครองเป็นผู้จัดหา เด็ก

เป็นผู้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง พ่อแม่กลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มที่จะจัดหลักสูตรแบบยืดหยุ่นหลากหลาย โดยเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ตั้งแต่การกำหนดเป้าหมาย สาระการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินความสำเร็จในการจัดการศึกษาด้วย

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทย ซึ่งในอดีตครอบครัวมีบทบาทหน้าที่หลักในเลี้ยงดูให้รอดชีวิตและเจริญเติบโตตลอดจนอบรมสั่งสอนจริยธรรมและทักษะการใช้ชีวิตและการอาชีพให้แก่บุตรหลาน ในสังคมไทยเป็นสังคมที่แนบแน่นกับพระพุทธศาสนา การศึกษาของประชาชนทั่วไปจึงเกี่ยวพันกันระหว่างบ้านกับวัด เมื่อเด็กเจริญวัยตามสมควรแล้ว พ่อแม่จะจัดให้ลูกชายได้บวชเรียน ใช้ชีวิตอยู่ในวัดโดยมีพระเป็นผู้ดูแลสอนให้เขียนอ่านหนังสือ ศึกษาพระวินัย อีกทั้งให้ช่วยงานของวัด ซึ่งการได้อยู่รับใช้และเรียนรู้กับพระจนทำให้เกิดความชำนาญ เมื่อสึกออกมาก็กลายมาเป็นอาชีพติดตัว (เสถียรโกเศศ. 2510: 13) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับผู้สอน ผู้เรียน สถานที่และบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยมีทั้งการเรียน การฝึกปฏิบัติ จนเกิดความรู้ ความชำนาญ สอดรับกับการดำเนินชีวิตและนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้จริง โดยเป็นสิทธิของครอบครัวที่มีความพร้อมที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียน โดยไม่มีการบังคับ

การปรับเปลี่ยนบทบาทความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาจากระบบครอบครัวตามประเพณีนิยมในสังคมไทยมาอยู่ในการกำกับของโรงเรียนและการบริหารจากส่วนกลาง บังเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงริเริ่มให้มีการศึกษาแบบใหม่โดยการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบแผนอย่างประเทศตะวันตกเพื่อมุ่งให้เกิดความก้าวหน้าและเท่าทันวิทยาการและเพื่อการดำรงเอกราชของชาติในยุคการล่าอาณานิคม โดยการตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรก คือ โรงเรียนสวนกุหลาบ เพื่อเป็นสถานที่เรียนรู้อย่างเป็นแบบแผนสำหรับบุตรหลานคนชั้นสูง โดยมีสถานที่เฉพาะและมีฆราวาสเป็นครู และได้มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นในวัดทั่วไปทั้งในกรุงเทพและหัวเมือง

กล่าวโดยสรุป คือ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาและแพร่หลายเข้าสู่ประเทศอื่นๆรวมทั้งประเทศไทย ซึ่งในอดีตครอบครัวไทยเคยมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานก่อนที่จะปรับเปลี่ยนให้โรงเรียนมาทำหน้าที่แทน

1.2 นิยามความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ครอบครัวถือเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดและต้องทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูและถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกใหม่ เมื่อสังคมก่อเกิดสถาบันการศึกษาเพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว จึงทำให้การทำหน้าที่ของครอบครัวในบางประการต้องขาดหายไป แต่ยังคงมีผู้ปกครองบางส่วนที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตนโดยไม่ส่งเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาเหมือนเช่นที่คนส่วนใหญ่ประพฤติปฏิบัติตามกันมา

จากปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าว นักวิชาการและผู้สนใจได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไว้อย่างหลากหลาย ทั้งในเชิงกฎหมายและเชิงวิชาการ กล่าวคือ กาเลน และ พิตแมน (Galen; & Pitman. 1991: 22) ให้นิยามว่า เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้กำกับดูแลกิจกรรมเหล่านั้น สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของการศึกษาโดยครอบครัว คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ครอบครัวจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมายโดยมีรูปแบบการจัดการศึกษาแบบใดแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างมีการเทียบโอนผลการศึกษาได้ สอดคล้องกับยุทธชัย เณลิมชัย (2543: 28) ที่ให้ความหมายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นการศึกษาที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง แทนการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน อาจเป็นการจัดการศึกษาเองทั้งหมดหรือโดยข้อตกลงร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน พ่อแม่อาจเป็นผู้สอนเองหรืออำนวยการให้เกิดการเรียนการสอนขึ้นและอมริวิช นาคทรพร (2543. 17) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้กำกับดูแลกิจกรรมเหล่านั้น ซึ่งสมจิตร์ ยิ่งยงดำรงฤทธิ์ (2551. 52) ได้สรุปถึงนิยามความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย เป็นการจัดการศึกษาที่ได้วางแผนอย่างมีจุดมุ่งหมายให้แก่เด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัวโดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้าน ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นผู้สอนด้วยตนเองหรือเป็นผู้อำนวยการจัดการเรียนรู้

จากความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยพ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการวางแผน กำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ และทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือผู้อำนวยการจัดการเรียนรู้ให้แก่บุตรหลานของตน โดยได้รับสิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย

1.3 แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมักมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีปรัชญาและแนวคิดที่นำมาใช้จัดการศึกษาที่หลายหลายตามความเชื่อที่ยึดถือเป็นพื้นฐานของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับนักทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่ (สมจิตร์ ยิ่งยงดำรงฤทธิ์, 2551) ดังนี้

1. แนวคิดพัฒนาการของเพียเจต์ (Piaget)

จีน เพียเจต์ (Jean Piaget) นักการศึกษาชาวสวิสเซอร์แลนด์ กล่าวถึงเด็กว่ามีระดับการพัฒนาการของกระบวนการคิดที่แตกต่างกันไปแต่ละช่วงอายุ นั่นคือ เด็กมีความพร้อมที่จะรับการสอนที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย เช่น เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 2 ขวบมีความพร้อมในการเรียนรู้ที่เน้นประสาทสัมผัส ในขณะที่เด็กช่วงอายุ 2-7 ขวบ จะเริ่มเข้าใจภาษาและจดจำประสบการณ์ต่าง ๆ

เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ซึ่งพ่อแม่จะต้องสังเกตพฤติกรรมลูกอย่างใส่ใจเพื่อความเข้าใจในความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงวัยเพื่อจัดการการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กในวัยนั้นๆ

2. แนวทางการศึกษาของวอลดอร์ฟ (Waldorf Education)

รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner) นักปรัชญาชาวออสเตรีย มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่บุคลิกภาพที่สมดุลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยที่เด็กในแต่ละช่วงอายุมีสิ่งเร้าต่อการพัฒนาบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน โดยเด็กอายุ 0-7 ปีจะเน้นการเล่นแบบ เด็กอายุ 7-14 ปี เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพด้วยอารมณ์ ความรู้สึก และเด็กอายุ 14 – 21 ปี เน้นกระบวนการคิด และใช้เหตุผลอย่างเป็นอิสระ การศึกษาในแนวทางนี้มุ่งเน้นการนำศิลปะและดนตรี การเคลื่อนไหวร่างกาย ตลอดจนการให้เด็กคิดค้นและทำสิ่งต่างๆ เป็นสื่อสำคัญในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาในทุกช่วงอายุ

3. แนวทางการศึกษาแบบมอนเตสซอรี (Montessori)

แพทย์หญิงมาเรีย มอนเตสซอรี (Maria Montessori) มุ่งเน้นการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้แสดงศักยภาพของตนออกมา การจัดทำสื่อการเรียนและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ส่งเสริมให้เด็กมีความคิดเป็นอิสระ และมีทักษะในการเรียนที่ดี เน้นการใช้สื่อที่เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติในตัวเด็ก เช่น ของเล่นที่ทำด้วยไม้ และปฏิเสธให้เด็กใช้สื่อสมัยใหม่ในการเรียนรู้ เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

4. แนวคิดของซัมเมอร์ฮิล (Summer Hill)

เอ.เอ.เนลล์ มุ่งเน้นเสรีภาพในการเรียนรู้ของเด็ก จำกัดการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของเด็ก แนวคิดนี้มีความเชื่อว่า เด็กเกิดมาพร้อมกับความเฉลียวฉลาดและมีความคิดที่ตรงกับความเป็นจริง ถ้าปล่อยให้เด็กพัฒนานาตนเองอย่างมีอิสระ ปราศจากการควบคุม ก็จะสามารถพัฒนาตัวเองไปได้มากที่สุดที่จะทำได้ตามศักยภาพและความสนใจ ดังนั้นในการจัดการศึกษาจึงต้องมุ่งที่จะให้เสรีภาพอย่างเต็มที่แก่ผู้เรียน ทั้งในด้านการเรียนและการปกครอง โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง การเรียนเป็นเรื่องของการเลือก ไม่บังคับเพราะต้องการให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง

5. แนวคิดของเรกจิโอ เอมีเลีย (Riggio)

กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านวิลลา เซลลา เมืองเรกจิโอ เอมีเลีย ประเทศอิตาลี ได้จัดตั้งโรงเรียนปฐมวัยในหมู่บ้านขึ้น บริหารโดยพ่อแม่ผู้ปกครองทั้งในด้านนโยบาย การวางแผนหลักสูตร การเป็นตัวของตัวเอง หลักสูตรเป็นแบบปลายเปิด ไม่กำหนดเนื้อหาแน่นอน เพียงแต่รวบรวมหัวข้อโครงการที่คาดว่าจะสัมพันธ์กับความสนใจของเด็กไว้ เด็กจะเรียนรู้ผ่านการทำโครงการ

6. แนวคิดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Education)

แนวคิดการศึกษาแบบองค์รวมในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมุ่งเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมตัวเองเข้ากับโลก ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และจิต

วิญญาณ (Spiritual) ทำให้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ที่ตัวเด็กต้องเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับโลกภายนอก และโลกภายในของตัวเอง โดยไม่ยึดติดกับเทคนิคหรือหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งอย่างตายตัว ผู้สอนต้องยอมรับศักยภาพที่แตกต่างของเด็กแต่ละคนและไม่ใช้มาตรฐานเดียวในการตัดสินเด็ก(สมพร พึ่งอุดม,2530)

7. แนวคิดการศึกษาทางตะวันออก

แนวคิดและนวัตกรรมการศึกษาทางเลือกจะมีความแนบแน่นกับศรัทธาและคำสอนทางศาสนาให้มีความสำคัญกับมิติในทางคุณธรรมและชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและ การเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตอันเป็นนิสรภาพ ตัวอย่างเช่น

7.1 แนวคิดการจัดการศึกษาตามวิถีพุทธ ยึดถือปรัชญาการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในฐานะที่เป็นสัจจะสากล จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พัฒนาชีวิตที่ดีงามเท่าที่ศักยภาพของแต่ละคนจะไปถึง โดยเด็กสามารถพาชีวิตตนเองไปได้และสร้างสรรค์สังคมอย่างไม่ขัดแย้งกับตนเอง

7.2 แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส (Neo-Humanist) โดย พี.อาร์.ชาการ์ แนวคิดนี้เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย โดยได้นำศาสตร์ทางตะวันออกกับความทันสมัยแบบตะวันตกมาผสมผสานเข้าด้วยกัน โดยการให้เด็กฝึกสมาธิ ทำโยคะ ขณะเดียวกันก็ใช้เสียงเพลงและวิธีการสอนใหม่ๆ รวมเข้าไปด้วย โดยให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนในเด็กเล็กและเชื่อว่าความเก่ง ความฉลาด เป็นศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ แต่มนุษย์ดึงศักยภาพดังกล่าวออกมาใช้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นและเชื่อว่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เกิดจากศักยภาพที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1)ร่างกายจะต้องแข็งแรง 2) จิตใจต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ 3)จิตวิญญาณ มีความรักให้กับคนอื่น ช่วยเหลือแบ่งปัน มีเมตตาและใจที่เปิดกว้าง 4) ความรู้ทาง วิชาการ การศึกษาที่ดีต้องจัดให้ครบทั้งสี่ด้านเพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

7.3 แนวคิดศานตินิเกตัน โดย รพินทรนาถ ฐากูร ชาวอินเดีย ภายใต้ปรัชญาการศึกษา “โรงเรียนไตรัมไม” ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ต้องการหลุดพ้นไปจากห้องเรียนแคบๆ ตำราเรียนและการสอบที่เคร่งเครียดที่ทำให้ผู้เรียนไม่สนุกกับการเรียนรู้ แต่เชื่อว่าการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การเรียนรู้จากธรรมชาติ

7.4 แนวคิดของกฤษณมูรติ ชาวอินเดีย มีจุดมุ่งเน้นที่ว่าการศึกษาคือธรรมชาติของชีวิต การเรียนรู้คือการเข้าร่วมเป็นหนึ่งเดียวระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ กฤษณมูรติเห็นว่าหน้าที่อันแท้จริงของการศึกษา คือ การได้พบกับความหมายของชีวิตด้วยตนเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นต้องเป็นความสามารถที่จะคิดได้เองโดยอิสระ กล้าที่จะหลุดพ้นจากกรอบประเพณี ความเชื่อหรือสถาบันใด ๆ การศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนพบว่า ต้องการอะไร ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนปราศจากความกลัว

รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีพัฒนาการของรูปแบบการจัดการศึกษาโดยเริ่มจากครอบครัวเดี่ยวสู่การเป็นกลุ่มครอบครัวและเป็นเครือข่ายโดยครอบครัว สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ระยะเริ่มแรกมีรูปแบบของความเป็น”ครอบครัวเดี่ยว” การดำเนินการมีสภาวะของความ เป็นปัจเจกเฉพาะในครอบครัวของตน สร้างสรรค์หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพ ครอบครัว ทัศนคติความเชื่อความถนัด ความสนใจของลูก ซึ่งยังคงเป็นรูปแบบหลักของการจัด การศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย สามารถจำแนกตามลักษณะของการจัดระเบียบได้ดังนี้

1.1 การจัดระเบียบจัดการศึกษากับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมี ภูมิลำเนา ภายหลังการประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ที่กำหนด สารการเรียนรู้หลัก หลักเกณฑ์และตัวชี้วัดการเรียนรู้ ตลอดจนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งใช้เป็นกรอบแนวทางให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่รับผิดชอบจัดการศึกษาโดย ครอบครัวใช้เป็นแนวทางหลักในการประเมินผลการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการแผนเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล ประกอบกับความก้าวหน้าของ เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงทำให้ผู้ปกครองหันแสวงหาทางออกของการจัดการศึกษาที่สามารถ ตอบสนองแนวคิด ปรัชญา วิถีชีวิตตลอดจนเป้าหมายในการพัฒนาบุตรหลาน โดยการพัฒนารูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีความหลากหลาย ดังนี้

1.2 การจัดทะเบียนไว้กับโรงเรียนที่มีปรัชญาการศึกษาตรงกับครอบครัว เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนรุ่งอรุณ แล้วจัดการเรียนการสอนเองโดยครอบครัว

1.3 การจัดทะเบียนไว้กับศูนย์ศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) แล้วจัดการศึกษาในแบบที่ครอบครัวต้องการควบคู่ไปด้วย

1.4 การจัดทะเบียนไว้กับการศึกษาทางไกล แล้วจัดการศึกษาในแบบที่ครอบครัว ต้องการควบคู่ไปด้วย

1.5 การจัดทะเบียนไว้กับสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ แล้วเรียนทางออนไลน์

2. การมีจำนวนครอบครัวที่จัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการรวมตัวในลักษณะ “กลุ่ม ครอบครัว” ทั้งนี้การรวมกลุ่มนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ การเป็นกำลังใจแก่กันและการเพิ่มทักษะชีวิตและการทำงานให้แก่ผู้เรียน โดยมีรูปแบบของการรวมกลุ่มเป็น 3 ลักษณะ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550: 28) คือ

2.1 กลุ่มครอบครัวที่รวมกันเฉพาะกิจ มีการรวมตัวเพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมกันเป็นครั้งคราว โดยมีครอบครัวที่เป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมแล้วชักชวนครอบครัวอื่น มาร่วมด้วยตามสถานที่ที่นัดหมายกันเป็นครั้งคราว โดยที่แต่ละครอบครัวยังจัดการศึกษาให้กับบุตร ของตนเองเป็นหลัก

2.2 กลุ่มครอบครัวลักษณะข่ายประสานงาน สมาชิกของกลุ่มมีการจัดการศึกษาของ แต่ละครอบครัวประสานไปกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มตามเวลาที่นัดหมาย โดยมี ข้อตกลงหรือหลักการที่ยึดถือร่วมกัน มีความต่อเนื่อง สม่่าเสมอในการดำเนินงาน

2.3 ลักษณะรวมศูนย์การจัดการ มีการดำเนินการคล้ายเป็นสถานศึกษาขนาดเล็กที่ จัดการศึกษาให้กับบุตรหลานร่วมกันในสถานที่ตั้งแห่งใหม่ ดำเนินงานโดยคณะผู้บริหารและคณะครู

ที่มีค่าตอบแทน มักมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่การเป็น โรงเรียนทางเลือก ศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรเอกชนหรือองค์กรชุมชน

กล่าวโดยสรุป คือ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเกิดขึ้นโดยผู้ปกครองที่มีความเชื่อบางประการที่เป็นพื้นฐานของครอบครัวซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่จึงได้วางแผนเพื่อจัดทำหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวตลอดจนความถนัด ความสนใจของลูกและขยายรูปแบบของการเรียนรู้สู่ระบบกลุ่ม แต่ยังคงอัตลักษณ์ของครอบครัวตนเองไว้

1.4 พัฒนาการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยเริ่มต้นภายหลังการก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก มูลนิธิเด็ก ในปี พ.ศ. 2522 ภายใต้แนวคิดซัมเมอร์ฮิล โดยครอบครัว “ธงไชย” ได้นำลูกชายสองคนออกจากโรงเรียนเดิม มาจัดการศึกษาให้ลูกชายอย่างผสมผสานทั้งโดยการดูแลของพ่อแม่ ญาติ และโรงเรียนหมู่บ้านเด็กโดยมีพ่อแม่เป็นผู้มีบทบาทหลัก ซึ่งต่อมาโรงเรียนหมู่บ้านเด็กได้ใช้เป็นสถานที่ในการจดทะเบียนการศึกษาให้แก่ครอบครัว โดยได้หยุดดำเนินการรับจดทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. 2556

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547: 21-22) ได้จัดแบ่งพัฒนาการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไทยหรือบ้านเรียน ตามลำดับช่วงเวลาได้ดังนี้

ระยะแรก รุ่นบุกเบิก คือ กลุ่มที่เคยดำเนินการก่อนปี พ.ศ. 2530 ซึ่งสังคมไทยยังไม่คุ้นชินกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในปัจจุบันเด็กในครอบครัวเหล่านี้ได้เติบโตพ้นจากการศึกษาโดยครอบครัวไปแล้ว ตัวอย่างเช่น ครอบครัวคุณรัชนี้ ธงไชย ครอบครัวนายแพทย์โชติช่วง ชูตินธร เป็นต้น

ระยะที่สอง รุ่นเริ่มต้น คือ กลุ่มที่มีการดำเนินภายหลังกปี พ.ศ. 2535 ซึ่งบุตรได้สำเร็จการศึกษาไปแล้วบางส่วน ตัวอย่างเช่น ครอบครัวนายแพทย์พร พันธโอสถ ครอบครัวคุณสมพร พึ่งอุดม ครอบครัวคุณสาทร สมพงษ์ ครอบครัวคุณนิราพร เหลืองแจ่ม ครอบครัวครูบาสุทธินันท์ ปรัชญาพทุทธิ เป็นต้น

ระยะที่สาม กลุ่มที่เริ่มต้นดำเนินการในช่วงรอยต่อของการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เด็กในครอบครัวเหล่านี้เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา ตัวอย่างเช่น ครอบครัวคุณกนกพร สบายใจ ครอบครัวคุณอาทิตย์ แดงไพบูลย์ ครอบครัวคุณพรสวรรค์ คุณวัฒนาการ ครอบครัวกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร เป็นต้น

ระยะที่สี่ กลุ่มที่เริ่มดำเนินการหลังประกาศใช้ พรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ให้สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ครอบครัว แม้จะยังไม่มีการประกาศกฎกระทรวงเพื่อการนี้ก็ตาม แต่ได้มีครอบครัวจำนวนมากที่จัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตนเอง

ระยะที่ห้า เป็นกลุ่มที่จดทะเบียนภายหลังการประกาศใช้กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นช่วงที่มีครอบครัวจำนวนมากตัดสินใจจัดการศึกษาด้วยตัวเอง

เหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549: 27-29) ได้วิเคราะห์ถึงแรงผลักดันที่ทำให้ครอบครัวนำลูกออกจากโรงเรียนหรือไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนแล้วจัดการศึกษาด้วยตนเองว่าเกิดจากปัจจัย 2 ด้านคือ

1. ปัจจัยภายในครอบครัว อันเป็นผลมาจาก

1.1 ครอบครัวมีทัศนคติที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่มีศรัทธาใน ศาสนธรรมและทัศนะเชิงอุดมคติเป็นรากฐานความคิด ให้ความสำคัญทั้งความรู้คู่คุณธรรม ปฏิเสธการศึกษาแบบบริโภคนิยม มุ่งแข่งขันเอาดีเอาเปรียบกัน เป็นต้น

1.2 บุตรมีความต้องการ ทั้งนี้อาจเคยประสบปัญหาในโรงเรียนทั้งจากความไม่เป็นธรรมหรือความรุนแรง ซึ่งบุตรอาจมีลักษณะพิเศษทั้งทางด้านความบกพร่องหรือความสามารถพิเศษที่การศึกษาในโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองและช่วยพัฒนาศักยภาพเหล่านี้ได้

1.3 สภาพการณ์ของครอบครัวไม่เอื้ออำนวย เช่น อยู่ในชนบทห่างไกล ขาดโรงเรียนที่ดี หรือต้องใช้เวลาในการเดินทางมาก ครอบครัวต้องย้ายภูมิลำเนาหรือเดินทางบ่อย เป็นต้น

2. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่

2.1 ความสามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ต่างๆ โดยการเรียนรู้ที่บ้านภายใต้เทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว จึงทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดการเรียนรู้ได้ไม่แตกต่างหรืออาจมีประสิทธิภาพได้มากกว่าโรงเรียน

2.2 ปัญหาของการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความแข่งตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมที่เป็นจริง ปัญหาการไม่มีคุณภาพและข้อจำกัดของโรงเรียนในด้านต่างๆ

2.3 ระบบโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มผู้เรียนได้ ทั้งนี้ยังเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คน บริการของรัฐทางการศึกษาไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีรูปแบบการศึกษาที่แตกต่างและระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม

2.4 การเคลื่อนตัวของกระบวนทัศน์ในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณค่าและกลับคืนสู่การเรียนรู้ตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์แทนระบบการศึกษาที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ภูมิหลังของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาในครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีสาเหตุอันเป็นที่มาและภูมิหลังของพ่อแม่ในแต่ละครอบครัว ซึ่งยุทธชัย เณลิมชัย (2543: 278-280) สรุปไว้ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีอิสระทางความคิด เพราะเคยได้รับประสบการณ์จากการแสวงหาคำตอบให้กับชีวิต ทำให้คิดต่างไปจากกระแสหลักของสังคมได้

2. มีปรัชญาความเชื่อหรือแนวทางของชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ ทั้งในแง่ศาสนาหรือค่านิยมประเพณี ซึ่งการศึกษาในระบบโรงเรียนทำให้เกิดความขัดแย้งกับศรัทธาดังกล่าว ทำให้ต้องแสวงหาระบบการศึกษาที่สามารถดำเนินชีวิตไปตามศรัทธาดังกล่าวได้

3. เคยได้รับประสบการณ์จากการใช้ชีวิตหรือศึกษาในต่างประเทศ จึงทำให้สามารถซึมซับแบบอย่างของการศึกษาที่เปิดกว้าง มีอิสระ ยืดหยุ่นและมีคุณภาพมากกว่า จึงต้องการการศึกษาที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ที่แท้จริงให้กับลูก

4. มีอาชีพเป็นนักพัฒนาสังคม ได้ดำเนินชีวิตอย่างมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ๆ และการแก้ไขปัญหาของสังคมอยู่แล้ว จึงต้องการให้ครอบครัวและลูกมุ่งไปในแนวทางของชีวิตที่ก้าวหน้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5. เป็นผู้ที่มีสถานภาพที่ดีในสังคม ต้องการให้ลูกเติบโตมาอย่างมีคุณภาพ สามารถรองรับสิ่งที่พ่อแม่สร้างไว้ให้ มีเกียรติ มีฐานะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพ่อแม่ เมื่อประสบกับปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบโรงเรียนจึงทำให้ขาดความไว้วางใจ จึงต้องการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดให้แก่ลูกของตน

6. เป็นผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ของระบบการศึกษาในโรงเรียน ทั้งนี้เพราะลูกอาจเคยได้รับการกระทำความรุนแรง ล่วงเกิน หรือทำร้ายจิตใจจากระบบหรือบุคลากรในโรงเรียน เมื่อหาโรงเรียนที่ไว้วางใจให้กับลูกไม่ได้จึงตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง

7. ได้รับแรงผลักดันมาจากลูกโดยตรง เนื่องจากลูกเป็นเด็กที่มีลักษณะพิเศษ ต้องการการดูแลและการจัดการเรียนรู้ที่การศึกษาในระบบปกติไม่สามารถตอบสนองได้ จะต้องใช้ความเพียรพยายามด้วยความรัก ความเมตตาแก่ลูกมาก

หลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษา การวัดและประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ระบบการศึกษาของไทย จำแนกตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 5 ได้แบ่งระบบการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบผสมผสานกันได้ หากครอบครัวเลือกที่จะจัดการศึกษาที่คล้ายคลึงกับการศึกษาในระบบ จะต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการจัดการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน ครอบครัวที่เลือกจัดการศึกษาแบบการศึกษานอกระบบ สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร จนถึง การประเมินผลอย่างยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของครอบครัว ส่วนครอบครัวที่เลือกจัดการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถมีอิสระในการจัดการศึกษาตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสที่จะผ่านเข้ามาในชีวิต

เนื้อหาของหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษาที่ผู้ปกครองเป็นผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ในช่วงต้น หลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวนมากเริ่มต้นจากการใช้เนื้อหา ตามหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเพื่อพิจารณาว่าลูกควรจะต้องเรียนรู้เนื้อหาใดในแต่ละช่วงชั้น หรือพิจารณาจากหลักสูตรของโรงเรียนสาธิต โรงเรียนนานาชาติ หรือหลักสูตรของต่างประเทศ เพื่อนำมาปรับใช้และเทียบเคียงการเรียนรู้กับเด็กที่เรียนในโรงเรียน ต่อมาครอบครัวพยายามสร้างสรรค์หลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษาของครอบครัวตนเอง โดยกำหนดทิศทางหรือกรอบในการเตรียมจัดกระบวนการเรียนรู้ล่วงหน้า ซึ่งสอดคล้องไปกับปรัชญา แนวคิดและแนวทางการพัฒนาบุตรหลานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความคิดและความเชื่อของแต่ละครอบครัว โดยคำนึงถึงความพร้อม ความสนใจและความถนัดของบุตรหลานเป็นหลัก

การจัดทำหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษา ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว จะต้องจัดทำแผนการจัดการศึกษาที่แสดงวัตถุประสงค์ กระบวนการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนแนวทางการวัดและประเมินผลเพื่อใช้เป็นแนวทางจัดการเรียนรู้ของครอบครัวเองและแสดงต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบด้วย ทั้งนี้จากการประเมินผลเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551: 42) พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้และขาดประสบการณ์ในการเขียนแผนการจัดการศึกษา รวมทั้งยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และต้องการให้มีความยืดหยุ่นในการจัดทำแผน โดยสามารถนำเอาวิถีชีวิต หลักศาสนาหรือความต้องการของครอบครัวมาเป็นกรอบในการจัดทำแผนที่มีลักษณะเป็นภาพรวมมากกว่า 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การวัดและประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบรูปแบบการประเมินผลดังนี้

- 1) รูปแบบการประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น โครงการงาน การเขียนบันทึก แฟ้มสะสมงาน การสังเกตพฤติกรรม แบบฝึกหัดหรือการสอบ (อมรวิรัช นาคทรพ. 2543: 75, ยุทธชัย-อุทัยวรรณ เฉลิสมชัย. 2543: 36, นุชสิริ โค้นหล่อ. 2545: 55)
- 2) การประเมินพัฒนาการของผู้เรียนทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา (ยุทธชัย-อุทัยวรรณ เฉลิสมชัย. 2543: 36) และ 3) การประเมินโดยผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครองและหน่วยงานทางการศึกษา (รัชนีวรรณ พงศพิสิฐสันติ. 2545: 104, กุลวิภา ชีพรับสุข. 2546: 95) ซึ่งในทางปฏิบัติ ครอบครัวต้องดำเนินการประเมินผลผู้เรียนภายใต้กรอบ แนวคิดและปรัชญาการจัดการศึกษาที่ได้ระบุไว้ในแผนการจัดการศึกษา แล้วส่งผลให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้พิจารณา ทั้งนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามักนำกรอบสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรแกนกลางมาใช้ประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551: 64) ส่งผลให้เกิดปัญหาในด้านความไม่เข้าใจกันและการไม่ยอมรับเกณฑ์การประเมินของครอบครัวที่จัดการศึกษา

อุปสรรคปัญหาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในมุมมองของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว (สำนักงานสภาการศึกษา. 2551: 95-96) มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. ภาคประชาสังคมยังขาดความเข้าใจการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งนี้เพราะมีการประชาสัมพันธ์ให้ภาคสังคมรับรู้น้อยเกินไป

2. เขตพื้นที่การศึกษายังขาดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาด้านการประสานงานกับผู้ปกครองที่จัดการศึกษา โดยเฉพาะด้านปรัชญา แนวคิด การจัดการศึกษา การจัดทำแผนการจัดการศึกษาและการวัดประเมินผล นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานบ่อยครั้ง ทำให้ขาดความต่อเนื่อง

3. ระบบงานในระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขาดความเบ็ดเสร็จในการทำงาน และมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันในการรับจดทะเบียนในแต่ละระดับและกำหนดระยะเวลายื่นขอจดทะเบียนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

4. การวัดและการประเมินผล ผู้ประเมินขาดความยืดหยุ่นและนำกรอบการประเมินการศึกษาในโรงเรียนมาใช้ และขาดการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการติดตาม วัดและประเมินผล ครอบครัวยังขาดทักษะในการวัดและประเมินผล

การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่งผลให้ภาครัฐ ครอบครัวและบุคคลทั่วไปในสังคมมีมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ต่างกัน คือ 1) ด้านบรรทัดฐานที่ใช้ในการตัดสินมาตรฐานของคุณภาพในการจัดการศึกษาระหว่างหลักสูตรในระบบโรงเรียนและการศึกษาที่จัดโดยครอบครัวซึ่งผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย กระบวนการ และวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลและการเลื่อนระดับชั้นแต่เพียงผู้เดียว ดังปรากฏในรายงานการติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในปี พ.ศ. 2551 พบว่า เขตพื้นที่การศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 80.77 เห็นด้วยกับการที่ครอบครัวและเขตพื้นที่การศึกษาร่วมกันกำหนดให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มและได้รับการตัดสินผลการเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด เนื่องจากเป็นหลักสูตรขั้นพื้นฐานที่เด็กจะต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญาและสังคมอันเป็นมาตรฐานของเด็กไทยทั่วประเทศ ขณะที่ครอบครัวส่วนใหญ่ ร้อยละ 50 ไม่เห็นด้วย เพราะการเรียนการสอนของครอบครัวไม่ได้จัดตามประเด็นที่หลักสูตรกำหนด แต่จัดตามความต้องการและความสามารถของผู้เรียน และการสอนแบบบูรณาการไม่สามารถจำแนกเป็นกลุ่มสาระได้ และ 2) ข้อสังเกตจากหลายฝ่ายในด้านการใช้ชีวิตของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มักพบเจอกับกลุ่มบุคคลเดียวกันเป็นประจำ ซึ่งอาจส่งผลต่อการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับกลุ่มบุคคลอื่นในสังคมและขัดต่อหลักพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์

จากการทบทวนเอกสารที่ผ่านมา สามารถสรุปได้ว่า มุมมองที่แตกต่างกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งในเรื่องของการจัดทำหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษา กระบวนการของการจัดการเรียนรู้ได้ส่งผลให้เกิดการประเมินผลการเรียนรู้ที่แตกต่างกันและนำมาซึ่งความขัดแย้ง ในขณะที่มุมมองที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสมรรถนะของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวยังเป็นประเด็นที่มีความเห็นต่างและยังไม่ได้รับการค้นหาด้วยระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทักษะการใช้ชีวิตและการประกอบอาชีพของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

1.5 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย เริ่มต้นจากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ซึ่งได้ให้สิทธิครอบครัวในการจัดการศึกษา โดยรัฐมนตรีอาจยกเว้นให้เด็กไม่ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาได้ ถ้าพิจารณา ไร้ความสามารถหรือผู้ปกครองให้เด็กได้ศึกษาในครอบครัว ต่อมาได้มีการออกพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2505 ซึ่งยังคงให้สิทธิครอบครัวในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลาน จวบจนกระทั่งพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 จึงกำหนดให้เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 7-14 ปีต้องเรียนในโรงเรียนและมีบทลงโทษผู้ปกครองที่ขัดขืน

การคืนสิทธิในการจัดการศึกษาให้แก่ครอบครัว ปรากฏขึ้นเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 12 ที่ระบุว่า “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรมหาชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

ต่อมาได้มีการออกกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 โดยกำหนดให้ครอบครัวที่ประสงค์จะจัดการศึกษาต้องยื่นแผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวจัดทำขึ้นไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนาตั้งอยู่เพื่อขออนุมัติต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาพิจารณา ทั้งนี้ให้ครอบครัวดำเนินการจัดการศึกษา และจัดทำรายงานการวัดและการประเมินผลการศึกษาตามเกณฑ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจัดส่งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปีละหนึ่งครั้ง และให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจัดให้มีการวัดผลการเรียนรู้ของผู้เรียนปีละหนึ่งครั้งเช่นกัน ทั้งนี้กำหนดให้บุคคลในครอบครัวหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวให้จัดการศึกษาต้องมีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากนี้ยังได้มีการออกกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันอื่นที่ไม่ใช่รัฐอีก 5 ฉบับ คือ กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิของสถานประกอบการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2547 กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิของบุคคลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2554 กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรวิชาชีพในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ.

2554 กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนพ.ศ. 2555 กฎกระทรวงเหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ครอบครัวสามารถรวมกลุ่มเพื่อจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานได้แทบทั้งสิ้น

แม้ว่าจะมีกฎหมายรองรับการให้สิทธิในการจัดการศึกษาแก่ครอบครัว แต่ภาคสังคมยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ตลอดจนเกิดปัญหาในการประสานงานระหว่างครอบครัวและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่รับผิดชอบ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551: 77) จึงทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว เช่น การจดทะเบียนกับโรงเรียนที่มีปรัชญาการศึกษาตรงกันแล้วจัดการศึกษาด้วยตนเอง เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนรุ่งอรุณ เป็นต้น ตลอดจนการจดทะเบียนกับศูนย์ศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) การจดทะเบียนเรียนแบบการศึกษาทางไกล และการลงทะเบียนเรียนออนไลน์กับสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป คือ ครอบครัวมีสิทธิตามธรรมชาติในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตน แต่เมื่อมีกฎหมายซึ่งเป็นกฎระเบียบของสังคมเกิดขึ้นจึงมีการจำกัดสิทธิของครอบครัวด้านการศึกษา และได้มีการคืนสิทธิให้แก่ครอบครัวอีกครั้งเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งต่อมาได้มีการออกกฎหมายลูก คือ กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ทำให้สิทธิการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังประสบปัญหาในการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบทั้งในด้านของการจัดทำหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษาและการประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงทำให้เกิดพัฒนาการของรูปแบบการจัดการศึกษาโดยการจดทะเบียนกับโรงเรียนที่มีปรัชญาแนวคิดตรงกับครอบครัว หรือจดทะเบียนกับ กศน. หรือการเรียนในระบบการศึกษาทางไกล แล้วจัดการศึกษาด้วยครอบครัวเอง เป็นต้น

ส่วนที่ 2 ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์และสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในประเทศไทย แนวคิดเพื่อการเรียนรู้ตลอดจนทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในยุคที่โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นไปและทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตและการทำงาน ดังนี้

2.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์และสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในประเทศไทย

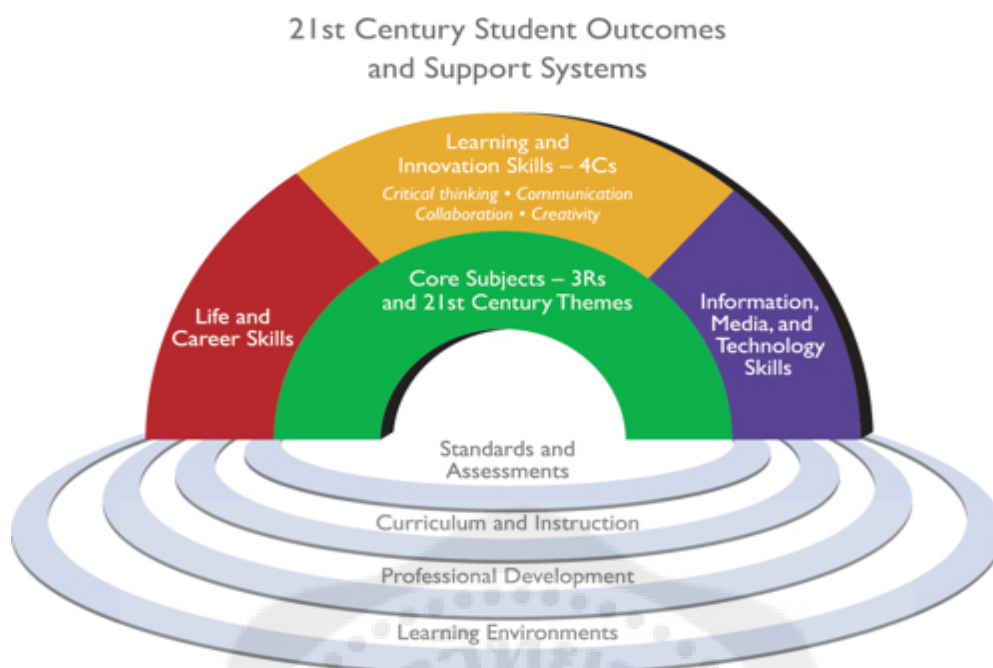
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก คือ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ นอกจากนี้ยังมุ่ง

พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้นจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ คือ 1) ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับส่งสารมีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมรวมถึงการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดความขัดแย้งและลดปัญหาความขัดแย้ง 2) ความสามารถในการคิด สามารถในการคิดวิเคราะห์การคิดสังเคราะห์ คิดอย่างสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคม 3) ความสามารถในการแก้ปัญหา แก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผลคุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศแสวงหาความรู้นำมาประยุกต์ใช้ในการป้องกันและแก้ปัญหาที่มีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลที่เกิดกับตนเองและสังคม 4) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี สามารถใช้เทคโนโลยีด้านต่างๆเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงานการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องเหมาะสมและมีคุณธรรม และ 5) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นการนำกระบวนการต่างๆไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคมจัดการปัญหาความขัดแย้งปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงหลักเลียงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิต 8 กลุ่มสาระและคู่มือเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อสอนทักษะชีวิตสำหรับเยาวชนเพื่อให้ครูนำไปใช้จัดกิจกรรมในโรงเรียน แต่จากผลการสำรวจทักษะของเด็กไทยในศตวรรษที่ 21 ของสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน หรือ สสค. (2558: 12) พบว่า เด็กไทยมีทักษะการเรียนรู้ที่ดี แต่ขาดทักษะชีวิตและการทำงานเป็นทีม ทั้งนี้เพราะเด็กที่ศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนเหล่านั้นขาดทักษะด้านการสื่อสาร ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาทักษะชีวิตและการทำงานของผู้เรียนเป็นประเด็นที่ท้าทายทั้งต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนและท้าทายผู้ปกครองที่จัดการศึกษาศึกษาทางเลือก เช่น การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งในแง่ของกระบวนการ รูปแบบการจัดการเรียนรู้และทักษะของผู้เรียน

2.2 แนวคิดการเรียนรู้เพื่อศตวรรษที่ 21

เครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills) หรือมีชื่อย่อว่า เครือข่าย P21 (Partnership of 21st Century Skill. 2008/2102 : 35) ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ขับเคลื่อนแนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 ในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี 2002 เพื่อให้นักเรียนประสบความสำเร็จทั้งในด้านการทำงานและการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจโลกใหม่ โดยมีการรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ไปจากเดิม ดังปรากฏในภาพที่ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการจัดการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21

ที่มา: <http://www.p21.org/about-us/p21-framework>: Online.

ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคที่การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเคลื่อนย้ายของทุนมนุษย์เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่การเรียนรู้ยังคงให้ความสำคัญกับวิชาสามัญผนวกกับการเรียนรู้ตามแนวคิดสำคัญในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ จิตสานึกต่อโลก ความรู้พื้นฐานด้านการเงิน เศรษฐกิจ ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ ความรู้พื้นฐานด้านพลเมือง ความรู้พื้นฐานด้านสุขภาพ และความรู้พื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับวิชาสามัญ โดยที่นักเรียนต้องเรียนรู้ทักษะการเรียนรู้แบบ 3R X 7C ซึ่ง 3R ได้แก่ อ่านออก (Reading) เขียนได้ [(W)Riting] และ คิดเลขเป็น [(A)Rithmetics] และ 7C ได้แก่ 1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา (Critical thinking; & problem solving) 2) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity; & innovation) 3) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural understanding) 4) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, teamwork; & leadership) 5) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศและรู้เท่าทันสื่อ (Communications, information; & media literacy) 6) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing; & ICT literacy) 7) ทักษะด้านอาชีพและทักษะการเรียนรู้ (Career & learning skills) ภายใต้ระบบสนับสนุนการศึกษาที่จำเป็น ได้แก่ มาตรฐานการเรียนรู้ การ

ประเมินผล หลักสูตรและวิธีการสอน การพัฒนาวิชาชีพและบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น

ทั้งนี้องค์ความรู้อย่างเดียว มีอาจเพียงพอที่จะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในเศรษฐกิจโลกใหม่ แนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้มีการกล่าวถึงทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 จำนวน 3 กลุ่ม คือ 1. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อเทคโนโลยี (Information, Media and Technology Skills) ประกอบไปด้วยทักษะย่อย 3 ด้าน คือ ทักษะด้านสารสนเทศ (Information Literacy) ทักษะด้านสื่อ (Media Literacy Skills และทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT Literacy) 2. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) ประกอบไปด้วยทักษะย่อย 3 ด้าน ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) การสื่อสารและการร่วมมือทำงาน (Communication and Collaboration) ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creative and innovation) และ 3. ทักษะชีวิตและการทำงาน (Life and Career Skills) ที่ประกอบด้วยทักษะย่อย 5 ด้าน คือ ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว (Flexibility and Adaptability) ความคิดริเริ่มและการชี้นำตนเอง (Initiative and Self-Direction) การเพิ่มผลผลิตและความรับผิดชอบ (Productivity and Accountability) ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ (Leadership and Responsibility) ทักษะชีวิตและการทำงานและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Self and Cross-Cultural Skills)

กระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดทักษะดังกล่าวได้นั้น ดุซฎี โยเลลา (2558: 25) เสนอให้มีการออกแบบวิธีการเรียนรู้โดยใช้ PBL (Project-Based Learning) ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในมิติที่ลึกสามารถเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ได้ และสร้างแรงจูงใจการเรียนรู้ หากรูปแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้จากการสอนแบบบรรยายเป็นหลักไปสู่การเรียนรู้แบบ PBL จะส่งผลอย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยนบทบาทของครูจากการเป็น “ผู้สอน” ไปอยู่ในฐานะ “โค้ชและ ผู้อำนวย” (Facilitator) ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบ PBL ซึ่งครูจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับ PBL อย่างชัดเจน และจะต้องฝึกฝนทักษะที่สนับสนุนต่อการจัดรูปแบบการเรียนรู้ด้วย PBL ให้ประสบความสำเร็จ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนทั้งรูปแบบและกระบวนการของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2.3 ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

เครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อธิบายถึงทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 (วิจารณ์ พานิช. 2555: 58) ไว้ว่า ทักษะชีวิตและการทำงาน (Life and Career Skills) เป็นทักษะที่จะต้องเริ่มต้นฝึกฝนตั้งแต่ระดับปฐมวัย โดยเรียนตามพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย ประกอบด้วยทักษะย่อยๆ ดังนี้

1. ยืดหยุ่นและการปรับตัว (Flexibility and Adaptability) เป็นทักษะเพื่อการเรียนรู้ การทำงานและการเป็นพลเมืองอย่างยืดหยุ่นและปรับตัวเพื่อบรรลุเป้าหมายและคุณค่าภายใต้เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ยังหมายรวมไปถึงการทำงานภายใต้ทรัพยากรจำกัดเพื่อให้ต้องสอดคล้องกับงานส่วนอื่นในภาพใหญ่ที่อาจอยู่ห่างไกล และการฝึกที่จะใช้วิกฤติเป็นโอกาส ใช้ปัญหาเป็นโอกาสหาทางออกอย่างสร้างสรรค์

2. การริเริ่มและกำกับดูแลตนเองได้ (Initiative and Self-Direction) เป็นทักษะของการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก โดยการทำงานในอนาคตมีทั้งลักษณะพึ่งพาอาศัยกันและกัน (interdependence) และเป็นอิสระต่อกัน (independence) ซึ่งการฝึกฝนทักษะที่ควรเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก

3. ทักษะด้านสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Social and Cross-cultural Skills) คือ ความสามารถที่จะทำงานและดำรงชีวิตอยู่กับสภาพแวดล้อมและผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายได้ โดยไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเครียดหรือแปลกแยก และทำให้งานสำเร็จได้ เป็นเรื่องของการเรียนรู้และยกระดับความฉลาดด้านสังคม (social intelligence) และความฉลาดด้านอารมณ์ (emotional intelligence) ของบุคคล

4. การเพิ่มผลผลิตและความรับผิดชอบ (Productivity and Accountability) คือ ทักษะในการกำหนดเป้าและบรรลุเป้าหมาย การจัดลำดับความสำคัญของงาน การใช้เวลา รวมถึงรับผิดชอบต่อผลงานโปร่งใสตรวจสอบได้

5. ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ (Leadership and Responsibility) คือ เป็นภาวะผู้นำและรับผิดชอบแบบกระจายบทบาท (distributed leadership and responsibility) ซึ่งความรับผิดชอบมี 3 ระดับ คือระดับที่ 1 รับผิดชอบต่อตนเอง ระดับที่ 2 รับผิดชอบการทำงานประสานสอดคล้องกันในกลุ่มและระดับที่ 3 ความร่วมมือกันในกลุ่มเพื่อไปสู่เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ร่วมกัน

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงของทั้งทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและติดต่อสื่อสาร ตลอดจนการเคลื่อนย้ายของแรงงานอย่างเสรีในช่วงนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นไปส่งผลให้เกิดความต้องการในการพัฒนาศักยภาพและการเรียนรู้ที่สามารถทำให้ดำเนินชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่ โดยการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดทักษะที่สำคัญเพื่อรองรับการเปลี่ยนผ่านในศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนถึงพร้อมด้วยทักษะในศตวรรษที่ 21 ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะชีวิตและการทำงานซึ่งเป็นประเด็นที่หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเกิดความกังวลถึงกระบวนการจัดการศึกษาของครอบครัวที่อาจลดทอนพัฒนาการทางสังคมของผู้เรียนด้วยการจัดการศึกษาโดยพ่อแม่และเรียนอยู่ที่บ้าน ดังนั้นในงานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งหมายที่จะค้นหาถึงความหมายและกระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน โดยในเบื้องต้นได้ยิ่ดนิยาม ความหมายของทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ตามองค์ประกอบของเครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และจะดำเนินการวิจัยเพื่อค้นหา

ความหมายของทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และกระบวนการจัดการศึกษาตามมุมมองของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวต่อไป

ส่วนที่ 3 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้อธิบายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา แนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาและแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา ดังนี้

3.1 แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา

แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่นำมาใช้อธิบายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคม ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่และทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ ดังนี้

แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคม

การถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจหลายสาขาวิชาเพราะเป็นกระบวนการแห่งการถ่ายทอดค่านิยม เจตคติ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม ให้กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพื่อคงไว้ซึ่งบรรทัดฐานทางสังคม บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดนั้นจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสมและเป็นสุข ทั้งนี้ นักสังคมวิทยาวิเคราะห์การถ่ายทอดทางสังคมจากมุมมองในระดับมหภาคอธิบายภายใต้แนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ และในระดับจุลภาคอธิบายด้วยการใช้แนวคิดทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, 2532: 69) ซึ่งจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไป

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่บุคคล โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในวัยเด็ก ได้รับการอบรมดูแลให้เจริญเติบโตเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น และจากการเรียนรู้นั้น เด็กจะมีพฤติกรรมและความนึกคิดที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในสังคมของตน (ลาดทองใบ ภูอภิรมย์, 2531) การถ่ายทอดทางสังคม เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนได้รับการเรียนรู้เพื่อที่จะปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมและการปฏิบัติต่างๆ ในสังคม โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม จะช่วยให้คนเราสามารถเรียนรู้ประสบการณ์และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมและประสบการณ์ที่สังคมยอมรับ การถ่ายทอดทางสังคมจึงเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน สังคมเป็นผู้กำหนดรางวัลและข้อห้ามที่เหมาะสม ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กก็จะนำรางวัลและข้อห้ามเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมต่อไป (งามตา วรินทร์านนท์, 2545: 73)

แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมในสาขาสังคมวิทยาได้รับการพัฒนาและนำไปใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างกว้างขวาง โดยมักจะหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ บรรทัดฐาน ค่านิยม เจตคติ ทักษะ ความรู้ และบทบาทที่เหมาะสมกับตำแหน่งของบุคคลภายในกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ

(Michener: & Delamater.1999: 46) ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีหน้าที่สำคัญต่อบุคคลและสังคม คือ ทำให้กลุ่ม สังคม สามารถถ่ายทอดค่านิยม ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ และสิ่งอื่นๆจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งได้ ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วก็จะพบว่า การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกลไกในการผลิตซ้ำทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture Reproduction) นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มถูกชักนำให้ปฏิบัติตามวิถีทางของกลุ่มโดยสมัครใจ จากการที่ทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมต่างๆ ของกลุ่มกลายเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเอง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นกลไกแห่งการควบคุมทางสังคม (Social Control) และทำให้บุคคลเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของโครงสร้างสังคมและตำแหน่งของตนในโครงสร้างดังกล่าว รวมทั้งความคาดหวังต่างๆของตำแหน่งนั้นๆ นั่นคือ การถ่ายทอดทางสังคมมีรากฐานมาจากการเรียนรู้บทบาท สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม เกี่ยวข้องกับการก่อรูป ชำรง และเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ (Identity) ของบุคคล ทำให้เรารู้ว่าเราเคยเป็นใคร เราเป็นใคร และจะเป็นอะไรต่อไป ดังนั้นแนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมเป็นแนวคิดที่สำคัญสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์รวมถึงการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างกว้างขวางและชัดเจน

แนวคิดนี้สามารถอธิบายถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถอธิบายได้ในสองประเด็น คือ 1) ผู้ปกครองอยู่ในฐานะเป็นผู้รับการถ่ายทอดทางสังคมผ่านตัวแทนต่างๆ คือสถาบันครอบครัว โรงเรียน เพื่อน วัด รวมถึงสื่อต่างๆซึ่งกลายมาเป็นการส่งสมประสบการณ์จากการถูกถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อม อันนำมาสู่เหตุผลที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นต้น 2) ผู้ปกครองอยู่ในฐานะตัวแทนเพื่อถ่ายทอดทางสังคมให้แก่บุตรหลาน ผู้ปกครองเหล่านี้เมื่อกลายมาเป็นผู้จัดการศึกษาแล้ว หน้าที่ของผู้ปกครองไม่เพียงแต่อบรมสั่งสอนความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและจริยธรรมให้กับบุตรหลานของตนเองเท่านั้น แต่จำเป็นต้องแสดงบทบาทเป็นทั้งผู้ให้ความรู้และประสบการณ์รวมถึงเป็นผู้สนับสนุนในเรื่องต่างๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน และการเป็นที่ปรึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญเนื่องจากผู้ปกครองทุกคนคาดหวังให้บุตรหลานของตนเติบโตเป็นคนดีของสังคม ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการควรถูกวางแผนและตระหนักอย่างละเอียด

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัว

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัว เกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1930 โดยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism) โดยกลุ่มนักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เน้นเรื่องโครงสร้างและหน้าที่ของระบบ คือ A.R.adcliffe- Brown, B.Malinowski, Talcott Parson และ Durkheim ซึ่งสาระสำคัญของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ คือ ระบบทุกระบบเกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะของระบบและมีลักษณะ โครงสร้างของระบบที่แตกต่างกัน โดยมีข้อตกลงเบื้องต้น ในกรอบแนวคิดของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ คือ 1) สังคมดำรงอยู่ได้เนื่องจากได้รับการตอบสนองหน้าที่ที่จำเป็น เพื่อความอยู่รอดของสังคมใน ระดับใดระดับหนึ่ง 2) ระบบย่อยใน

สังคมจะทำหน้าที่ร่วมกันเพื่อให้สามารถตอบสนองหน้าที่ที่จำเป็นของสังคม 3) หน้าที่พื้นฐานเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ทุกสังคมและทุกครอบครัวต้องปฏิบัติ 4) บุคคลในครอบครัวเป็นหน่วยย่อยที่มีหน้าที่ช่วยกันตอบสนองหรือทำหน้าที่ของสังคมใหญ่ให้ลุล่วงไปได้ 5) บุคคลและสังคมได้รับการดูแลจากระบบสังคมและครอบครัวและครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยหรือระบบย่อยภายใต้โครงสร้างใหญ่ของสังคมที่เป็นระบบใหญ่ ครอบครัวทำหน้าที่เป็นผู้สนองตอบความต้องการของสมาชิกแต่ละคน ของครอบครัวและของสังคมโดยรวม ในขณะที่เดียวกันครอบครัวก็ได้รับการดูแลจากสังคมด้วย ซึ่งโครงสร้างครอบครัวที่เหมาะสมจะมีผลช่วยสนับสนุนให้ครอบครัวนั้นสามารถทำหน้าที่ของตนได้เป็นผลสำเร็จ แนวคิดนี้ได้กล่าวถึงโครงสร้างบทบาท ระบบค่านิยม ระบบการสื่อสารและโครงสร้างอำนาจ (Friedman, 1986: 52)ไว้ดังนี้

1. โครงสร้างบทบาท เป็นพฤติกรรมบ่งชี้ถึงการครองสถานภาพที่ตนเองดำรงอยู่ โครงสร้าง บทบาทที่ดีจะมีลักษณะดังนี้ บทบาทที่ปฏิบัติไม่ขัดแย้งกับสิ่งที่สังคมภายนอกคาดหวัง เช่น บทบาทบิดามารดา บทบาทของสมาชิกแต่ละคนมีความสอดคล้องกันและช่วยเสริมบทบาทซึ่งกันและกัน การแสดงบทบาทของสมาชิกแต่ละคนมีความชัดเจน สามารถตอบสนองความต้องการของ สมาชิกแต่ละคนได้ สมาชิกสามารถปรับบทบาทได้เพื่อให้เกิดความสมดุล เมื่อมีความจำเป็น

2. ระบบค่านิยม เป็นระบบความคิด ความเชื่อทัศนคติของสมาชิกในครอบครัวที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งแหล่งที่มาในการเรียนรู้ปลูกฝังค่านิยมจะมาจากครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ชุมชน เป็นต้น ค่านิยมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวซึ่งมีความ แตกต่างกันไปของแต่ละครอบครัว

3. ระบบการสื่อสาร ในการอยู่ร่วมกันของครอบครัวจะต้องมีวิธี หรือรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสม ของตนเอง ซึ่งการสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีการรับรู้ ข่าวสาร ความคิดเห็น ค่านิยม อารมณ์ ความรู้สึกของกันและกัน รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว จะแสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์

4. โครงสร้างอำนาจ ในครอบครัวทุกครอบครัวจะมีโครงสร้างอำนาจอยู่และอำนาจนั้นจะหมายถึงสมาชิกคนใดคนหนึ่งสามารถที่จะควบคุมหรือแสดงอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่น ซึ่งโครงสร้างอำนาจ จะประกอบด้วย ฐานอำนาจ การตัดสินใจ ปัจจัยอื่น ๆ

ทั้งนี้ฟรีดแมน (1986) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัว 6 ประการ คือ

1. หน้าที่ด้านความรักความเอาใจใส่ (Affective function) หน้าที่ด้านความรักความเอาใจใส่เป็นหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของสมาชิก แสดงออกโดยการให้ความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่แก่สมาชิกเพื่อให้สมาชิก มีสุขภาพจิตดี มีบุคลิกภาพที่มั่นคง องค์ประกอบสำคัญของหน้าที่ของครอบครัวด้านความรักความเอาใจใส่ได้แก่การที่สมาชิกครอบครัว มีการให้การเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน ยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน มีความผูกพัน และความรู้สึก

ร่วมกัน ให้โอกาสสมาชิกในการเป็นตัวของตัวเอง แต่ยังคงความสัมพันธ์กับผู้อื่น มีการตอบสนองความต้องการของคนอื่น และมีการให้ความช่วยเหลือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันเมื่อมีปัญหา

2. หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ (Reproductive function) ครอบครัวมีหน้าที่ในการสร้างหรือผลิตสมาชิกใหม่ เป็นหน้าที่ในการสืบเผ่าพันธุ์เชื้อสายของมนุษยชาติ

3. หน้าที่ในการเผชิญปัญหาของครอบครัว (Family coping function) การเผชิญปัญหาของครอบครัวเป็นหน้าที่จำเป็นที่ครอบครัวทุกครอบครัวต้องปฏิบัติเพื่อคงไว้ซึ่ง สมดุลภายในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากตลอดการดำเนินชีวิตครอบครัว ครอบครัวจะถูกกระทบจากสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกครอบครัว สิ่งรบกวนเหล่านี้หมายถึง บุคคล สิ่งของ สถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดภาวะความเครียดในครอบครัวได้ สิ่งรบกวนความสุขสงบของครอบครัว ได้แก่ การเสียชีวิตของคู่สมรส การหย่าร้าง การตายของ ญาติสนิท การเจ็บป่วยของสมาชิก การตกงาน หรือมีปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น

4. หน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (Economic function) หน้าที่ในการจัดการด้านเศรษฐกิจเป็นหน้าที่ที่จำเป็นของทุกครอบครัวต้องปฏิบัติเพราะครอบครัวต้องมี การจัดหารายได้ที่จะนำ มาใช้จ่ายใช้สอย เพื่อจัดหาสิ่งจำเป็นทางกายภาพให้กับครอบครัว หน้าที่นี้รวมถึงการจัดสรร รายได้ที่ได้มาเพื่อนำมาใช้จ่ายอย่างเหมาะสม

5. หน้าที่ในการจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางกายภาพสำหรับสมาชิก (Provision of physical necessities) ทุกครอบครัวมีความต้องการสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางกายภาพสำหรับสมาชิก ได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย

6. หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดู (Socialization function) โดยมีกระบวนการพัฒนาแบบแผนพฤติกรรมที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตของ สมาชิก เพื่อเป็นการปลูกฝัง ส่งเสริมนิสัยที่ดีงาม ทำให้เด็กพร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ในอนาคต ถือเป็นกระบวนการ ปรับพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องที่ทำให้บุคคลตอบสนองสถานการณ์ในสังคมตามต้องการเป็นผลจากการเรียนรู้บทบาทในสังคม การปฏิสัมพันธ์บุคคลอื่น และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับคนทุกวัยตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชราในการปรับบรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยมของตนอย่างต่อเนื่อง

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือสังคมที่มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดอบรมขัดเกลาสมาชิก ซึ่งในความเป็นจริงสังคมก็มีอิทธิพลต่อบุคคลนั้นจริงๆ และมีความจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดสิ่งที่เป็นแบบแผนเดียวกันให้แก่สมาชิก เพื่อที่สมาชิกแต่ละคนจะรู้ถึงระบบคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงแนวทางพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม อันจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบทางสังคมขึ้น และตัวบุคคลเองก็มีแนวทางในการปฏิบัติ แต่แนวคิดดังกล่าวได้ลดบทบาทสำคัญของผู้ถูกถ่ายทอดลงไป โดยมองว่าไม่ว่าใครก็ตามที่เข้ามาอยู่ในตำแหน่งใดๆทางสังคม ก็จะได้รับกรอบถ่ายทอดตามเนื้อหาตายตัวที่มีอยู่ก่อนแล้วที่ผูกติดอยู่กับตำแหน่งหรือสถานภาพนั้นๆ และเป็นการรับที่ปราศจากปัญหา ผู้ให้การถ่ายทอดได้ถ่ายทอดเนื้อหาอะไร ผู้รับก็จะรับสิ่งเหล่านั้นได้โดยไม่ยากทั้งๆที่ในความเป็นจริงมนุษย์ไม่ได้ทำตัวเป็นผู้รับการถ่ายทอดที่วอนอนสอนง่ายเช่นนั้นทั้งหมด พวกเขามี

การเลือกสรร ต่อรอง ปรับเปลี่ยนเนื้อหาของการถ่ายทอดทางสังคม นอกจากนั้นแม้ว่ากระบวนการถ่ายทอดจะเกิดขึ้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าบุคคลจะเชื่อหรือรับสิ่งนั้นมาแนวทางปฏิบัติไปทุกอย่าง

สรุปทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่สามารถนำมาใช้อธิบายความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวผ่านมุมมอง ความคิด ความเชื่อและการทำหน้าที่ของพ่อหรือแม่ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาและการทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูภายใต้บรรยากาศของความรักใคร่เอาใจใส่อันจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ครอบครัวจะต้องสูญเสียสมาชิกที่ทำหน้าที่ในการจัดการทางทรัพยากรและเศรษฐกิจเพราะต้องมีพ่อหรือแม่ที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาให้กับลูก ทำให้ต้องมีการวางแผนการเพื่อจัดการกับรายได้ของครอบครัวที่มีอยู่และรายจ่ายที่เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์

นักสังคมวิทยามองกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกเข้ากับกลุ่มและสังคม กรอบแนวคิดนี้มองการถ่ายทอดทางสังคมในฐานะที่เป็นกระบวนการที่ส่งอิทธิพลสองแนวทาง (Two-Way Influence Process) ไม่เพียงแต่กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของสมาชิกเท่านั้น แต่ฝ่ายสมาชิกเองก็มีอิทธิพลต่อการดำเนินหน้าที่ของกลุ่มเช่นกัน บุคคลและกลุ่มมีอิทธิพลต่อกันในระดับที่แตกต่างกัน ยิ่งกลุ่มมีขนาดใหญ่มากขึ้นเพียงใด บุคคลก็จะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มมากขึ้นเพียงนั้น ถ้าเราพิจารณากลุ่มขนาดใหญ่ เช่น สังคม ผลกระทบที่บุคคลคนใดคนหนึ่งมีต่อสังคมมีอยู่เพียงเล็กน้อย ในขณะที่อิทธิพลของสังคมที่มีต่อตัวบุคคลนั้นจะมีอย่างมหาศาล จากที่กล่าวมาแล้วว่ากรอบแนวคิดนี้มองการถ่ายทอดทางสังคมในฐานะที่เป็นกระบวนการส่งอิทธิพลสองแนวทาง เป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่แน่นอนตายตัว นักทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ มักจะมองเนื้อหาการถ่ายทอดทางสังคมในฐานะที่เป็นสิ่งที่ต่อรองกันได้ (Negotiable) บุคคลยังสามารถที่จะตีความตีความและให้ความหมายใหม่ต่อสิ่งเหล่านั้นและนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของพวกเขาได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา นักทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์เสนอว่า การทำความเข้าใจการถ่ายทอดทางสังคมจะต้องพยายามเข้าถึงเนื้อหา บริบท และกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม

ทฤษฎีนี้ให้บทบาทสำคัญกับตัวบุคคลว่าในขณะที่เกิดการถ่ายทอดทางสังคมนั้น ผู้ได้รับการถ่ายทอดก็มีอิทธิพลบางแง่มุมต่อผู้ให้การถ่ายทอดเช่นเดียวกัน รวมทั้งมองว่าเนื้อหาของการถ่ายทอดไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วล่วงหน้า แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นขณะที่กระบวนการถ่ายทอดกำลังดำเนินไปและผู้ได้รับการถ่ายทอดเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาและวิธีการการถ่ายทอดสามารถต่อรอง ปรับเปลี่ยน ให้ความหมายใหม่ของสิ่งที่ถูกถ่ายทอดได้ จึงเป็นการให้ความสำคัญกับตัวบุคคล ขณะที่ลดความสำคัญของกลุ่มสังคมลงไป อย่างไรก็ตามมุมมองที่ว่าเนื้อหาของการถ่ายทอดเป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นได้ ปัญหาในการอบรมขัดเกลาจึงมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นได้ เมื่อต่างคนก็ต่างมีการปรับเปลี่ยนต่อรองเนื้อหาของการอบรมขัดเกลา จึงเกิดคำถามว่าเมื่อเป็นเช่นนั้นจะนำไปสู่การมีแบบแผนร่วมกันและความเป็นระเบียบทางสังคมได้อย่างไร

จากแนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมและทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวและตัวแทนการถ่ายทอดทางสังคมอื่นๆ ว่าเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เยาวชนสามารถเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในสังคม ดังที่พบในงานวิจัยหลายเรื่องให้ข้อค้นพบว่า การอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อเด็กตั้งแต่เล็กจนถึงวัยรุ่นนั้น มีความสำคัญต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็กมาก มีการศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กหลายรูปแบบ แต่ที่พบผลเด่นชัดสอดคล้องกันในงานวิจัยหลายเรื่องคือ การอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบรักสนับสนุนมากถึงน้อย และการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบใช้เหตุผลมากถึงน้อย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และคนอื่นๆ. 2528: 2-18) งานวิจัยที่ใช้แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมเป็นแนวทางการศึกษามีจำนวนมากเช่น งานวิจัยหัวข้อ ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคม และพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมของวัยเด็กตอนปลาย จังหวัดกรุงเทพมหานคร (สุนทรทิพย์ โพธิ์บัณฑิต. 2548: 124) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการถ่ายทอดทางสังคมของนักเรียนวัยเด็กตอนปลาย ผลพบว่านักเรียนเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากครอบครัวในระดับมาก และการถ่ายทอดทางสังคมของนักเรียนวัยเด็กตอนปลายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเสริมสร้างสังคม จากผลงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของครอบครัวและบทบาทอันสามารถหล่อหลอมให้เด็กดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีงานวิจัยที่ทำการศึกษากับนักเรียนวัยรุ่นตอนต้น ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากครอบครัว และจากเพื่อนกับปรีชาเชิงอารมณ์ของนักเรียนวัยรุ่นตอนต้น ของจรัญศักดิ์ พิรศักดิ์โสภณ (2547) ผลพบว่า วัยรุ่นที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากครอบครัวอย่างเหมาะสมมีปรีชาเชิงอารมณ์สูงกว่าวัยรุ่นที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากครอบครัวอย่างเหมาะสมน้อยและพบผลเช่นเดียวกันกับการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากเพื่อน จะเห็นว่าถ้าเด็กและวัยรุ่นได้รับการถ่ายทอดทางสังคมอย่างเหมาะสมจะส่งผลทางบวกต่อตัวพวกเขาเอง นอกจากนี้มีงานวิจัยที่ศึกษากับเด็กก่อนวัยเรียน โดยผาณิตา บัวขำ (2547) ศึกษาหัวข้อ ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธโดยแม่กับพฤติกรรมการจัดการอารมณ์โกรธของเด็กก่อนวัยเรียน: เปรียบเทียบระหว่างเด็กไทยกับเด็กญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการจัดการอารมณ์โกรธของเด็กก่อนวัยเรียนเชื้อชาติไทยและเชื้อชาติญี่ปุ่น อันเป็นผลจากการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธโดยแม่ ผลพบว่า แม่ชาวไทยแสดงตัวแบบอารมณ์โกรธและสอนเกี่ยวกับอารมณ์โกรธมากกว่าแม่ชาวญี่ปุ่น แต่ทั้งแม่ชาวไทยและชาวญี่ปุ่นมีการตอบสนองต่อการแสดงอารมณ์โกรธของเด็กไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้แม่ทั้ง 2 เชื้อชาติมีการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธด้วยการเป็นตัวแบบ การสอน และการตอบสนองต่อการแสดงอารมณ์โกรธของเด็ก ให้แก่ลูกเพศชายไม่ต่างจากลูกเพศหญิง จากผลการศึกษาสะท้อนถึงการถ่ายทอดทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็กก็ตาม จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นเป็นงานวิจัยที่ทำการศึกษากับเด็กตั้งแต่ก่อนวัยเรียนวัยเรียน รวมถึงวัยรุ่น นอกจากนี้มีงานวิจัยอีกจำนวนมากที่ศึกษาการถ่ายทอดทางสังคมในกลุ่ม

ผู้ใหญ่ เช่นงานวิจัยของสมศักดิ์ สีดากุลฤทธิ์ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยการถ่ายทอดทางสังคมเชิงวิชาชีพครูที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์วิชาชีพและพฤติกรรม การปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของครูแนะแนว

ดังนั้นในงานวิจัยหัวข้อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมมาเป็นหนึ่งในแนวทางเพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3.2 แนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา

ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน แนวคิดจิตหลักสำหรับอนาคต โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน

ทฤษฎีจิตสังคมของ แอริค เอช แอริคสัน มุ่งเน้นถึงลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของคน ซึ่งในแต่ละขั้นของการพัฒนานั้นจะมีวิกฤติการณ์ทางสังคม (social crisis) เกิดขึ้น การที่ไม่สามารถเอาชนะหรือผ่านวิกฤติการณ์ทางสังคมในขั้นหนึ่ง ๆ จะเป็นปัญหาในการเอาชนะวิกฤติการณ์ทางสังคมในขั้นต่อมา ทำให้เกิดความบกพร่องทางสังคม (social inadequacy) และเป็นปัญหาทางจิตใจตามมาภายหลัง ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพตามแนวคิดของแอริคสันได้แบ่งพัฒนาการด้านจิตสังคมของบุคคลออกเป็น 8 ขั้นดังนี้

ขั้นที่ 1 ระยะทารก (Infancy period) อายุ 0-2 ปี : ขั้นไว้วางใจและไม่ไว้วางใจผู้อื่น (Trust vs Mistrust) ในระยะขวบปีแรกทารกจะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในการดูแลเอาใจใส่ทุกด้าน ตลอดจนความรัก และสอนให้ทารกพบกับสิ่งเร้าใหม่ ๆ ก่อตรึงสัมผัสพูดคุยเล่นด้วยตลอดเวลา โดยเฉพาะในวัยนี้ทารกจะมีความรู้สึกไวมากที่บริเวณปาก เมื่อได้ดูดนม ได้อาหาร ได้รับสัมผัสอันอ่อนโยนอบอุ่น ได้รับการรักความพอใจทั้งทางร่างกายและอารมณ์แล้ว ทารกก็เรียนรู้ที่จะไว้วางใจในสิ่งแวดล้อมอันได้แก่แม่ของตนเองเป็นคนแรก ในทางตรงข้าม ถ้าหากความต้องการไม่ได้รับการตอบสนองแล้ว ทารกจะมีอาการหวั่นกลัว ไม่ไว้วางใจผู้ใดหรือสิ่งของใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้รวมทั้งไม่ไว้วางใจตนเองด้วย ขั้นที่ 2 วัยเริ่มต้น (Toddler period) อายุ 2-3 ปี : ขั้นที่มีความเป็นอิสระกับความละอายและสงสัย (Autonomy vs Shame and doubt) ขั้นนี้เด็กเริ่มเรียนรู้ที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง หากได้รับการสนับสนุนและกระตุ้นให้เด็กได้กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองตามสมควร เด็กจะมีการพัฒนาตัวเองไปในลักษณะที่มีโอกาสเลือกลอง และอยู่ในระเบียบวินัยไปในตัว ในทางตรงข้ามถ้าพ่อแม่เคร่งครัด เจ้าระเบียบ ให้เด็กอยู่ในระเบียบตลอดเวลาหรือเลี้ยงดูแบบปกป้องมากเกินไป (over protective) ไม่ยอมรับสิ่งที่เด็กทำขึ้นมาด้วยตนเอง เด็กจะพัฒนาตัวเองไปในรูปแบบที่ไม่แน่ใจในตนเองหรือไม่กล้าที่จะทำอะไรด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา ขั้นที่ 3 ระยะก่อนไปโรงเรียน (Preschool period) อายุ 3-6 ปี : ขั้นมีความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด (Initiative vs Guilt) เป็นระยะที่เด็กมีการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง มีความสัมพันธ์กับเพื่อนที่โรงเรียน เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบลองอะไรใหม่ ๆ ชอบเล่นก่อสร้างอะไรขึ้นมาตามความคิดของตน และ

ในขั้นนี้เด็กจะย่างขึ้นสู่ความรู้สึกไวในบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ ฉะนั้น เด็กจะติดอยู่ที่ปมอดิปุส ถ้าเด็กได้รับความรักความเข้าใจและได้รับการสนับสนุนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จากทั้งพ่อและแม่ เด็กย่อมมีความมั่นใจในตนเอง กล้าซักถาม มีความคิดริเริ่ม แสดงความแสบคายในการแก้ปัญหา และพร้อมที่จะเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ตรงกันข้าม ถ้าพ่อแม่เข้มงวดควบคุมความประพฤติตลอดเวลา เด็กจะเกิดความรู้สึกว่าตนเองทำผิดเมื่อพยายามทำอะไรด้วยตัวของตัวเอง ขั้นที่ 4 ระยะเข้าโรงเรียน (School period) อายุ 6-12 ปี : ขั้นเอาการเอางานกับความมีปมด้อย (Industry vs Inferiority) ระยะนี้เด็กเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์ มีความคิดและพยายามทำกิจกรรมด้วยตัวเอง หากได้รับการสนับสนุนก็ย่อมทำให้เด็กมีการพัฒนาบุคลิกภาพและความมานะเพียรพยายามที่จะแสวงหาสิ่งที่ท้าทายความสามารถ สถิติปัญหา แต่หากเหตุการณ์เป็นไปในทางตรงกันข้าม จะทำให้เด็กมีความรู้สึกต่ำต้อยด้อยค่า อาจต้องถอยกลับไปสู่วัยทารกอีกเพื่อหลีกเลี่ยงภาระอันต้องรับผิดชอบ ขั้นที่ 5 ระยะวัยรุ่น (Adolescent period) อายุ 12-20 ปี : ขั้นการเข้าใจอัตลักษณ์ของตนเองกับไม่เข้าใจตนเอง (Identity vs role confusion) เป็นระยะที่เริ่มสนใจเรื่องเพศ เข้าไปผูกพันกับสังคมและต้องการตำแหน่งทางสังคม ความรู้สึกเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง เข้าใจอัตลักษณ์ของตนเอง รู้ว่าตัวเองต้องการอะไร มีความเชื่ออย่างไร และตนเองเป็นใคร หากไม่สามารถรวบรวมประสบการณ์ในอดีตได้ ก็จะไม่สามารถเข้าใจตัวเอง เกิดความสับสน และความขัดแย้ง ขั้นที่ 6 ระยะต้นของวัยผู้ใหญ่ (Early adult period) อายุ 20-40 ปี : ขั้นความใกล้ชิดสนิทสนมกับความรู้สึกเปล่าเปลี่ยว (Intimacy vs Isolation) ระยะนี้เริ่มมีการนัดหมาย การแต่งงาน และชีวิตครอบครัว หรือทำงานกับผู้อื่นได้ หากสามารถบรรลุอัตลักษณ์ของตนเอง จะสามารถสร้างและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์อย่างสนิทสนมกับบุคคลอื่น หากไม่สามารถประสบความสำเร็จในการแสวงหาแนวทางแห่งตนก็จะไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับบุคคลอื่น ๆ ได้ มักจะรู้สึกเหงา เปล่าเปลี่ยว ไม่รู้จะพึ่งพาใคร ขั้นที่ 7 ระยะผู้ใหญ่ (Adult period) อายุ 40-60 ปี : ขั้นการอนุเคราะห์เกื้อกูลกับการพะว้าพะวงแต่ตัวเอง (Generativity vs Self-Absorption) เป็นระยะที่บุคคลหันมาสนใจกับโลกภายนอก ริเริ่มสร้างสรรค์งานต่างๆ เพื่อสังคม คิดถึงผู้อื่น ไม่โลภหรือเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว บุคคลที่ไม่สามารถทำเช่นนี้ได้จะมีความรู้สึกคิดถึง หงุดหงิดอยู่กับตนเองเป็นคนที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง มีชีวิตอย่างไรมีความสุข ขั้นที่ 8 ระยะวัยสูงอายุ (Aging period) อายุประมาณ 60 ปีขึ้นไป ขั้นความมั่นคงทางจิตใจกับความสิ้นหวัง (Integrity vs Despair) วัยนี้บุคคลจะยอมรับความเป็นจริงของชีวิต ระลึกถึงความทรงจำในอดีต หากประสบความสำเร็จในอดีตก็จะรู้สึกไว้วางใจผู้อื่นและตนเอง มีความมั่นคงทางจิตใจ ภูมิใจต่อการบอกเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ในชีวิตให้บุตรหลานฟัง ตรงกันข้ามหากบุคคลต้องประสบกับความล้มเหลวและความผิดหวังในอดีต จะเกิดความรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังในชีวิต รู้สึกคับข้องใจ และไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

จากทฤษฎีจิตสังคมของแอร์ริคสันในขั้นที่ 1-5 จะพบว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ปกครองจะมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองและเด็กที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวซึ่งจะมีปฏิสัมพันธ์และความเกี่ยวพันกัน จึงทำให้เด็กที่จัดการศึกษาโดย

ครอบครัวสามารถซึมซับและเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ปกครองได้มากกว่าผู้ปกครองและเด็กที่เรียนอยู่ในระบบโรงเรียน นอกจากนี้การบ่มเพาะทักษะชีวิตและการทำงานจะนำปรากฏเห็นชัดในระยะที่เป็นวัยรุ่นหรือในเด็กมัธยมศึกษามากกว่าประถมศึกษา ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะทำการคัดเลือกและแบ่งกลุ่มครอบครัวเพื่อใช้วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

แนวคิดจิตห้าลักษณะสำหรับอนาคต

นักจิตวิทยาและนักวิชาการด้านการศึกษา คือ ฮาเวิร์ด การ์ดเนอร์ จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้เขียนเรื่อง Five minds for the future ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับความสำคัญของจิตที่ส่งผลต่อการพัฒนาตัวบุคคลทั้งในแง่การทำงานและการดำเนินชีวิตซึ่งจะส่งผลให้สังคมมีคนที่มีความคุณภาพ กลายเป็นพลังในการที่จะขับเคลื่อนองค์กร สังคม และประเทศชาติให้ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมาย สามารถยืนหยัดอยู่ภายใต้การแข่งขันในโลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน การ์ดเนอร์ชี้ให้เห็นและเน้นความสำคัญของความฉลาดหรือทักษะซึ่งเขาใช้แทนด้วยคำว่า จิต (Mind) ทั้ง 5 ประการที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน ซึ่ง ประกอบไปด้วย 1.จิตแห่งวิทยาการ (Disciplined mind) 2.จิตแห่งการสังเคราะห์ (Synthesizing mind) 3.จิตแห่งการสร้างสรรค์ (Creating mind) 4.จิตแห่งความเคารพ (Respectful mind) 5.จิตแห่งคุณธรรม (Ethical mind) การ์ดเนอร์เห็นว่า จิตทั้ง 5 นั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อมนุษย์ในโลกยุคใหม่ และจะต้องมีครบทั้ง 5 จิต จะขาดจิตใดจิตหนึ่งไปไม่ได้ เพราะจิตทั้ง 5 มีผลต่อการพัฒนาตัวบุคคลทั้งในแง่การทำงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้สังคมมีคนที่มีความคุณภาพโดยจะกลายเป็นพลังในการที่จะขับเคลื่อนองค์กร สังคม และประเทศชาติให้ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมาย และยืนหยัดอยู่ภายใต้การแข่งขันในโลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ต่อมา ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช (2555) ได้ทำการสังเคราะห์วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21 ในการพัฒนาสมอง 5 ด้าน ควรมีการดำเนินการในลักษณะเป็นองค์รวมให้เกิดการเรียนรู้ทุกๆ ด้านไปพร้อมกัน โดยใช้กระบวนการบูรณาการความรู้ต่างๆ ด้วยการให้เด็กเรียนรู้จากการลงมือทำเอง และครูต้องทำหน้าที่ออกแบบการเรียนรู้ อำนวยความสะดวก และเป็นโค้ชแก่เด็ก ความสามารถของครูจึงมีความสำคัญที่จะสร้างกระบวนการเรียนและการเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน และได้ให้ความหมายของพลังสมองแต่ละด้านไว้ดังนี้

1. สมองด้านวิชาและวินัย (disciplined mind) คือ มีความรู้และทักษะในวิชาในระดับที่เรียกว่าเชี่ยวชาญ (master) และสามารถพัฒนาตนเองในการเรียนรู้ตลอดเวลา โดยความเชี่ยวชาญในการเรียนรู้อาจหมายถึงถึงบริบทและการเจริญเติบโตทางสมองของเด็ก นอกจากนี้ความเชี่ยวชาญในการเรียนรู้อย่างหมายรวมไปถึง การคิดแบบผู้ที่เข้าถึงจิตวิญญาณของวิชาด้วย ซึ่งการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้คือ การเรียนรู้แก่นวิชาจนสามารถเอาไปเชื่อมโยงกับวิชาอื่นได้ และสนุกกับสิ่งที่เรียนรู้นั้นหมั่นติดตามความก้าวหน้าของวิชาไม่หยุดยั้ง

2. สมอด้ำนสังเคราะห้ (synthesizing mind) คือ ความสามารถในการรวบรวมสารสนเทศและความรู้ต้งๆ ที่เกียวข้อง นำมาถ้่นกรองคัดเลือกเอามาเฉพาะส่วนที่สำคัญ และจัดระบบนาเสนอใหม่อย่างมีความหมาย

3. สมอด้ำนสร้างสรรค้ (creating mind) คือ การคิदनอกกรอบ ซึ่งการที่จะกระตุ้นการคิदनอกกรอบได้จำเป้นจะต้องมีความรู้เป้นพื้นฐาน การคิດสร้างสรรค้ทาสิ่งใหม่ออกไปนอกขอบเขตหรือวิธีการเดิมจำเป้นต้องใช้สมอด้ำนหรือทักษะอื่นๆ ทุกด้ำนมาประกอบกัน เป้นที่เชื่อกันว่าความสร้างสรรค้ นั้นเรียนรู้หรือฝึกได้

4. สมอด้ำนเคารพให้เกียรติ (respectful mind) คือ คุณสมบัติด้ำนเคารพให้เกียรติผู้อื่นยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในด้ำนกายภาพ ด้ำนนิสัย ด้ำนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ด้ำนความเชื่อ และศาสนา ทาให้ต้องมีการพัฒนาสมอด้ำนการเคารพให้เกียรติ การออกแบบวิธีการเรียนรู้เพื่อให้เด็กกลายเป็นผู้ที่มีความสามารถค้่นเคยและให้เกียรติคนที่มีความแตกต่างจากที่ตนเคยพบปะได้ที่สำคัญ คือ ต้องไม่มีอคติ ทั้งด้ำนลบและด้ำนบวกต่อคนต้งเชื้อชาติ ต้งศาสนา ต้งความเชื่อ ซึ่งความยาก-ง่ายของการพัฒนาพลังสมอด้ำนนี้บริบทของโรงเรียนมีผลอย่างมาก โดยโรงเรียนที่มีเด็กนักเรียนจากหลากหลายวัฒนธรรมการจัดการเรียนรู้ น่าจะง่ายขึ้น แต่ในกรณีที่นักเรียนในโรงเรียนเป้นเด็กจากวัฒนธรรมและชนชั้นเดียวกันจะนับเป้นความทาหายอย่างยิง

5. สมอด้ำนจริยธรรม (ethical mind) คือ ทักษะเชิงนามธรรม เรียนรู้ซึมซับได้โดยการชวนกันสมมติและแลกเปลี่ยนข้อคิດเห็นกันว่าตัวเองเป้นอย่างไรในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหากคนทั้งโลกเป้นอย่างนี้หมด โลกจะเป้นอย่างไร รวมทั้งอาจเอาชาวเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมาคุยกัน ผลัดกันออกความเห็นว้่าพฤติกรรมในช่วก่อผลดีหรือผลเสียต่อการอยู่รวมกันเป้นสังคมที่มีสันติสุขอย่างไร ตัวอย่างที่เอามาเป้นกรณีศึกษา ควรมีความแตกต่างหลากหลาย รวมหลายๆ กรณีศึกษา แล้วเป้นภาพจริงของสังคมที่มีทั้งคนคิດคนเลว ควรมีการปลูกฝ้่งกล่อมเกลามาตั้งแต่เด็กและต้องเรียนรู้พัฒนาสะสมตลอดช่วอายุของบุคคล

ในหนังสือวิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21 ได้สรุปพลังสมอด้ำนทั้ง 5 ด้ำนออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มพลังเชิงทฤษฎี (cognitive mind) ได้แก่ สมอด้ำนวิชาและวินัย (disciplined mind) เน้นความลึก(depth) สมอด้ำนสังเคราะห้ (synthesizing mind) เน้นความกว้าง (breath) และสมอด้ำนสร้างสรรค้(creating mind) เน้นการขยายหรือฝิ่่น (stretch) 2) กลุ่มพลังด้ำนมนุษย์สัมพันธ์มนุษย์ ได้แก่ สมอด้ำนเคารพให้เกียรติ (respectful mind) สมอด้ำนจริยธรรม (ethical mind) ซึ่งแนวทางในการที่จะพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพลังสมอด้ำนทั้ง 5 ด้ำนนี้ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช (2555) ได้ให้แนวทางไว้ว่า ครูควรสร้างทฤษฎีในการทำงานของตน แล้วลงมือปฏิบัติและหาทางเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อพิสูจน์ว้่าทฤษฎีของตนถูกต้องหรือมีข้อบกพร่องที่จะต้องปรับปรุง หรือเรียกอีกท้งคือ การทำงานบนฐานการวิจัยนั่นเอง

จากแนวคิดจิตห้าลักษณะสำหรับอนาคตสามารถสรุปได้ว้่า การดำเนินชีวิตในสถานการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 ต้องประกอบด้วยความสามารถใน

การเรียนรู้และความสามารถในการสร้างมนุษยธรรมสัมพันธ์ด้วยการเคารพให้เกิดและถึงพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะนำแนวคิดจิตห้าลักษณะสำหรับอนาคตมาใช้เพื่อป้องกันทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวต่อไป

3.3 แนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา

ในการอธิบายพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ประกอบด้วยทฤษฎีจำนวนมาก ผู้วิจัยได้คัดเลือกทฤษฎีที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมักมีการจัดการเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจของบุตรหลานโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการเรียนรู้แบบอัตถิภาวนิยม (Existentialism) และทฤษฎีการเรียนรู้ในกลุ่มมนุษยนิยม ดังต่อไปนี้

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ปรัชญานี้เกิดขึ้นเนื่องจากความรู้สึกที่ว่ามนุษย์กำลังสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง การศึกษาที่มีอยู่ก็มีส่วนทำลายความเป็นมนุษย์ เพราะสอนให้ผู้เรียนอยู่ในกรอบของสังคมที่จำกัด เสรีภาพความเป็นตัวของตัวเองให้ลดน้อยลง นอกจากนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังมีส่วนในการทำลายความเป็นมนุษย์ เพราะต้องพึ่งพามากเกินไปนั่นเอง ผู้ให้กำเนิดแนวความคิดใหม่ทางปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม ได้แก่ ซอเรน คีร์เคอร์การ์ด (Soren Kierkegaard) นักปรัชญาชาวเดนมาร์ก เขาได้เสนอความคิดว่า ปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นทุกคนจึงควรสร้างปรัชญาของตนเองจากประสบการณ์ ไม่มีความ จริยนิรันดร์ให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตายตัว ความจริงที่แท้คือสภาพของมนุษย์ (กิริติ บุญเจือ 2522: 14) แนวคิดของ คีร์เคอร์การ์ด มีผู้สนับสนุนอีกหลายคน ซึ่งเป็นคนร่วมสมัยในช่วงปี ค.ศ. 1950 – 1965 แต่ความพยายามที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาก็เป็นเวลาราว 10 ปีต่อมาและผู้ริเริ่มนำมาใช้ทดลองในโรงเรียน คือ เอ เอส เนลล์ (A.S. Neill) โดยทดลองในโรงเรียนสาธิตและโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ (Summer Hill) ในประเทศอังกฤษ ปรัชญานี้มีความสนใจและความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่จริงของมนุษย์ มนุษย์จะต้องเข้าใจและรู้จักตนเอง มนุษย์ทุกคนมีความสำคัญและมีลักษณะเด่นเฉพาะตนเอง ทุกคนมีเสรีภาพที่จะเลือกตัดสินใจในการกระทำสิ่งใด ๆ แต่จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้ยกย่องมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใด ส่งเสริมให้มนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเองแต่ก็ต้องไม่มองข้ามเสรีภาพของผู้อื่น หมายถึงจะต้องเป็นผู้ใช้เสรีภาพบนความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม การศึกษาตามปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงส่งเสริมให้มนุษย์แต่ละคนรู้จักพิจารณาตัดสินใจทัศนสภาพและเจตจำนงที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิต การศึกษาจะต้องให้อิสระแก่ผู้เรียนที่จะเลือกสรรสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเสรี มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ การทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตนเอง ว่ามีความต้องการอย่างไร แล้วพัฒนาตนเองไปตามความต้องการอย่างอิสระ เพื่อจะได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ของตนเองได้อย่างเต็มที่ด้วยการเลือกเรียนได้ตามความพอใจ และมีความรับผิดชอบในสิ่งที่เลือก นอกจากนี้ยังมุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้มีวินัยในตนเอง (Self Discipline)

องค์ประกอบของการศึกษาตามปรัชญาอัตถิภาวนิยม ประกอบด้วย 1) หลักสูตร ไม่กำหนดตายตัว แต่ต้องเป็นหลักสูตรที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ดีขึ้น เนื้อหาของหลักสูตรจะเน้นทางสาขามนุษยศาสตร์ เช่น ศิลปะ ปรัชญาวรรณคดี ประวัติศาสตร์ การเขียน การละคร จิตรกรรม ศิลปะประดิษฐ์ นักปรัชญาเชื่อว่าวิชาเหล่านี้จะฝึกฝนผู้เรียนทางด้านสุนทรียศาสตร์ อารมณ์ และศีลธรรม จริยธรรมอันดีงาม วิชาต่าง ๆ ไม่ได้จัดให้เรียนตายตัว แต่จะให้ผู้เรียนเลือกได้ตามความพอใจ และความเหมาะสมเพื่อผู้เรียนจะได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง 2) ครู มีบทบาทคล้ายกับปรัชญาพัฒนาการนิยม ทำหน้าที่คอยกระตุ้น หรือเร้าให้ผู้เรียนตื่นตัว ให้เข้าใจตนเอง สามารถใช้ความถนัดและความสามารถเฉพาะตัวออกมาให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด ครูจะให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนมาก ให้เสรีภาพ และเคารพในศักดิ์ศรีของผู้เรียน ให้ผู้เรียนรู้จักรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง และครูจะต้องเป็นผู้จริงจังในเรื่องที่สอนข้อสัจย์และจริงใจต่อผู้เรียน 3) ผู้เรียน ถือว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่สำคัญที่สุดในกระบวนการศึกษาและเชื่อว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่มีความคิด มีความสามารถในตนเองมีเสรีภาพอย่างแท้จริง เป็นผู้ทีเลือกแนวทางที่จะพัฒนาตนเองด้วยตนเอง เพราะเป้าหมายการศึกษามีใช่เนื้อความรู้ มิใช่เพื่อสังคม แต่เพื่อผู้เรียนที่จะรู้จักตนเองเข้าใจตนเอง ด้วยเหตุนี้แนวทางจริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เป็นเรื่องส่วนบุคคลที่จะเลือกใช้วิธีทางใด แต่ทั้งนี้จะต้องมีวินัยในตนเอง และรับผิดชอบต่อการกระทำและผลที่เกิดขึ้น 4) โรงเรียน ต้องสร้างบรรยากาศแห่งเสรีภาพทั้งในและนอกห้องเรียนและจัดสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนเกิดความพอใจที่จะเรียน สร้างคนให้เป็นตัวของตนเอง คือให้นักเรียนเลือกอย่างอิสระ ส่วนแนวทางในด้านจริยธรรมทางโรงเรียนจะไม่กำหนดตายตัวแต่จะให้ผู้เรียนได้เลือกแนวทางของผู้เรียน 5) กระบวนการเรียนการสอน เน้นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด ให้ผู้เรียนพบความเป็นจริงด้วยตัวเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกเรียนด้วยตนเองของเขาเอง การเรียนจะต้องเรียนรู้จากสิ่งภายในก่อน หมายถึงจะต้องให้ผู้เรียนรู้ว่าตนเองพอใจอะไรมีความต้องการอะไรอย่างแท้จริง แล้วเลือกเรียนในสิ่งที่พอใจหรือต้องการ กระบวนการเรียนการสอนจะเน้นการมีส่วนร่วม เป็นหลักสำคัญในการเรียนรู้ ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญาที่ทำทลายแนวความคิดของคนรุ่นใหม่ และได้แพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ ในประเทศไทยได้มีการนำมาทดลองใช้เป็นครั้งแรกที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี เป็นความพยายามที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีอิสระเสรีภาพในการเลือกเรียนวิชาต่าง ๆ ปัจจุบันโรงเรียนนี้ยังดำเนินการสอนอยู่ แต่ก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมและนับได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากได้รับอิสรภาพและเสรีภาพมนุษย์ผู้นั้นจะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ทิสนา เขมมณี. 2556: 68-72) ตัวอย่างของทฤษฎีในกลุ่มนี้ เช่น 1) ทฤษฎีการเรียนรู้ของโรเจอร์ส ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดบรรยากาศการ

เรียนที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ และมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูใช้วิธีการสอนแบบชี้แนะและทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้เป็นสำคัญ 2) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของโนลส์ เชื่อว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากหากมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีอิสระที่จะเรียนและได้รับการส่งเสริมในการพัฒนาด้วยตนเอง หลักการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้เน้นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกสิ่งที่เรียนและวิธีเรียนด้วยตนเอง ลงมือกระทำและยอมรับผลของการตัดสินใจหรือการกระทำของตนเอง 3) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของแฟร์ เชื่อว่า ผู้เรียนต้องถูกปลดปล่อยจากการกดขี่ของครูที่สอนแบบเก่า ผู้เรียนมีศักยภาพและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะกระทำสิ่งต่างๆด้วยตนเอง หลักการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้เน้นการให้อิสระภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน 4) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของฮิลลิช เชื่อว่าสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นสังคมที่ต้องล้มเลิกระบบโรงเรียน การศึกษาควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิตแบบเป็นไปตามธรรมชาติ โดยให้โอกาสในการศึกษาเล่าเรียนแก่บุคคลอย่างเต็มที่ หลักการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้เน้นการจัดการศึกษาต่อเนื่องไปตลอด ชีวิตไปตามธรรมชาติ 5) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนิล เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีศักดิ์ศรี มีความดีโดยธรรมชาติ หากมนุษย์อยู่ในสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น บริบูรณ์ด้วยความรัก มีอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพัฒนาไปในทางที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม หลักการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้ คือการให้เสรีภาพอย่างสมบูรณ์แก่ผู้เรียนในการเรียน จัดให้เรียนเมื่อพร้อมจะเรียนจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยม และทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยมมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของการจัดการศึกษาโดยรอบคอบ ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปใช้เพื่อเปิดมุมมองเพื่อใช้ทำความเข้าใจและตีความของความหมายและเงื่อนไขของการจัดการศึกษาโดยรอบคอบแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

ส่วนที่ 4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตรและคู่มือ

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตร

หลักสูตร หรือ curriculum มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินหมายถึง running course หรือเส้นทางที่วิ่งแข่ง ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบหลักสูตรเสมือนลู่วิ่งที่ผู้เรียนจะต้องผ่านพ้นหรือมีประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อความสำเร็จ ทั้งนี้หากสืบค้นโดยใช้คำว่า curriculum จะพบว่ามีการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่าหลักสูตรไว้อย่างมากมายในช่วงศตวรรษที่ 20 ตามประสบการณ์และแนวทางการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบันทั้งนี้บุญเลี้ยง ปทุมทอง (2554) ได้สรุปให้เห็นถึงความหมายของหลักสูตร เช่น ไทเลอร์ (Tyler. 1949: 79) ได้สรุปว่าหลักสูตรเป็นสิ่งที่เด็กจะต้องเรียนรู้ทั้งหมด โดยมีโรงเรียนเป็นผู้วางแผนและกำกับเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของการศึกษา สอดคล้องกับกู๊ด (Good. 1973: 157) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการ ดังนี้ คือ 1. หลักสูตร หมายถึง เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา

เพื่อสำเร็จหรือรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชาหนึ่ง 2. หลักสูตร หมายถึง คำโครงสร้างทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอน ซึ่งโรงเรียนจัดให้แก่เด็กเพื่อให้สำเร็จการศึกษาและสามารถเข้าศึกษาต่อในทางอาชีพต่อไป 3. หลักสูตร หมายถึง กลุ่มวิชาและการจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียนและสถานศึกษาและในช่วงศตวรรษที่ 21 จอห์น วิลลส์ (Jon Wiles. 2009: 2) ได้สรุปให้เห็นถึงความหมายของหลักสูตรที่แตกต่างจากศตวรรษที่ผ่านมาออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกให้ความหมายของหลักสูตรเป็นรายวิชาหรือเอกสารของหลักสูตร ตามความหมายดั้งเดิมที่ปรากฏมาแล้ว กลุ่มที่ 2 ให้ความหมายของหลักสูตรในเชิงประสบการณ์ที่จัดให้แก่ผู้เรียนผ่านกิจกรรมและโครงการพิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของธำรง บัวศรี (2543: 2) ที่ให้ความหมายของหลักสูตรในเชิงประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน กลุ่มที่สาม มองว่าหลักสูตรเป็นเข็มทิศในการจัดกิจกรรมอันจะนำไปสู่เป้าหมายที่วางแผนไว้ และกลุ่มที่ 4 มองว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดเป้าหมายในด้านความรู้ พฤติกรรม เจตคติของผู้เรียน หรือผลลัพธ์ที่มุ่งหวังในผู้เรียนนั่นเอง

ทั้งนี้หลักสูตรจะสมบูรณ์และสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการปรับปรุงการเรียนการสอนหรือการพัฒนาหลักสูตรได้ต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ

1. ความมุ่งหมาย (Objectives) คือ เป็นเสมือนการกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปในลักษณะต่าง ๆ ที่พึงประสงค์อันก่อให้เกิดประโยชน์ในสังคมนั้นการกำหนดความมุ่งหมายของหลักสูตรต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานของสังคมเพื่อประโยชน์ ในการแก้ปัญหา และสนองความต้องการของสังคมและผู้เรียน และต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับนโยบายการจัดการศึกษาของชาติด้วย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรส่วนนี้ เป็น 2 ลักษณะ คือ หลักการของหลักสูตร หมายถึง แนวทางหรือทิศทางในการจัดการศึกษาซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการจัดการศึกษาระดับนั้น ๆ จะได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ โดยที่จุดหมายของหลักสูตร หมายถึง พฤติกรรมต่าง ๆ หรือคุณสมบัติต่าง ๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เมื่อผ่านกระบวนการต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรนั้นแล้ว

2. เนื้อหาวิชา (Content) เป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้ในหลักสูตรให้ชัดเจน โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาไปสู่ความมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระที่ได้กำหนดไว้ต้องสมบูรณ์ ต้องผนวกความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม แนวคิด และทัศนคติเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งในด้านความรู้ ความทัศนคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ อันพึงประสงค์

3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum implementation) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นกิจกรรมที่จะแปลงหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติกิจกรรมนั้นมีหลายลักษณะ แต่กิจกรรมที่สำคัญที่สุด คือ กิจกรรมการเรียนการสอน หรือ อาจกล่าวได้ว่าการสอนเป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนั้น ครูผู้สอนจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้จัดการเรียนรู้ การกำหนดวิธีการที่จะนำผู้เรียนไปสู่ความมุ่งหมายของหลักสูตร ประกอบด้วย

3.1 วิธีการจัดการเรียนรู้ การกำหนดวิธีการจัดการเรียนรู้หลักสูตรจะเน้นแบบยึดครูเป็นสำคัญหรือยึดผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปรัชญาการศึกษา หรือแนวความคิด ความเชื่อในการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ และขึ้นอยู่กับจุดหมายของหลักสูตรนั้นเป็นสำคัญ

3.2 วัสดุประกอบหลักสูตร หมายถึง วัสดุ เอกสาร รวมทั้งสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ครูใช้หลักสูตรได้โดยง่าย สะดวก และมีประสิทธิภาพสูงขึ้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.2.1 วัสดุประกอบหลักสูตรสำหรับครู เช่น แผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือครู คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือการประเมินผล คู่มือการแนะแนว คู่มือการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นต้น

3.2.2 วัสดุประกอบหลักสูตรสำหรับนักเรียน เช่น หนังสือเรียน หนังสือแบบฝึกหัด บัตรงาน หนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบคัดลายมือ เป็นต้น

3.4 การประเมินผล (evaluation) เป็นองค์ประกอบที่ชี้ให้เห็นว่าการนำหลักสูตร ไปสู่การปฏิบัตินั้น บรรลุจุดหมายหรือไม่ หลักสูตรเกิดสัมฤทธิ์ผลมากน้อยเพียงใด ข้อมูลจากการประเมินผลจะเป็นแนวทางไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรต่อไป

การมีหลักสูตรที่ดีจะสามารถสร้างแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนรู้ ลักษณะของหลักสูตรที่ดีจะต้องนำไปสู่การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา หลักสูตรที่ดีจึงควรมีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) ตรงตามความมุ่งหมายของการศึกษา 2) ตรงตามลักษณะของพัฒนาแต่ละช่วงวัยของผู้เรียน 3) ตรงตามลักษณะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เอกลักษณ์ของชาติ 4) เนื้อหาสาระเรื่องที่สอนเพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเป็นและมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ 5) สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน 6) เกิดจากการร่วมมือของทุกฝ่ายในรูปแบบของคณะกรรมการ 7) หลักสูตรที่ดีต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ต่อไปและจะต้องเรียงลำดับความยากง่ายไม่ให้ขาดตอนออกจากกัน 8) หลักสูตรที่ดีต้องส่งเสริมให้เด็กรู้จักแก้ไขปัญหา 9) หลักสูตรที่ดีต้องจัดประสบการณ์ที่ดีและกิจกรรมหลากหลาย เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกอย่างเหมาะสมตามความสนใจ ความต้องการ และความสามารถของแต่ละคน 10) มีการวางกฎเกณฑ์ได้อย่างเหมาะสมนำไปปฏิบัติ และวัดประเมินผลได้อย่างสะดวก

หลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันมีอยู่หลายรูปแบบ แต่ละแบบมีชื่อเฉพาะและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ทั้งนี้ภายใต้แนวคิดในการจัดทำหลักสูตร ที่นักการศึกษา เช่น บุญเลี้ยง ปทุมมอม (2554) เสนอไว้ ดังนี้

1.แนวคิดที่ยึดวิชาหรือสาขาเป็นหลัก (Designs Focused on Disciplined) โดยต้องการให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่มีอยู่ในรายวิชาต่าง ๆ ดังนั้นหลักสูตรจะต้องประกอบไปด้วยเนื้อหาในรายวิชาที่ถูกจัดไว้อย่างเป็นระเบียบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2. แนวคิดที่ยึดกิจกรรมและปัญหาของสังคมเป็นหลัก (Designs Focused on Social Activities and Problems) แนวคิดนี้เน้นการทำหน้าที่ของคนในสังคม ปัญหาสังคมและการเสริมสร้างสังคมและต้องการใช้หลักสูตรในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคม ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ทุกคนต้องเรียน

3. แนวคิดที่ยึดเอาความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก (Designs Focused on Individual Needs and Interest) แนวคิดนี้ยึดถือความสนใจของผู้เรียนในปัจจุบันเป็นหลัก การจัดการเรียนจะเน้นในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนและปัญหาที่ผู้เรียนสนใจและต้องการแก้ไขเป็นหลัก

4. แนวคิดที่ยึดความสามารถของผู้เรียนเป็นหลัก (Designs Focused on Specific Competencies) แนวคิดนี้ต้องการพัฒนาทักษะต่างๆของผู้เรียนตามเกณฑ์ความสามารถของผู้เรียนที่พึงกระทำ โดยแบ่งตามกลุ่มหรือหมวด

5. แนวคิดที่ยึดทักษะในกระบวนการเรียนรู้เป็นหลัก (Designs Focused on Process Skill) แนวคิดนี้มุ่งวิธีการมากกว่าเนื้อหาวิชา โดยถือว่าความรู้เป็นเพียงวิถีทางที่นำไปสู่จุดประสงค์ ไม่ใช่จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้

6. แนวความคิดที่ยึดหลักการผสมผสานทั้งในดานกระบวนการและความรู้ (Designs Focused on Integration of Knowledge and Process) แนวคิดนี้ต้องการเห็นภาพรวมของเนื้อหาวิชาและกระบวนการในการเรียนการสอนที่ทำให้ไม่มีการแยกวิชาออกจากกันหรือการบูรณาการในหลายวิชาเข้าด้วยกัน

จากแนวคิดในการจัดทำหลักสูตรดังกล่าว ผสมกับความเชื่อทางปรัชญาการศึกษา ทำให้เกิดรูปแบบของหลักสูตรที่แตกต่าง สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. หลักสูตรแบบเนื้อหาวิชาหรือแบบรายวิชา เป็นหลักสูตรแบบดั้งเดิมหรือหลักสูตรเก่าที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาเป็นหลัก ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาความรู้ต่างๆจะจัดไว้เพื่อถ่ายทอดอย่างมีระเบียบตามที่คุณรู้ในแต่ละวิชาได้กำหนดไว้

2. หลักสูตรแบบสัมพันธ์วิชา เป็นหลักสูตรที่มีพื้นฐานมาจากหลักสูตรแบบรายวิชา เนื่องจากเมื่อนำหลักสูตรรายวิชาไปใช้การเรียนรู้อของผู้เรียนในแต่ละวิชาแตกแยกกันมากขึ้น ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้น้อย เพื่อแก้ปัญหานี้ จึงนำเนื้อหาวิชาต่างๆที่มีลักษณะคล้ายคลึง และมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันจัดไว้ด้วยกัน

3. หลักสูตรแบบหมวดวิชา หรือสหสัมพันธ์ หลักสูตรลักษณะแบบนี้จัดมุ่งหมายจะผสมผสานเนื้อหาวิชาที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน หรือสาขาเดียวกัน ให้มีความสัมพันธ์ระหว่างวิชามากขึ้น ในลักษณะหมวดวิชา เช่น หมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม เป็นต้น

4. หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์ หลักสูตรลักษณะแบบนี้ต้องการแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรแบบรายวิชา ที่ไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียน หลักสูตรนี้จึงยึดเอากิจกรรม ความสนใจและประสบการณ์แวดล้อมมาเป็นแนวทางในการจัดลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ในชีวิตจริง โดยยึดปรัชญาพัฒนาการเป็นแนวทาง ด้านการวัดผลให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนมากกว่าปริมาณความรู้ความจำ โดยมีข้อดี คือ สอนตรงความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนเป็นการเรียนอย่างมีความหมาย เป็นต้น

5. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม หลักสูตรนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดปรัชญาพัฒนาการนิยม ของจอห์น ดิวอี้ ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ และประสบการณ์จะทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลง หลักสูตรนี้จะยึดเอาสังคมและชีวิตของเด็กเป็นหลัก เช่น การมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมที่แวดล้อมอยู่โดยพยายามให้เนื้อหามีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง เป็นต้น

6. หลักสูตรแกนกลาง หลักสูตรแบบนี้มีลักษณะผสมผสานเนื้อหาวิชาเพื่อที่จะตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนของผู้เรียน หลักสูตรประกอบด้วยสิ่งที่ผู้เรียนต้องเรียนเป็นความรู้หนึ่ง และส่วนที่ใช้เลือกส่วนหนึ่ง หลักสูตรสำคัญอยู่ที่การจัดการเวลาเรียน และการจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและขณะเดียวกันเน้นการเรียนรู้ทางวิชาการอย่างมีระบบ โดยมีข้อดี คือ มีการผสมผสานทางด้านการเรียนรู้และเนื้อหาวิชา มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและความสนใจของผู้เรียน สนองความสนใจและความถนัดของแต่ละบุคคล เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง

7. หลักสูตรแบบเอกัตภาพ หลักสูตรแบบนี้จัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรไปตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคล การจัดหลักสูตรแบบนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของครูผู้สอนที่จะวิเคราะห์ความต้องการ ระดับสติปัญญา และความสามารถของผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง จัดการเรียนการสอนอยู่ในรูปของการจัดชุดการเรียนให้ผู้เรียนได้ศึกษาและพัฒนาความสามารถของตนไปตามลำดับ มี ข้อดีคือ ผู้เรียนสามารถได้เรียนได้ด้วยตนเอง โดยมีครูคอยให้คำแนะนำปรึกษา ผู้เรียนยึดแนวการสอนที่จัดทำไว้ โดยไม่ต้องพบผู้สอนเป็นประจำ ผู้เรียนที่มีความสามารถสูงสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มความสามารถ แต่มีข้อจำกัดที่ว่าความสัมพันธ์ในการรวมกลุ่มมีน้อย ผู้เรียนที่ ขาดความรับผิดชอบและไม่มีความซื่อสัตย์อาจจะไม่ได้ผลเต็มที่ การแก้ปัญหาต่าง ๆ กระทำได้น้อยและควรจะมาจากการคิดเห็นของกลุ่มมากกว่าคนเดียว

8. หลักสูตรบูรณาการ เป็นการผสมผสานเนื้อหาเข้าด้วยกัน ไม่แยกเป็นรายวิชาโดยพยายามรวมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยจะคัดเลือกตัดตอนมาจากหลาย ๆ สาขา แล้วมาจัดเป็นกลุ่มหมวดหมู่เพื่อให้นักเรียนได้ประสบการณ์ที่ต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเอง การบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ จะเน้นที่ตัวเด็กและปัญหาสังคมเป็นสำคัญ การจัดการเรียนสอน มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการ การวัดผลจะเน้นพัฒนาการทุกด้าน โดยเฉพาะด้านความสามารถในการแก้ปัญหา มีข้อดี คือ ช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ต่อเนื่อง มีประโยชน์โดยตรงต่อการดำรงชีวิตเป็นหลักสูตรที่มีการผสมผสานกันอย่างดี

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การกำหนดรูปแบบของหลักสูตรเป็นการพิจารณาเลือก และจัดเนื้อหาวิชาของวิชาของหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตร โดยหลักสูตรแต่ละรูปแบบจะมีจุดมุ่งหมายโครงสร้างหลักสูตรที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากการสร้างหลักสูตรแต่ละครั้ง ต่างยุคต่างสมัย จึงต้องคำนึงถึงพื้นฐานที่ต่างกันด้วย

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำคู่มือ

ในการดำเนินการจัดการศึกษาเมื่อมีการสร้างหลักสูตรตามแนวคิดที่ได้คัดเลือกไว้แล้ว จำเป็นต้องมีคู่มือเพื่ออธิบายและแนะนำให้ผู้สามารถดำเนินการตามหลักสูตรได้เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้ได้มีความพยายามอธิบายในด้านความหมาย ประเภท องค์ประกอบ ลักษณะที่ดีและแนวทางการจัดทำคู่มือไว้ดังนี้

ความหมายของคู่มือได้มีผู้ให้ความหมายไว้ทั้งจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ที่ให้ความหมายของคู่มือ ว่าหมายถึง สมุดหรือหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการรู้เพื่อให้ประกอบตำราเพื่ออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการศึกษาหรือปฏิบัติเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเพื่อแนะนำอุปกรณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งในในความหมายของคู่มือการจัดการศึกษา ได้มีนักวิชาการทางด้านการศึกษาให้ความหมายของคู่มือไว้ ดังเช่น ปรีชา ช้างขวัญยืน (2548: 170) ได้อธิบายถึงคู่มือว่าเป็นหนังสือที่ให้ข้อความรู้เกี่ยวกับการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่ผู้อ่านหรือผู้ใช้ให้มีความเข้าใจและสามารถดำเนินการในเรื่องนั้นๆด้วยตัวเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ประเภทของคู่มือ นักวิชาการทางการศึกษาได้จัดแบ่งประเภทของคู่มือโดยทั่วไป เป็น 3 ประเภท ดังที่ ปรีชา ช้างขวัญยืน (2548: 165) จำแนกออกเป็น 1) คู่มือครู คือหนังสือที่ให้แนวทางและให้คำแนะนำแก่ครูเกี่ยวกับสาระ วิธีการ กิจกรรม สื่อและอุปกรณ์การสอน แหล่งข้อมูลและแหล่งอ้างอิงต่างๆ ซึ่งมักใช้ควบคู่กับหนังสือเรียน 2) คู่มือนักเรียน คือ หนังสือที่ผู้เรียนใช้ควบคู่ไปกับหนังสือแบบเรียน ประกอบด้วย สาระ คำสั่ง แบบฝึกหัด ปัญหาหรือคำถาม หรืออาจเป็นหนังสือคู่มือการศึกษาควบคู่ไปกับสื่ออื่นๆที่ทำหน้าที่แทนครู เช่น บทเรียนทางไกล หรือบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น และ 3) คู่มือทั่วไป เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำสิ่งใดๆแก่ผู้อ่านโดยมุ่งหวังให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและดำเนินการในเรื่องนั้นๆด้วยตนเองได้อย่างถูกต้อง ในขณะที่ อำนาจ เถาตระกูล (2451: 8) ได้จัดแบ่งคู่มือออกเป็น 3 ประเภทเช่นเดียวกัน แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน คือ 1) คู่มือหลักสูตร เป็นเอกสารที่แสดงรายละเอียดและข้อเสนอแนะให้แก่ผู้ใช้หลักสูตรให้สามารถเข้าใจแนวทาง การใช้และข้อพึงระวังในการนำหลักสูตรไปใช้ให้ตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร 2) คู่มือการฝึกงาน เป็นเอกสารที่แนะนำแนวทางการปฏิบัติการฝึกงานของนักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีทิศทางในการปฏิบัติร่วมกัน และ 3) คู่มือนักเรียน เป็นเอกสารแนะนำการปฏิบัติตนของนักเรียนในสถานศึกษานั้นๆ

องค์ประกอบ นักวิชาการทางการศึกษาได้พยายามอธิบายถึงองค์ประกอบของคู่มือไว้ดังนี้ อำนาจ เถาตระกูล (2541: 8) กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดทำคู่มือการเรียนการสอนต้องประกอบด้วย คำชี้แจงในการจัดทำคู่มือ ความเป็นมา ความสำคัญและประโยชน์ของคู่มือ ความรู้ที่จะนำไปใช้ การเขียนแผนการสอน รูปแบบของคู่มือการจัดการเรียนการสอน สอดคล้องกับปรีชา ช้างขวัญยืน (2548) ได้อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของคู่มือว่าต้องประกอบด้วย 1) คำชี้แจงการใช้คู่มือ 2) การเตรียมการสอน 3) กระบวนการ วิธีการรวมถึงกิจกรรมการสอน 4) การวัดและประเมินผล 5) ความรู้เสริม 6) ปัญหาและคำแนะนำเกี่ยวกับการป้องกันปัญหา 7) แหล่งข้อมูลและ

แหล่งอ้างอิง ทั้งนี้สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มพป.: 22) ได้กำหนดให้แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ควรมีองค์ประกอบ คือ 1) ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัว 2) ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน 3) ระดับการศึกษาที่จัด 4) จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา 5) รูปแบบการจัดการศึกษา 6) การจัดสาระการเรียนรู้ 7) การจัดกระบวนการเรียนรู้ 8) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 9) เรื่องอื่นๆ (ถ้ามี)

ลักษณะของกลุ่มที่ดี นอกจากจะต้องทำให้ผู้ใช้คู่มือสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการแล้ว กลุ่มที่ดีควรมีลักษณะตามที่ศิริบุญ จงวุฒิเวศน์และมาเรียม นิลพันธ์ (2542) ได้อธิบายถึงลักษณะของกลุ่มที่ดี ควรมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ด้านเนื้อหาควรมีรายละเอียดที่ครอบคลุมเนื้อหา อธิบายด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย หรือมีตัวอย่างประกอบ 2) ด้านรูปแบบ ควรมีการวางรูปแบบที่เข้าใจง่าย น่าสนใจและชวนให้อ่าน และ 3) ด้านการนำไปใช้ ควรระบุขั้นตอนการใช้และข้อควรปฏิบัติให้เข้าใจง่าย ซึ่งสอดคล้องกับปรีชา ช่างขวัญยืน (2548) อธิบายว่า กลุ่มที่ดีต้องมีความชัดเจนและครอบคลุมประเด็นที่น่าสงสัยไว้ ทั้งนี้ผู้เขียนควรให้รายละเอียดให้ครอบคลุมประเด็นต่าง คือ 1) ควรระบุให้ชัดเจนว่าเป็นคู่มือสำหรับใคร ใครเป็นผู้ใช้ 2) กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน ว่าต้องการให้ผู้ใช้ได้อะไรบ้าง 3) คู่มือนี้จะช่วยให้ผู้ใช้ได้รับประโยชน์ได้อย่างไรบ้าง 4) ประกอบด้วยส่วนที่เป็นหลักการหรือความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้ใช้คู่มือ 5) ประกอบด้วยส่วนที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเตรียมตัว การเตรียมเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์และสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินการตามคู่มือ 6) ควรมีคำถามและกิจกรรมให้ผู้ใช้คู่มือได้ตรวจสอบความเข้าใจในการอ่านหรือปฏิบัติตามคู่มือ 7) ควรใช้เทคนิคที่ทำให้สามารถใช้คู่มือได้อย่างสะดวกเช่น การจัดรูปเล่ม ขนาด ขนาดตัวอักษร การใช้สีและภาพ เป็นต้น 8) ระบุแหล่งอ้างอิงที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน

กล่าวโดยสรุป คู่มือคือหนังสือที่ให้ข้อความรู้เกี่ยวกับการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่ผู้อ่านให้มีความเข้าใจและสามารถดำเนินการในเรื่องนั้นๆด้วยตัวเองได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ ต้องการทำคู่มือการใช้แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยมีองค์ประกอบตามที่สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษากำหนดเป็นเบื้องต้น

ส่วนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อหลักๆ คือ งานวิจัยที่ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัว งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการและรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นไปได้ในอนาคตของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และงานวิจัยที่ศึกษาสภาพการดำเนินงานและผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

งานวิจัยที่ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรหลานมีการะบวนการในการตัดสินใจในการเลือกที่จะจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตนภายใต้ปัจจัยหรือเหตุผลที่แตกต่างกัน จากรายงานการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ซึ่งใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยจันทร์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2544) พบว่า ผู้ปกครองมีแนวคิดและความเชื่อที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบ โดยเห็นควรว่าลูกควรอยู่กับพ่อแม่ ผู้ปกครองกลัวทวนกระแสเพราะเชื่อว่าการศึกษาไม่ได้มีอยู่แต่ในเฉพาะโรงเรียนเท่านั้น ประกอบกับครอบครัวมีความพร้อมในด้านฐานะทางเศรษฐกิจและความรู้ อีกทั้งเคยมีประสบการณ์ในการหาความรู้นอกโรงเรียน และรู้สึกว่าการเรียนไม่มีความปลอดภัยหรือลูกเคยประสบปัญหาในโรงเรียนเป็นต้น จึงทำให้ผู้ปกครองเหล่านี้หันมาจัดการศึกษาด้วยตัวเอง สอดคล้องกับงานวิจัยเชิงคุณภาพของทองอำไพ สถาวรินทุ (2543) ที่ศึกษาการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ปกครองซึ่งพบปัจจัยหนุนเสริมให้กล้าตัดสินใจจัดการศึกษา คือ การมีกฎหมายรองรับและมีการขยายตัวของจำนวนครอบครัวที่จัดการศึกษา

งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการและรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีทั้งงานวิจัยที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังเช่นงานของวิจัยเชิงคุณภาพ โดยจันทร์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2544) พบว่า กระบวนการในการจัดการเรียนการสอนมุ่งเน้นการวางพื้นฐานเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ บูรณาการหลักสูตรกับชีวิตประจำวันตามความสามารถของลูก เน้นการมีประสบการณ์และร่วมกิจกรรมกับครอบครัวอื่น มีการใช้สื่อของจริงตามธรรมชาติและการจัดสภาพแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับเด็กปฐมวัย ที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยสุนันทา ธนภุชชัย (2544) ทั้งนี้จากการศึกษาสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งใช้วิธีการเชิงปริมาณ โดย อำพา แก้วทำง (2544) ทำให้ทราบว่าผู้ปกครองร้อยละ 97.5 มีการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนในกิจกรรมที่เป็นโครงการตามความสนใจของผู้เรียน กิจกรรมสร้างภูมิรู้และกิจกรรมเสริมทักษะ ซึ่ง

รัชนิวรรณ พงศ์พิสิฐสันต์ (2545) ศึกษาและวิเคราะห์รวมถึงสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวในประเทศไทย โดยดำเนินการวิจัยด้วยเทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) ผลการวิจัยสรุปได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ ด้านจุดมุ่งหมายโดยเน้นอิสระในการเรียนรู้ ด้านการกำหนดเนื้อหาวิชาโดยผู้สอนจะพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ที่มีกับผู้เรียน ด้านการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยขึ้นอยู่กับความพร้อมและความพอใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านการจัดหาสื่อและทรัพยากรทางการศึกษาโดยใช้ทุกสิ่งรอบตัวมาเป็นสื่อการสอน ด้านการวัดประเมินผลโดยผ่านทั้งผู้สอนและหน่วยงานทางการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ด้านการเทียบโอนผลและระดับการศึกษา ซึ่งจันทร์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2544) ได้จำแนกรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ประกอบด้วย การจัดการศึกษาโดย

ครอบครัวเดี่ยว การจัดการศึกษาโดยมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน การจัดการศึกษาโดยใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ และครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบกลุ่มเพื่อต้องการพัฒนาทักษะชีวิตและการทำงานของผู้เรียนและช่วยเหลือพ่อแม่ที่ต้องทำงานนอกบ้าน ดังเช่น การศึกษาของชิตชนก จันทรไทยศรี (2544) เรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว กรณีศึกษาร้านเรียนป้าใหญ่และการศึกษาของศุภริตา ศิริวงศ์ (2547) ที่ศึกษาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวของวัดพระธาตุตอดยผาสัม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการจัดทำหลักสูตรโดยบูรณาการระหว่างการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและแนวคิดชุมชนเป็นฐาน (Community Base)

งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นไปได้ในขนาดของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ภายหลังการประกาศให้ผู้ปกครองมีสิทธิในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีงานวิจัยบางส่วนที่ศึกษาถึงความเป็นไปได้และอนาคตภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังงานวิจัยของ เกียรติคุณ จันแก่น (2543) ที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงราย ผลพบว่าประชาชนในเขตตัวเมืองเชียงรายมีความพร้อมในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากกว่าประชาชนที่อยู่นอกเขตเทศบาล ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์งานวิจัยเช่นเดียวกับงานวิจัยของ ทรงศักดิ์ กฤติยาภิชาติกุล (2546) ที่ศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเชื่อว่ามีความเป็นไปได้ที่จะมีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้กุลวิภา ชีพรับสุข (2546) ได้ศึกษาอนาคตภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในทศวรรษหน้า โดยพบว่า รูปแบบครอบครัวกับสถานศึกษาร่วมมือกันจัดการศึกษาจะมีมากขึ้น โดยมีวิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยชุมชน หน่วยงานธุรกิจเอกชนและองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนนิลวรรณ แซ่จิว (2543) ศึกษาอนาคตภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในกรุงเทพมหานครพบว่า จำนวนของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีเพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีความมุ่งมั่นและมีความพร้อมทางด้านฐานะ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษาในระดับที่พึ่งพาตนเองได้ โดยคาดว่าเอกชนจะเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มของพ่อแม่ที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน ในขณะที่เดียวกับที่โรงเรียนบางแห่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มผู้ปกครองเหล่านี้มากขึ้น

งานวิจัยที่ศึกษาสภาพการดำเนินงานและผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

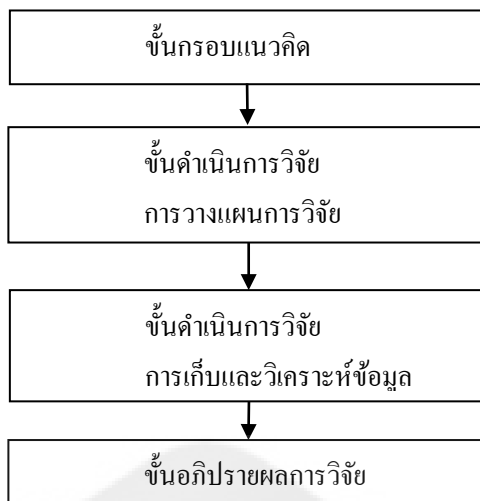
ภายหลังการประกาศใช้กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ได้มีการขยายตัวของจัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวนมาก จึงได้มีงานที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไว้ ดังเช่น การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว ตามแนวทางของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยจรศักดิ์ อินทรโสภา (2549) ในด้านทักษะชีวิตและการทำงานพบว่า พ่อแม่จัดการเรียนรู้ให้ลูกมีลักษณะเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข โดยจัดการเรียนรู้ร่วมกับ

ร่วมกับชุมชนโดยให้โอกาสลูกพัฒนาตนเองร่วมไปกับครอบครัว และการนำลูกเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมตามโอกาส นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการวัดและประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยนุชสิริ โคนหล่อ (2545) และผกาพรรณ นันทวิชิต (2549) แต่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในบริบทของประเทศไทยเพียงงานเดียวโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) ได้จัดทำรายงานการติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวพบว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งจำนวนผู้ที่จดทะเบียนจัดการศึกษาโดยครอบครัวกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและนำบุตรไปจดทะเบียนไว้กับโรงเรียนที่มีปรัชาศึกษาตรงกัน แล้วขอจัดการเรียนการสอนเองมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในอัตราก้าวหน้าเมื่อเทียบกับปีพ.ศ. 2549 เมื่อเปรียบเทียบการเรียนการสอนในโรงเรียนกับการเรียนรู้ของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวพบว่ามีความรู้ในระดับเดียวกัน นอกจากนี้ในความเห็นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้ปกครองและผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวต่างเห็นพ้องตรงกันว่าผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ได้ขาดระเบียบวินัยและทักษะชีวิตและการทำงาน

จากงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยพบว่า ปัญหาการวิจัยโดยส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับสาเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว แนวโน้ม รูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัว ตลอดจนสถานะการดำเนินงานและผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งนี้ยังไม่พบงานวิจัยที่ทำการศึกษารายละเอียดในศตวรรษที่ 21 อันจะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะสำคัญในการใช้ชีวิตได้อย่างประสบความสำเร็จในช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 ในมุมมองของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงทำให้ผู้วิจัยเข้าใจและมองเห็นถึงช่องว่างขององค์ความรู้ (Gap of Knowledge) ตลอดจนความต้องการของผู้ปกครองและผู้ที่กำลังตัดสินใจจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการขยายขอบเขตของคำถามการวิจัยและการออกแบบงานวิจัยต่อไป

ส่วนที่ 6 การวิจัยแบบวิธีการเดียวต่อเนื่อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบกระบวนการวิธีการวิจัยครั้งนี้ให้เป็นแบบวิธีการเดียวหลายกระบวนการวิจัย (Monomethod Multistand) ตามลำดับขั้น (Sequential Design) ตามแนวทางที่วิจัยของเท็ดดีและทาชาคอรี (Teddies & Tashakkori, 2009: 145) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนกว่าแนวคิดของนักคิดท่านอื่นๆ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปแผนภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบ 2 กระบวนการวิจัยตามแนวคิดของเท็ดดี้และทาชาคอรี

ที่มา: Teddlie, C; & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research : Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. p146.

แนวคิดของเท็ดดี้และทาชาคอรีควรทำความเข้าใจกระบวนการวิจัย (Stand) ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ 1. ขั้นกรอบแนวคิด (Conceptualization stage) เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยสร้างคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการศึกษา 2. ขั้นดำเนินการวิจัย (Experiential Stage) ซึ่งนักวิจัยจะสามารถดำเนินการวิจัยได้จะต้องดำเนินการใน 2 ขั้นตอนย่อย คือ 2.1 ขั้นวางแผนการวิจัย (Methodological) คือ การคัดเลือกระเบียบวิธีวิจัยที่จะสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างครบถ้วน และ 2.1) ขั้นการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล คือ การเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือที่กำหนดไว้และการวิเคราะห์ผลของข้อมูลที่จัดเก็บมาได้ ทั้งนี้ นักวิจัยอาจต้องมีการแปลงข้อมูล (Data Conversion) จากการจัดเก็บให้อยู่ในสถานะที่พร้อมใช้งานในขั้นต่อไปและ 3. ขั้นอภิปรายผลการวิจัย (Inferential stage) รายละเอียดปรากฏดังภาพประกอบ 2

การออกแบบการวิจัยแบบวิธีการเดียว (Monomethod Design) ตามแนวคิดของเท็ดดี้และทาชาคอรีเป็นกระบวนการวิจัยที่ใช้เพียงระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ หากใช้ทั้งสองกระบวนการในงานวิจัยนั้นจะเรียกว่า การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed methods design) ทั้งนี้ ในการออกแบบการวิจัยแบบวิธีการเดียวยังสามารถจำแนกตามกระบวนการวิจัย (Stand) ออกเป็น 2 แบบ คือ กระบวนการวิจัยเดียว (Monostand) ซึ่งจะมีการขึ้นการการวิจัยเพียงระยะเดียว และ หลายกระบวนการวิจัย (Multistand) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัย

มากกว่าหนึ่งระยะ โดยอาจเป็นได้ทั้งการวิจัยหลายระยะแบบคู่ขนาน (Parallel Monomethod) และการวิจัยหลายระยะแบบตามลำดับขั้น (Sequential Monomethod)

การวิจัยแบบวิธีการเดียวหลายกระบวนการวิจัย (Monomethod Multistand) เกิดจากการเลือกระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณหรือคุณภาพเพียงวิธีการเดียวเพื่อตอบคำถามของการวิจัยให้ได้เหมาะสมและชัดเจนที่สุด ซึ่งอาจทำได้ทั้งแบบคู่ขนานและแบบตามลำดับขั้น ทั้งนี้หากเป็นการวิจัยวิธีการเดียวแบบต่อเนื่อง (Sequential Monomethod Design) ผู้วิจัยจะต้องทำการศึกษาอย่างน้อย 2 ระยะ ซึ่งในระยะแรกเริ่มจะต้องดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีการวิจัยรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งก่อนเพื่อหาคำตอบบางอย่างอันจะนำไปใช้ในระยะการศึกษาต่อไปได้ซึ่งการวิจัยในระยะต่อมา จะไม่สามารถดำเนินการได้หากขาดผลการศึกษาจากอีกการศึกษาในระยะแรก โดยท้ายที่สุดจะต้องนำผลการศึกษาของทุกระยะนำมาอภิปรายผลรวมด้วย จึงจะนับว่าเป็นการวิจัยแบบวิธีการเดียวหลายกระบวนการวิจัย (Sequential Monomethod Design) ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดดังกล่าวได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 สรุปแบบแผนการวิจัยตามแนวคิดของเท็ดดีและทาชาทริ

การออกแบบ ระเบียบวิธีวิจัย	กระบวนการวิจัยเดียว	กระบวนการวิจัยหลายกระบวนการ
ระเบียบวิธีวิจัยวิธีเดียว (ปริมาณ หรือ คุณภาพ)	ระเบียบวิธีวิจัยเดียวและมี กระบวนการวิจัยเดียว - การวิจัยเชิงปริมาณ - การวิจัยวิจัยเชิง คุณภาพ	ระเบียบวิธีวิจัยเดียว แต่มีหลาย กระบวนการวิจัย 1. แบบคู่ขนาน - การวิจัยเชิงปริมาณเคียงคู่กับการวิจัย เชิงปริมาณ - การวิจัยเชิงคุณภาพเคียงคู่กับการ วิจัยเชิงคุณภาพ
ระเบียบวิธีวิจัยวิธีเดียว (ปริมาณ หรือ คุณภาพ)	ระเบียบวิธีวิจัยเดียวและมี กระบวนการวิจัยเดียว - การวิจัยเชิงปริมาณ - การวิจัยวิจัยเชิง คุณภาพ	2. แบบลำดับขั้น - การวิจัยเชิงปริมาณในระยะแรกตาม ด้วยการวิจัยเชิงปริมาณในระยะต่อไป - การวิจัยเชิงคุณภาพในระยะแรกตาม ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะต่อไป

ตาราง 1 สรุปแบบแผนการวิจัยตามแนวคิดของเท็ดดี้และทาชาคอรี

การออกแบบ ระเบียบวิธีวิจัย	กระบวนการวิจัยเดี่ยว	กระบวนการวิจัยหลายกระบวนการ
ผลงานวิธีวิจัย(ปริมาณ และคุณภาพ)	กึ่งผลงานวิธีแบบกระบวนการ เดี่ยว - การแปลงข้อมูลจากอีก วิธีวิจัยมาใช้ใน กระบวนการเดี่ยว	1. ผลงานวิธีแบบมีหลายกระบวนการ - ผลงานวิธีแบบคู่ขนาน - ผลงานวิธีแบบต่อเนื่อง - ผลงานวิธีแบบแปลงข้อมูล - ผลงานวิธีแบบพหุระดับ - ผลงานวิธีแบบสมบูรณ์ 2. กึ่งผลงานวิธีแบบหลายกระบวนการ

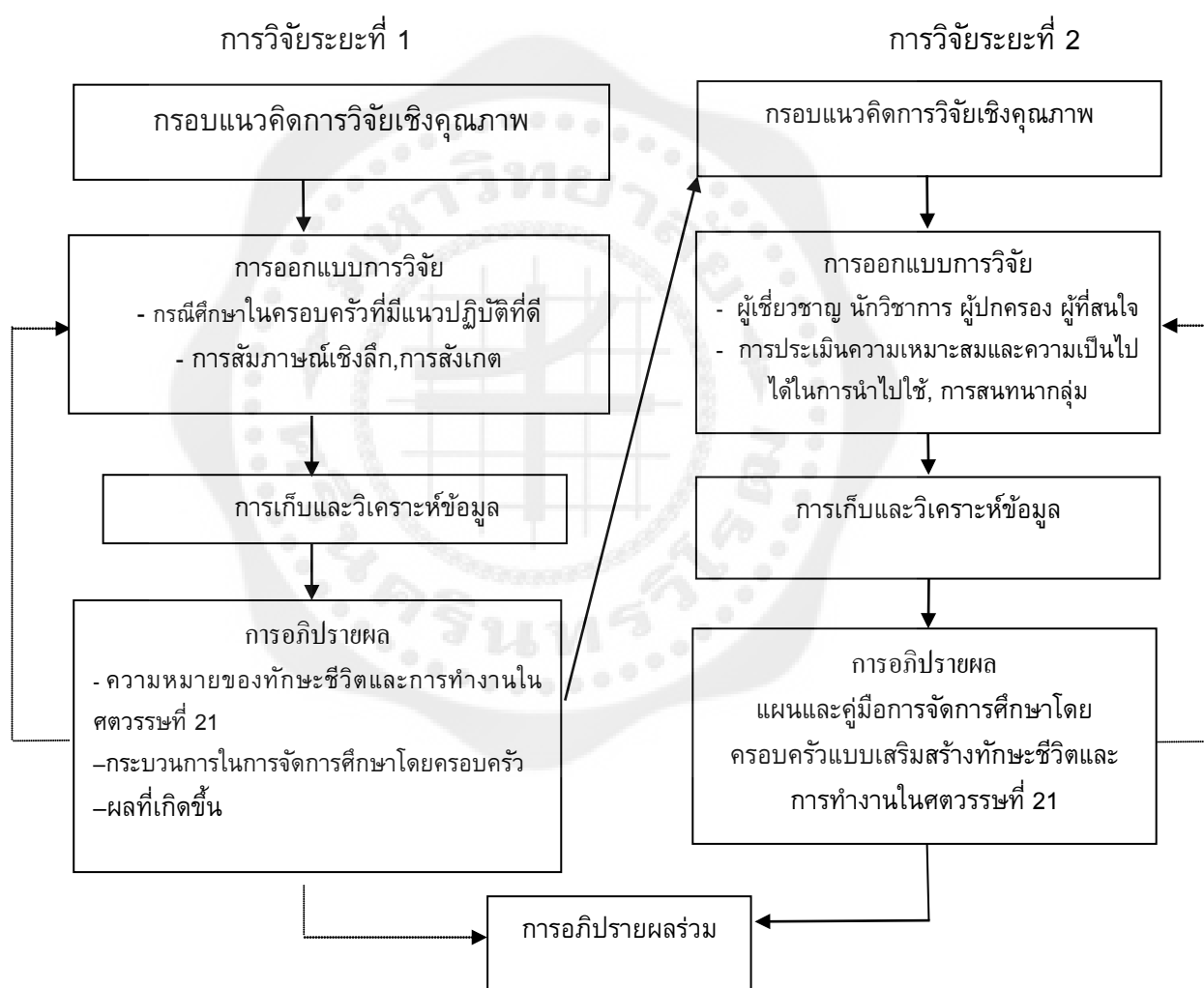
ที่มา: Teddlie,C; & Tashakkori,A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research : Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences.*: 149.

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษากระบวนการและการจัดทำหลักสูตรและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งถือเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนทั้งในแง่ของกลุ่มผู้ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ตลอดจนแผนและคู่มือการจัดการศึกษา ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยออกแบบการวิจัยให้มีวิธีการวิจัยแบบวิธีการเดียวต่อเนื่อง (Monomethod Multistand) ตามลำดับขั้น (Sequential Design) ตามแนวทางของเท็ดดี้และทาชาคอรี (Teddlie & Tashakkori. 2009: 140-158) ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้สามารถทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นความมุ่งหมายของการวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งผลที่ได้จะถูกนำมาใช้เพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการวิจัยในระยะที่ 2 ทั้งนี้ การอภิปรายผลจากการวิจัยทั้งสองระยะจะถูกนำมาอภิปรายผลร่วมกันเพื่อสรุปตามเป็นข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีต่างๆมาเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจ คือ แนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แนวคิดการเรียนรู้เพื่อศตวรรษที่ 21 แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา จิตวิทยาและการศึกษา ตลอดจนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนแผนและคู่มือการใช้แผน

แนวทางตามที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปเป็นแผนภาพกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษา ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 3 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำการวิจัยแบบวิธีการเดียวหลายกระบวนการวิจัย (Monomethod Multistand) แบบต่อเนื่อง (Sequential Monomethod Design) ตามแนวคิดของเท็ดดี้และทาสาโทริ (2009) โดยออกแบบการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) 2 ระยะ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ การวิจัยระยะที่ 1 เป็นการนำระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study) มาใช้ศึกษาในกรอบครวัที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ที่จัดการศึกษาโดยกรอบครวัแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน เพื่อทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยกรอบครวัแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของผู้ปกครอง ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยกรอบครวัแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในระยะแรกจะถูกนำไปกำหนดเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยระยะที่ 2 ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยกรอบครวัแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการอภิปรายผลการวิจัยในแต่ละระยะจะถูกนำมาอภิปรายร่วมกันเพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์แบบต่อไป ซึ่งการวิจัยทั้งสองระยะ มีรายละเอียด ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัยระยะที่ 1

การวิจัยในระยะที่ 1 มีเป้าหมายหลักเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์จากกรณีที่น่าสนใจเป็นการเฉพาะ คือการทำความเข้าใจความหมาย กระบวนการและผลของการจัดการศึกษาโดยกรอบครวัแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของกรอบครวัที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ด้วยวิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case study) ซึ่งเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ความจริงจากกรณีที่ศึกษาซึ่งเป็นกรอบครวัที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการศึกษาโดยกรอบครวัแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน ณ ช่วงเวลาที่ดำเนินการวิจัยนี้ หัวการวิจัยข้อดังกล่าวยังไม่เคยมีการทำการศึกษาวิจัยในประเทศไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาวิเคราะห์และตีความให้เห็นถึงวิธีการในการจัดการศึกษาโดยกรอบครวัแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียนซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายนอก (Instrumental Case) คือ การมุ่งเน้นผลของการวิจัยมากกว่ากระบวนการของการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลักและผู้ให้ข้อมูลสำคัญอื่นๆ
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยระยะที่ 1

1. ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญและผู้ให้ข้อมูลสำคัญอื่น ๆ

ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญหลัก สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างชัดเจนและเพียงพอสำหรับการตอบคำถามการวิจัย โดยการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลาย (Maximum variation sampling) ร่วมกับการกำหนดคุณสมบัติ (Criterion Sampling) อันจะนำมาซึ่งข้อมูลที่รอบด้านเพียงพอ ทั้งนี้ครอบครัวที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียนจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดอย่างครบถ้วน กล่าวคือ

หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Criterion Sampling) ประกอบด้วย

ผู้วิจัยจะทำการเลือกกรณีศึกษาแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก(Purposeful Sampling) (Creswell,2007: 75) เพื่อให้ได้กรณีศึกษาที่มีคุณลักษณะตรงตามที่กำหนดทั้งในครอบครัวที่จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กลุ่มตัวอย่างต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนดังนี้

1. ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือ 1 ช่วงชั้นการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผู้ปกครองที่ตระหนักรู้ถึงพัฒนาการและการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยการจัดการศึกษาของครอบครัวอย่างถ่องแท้ โดยจะพิจารณาจากผู้ปกครองที่ไม่เคยส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนเลยเป็นอันดับแรก
2. ผู้ปกครองทำหน้าที่หลักในการอบรมเลี้ยงดู การจัดการเรียนรู้/อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการศึกษาที่ออกแบบขึ้นเอง
3. ผู้ปกครองเคยทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ด้านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุคคลทั่วไป เช่น การเขียนหนังสือหรือบทความ วิทยากร/กระบวนกร เป็นต้น
4. บุตรหลานมีทักษะชีวิตและการทำงานโดยได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณะชนหรือได้รับการเสนอชื่อจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนจากสมาคมบ้านเรียนไทย/ ภาควิชาเครือข่ายบ้านเรียน สภาการศึกษาทางเลือก/โครงการจัดการศึกษาโดยครอบครัว สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.) กระทรวงศึกษาธิการ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจนข้อมูลอิ่มตัว โดยมีจำนวนกรณีศึกษาทั้งสิ้น 9 ครอบครัว ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย

1. ผู้แทนจากสมาคมบ้านเรียนไทย 2. ผู้แทนจากโครงการส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สนก.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ และ 3. ผู้แทนจากภาคีเครือข่ายบ้านเรียน สภาการศึกษาทางเลือก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอื่นๆ สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวน 3 ท่าน คือ 1) ผู้แทนจากสมาคมบ้านเรียนไทย 2) ผู้แทนจากสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (สนก.) และ 3) ผู้แทนจากภาคีเครือข่ายบ้านเรียน สภาการศึกษาทางเลือก

นอกจากจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอื่นๆ ยังทำหน้าที่ในการคัดเลือกกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยได้ส่งหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักไปยังผู้เชี่ยวชาญในช่วงวันที่ 24- 30 ตุลาคม 2558 โดยมีรายชื่อของผู้ถูกเสนอชื่อตามเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 21 ครอบครัว เมื่อผู้วิจัยติดต่อสอบถามเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยพบว่า มีเพียง 15 ครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้ครอบครัวที่ไม่ผ่านเกณฑ์มักมีระยะเวลาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ถึง 3 ปี และลูกเคยศึกษาในระบบโรงเรียนมาก่อน ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมจากครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกและยินดีให้ข้อมูลจนข้อมูลอิ่มตัว โดยมีจำนวนกรณีศึกษาทั้งสิ้น 9 ครอบครัว

1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาที่เน้นสาระการวิจัยแบบภายนอก ซึ่งผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) ซึ่งได้รับอนุญาตจากผู้สัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกภาคสนามและทำการบันทึกเทป โดยผู้วิจัยได้ออกแบบแนวคำถามตามแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ทำการทบทวนไว้ในบทที่ 2 และออกแบบแนวคำถามเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) เพื่อให้สามารถค้นพบทั้งประเด็นหลักที่ต้องการและเปิดโอกาสให้ได้รับข้อมูลใหม่ๆ ที่อยู่นอกเหนือประเด็นที่ต้องการ โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มผู้ปกครองและผู้เรียน

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นหาคุณภาพของเครื่องมือโดยการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านเพื่อพิจารณาเครื่องมือการวิจัยในช่วงวันที่ 1-15 พฤศจิกายน 2558 ประกอบด้วย 1) ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2) อ.ดร.จรีพร นาคสัมฤทธิ์ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ 3) นายจุมพฏ ศรียะพันธ์ ผู้ประสานเครือข่ายบ้านเรียนไทย กรุงเทพมหานคร เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไข และนำไปทดลองใช้กับผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวหนึ่งซึ่งมีภูมิลำเนาอาศัยอยู่เขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2558 ทั้งนี้เพื่อพัฒนาทักษะในการสัมภาษณ์

เชิงลึกของผู้วิจัยและเพื่อปรับแนวการสัมภาษณ์ให้เหมาะสมก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง ซึ่งเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ได้รับอนุญาตให้ทำการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมในการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2558 โดยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

กลุ่มผู้ปกครอง คำถามหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นและมีตัวอย่างคำถาม ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปและเหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
 - ชื่อ นามสกุล ชื่อเล่น อายุ อาชีพหลักของครอบครัว จำนวนบุตร (ระบุเพศของผู้รับผิดชอบหลักในการจัดการศึกษาเหตุใดจึงจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้บุตรแต่ละคน
 - ท่านจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้บุตรครั้งแรกในระดับชั้นใด
 - ช่วงอายุของบุตรที่เริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัว
 - เหตุใดจึงจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้บุตรแต่ละคน
 - อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ท่านจัดการศึกษาโดยครอบครัว
 - ต้องมีการเตรียมตัวอย่างใดบ้างในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
2. ความหมายของทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21
 - ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คุณลักษณะหรือคุณสมบัติแบบไหนที่อยากให้เกิดกับลูกในยุคที่เกิดการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร และการประกอบอาชีพ
 - ท่านมีมุมมองต่อศักยภาพ ปัญหา อุปสรรค และโอกาสในการใช้ชีวิตปัจจุบันสู่ชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของลูก อย่างไร
 - อะไรคือจุดเน้นของท่านในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำให้ลูกสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ดี
 - ท่านมีมุมมองต่ออาชีพในอนาคตที่สอดคล้องกับศักยภาพของลูก อย่างไร
 - มีการปูพื้นฐานเรื่องอาชีพของลูกไว้อย่างไร
3. กระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และผลที่เกิดกับผู้เรียน
 - ท่านมีกระบวนการในการจัดการศึกษา ที่ทำให้ลูกสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ดี อย่างไร
 - ลูกของท่าน สามารถปรับตัวตามสถานการณ์ในชีวิตจริงได้หรือไม่ อย่างไร
 - ท่านมีกระบวนการในการจัดการศึกษาที่ทำให้ลูกเกิดการการทำงาน/อาชีพในอนาคตอย่างไร
 - ท่านคิดว่าตัวบ่งชี้อะไรบ้าง ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน/อาชีพของลูก

- ท่านมีวิธีการประเมินและปรับปรุงการจัดการศึกษาเพื่อให้สามารถสร้างทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการทำงานให้แก่ลูกได้อย่างไรบ้าง ทั้งจากตัวท่านเอง ครอบครัวและเครือข่ายใดบ้าง

- ท่านมีวิธีการในการจัดการศึกษาที่สร้างสมดุลทั้งในด้านองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการทำงานอย่างไร

4. เงื่อนไขของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

- เป้าหมายในเรื่องการใช้ชีวิตและการทำงานของลูกได้มีการระบุไว้ในแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวหรือไม่ อย่างไร

- แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จะช่วยให้เด็กเกิดทักษะชีวิตและการทำงาน ควรมีแนวทางใดระบุไว้ อย่างไร

- การปฏิบัติใดที่เป็นเงื่อนไข/ปัจจัยที่ทำให้ผู้ปกครองสร้างทักษะที่จำเป็นแก่เด็กได้

กลุ่มผู้เรียน คำถามหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นและมีตัวอย่างคำถามดังนี้

1. เจตคติต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

- เริ่มเรียนแบบบ้านเรียนตั้งแต่เมื่อไร ทำไมถึงเรียนแบบบ้านเรียน

- รู้สึกอย่างไรที่ต้องเป็นเด็กโฮมสคูล

- พ่อ/แม่สอนอะไรบ้าง สอนอย่างไร

- พ่อ/แม่พาไปเรียนรู้นอกบ้านบ่อยไหม ส่วนใหญ่พาไปที่ไหน ไปทำอะไร

- รู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับการสอนของพ่อแม่ ในการพาเราใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคม

- เวลาอยู่ที่บ้านพ่อ/แม่พาทำงานอะไรบ้าง

- ตอนนีทำงานอะไรด้วยตัวเองบ้าง

- รู้สึกอย่างไร เวลาที่พ่อแม่สอนให้เรารู้จักการทำงาน

2. ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

กลุ่มเด็กประถมศึกษา

- เวลาไปเล่นหรือเจอเพื่อนๆใหม่ กลัวไหม

- ทำอย่างไรเวลาเจอเพื่อนใหม่

- ถ้าอยากเล่นหรือขอยืมของเล่นของเพื่อนใหม่ ต้องทำอย่างไร

- ถ้าได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้ากลุ่มแล้วพาเพื่อนทำงาน มีวิธีการอย่างไร

- ช่วยเล่าประสบการณ์ที่เคยทำกิจกรรมหรือทำงานแล้วประสบความสำเร็จและมีผลตอบแทนให้ฟังหน่อย ว่าทำอย่างไร ทำกับใคร

- คิดว่าจะทำกิจกรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิตและมีผลตอบแทนที่พึงพอใจไปจนโตเป็นผู้ใหญ่หรือไม่ เพราะเหตุใด

กลุ่มมัธยมศึกษา

- เพื่อนพูดถึงตัวเราอย่างไรบ้าง
- เพื่อนที่เราสนิทด้วยมีลักษณะแบบไหน
- ท่านคิดตัวเองเป็นคนแบบไหน
- ช่วยเล่าประสบการณ์ที่เคยทำกิจกรรมหรือทำงานแล้วประสบความสำเร็จและมี

ผลตอบแทนให้ฟังหน่อย ว่าทำอะไร ทำกับใคร

- คิดว่าจะทำกิจกรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิตและมีผลตอบแทนที่พึงพอใจไปจนโตเป็นผู้ใหญ่หรือไม่ เพราะเหตุใด

- ความเป็นตัวตนของท่านในวันนี้ เป็นผลมาจากบ้านเรียน มากน้อยแค่ไหน อย่างไร จงยกตัวอย่าง

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ คือ การศึกษาเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของกรณีศึกษา ข้อความในเฟสบุ๊ค ตลอดจนบทความและสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม(Non-participation observation)ร่วมกับการสัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง เชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยวิธีการอื่นด้วย โดยผู้วิจัยได้สร้างกรอบการสังเกตไว้เป็นเครื่องนำทาง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องมากที่สุด ดังนี้

1. บริบทที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะทำการสังเกตบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมและบุคคลที่เกี่ยวข้องในแง่ของเวลา สถานที่และสถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ในบริบทของบุคคล ทั้งสมาชิกในครอบครัวและบุคคลอื่นๆที่เกี่ยวข้องในขณะที่กำลังดำเนินการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจว่ามีบริบทอะไรบ้างที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

2. ความสัมพันธ์ ผู้วิจัยจะทำการสังเกตความสัมพันธ์ของผู้ปกครองกับผู้เรียนและสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัว ตลอดจนบุคคลแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้าน เพื่อนเล่น เพื่อนร่วมทำกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจการมีทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งสังเกตบุคคลรอบข้างว่ามีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและผู้เรียนอย่างไร อันเป็นการสังเกตแบบสองทาง

3. พฤติกรรม ผู้วิจัยจะทำการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในการปฏิบัติต่อบุคคลแวดล้อมว่ามีทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ตามนิยามศัพท์เฉพาะ คือ มีฟังตนเอง ปรับตัวได้ง่าย แก้ไขปัญหาเป็น เข้ากับคนอื่นได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และ มีความรับผิดชอบ ว่าเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร

4. การมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของผู้เรียนในการใช้ชีวิต ร่วมกับครอบครัวและบุคคลอื่นๆในสังคมว่ามีการกระทำที่บ่งชี้ถึงการมีทักษะชีวิตและการทำงานหรือไม่ อย่างไร

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการศึกษาเฉพาะกรณี ซึ่งขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดกระทำข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลมักจะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง บูรณาการเชื่อมโยงกันอย่างกลมกลืน ไม่สามารถแยกเป็นอิสระจากกัน มีลักษณะเป็นพลวัตร ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ความเหมาะสมและสภาวะเงื่อนไขต่างๆในสนามวิจัย โดยมีขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารเพื่อใช้ในการตั้งเกณฑ์เพื่อคัดเลือกกรณีศึกษาและพิจารณาคัดเลือกกรณีศึกษาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ

2. การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรณีศึกษา คือ ครอบครัวซึ่งประกอบด้วยผู้ปกครองและผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ตามแนวการสัมภาษณ์เพื่อการตีความหมายและรายละเอียดต่างๆตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 ดำเนินการหาหนังสือขออนุมัติขอเข้าสัมภาษณ์จากสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถึงผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษาของการวิจัย

2.2 ดำเนินการประสาน นัดหมายเวลา สถานที่ ในการสัมภาษณ์กับกรณีศึกษา

2.3 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามเวลา สถานที่ ที่นัดหมาย โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตัวเอง โดยมีช่วงระยะเวลาของการรวบรวมข้อมูลเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก ระหว่างวันที่ 21 ธันวาคม 2558 ถึงวันที่ 30 มกราคม 2559 ซึ่งในระหว่างที่รวบรวมข้อมูลได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันไปด้วยโดยได้ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาอยู่เป็นระยะ พบว่าข้อมูลยังคงไม่ลุ่มลึกพอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบุตรที่ไม่เคยไปโรงเรียน เนื่องจากบางครอบครัวมีบุตรหลายคนซึ่งผู้ปกครองมักจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตรทุกคน แต่จะมีเพียงบุตรคนสุดท้องที่ไม่เคยไปโรงเรียนในระดับประถมศึกษา จึงได้ทำการรวบรวมข้อมูลในช่วงที่ 2 ระหว่างวันที่ 23 – 28 เมษายน 2559 จนข้อมูลอิ่มตัว

3) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการตรวจสอบข้อมูลที่มาจากหลายแหล่ง ได้แก่ แหล่งปฐมภูมิหรือแหล่งบุคคลได้จากการสัมภาษณ์กรณีศึกษา แหล่งทุติยภูมิหรือผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติและคุณลักษณะของผู้ปกครองและผู้เรียนที่เป็นกรณีศึกษาและการให้ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ตรวจสอบ (Members Check) ทั้งนี้ภายหลังการสัมภาษณ์กรณีศึกษาในแต่ละรายแล้วเสร็จ ผู้วิจัยจะดำเนินการถอดเทปการ

สัมภาษณ์และส่งให้กรณีศึกษาได้พิจารณาตรวจทานคำให้สัมภาษณ์ หากการถอดเทปคำสัมภาษณ์ไม่ตรงหรือบิดเบือนจากการให้สัมภาษณ์จะได้ทำการปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนการตรวจสอบจากวิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีการ (Multiple methods) ทั้งจากการสัมภาษณ์ สังเกตและเอกสารหลักฐานจากเฟสบุ๊ค แผนการจัดการศึกษาและเอกสารการประเมินผลการศึกษาของผู้เรียน การสร้างเส้นทางของการตรวจสอบ (Audit) ทั้งจากบันทึกภาคสนาม การจัดหมวดหมู่ของหน่วยข้อมูลซึ่งในวิจัยได้ทำการขจัดอคติ (Bias) ของความเห็นชอบในฐานะที่เคยจัดการศึกษาโดยครอบครัวออกไป และการทำงานร่วมกันของทีมนักวิจัย (Research team) ซึ่งประกอบด้วยที่ปรึกษาทั้ง 2 ท่านและยังมีอาจารย์ที่ปรึกษาที่ปิดทองหลังพระที่คอยร่วมอยู่ในกระบวนการคิดและตั้งคำถามเพื่อให้ให้นักวิจัยหลักได้ขบคิด ตลอดจนกลุ่มเพื่อนนักศึกษาทั้งที่เคยทำการวิจัยด้านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและสนใจในการจัดการศึกษาดังกล่าว

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเองอย่างละเอียดทุกขั้นตอนโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการศึกษาเอกสารมาจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของ Miles; & Huberman (1994) ดังนี้

การจัดระเบียบข้อมูล (Data organizing) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้จากการถอดเทปมาจัดพิมพ์ จากนั้นผู้วิจัยทำการอ่านทานข้อมูลเพื่อให้ซึมซับและเขียนบันทึกประกอบเพื่อตั้งข้อสังเกตและช่วยจำ จากนั้นจำแนกข้อมูลออกเป็นหัวข้อใหญ่ โดยแยกหัวข้อออกมาเป็นประเด็นหลักๆที่เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยจัดทำตารางเพื่อแยกเป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจนโดยประเด็นหลัก หลังจากนั้นผู้วิจัยย่อยประเด็นหลักๆออกมาเป็นประเด็นย่อยๆเพื่อความละเอียดและอำนวยความสะดวกต่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลทำให้ข้อมูลเป็นระเบียบทั้งในด้านกายภาพและเนื้อหาพร้อมที่จะแสดงและนำเสนออย่างเป็นระบบต่อไป

การแสดงผลข้อมูล (Data display) ผู้วิจัยแสดงผลข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การพรรณนา และการรายงานผลโดยการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกัน เพื่อสื่อสารเรื่องราวของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสนามวิจัย

การหาข้อสรุป การตีความ และการยืนยัน (Conclusion, interpretation and verification) ผู้วิจัยจะทบทวนรายละเอียดของข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำไปสู่การตีความทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆที่สามารถนำมาเสนอเพื่อสนับสนุนข้อค้นพบที่ผู้วิจัยได้จากการลงสนามวิจัย พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำด้านเนื้อหาและการตีความโดยอาจเพิ่มการอ้างอิงคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยจะตรวจสอบรายละเอียดข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ โดยตรวจสอบว่าผู้วิจัยนำข้อมูลที่มาจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี และจากผู้เก็บข้อมูลอื่นๆ มาร่วมวิเคราะห์เพื่อนำเสนอข้อค้นพบ

นอกจากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวที่เป็นการวิเคราะห์ด้วยมือแล้ว ผู้วิจัยยังนำแนวคิดทฤษฎีที่หลายหลายมาประกอบรวมกัน(Combine)เพื่อใช้วิเคราะห์และทำความเข้าใจกับข้อมูลและตีความข้อมูลที่ได้จากกรณีศึกษา

5) การพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยระยะที่ 1

ในขั้นตอนก่อนเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย งานวิจัยนี้ได้รับหนังสืออนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามขั้นตอนและจริยธรรมในการวิจัย ในขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กรณีศึกษา ผู้วิจัยคำนึงถึงความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล โดยการชี้แจงรายละเอียดของวัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนการวิจัยและให้กรณีศึกษาเป็นผู้ตัดสินใจยินยอมในการให้ข้อมูล ทั้งนี้ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกรายละเอียดจากการสัมภาษณ์และบันทึกเสียง ให้สิทธิในการตอบหรือไม่ตอบคำถาม และสามารถซักถามสิ่งที่เป็นข้อสงสัยเพิ่มเติมจนเข้าใจและใช้เวลาในการคิดทบทวนก่อนตัดสินใจตอบคำถาม ทั้งนี้ภายหลังการสัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในภาพรวม ไม่เปิดเผยชื่อจริงและที่อยู่ของกรณีศึกษา และข้อมูลทั้งหมดจะถูกใช้เพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการเท่านั้น

การเชื่อมโยงผลการวิจัยระยะที่ 1 สู่การวิจัยระยะที่ 2

กระบวนการศึกษาในเชิงคุณภาพในระยะที่ 1 ทำให้เข้าใจถึงความหมายของทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในมุมมองของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและทำให้ผู้วิจัยได้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21อันจะทำให้ผู้วิจัยสามารถเทียบเคียงแนวคิดและทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การวิจัยในระยะที่ 1 ที่เกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ช่วยยืนยันผลที่เกิดจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21ที่มีต่อทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21ของผู้เรียนในเชิงลึกอีกด้วย ซึ่งการทำความเข้าใจความหมาย กระบวนการและผลที่เกิดกับผู้เรียนจะนำมาใช้เพื่อยกร่างแผนและคู่มือกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในการวิจัยในระยะที่ 2 ก่อนที่จะให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาลงมติและข้อคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การสร้างแผนและคู่มือเพื่อให้ผู้ปกครองและผู้สนใจที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้วิพากษ์แผนและคู่มือ

วิธีดำเนินการวิจัยระยะที่ 2

การวิจัยในระยะที่ 2 มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยมีขั้นตอน คือ 1) การจัดทำกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือ 2) การจัดทำร่างแผนและคู่มือ 3) การจัดทำแผนและคู่มือ และ 4) การวิพากษ์แผนและคู่มือ ซึ่งผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การจัดทำกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้วิจัยได้ทำศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตร/แผนและคู่มือแผนและคู่มือ ตลอดจนนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยระยะที่ 1 เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีแนวคิด ปรัชญา จุดมุ่งหมายที่ต้องการตอบสนองผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยในเบื้องต้นได้ยึดหลักของการจัดหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ร่วมกับกรอบแนวคิดของการจัดการเรียนรู้เพื่อศตวรรษที่ 21 ในการเสริมสร้างให้เกิดทักษะชีวิตและการทำงานเป็นหลัก ทั้งนี้เมื่อการวิจัยในระยะที่ 1 สิ้นสุดลงจึงได้นำแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรและคู่มือโดยมุ่งเน้นไปที่หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum) มาใช้ในการร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้

2) การจัดทำร่างแผนและคู่มือ

จากกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยจะดำเนินการจัดทำร่างแผนและคู่มือใช้แผนในเบื้องต้น ดังนี้

2.1 ร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยจัดทำร่างแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ที่สอดคล้องกับผลการวิจัยในระยะที่ 1

2.2 การนำร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้อาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปแก้ไขและปรับปรุง

2.3 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแผนและคู่มือ

2.3.1 การนำร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจพิจารณา
ผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งจำนวน 5 คน

ประกอบด้วย 1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาทางเลือก โพรวิซชัลลีย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา 3. ผู้แทนจากสมาคมบ้านเรียนไทย
และผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว 4. ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวและ 5. ผู้แทน
จากภาคีเครือข่ายบ้านเรียน สภาการศึกษาทางเลือก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างแบบประเมินความเหมาะสมและการเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติที่มีต่อร่างของ
แผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ใน
รูปแบบคำถามมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 5 ระดับ คือ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็น
ด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เพื่อรับฟังความคิดเห็นถึงความ
เหมาะสมและการเป็นไปได้ของแผนและคู่มือ

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญร่วมในการวิจัยครั้งนี้ พร้อมชี้แจง
รายละเอียดและวัตถุประสงค์การวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญทราบ ทั้งนี้จะพิจารณาจากความคิดเห็นที่
สอดคล้องกันและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเป็นหลัก

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยทำการจัดส่งและรับแบบแสดงความคิดเห็นคืนด้วยตนเอง โดยขอความร่วมมือให้
ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านใช้เวลาในการตอบแบบแสดงความคิดเห็นประมาณ 7 วันเพื่อให้สามารถแสดง
ความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อร่างของแผนและคู่มือการศึกษาโดย
ครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มาแปลงเป็นค่าเฉลี่ยที่แสดงถึง
ความเหมาะสมและการเป็นไปได้ของการนำแผนและคู่มือไปสู่การปฏิบัติ โดยนำข้อความจาก
ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่สอดคล้องกันมายืนยันประเด็นในร่างของแผนและคู่มือการศึกษาโดย
ครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ส่วนความคิดเห็นของ
ผู้เชี่ยวชาญที่ไม่สอดคล้องกันจะถูกนำมาปรับปรุงแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบ
เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยในระยะที่ 1

3.) การสร้างแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้วิจัยพัฒนาแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน
ในศตวรรษที่ 21 โดยคัดเลือกประเด็นที่มีความสอดคล้องกันของผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุงในประเด็น
ที่ผู้เชี่ยวชาญยังมีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกัน

4.) การวิพากษ์แผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัว

ทั้งนี้เมื่อได้แผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้จัดให้มีการสนทนากลุ่มเพื่อวิพากษ์แผนและคู่มือดังกล่าว โดยการจัดสนทนากลุ่มในประเด็นที่เฉพาะเจาะจงถึงความเป็นไปได้ของแผนและคู่มือไปสู่การปฏิบัติในกลุ่มผู้ปกครองที่เคยจัดการศึกษาโดยครอบครัวและที่ประสงค์จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2559 ณ บ้านเรียน ก.ไก่

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มและประเด็นในการสนทนา

ผู้เข้าร่วมสนทนาเพื่อการวิพากษ์แผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว 2) ผู้ที่กำลังตัดสินใจจะจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ 3) บุคคลทั่วไปที่สนใจแต่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในครั้งนี้จำนวน 6 คน ประกอบด้วยผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว จำนวน 4 คน ผู้ปกครองที่ส่งบุตรเข้าโรงเรียนแต่สนใจการเรียนรู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว จำนวน 1 คน และผู้ปกครองที่จัดการเรียนในศูนย์การเรียนรู้ แต่ไม่ได้เขียนแผนการเรียนรู้ด้วยตัวเอง จำนวน 4 คน โดยมีประเด็นในการสนทนา คือ การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้โดยผู้เชี่ยวชาญและข้อสรุปจากกระบวนการสนทนากลุ่มเพื่อใช้ปรับปรุงแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การอภิปรายผลร่วมกันของการวิจัยทั้งสองระยะ

ภายหลังจากการดำเนินการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยในแต่ละระยะเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาของทุกระยะนำมาอภิปรายผลร่วมกันเพื่อให้สามารถตอบคำถามและปัญหาการวิจัยได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์อันจะนำไปสู่แนวทางในส่งเสริมให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัยระยะที่ 1

การวิจัยในระยะที่ 1 เป็นการนำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบกรณีศึกษา (Case Study) มาใช้ในการศึกษาในครอบครัวที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวที่มีแนวปฏิบัติที่ดี และ 2) ศึกษาถึงผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และเหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

1.1 ข้อมูลทั่วไปของของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ

1.2 เหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ 1) ระยะเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว และ 2) ระยะที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ส่วนที่ 2 ความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ

2.1 ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

2.1.1 ด้านผลลัพธ์ ได้แก่ ฟังตนเอง ปรับตัวได้ง่าย แก้ไขปัญหาเป็น เข้ากับคนอื่นได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และ มีความรับผิดชอบ

2.1.2 ด้านกระบวนการ ได้แก่ เรียนรู้จากประสบการณ์ เรียนรู้จากตัวแบบและเรียนรู้จากการลงมือทำ

2.2 กระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

2.2.1 ขั้นตอนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1) สำรวจสภาพของผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัว 2) วางแนวทาง/แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 3) ค้นหาหาความรู้และแหล่งการเรียนรู้ 4) ดำเนินการจัดการเรียนรู้ 5) ประเมินผลการจัดการเรียนรู้ และ 6) ปรับปรุงแนวทาง/แผนการจัดการเรียนรู้

2.2.2 เงื่อนไขที่ทำให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ ได้แก่ 1) ด้านผู้สอน 2) ด้านหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ส่วนที่ 3 ผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียนและครอบครัวที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

3.1 ด้านผู้เรียน ได้แก่ 1) เจตคติที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และ 2) ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

3.2 ด้านครอบครัว ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษาเพื่อชีวิต และ 2) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

ส่วนที่ 4 การเชื่อมโยงผลการวิจัยระยะที่ 1 สู่การวิจัยระยะที่ 2 ปรากฏผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และเหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยได้ค้นพบข้อมูลทั่วไปและทั่วไป และเหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ

การวิจัยครั้งนี้ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ที่กำหนดและยินดีที่จะเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยจำนวน 9 ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว สะท้อนให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่มีหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ แม่ โดยมีพ่อที่ประกอบอาชีพอิสระและมีเวลาเพียงพอสามารถเป็นผู้ร่วมจัดการศึกษาให้กับลูกได้ทั้งนี้ มีเพียง 1 ครอบครัวที่มีพ่อเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ซึ่งผู้รับผิดชอบหลักส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า ครอบครัวมีบุตรอยู่ในราว 1 – 3 คน บุตรทุกคนได้รับการศึกษาที่จัดโดยครอบครัว โดยมีบุตรในลำดับที่สองและลำดับสุดท้ายที่ไม่เคยไปโรงเรียนเลย ผู้เรียนเหล่านี้มีอายุอยู่ระหว่าง 9 – 14 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ปีที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นครั้งแรก คือช่วงปี พ.ศ. 2545, 2547, 2552-2554 โดยมีรายละเอียด ปรากฏในตารางที่ 2

ตาราง 2 ข้อมูลทั่วไปของของครอบครัวต้นแบบ

ที่	ชื่อ ผู้ปกครอง ที่ให้ สัมภาษณ์	อาชีพของผู้จัดการ ศึกษาหลัก/คู่สมรส	ระดับการศึกษา	ปีที่เริ่มจัด	ภูมิลำเนา	จำนวนบุตร ทั้งหมด (คน)	ชื่อบุตร /อายุ/ลำดับการเกิด
1	แม่เอ/พ่อบี	แม่บ้าน/เกษตรกร	ป ริ ญ ญ า ต ร ี / ปริญญาตรี	2545	ภาคอีสาน	2	ด.ญ.หนึ่ง/ 12 ปี / ลูกคนสุดท้อง
2	แม่ซี/พ่อดี	เกษตรกร/เกษตรกร	ปวส./ปริญญาตรี	2554	ภาคเหนือ	2	ด.ญ.สอง /9 ขวบ/ ลูกคนสุดท้อง
3	พ อ อี /แม่ เอฟ	สถาปนิก/ผู้ฝึกสอนแอร์ โฮลสเทล	ป ริ ญ ญ า ต ร ี / ปริญญาตรี	2552	กรุงเทพ	1	ด.ช.สาม / 13 ปี/ ลูกคนเดียว
4	แม่จี	แม่บ้าน/พนักงานบริษัท	ปริญญาโท	2553	กรุงเทพ	1	ด.ญ.สี่ / 12 ปี / ลูกคนเดียว
5	แม่ไอ/พ่อเจ	แม่บ้าน/ศิลปินวาดรูป	อ นุ ป ริ ญ ญ า / ปริญญาตรี	2553	ภาคเหนือ	1	ด.ญ.ห้า 9 ขวบ/ ลูกคนเดียว
6	แม่เค/พ่อ เอ็ม	แม่บ้าน/ธุรกิจส่วนตัว	ป ริ ญ ญ า ต ร ี / ปริญญาตรี	2547	กรุงเทพ	2	ด.ช.หก /14 ปี/ ลูกคนสุดท้อง
7	แม่โอ	ครูสอนโยคะ/ศิลปินวาด รูป	ป ริ ญ ญ า ต ร ี / ปริญญาตรี	2545	ภาคอีสาน	3	นางสาวเจ็ด /15 ปี / ลูกคนกลาง
8	แม่พี	แม่บ้าน/พนักงานบริษัท	ป ริ ญ ญ า ต ร ี / ปริญญาตรี	2547	ภาคเหนือ	3	ด.ญ.แปด / 9 ขวบ/ ลูกคนสุดท้อง
9	พ่อคิว/แม่วี	ศิลปินวาดรูป/ช่างตัดเสื้อ	ปริญญาตรี/ปวช.	2554	กรุงเทพ	1	ด.ญ.เก้า / 9 ขวบ/ ลูกคนเดียว

2. เหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การตัดสินใจไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนและจัดการศึกษาด้วยตนเองที่บ้านไม่ใช่เรื่องที่จะกระทำกันได้ง่ายๆ ทั้งนี้ต้องผ่านความเห็นชอบจากทุกฝ่ายทั้งจากตัวบุตร ผู้ปกครอง รวมถึงญาติผู้ใหญ่ที่คอยเฝ้ามองดูการเรียนรู้ของครอบครัวด้วยความเป็นห่วง

“มันไม่ได้มาได้ง่ายๆ นะการเป็นเด็กโฮมสคูลเนี่ย มีอยู่ 2 อย่าง ไม่ลูกบ้า ก็พ่อแม่บ้า ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อแม่” (แม่ของน้องหก)

“วันนี้ไปอยู่ขอนแก่นอยู่กับยาย ยายก็จะห่วงมาก เพราะเธอกลับเธอไม่มีรถเนอะ ก็นั่งรถเมล์ นั่งแท็กซี่บ้าง ปั่นจักรยานบ้าง (หัวเราะ) อยากให้แม่ช่วยบอกยายหน่อย เราก็พูดกับยาย เพราะยายก็ห่วงเป็นธรรมดา ก็ต้องให้บอกว่าจะทำยังไง ซึ่งเราไม่ห่วงเลย จัดการกันได้” (แม่ของน้องหนึ่ง)

ทั้งนี้เมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวไปได้ระยะหนึ่ง ผู้ปกครองจึงเริ่มมีแนวปฏิบัติที่ดีและมีเข้มแข็งเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ ให้แก่ลูก ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงจัดแบ่งเหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวออกเป็น 2 ระยะ คือ เหตุผลในช่วงเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัวและเหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นบันได 2 ขั้นที่เชื่อมต่อกัน ดังนี้

2.1 ระยะเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในการวิจัยนี้พบเหตุผลสำคัญที่ทำให้ตัดสินใจจัดการศึกษาให้แก่บุตรด้วยตนเอง จำแนกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับบุคคลและครอบครัว ระดับชุมชนและสังคม ดังนี้

- ระดับบุคคลและครอบครัว ประกอบด้วยเหตุผลสำคัญ คือ

1. ตัวบุตรประสบปัญหาทำให้ต้องจัดการศึกษาโดยครอบครัว ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาให้แก่บุตรโดยไม่ส่งบุตรเข้าโรงเรียนและในกรณีที่ส่งบุตรเข้าโรงเรียน แต่บุตรประสบปัญหาในโรงเรียนจึงทำให้ผู้ปกครองต้องจัดการศึกษาให้แก่บุตรด้วยตัวเอง กล่าวคือ

1.1 มีปัญหาสุขภาพที่ต้องการการดูแลพิเศษ

ตัวบุตรป่วยด้วยโรคมะเร็งทำให้มีร่างกายที่อ่อนแอและมีอาการป่วยที่เกิดจากการแพ้สิ่งต่างๆ รอบตัว จึงทำให้ผู้ปกครองเกิดความกังวลว่าการเข้าเรียนในระบบโรงเรียนจะทำให้สุขภาพของบุตรแย่ลง จึงจัดการศึกษาให้บุตรด้วยตัวเองเพื่อให้สามารถดูแลด้านสุขภาพให้แก่บุตรได้

“เป็นภูมิแพ้ ภูมิแพ้แบบเยอะด้วย ผื่นขึ้นหน้าเห่อเต็มคาง ต้องต้องกินยา ต้องทาครีมที่แบบพิเศษที่เราต้องไปหาอะ ใครจะดูแลลูกเราเมื่อลูกเราเกิดเป็นภูมิแพ้ขึ้นมา” (แม่ของน้องหก)

“สืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 อำนาจให้มีเวลาดูแลเรื่องสุขภาพของผู้เรียนที่เคยมีอาการ “ภูมิแพ้” จนปัจจุบันผู้เรียนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด” (แผนการจัดการศึกษาระดับ ป.4-ป.6 ของน้องห้า)

1.2 ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับกฎระเบียบของโรงเรียนได้

ในรายที่ส่งบุตรเข้าโรงเรียน แต่บุตรไม่สามารถปรับตัวเข้ากับกฎและระเบียบของโรงเรียนได้ ผู้เรียนแสดงอาการไม่อยากไปโรงเรียนหรือพฤติกรรมต่อต้านในห้องเรียน จึงทำให้ผู้ปกครองดำเนินการจัดการศึกษาให้บุตรด้วยตัวเองที่บ้าน

“ครูอนุบาลบอกว่าลูกเป็นเด็กดี ไม่ให้ความร่วมมือในชั้นเรียนและชนมากไม่ยอมเชื่อฟังคุณครู จึงคิดที่จะเอาลูกออกจากโรงเรียนอยู่หลายครั้ง” (พ่อของน้องเก้า-บันทึกจากการพูดคุยทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 21 พ.ค. 58)

“อาทิตย์ สองอาทิตย์แรก แกสนุกอยู่คะ พอเข้าอาทิตย์ที่ 3 ที่ 4 ก็ร้องไห้ ไม่อยากไป” (แม่ของน้องสอง)

1.3 ถูกกระทำความรุนแรงในโรงเรียน

การที่ถูกถูกรุ้ในโรงเรียนกระทำความรุนแรงทางวาจาด้วยการขู่ หรือความรุนแรงทางร่างกายด้วยการตีจนทำให้ลูกแสดงพฤติกรรมว่าไม่อยากไปโรงเรียนจึงทำให้ผู้ปกครองต้องจัดการศึกษาให้แก่บุตรของตนเองแทนการส่งลูกให้ไปอยู่ในสถานที่เสี่ยงต่อการถูกกระทำความรุนแรง

“ครูชอบมาบังคับ นอนไหมไม่นอนจะบีบปากอะไรอย่างเนี่ย คุณครูดุ คือทุกคนไม่ได้อยากนอนต้องแกล้งหลับตาหมดเพราะถ้าไม่หลับตาจะโดนตีหรือว่ามันมากกว่าตีคะ” (แม่ของน้องสอง)

“แต่เด็กเองมันโดนกระทำจนมันทนไม่ไหว เราก็เลยมานั่งนึกว่าเราจะมาเหนื่อยกับเรื่องแบบนี้ทำไม เหนื่อยไม่เท่าไร ลูกเราเอาชีวิตไปเสี่ยง” (แม่ของน้องเจ็ด)

2. เจตคติของผู้ปกครองที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

เมื่อบุตรประสบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในระบบซึ่งมีความคล้ายคลึงกับประสบการณ์ในอดีตของผู้ปกครองจึงประกอบขึ้นเป็นมูลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

2.1 ประสบการณ์ในอดีตที่ไม่ดีเกี่ยวกับโรงเรียนของผู้ปกครอง

ผู้ปกครองที่เคยเรียนในระบบโรงเรียนแล้วไม่มีความสุขจากการแข่งขันและการท่องจำ จึงต้องการสร้างประสบการณ์ของการมีความสุขในการเรียนให้แก่บุตร

“ผมไม่ปลื้มเวลาเรียนในระบบ ในขณะที่เพื่อนผมจะรู้สึกปลื้มที่เรียนในโรงเรียนเดียวกันนี้แหละ แต่เขามองว่าโรงเรียนดี โรงเรียน ให้โอกาสเขา แต่ทำไมผมมองว่าไม่ ก็คือผมอยู่ในกระบวนการสุขของโรงเรียน สายพันธุ์ที่แข็งแรงก็รอดไป สายพันธุ์ที่ไม่แข็งแรงหรือไม่เหมาะสมกับสภาพหรือสถานที่แบบนี้ก็ตายไป” (พ่อของน้องเก้า)

“ตอนเด็กๆเราโดนครูตำ ไปเขียนมาใหม่เลย แล้วเราเกลียดวิชานั้นไปเลย” (แม่ของน้องสาม)

2.2 ต้องการที่จะมอบสิ่งที่ดีที่สุดให้แก่ลูก

ความรักในตัวของบุตรอย่างแท้จริงได้นำพาผู้ปกครองให้หันมาศึกษาและตัดสินใจจัดการศึกษาให้แก่บุตรได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีพื้นฐานของปัญหาที่บุตรประสบและประสบการณ์ของผู้ปกครองเองเป็นตัวผลักดัน

“อย่างที่ผมบอกมันมาจากพื้นฐานความรัก ความรักของแม่ที่มีต่อลูก เพราะว่าเราดูแลตั้งกะอยู่ในท้อง จนเค้าออกมา อยากให้สิ่งที่ดีที่สุด เราก็ตองหาแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุด จนถึงเดี๋ยวนี้พี่ก็ทำอยู่ สิ่งที่ดีที่สุดมาให้ลูกนะ ในหน้าที่ของแม่” (แม่ของน้องหก)

“เอาลูกออกจากโรงเรียนคือมันใจแค่นี้ ไ้ความสามารถไม่ต้องบอกหรอก ทำดีที่สุดแล้ว พ่อแม่ที่เค้ารักลูกจริง ๆ แล้วเค้าพร้อมที่จะเดินบุกไปด้วยกัน ทำได้แน่นอน แต่มันต้องเหนื่อย” (แม่ของน้องแปด)

2.3 รักความสันโดษ รักอิสระและนอกกรอบ

ความท้าทายของการจัดการศึกษาให้แก่บุตรของตนเองได้กลายมาเป็นแรงผลักดันให้ผู้ปกครองที่มีอุปนิสัยรักความสันโดษ ความเรียบง่าย รักอิสระและมีความคิดและการแสดงออกของพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนทั่วไปในสังคมได้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“คุณแม่เป็นคนสันโดษ แต่พอมีลูกแล้วะ มีความรู้สึกว่าการได้รู้ได้เห็น โอกาสการได้รู้ได้เห็น นั่นอะ คือสิ่งนั้นที่เราควรเอามาให้เขา” (พ่อของน้องสาว)

“เพราะตัวเองเป็นคนอิสระ คือนอกกรอบมาตลอดอยู่แล้วนะคะ เพราะฉะนั้นเรื่องโฮมสคูลเนี่ย มาถามนิสัยอย่างนี้ก็จะไม่แปลกใจหรอก” (แม่ของน้องแปด)

3. ศักยภาพของผู้ปกครองที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษาทั้ง 9 กรณี พบว่า ผู้ปกครองทั้งหมดมีการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีประสบการณ์ในการทำงานและมีความมั่นใจในการจัดการศึกษาด้วยตัวเองเพราะมีเป้าหมายที่ชัดเจนและมีความสามารถในการแสวงหาทรัพยากรที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

3.1 มีเป้าหมายในการพัฒนาบุตรที่แตกต่างจากระบบโรงเรียน

ผู้ปกครองมีการเตรียมการเรื่องการพัฒนาบุตรตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์และมีเป้าหมายในการที่จะพัฒนาบุตรให้มีชีวิตที่เป็นอิสระ ไม่ยึดติดกับระบบการศึกษาในโรงเรียน

“เราก็เลยเห็นตรงกันว่าลูกก็ไม่จำเป็นต้องเก่งในระบบอะ คือมีชีวิตของตัวเอง มีการดำเนินชีวิตที่อิสระนะ คือไปตามอะไรที่เค้ากำหนดเอาไว้คิดไว้ตั้งแต่ตอนมีลูกเลย” (แม่ของน้องแปด)

“สิ่งนี้เราตั้งใจไว้แต่แรกละ คือทุกสิ่งทุกอย่างมันคือการเตรียมการ จริง ๆ เตรียมเค้าตั้งแต่ออยู่ในท้องแล้วละ เช่น เล่านิทานให้ลูกฟังเพราะเป้าหมายคือการเพิ่มเส้นในประสาท” (แม่ของน้องห้า)

“เพราะเราคุยกันตั้งแต่มีลูกว่า ไปปริญญาไม่ใช่คำตอบของเรา บ้านเราไม่สนใจ เราไม่เชื่อในระบบแล้วทำไม ทำเองสิ ทำเองได้” (พ่อของน้องสาม)

3.2 สามารถข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ทางสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือและอินเทอร์เน็ต ได้สร้างความมั่นใจและเป็นสาเหตุให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“เราก็เลยนึกถึงเรื่องโฮมสคูลขึ้นมา ก็ไม่แน่ใจนัก แล้วก็เลยหาข้อมูลเสริมทางอินเทอร์เน็ต” (แม่ของน้องเจ็ด)

“ในช่วงปีแรกเกิดความไม่เข้าใจว่าคืออะไร เกิดความไม่มั่นใจ แต่พอคิดจะทำก็หาข้อมูล” (พ่อของน้องเก้า)

4. ได้รับแบบอย่างทางสังคมที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ในช่วงเวลาที่ผู้ปกครองที่เป็นกรณีศึกษาจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นช่วงที่มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยแต่ยังไม่แพร่หลายนัก การมีแบบอย่างทางสังคมจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองเหล่านี้มั่นใจว่าสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้

4.1 แสวงหาต้นแบบทางสังคมที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

ในยุคแรกที่มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยได้มีการเผยแพร่แนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกในแนวทางของซัมเมอร์ฮิลล์โดยมีการนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กและมีกลุ่มคนต้นแบบที่นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งถือเป็นต้นแบบหรือตำนานในยุคแรกของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไทย ซึ่งผู้ปกครองที่เป็นกรณีศึกษาต่างก็ได้รับแบบอย่างในการจัดการศึกษามาจากแนวคิดและบุคคลกลุ่มดังกล่าวจึงทำให้จัดการศึกษาให้แก่บุตรของตนเอง

“เรารู้จักซัมเมอร์ฮิลล์ เลยได้ยินชื่อ เรารู้จักหมู่บ้านเด็ก” (แม่ของน้องหก)

“มาเจอแม่ส้ม กับพี่อีก 2 คนที่เป็นกลุ่มแรกๆ ที่ทำโฮมสคูลในไทยแม่ส้มกับบอกว่ามาเลยเราก็อเค รอแฟร์คลอดแล้วหนึ่งเดือนเราก็จะเดินทางไป” (แม่ของน้องเจ็ด)

“เอออะเคยเห็น ผมมีพี่นี่ว่า พี่เคยก็เป็นแรงบันดาลใจของผมนะ ทำไมจะทำไมไม่ได้ ได้แล้วลูกนี่เป็นใคร ตอบตัวเองก่อนนะ ว่าลูกอะ มีลูกให้กับตัวเราเอง หรือว่าให้กับใคร ถ้ามันเป็นลูกของเรา เราจะสามารถอยู่ข้างมันตลอดได้ ถ้าเราอยู่ข้างมันตลอด ไม่ต้องกลัวว่ามันจะเป็นยังไง ถ้าคิดว่าเราเลี้ยงมันดี ทำกับมันดีและเรามั่นใจ มันจะเป็นยังไงมันก็เป็นลูกของเรา ไม่สนใจ อย่าไปห่วงไหว ไม่ห่วงไหวครับ ทำเลย” (พ่อของน้องสาม)

4.2 มีกลุ่มเพื่อนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

การมีกลุ่มเพื่อนที่คิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันช่วยเสริมให้ผู้ปกครองสามารถตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้รวดเร็วขึ้น

“ช่วงนั้น ก็จะมีพี่ป๊อ พี่ออฟที่เชียงใหม่ พี่ป้อมปิ่น ลูกชายพี่ออฟ อะไอย่างนี้ ที่รุ่นๆ เดียวกัน เริ่มมีข่าวดี ตอนนั้นอยู่ในกรุงเทพก็มีเริ่มจับกลุ่มเข้าค่ายกันที่นครนายก ไปมดัย่อมทำงานศิลป์ไปคุยๆ กัน” (แม่ของน้องหก)

“อยากลอง ลองทำโฮมสคูล ตอนนั้นไม่ค่อยมีคนรู้เรื่อง ไม่ค่อยอะไรเลย ก็เพื่อนมาชวน ก็ลอง” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“บังเอิญมีกลุ่มปฐมธรรม เป็นเหมือนกลุ่มพ่อแม่ เอาลูกมาเรียน แต่ยังไม่จบแล้วเขาก็ออกแบบการเรียนการสอนของเขาเอง เราก็ลองเขาไปร่วมกลุ่ม พอดีครูเจนแถมมา พอปีหลังๆครูเจนก็สนับสนุนให้พ่อแม่ทำกันเอง ก็เลยเหมือนค่อยๆเป็นอย่างนี้มาถึงวันนี้” (แม่ของน้องสี่)

5. มีถิ่นที่อยู่อาศัยที่ไม่เอื้อต่อการไปโรงเรียน

นอกจากสาเหตุทางด้านตัวบุคคลแล้ว สิ่งแวดล้อมด้านถิ่นที่อยู่อาศัยได้ส่งผลให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตร กล่าวคือ

5.1 ที่อยู่อาศัยห่างไกลโรงเรียน

การที่อาศัยอยู่ในถิ่นชนบทที่ห่างไกลจากโรงเรียนเป็นอีกเหตุผลหนึ่งร่วมกันเหตุผลอื่นๆที่ทำให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ถ้าไปเห็นบ้านพี่นะ บ้านพี่อยู่ห่างจากชาวบ้าน อยู่หลังเดียวโดดๆ สมัยก่อนยังไม่มีบ้านข้างเคียง ห่างกันสองกิโล หมายถึงถ้าเด็กอย่างนั้นจะต้องกลัว แต่ลูกไม่เคยกลัว” (แม่ของน้องห้า)

“เราต้องอยู่ในสถานที่ตรงนั้นซึ่งห่างสัก 25 กิโลเมตรจากในเมือง แล้วเราก็มีความรู้สึกมา ตอนนั้นเราว่า เราอยากจะใช้ชีวิตตรงนั้น ก็เลยมองกับคุณพ่อว่า ถ้าแบบนี้เราเลี้ยงลูกเองดีกว่าไหม (แม่ของน้องสอง)

5.2 ครอบครัวต้องเดินทางบ่อย

การประกอบอาชีพของผู้ปกครองที่ต้องเดินทางไปในถิ่นฐานต่างๆอยู่บ่อยครั้งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวแทนการส่งลูกไปโรงเรียน

“ถ้าประเทศไหนต้องการคน บริษัทก็จะส่งคนนี้ไป เราก็เลยได้ตามไป ทริปหนึ่งก็แล้วแต่ บางทีก็หลายสัปดาห์ บางทีก็อยู่เป็นเดือน ลูกก็เลยได้เปิดโอกาสเวลาได้ไป ภาษา วัฒนธรรม อาหาร : เขาก็ได้มา เหมือนเขาเดินทางตั้งแต่เล็ก” (แม่ของน้องสี่)

“อย่างบ้านเราที่บอกเราเดินทางเยอะ เราก็อาจจัดไปท่องเที่ยวโลกกว้างให้เปอร์เซ็นต์ให้มันเยอะเพราะมันเหมาะกับวิถีที่บ้านเราเป็น” (แม่ของน้องสี่)

- ระดับชุมชนและสังคม

นอกจากสาเหตุจากปัจจัยในระดับบุคคลและครอบครัวแล้ว ผู้ปกครองมักคำนึงถึงปัจจัยในระดับชุมชนและสังคมจึงทำให้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

1. สถานการณ์ของโรงเรียนไม่เหมาะสม

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ทำการสำรวจและศึกษาสภาพการณ์ในโรงเรียนจึงทำให้ทราบถึงข้อบกพร่องของโรงเรียนจนเป็นเหตุให้จัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ

1.1 มีการเก็บค่าเล่าเรียนที่สูงมาก

การเรียกเก็บค่าเล่าเรียนในแต่ละเทอมที่แพงมากและค่าจัดกิจกรรมระหว่างภาคการศึกษาที่ต้องจ่ายเพิ่ม ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนการสอนเหล่านั้นผู้ปกครองสามารถจัดการเรียนรู้ให้แก่บุตรได้ด้วยตนเองจึงทำให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“เราเลยรู้สึกว่ายัยมันไม่เมคเซน อย่างวอลดอร์ฟอะไรอย่างนี้แล้วอีกอย่างหนึ่งคือ เรารู้สึกว่ามันคือการลงทุนที่ไม่คุ้มทุนอะครับ ในระยะยาว ไม่เวิร์ค” (พ่อของน้องหก)

“คือมีความรู้ที่โรงเรียนเค้าหาผลประโยชน์จากเด็กเยอะมากเกินไปคะ บางทีระหว่างเทอม ค่าเทอมก็แพงอยู่แล้วไหนจะต้องมีกีฬาสี มันจะต้องจัด” (แม่ของน้องหก)

“เราเอาลูกไปสมัครเรียนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งครับ ไอ้แพงตอนนั้นยังไม่นึกถึงไม่เป็นไร เราคิดว่ากัดฟันสู้ได้ ยังไงก็เป็นลูกคนเดียว ยังไงก็เอาให้รอดให้ได้” (พ่อของน้องสาม)

1.2 คุณภาพของผู้สอนไม่เหมาะสม

การที่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียนที่แพงมาก แต่ผู้สอนมีคุณภาพไม่เหมาะสมหรือเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ของบุตร จึงทำให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครูบางคนไม่ได้มาสอนเด็กเอง เค้ามีผู้ช่วยสอน ซึ่งผู้ช่วยสอนบ้างที่เค้าก็ไม่เก่งกว่าเรา” (แม่ของน้องหก)

“คือลูกสาวคนแรกร้องไห้แล้ว ทั้งๆที่เค้าไม่เคยร้องไห้ เค้ามานั่ง คือเครียดกับครู จัดการไม่ได้” (แม่ของน้องเจ็ด)

2. ได้รับการสนับสนุนทางสังคม

ในช่วงที่ผู้ปกครองที่เป็นกรณีศึกษา กำลังตัดสินใจที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในประเทศไทยได้มีการประกาศใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตลอดจนการเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงเป็นมูลเหตุให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดการศึกษาด้วยตัวเอง ดังนี้

2.1 มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่าง ๆ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถกระทำได้โดยมีตัวอย่างจากทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย โดยการเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆจึงทำให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“สามีเลยหาหนังสือมาเพื่อให้พี่อ่านว่า ประเทศอื่นเค้าทำยังไงกันนะ มียังไงบ้าง แต่ว่าหนังสือก็อ่านไปก็เท่านั้น ท้ายที่สุดก็ต้องมาคิดว่าเรียนตรงหน้ามันคืออะไร” (แม่ของน้องหก)

“ก็เลยหาข้อมูลเสริม ทางอินเทอร์เน็ตมี ก็เจอแม่ส้ม เจอหนังสือแม่ส้ม” (แม่ของน้องเจ็ด)

2.2 มีกฎหมายที่ทำให้สิทธิในการจัดการศึกษาแก่ผู้ปกครอง

ในทางกฎหมายได้ให้สิทธิแก่ผู้ปกครองที่จะสามารถจัดการศึกษาให้แก่บุตรของตนเองได้อย่างถูกต้องในหลายช่องทาง หลายระบบการศึกษา จึงทำให้ผู้ปกครองมีทางเลือกในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลาน

“แต่ว่าตอนเนี่ยกฎหมายมันบังคับว่าเด็กจะต้องเรียน มีสิทธิในการเล่าเรียนเพราะฉะนั้นพี่ก็เลยต้องเลือก” (แม่ของน้องเจ็ด)

“แล้วก็เริ่มมีข่าวดีว่า ประกาศเป็นกฎหมายกระทรวง” (แม่ของน้องหก)

2.3 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ความชัดเจนในการเปิดโอกาสของกฎหมายในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วยการระบุในกฎหมายและกฎกระทรวงให้มีหน่วยงานในการส่งเสริมให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามสิทธิในกฎหมาย ทำให้ผู้ปกครองมองเห็นช่องทางและวิธีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ก่อนที่จะเราจะเขียน แผนเราก็ไปเข้าร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่เขต” (พ่อของน้องแก้ว)

“ช่วงเริ่มแรกค่อนข้างหนักเหมือนกันก็เพราะว่าของเรานี้เราจะเป็นเคสแรก น้องเป็นเคสแรก แล้วค่อนข้างจะต้องอะไรมากมายกับเรื่องการเตรียมเอกสารการทำไฉนหลายอย่างเราก็รู้มาตลอดนะคะ ยังไงก็ให้ความร่วมมือกับทางเขต ต้องการแบบไหนเราก็ลุยมันไปไฉนงานมันอย่างนี้กัน ถ้ายอมรับเรายอมรับ ก็ผ่านมาได้ 3 ปี ปีนี้ ปีที่ 4 (แม่ของน้องสอง)

1.2. ระยะที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

มูลเหตุในระยะเริ่มต้นของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังคงเป็นแรงผลักดันให้ผู้ปกครองพัฒนาศักยภาพของลูกเรื่อยมา จวบจนเมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาได้ระยะหนึ่งจนเกิดความมั่นใจว่าสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ ผู้ปกครองจึงเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะและการทำงานให้แก่ลูก

“หนึ่งปีเต็ม ที่เกิดความไม่แน่ใจ ความกังวลว่าลูกจะได้รับความรู้ไฉนอย่างไร และคำถามมันก็ตามมว่าเด็กที่ไม่ไป รร.จะขาดสิทธิอะไรบ้างและจะดำรงตัวเองในสังคมของการแข่งขันได้ไฉนอะไร ซึ่งความกังวลนี้เป็นความกังวลดั้งเดิมที่พ่อแม่กังวลกับเรา แต่เราจะมีมากน้อยเพราะเอาลูกออกจากระบบ” (พ่อของน้องแก้ว)

“พอมันนานเข้ามันก็มั่นใจขึ้น แล้วแต่คนมั้ง สำหรับเราหรร 3- 4 ปี เดียวนะ ต้องนับที่ลูกคนแรก ปีที่ 4 ปรับกันไป ปรับกันมา” (แม่ของน้องหนึ่ง)

โดยมีเหตุผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะและการทำงานสามารถตีความออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับบุคคลและครอบครัว และระดับชุมชนและสังคมดังนี้

- ระดับบุคคลและครอบครัว

1. ตัวบุตรประสบปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการปรับตัวในสังคม

1.1 ถูกตีตราว่ามีปัญหาด้านพฤติกรรม

มุมมองจากบุคลากรในสถานศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมของบุตรด้วยการด่วนสรุปและสร้างรอยประทับในทิศทางลบต่อพฤติกรรมของเด็กหรือการตีตราว่าเป็นเด็กดื้อ/ภาวะออทิสติก เป็น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองหันมาจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน

“แต่ถ้าเขาถามแล้วไม่มีคำตอบให้เขา เขาก็จะไม่ฟัง แล้วชวนเพื่อนคุย ครูก็บ่นว่าเขาต้องอาจเป็นการสอนของเราที่สอนเขาให้ฟัง และตอบทุกครั้งที่ถูกถาม” (พ่อของน้องแก้ว)

“ลูกเราไปสอบแล้วโดนตัดสินโดยครูที่ไม่รู้ครูเปล่านั้น เขาบอกว่าลูกเราเป็นออทิสติก” (พ่อของน้องสาม)

“เอาอย่างนี้ไหม เดี่ยวผมพาคุณผมไปเรียนไหนใหม่ ดีลังกาให้ดูเลยผมทำอย่างนี้เลยครับ บอกเอาไม่ละ ก็ต้องขอบคุณครูนะที่ทำให้เราแบบมีฮึด หันมาบอกกัน2คน เฮ้ย แม่ทำเองเหอะ (ข้า) เรียนเองเหอะ” (พ่อของน้องสาม)

1.2 มีอาการต่อต้านเมื่ออยู่ร่วมกับคนแปลกหน้า

ในช่วงที่ส่งบุตรเข้าระบบโรงเรียน เด็กมีภาวะกดดันและความเครียดจากการไปโรงเรียนแต่ไม่สามารถสื่อสารได้ทางคำพูดจนแสดงพฤติกรรมต่อต้านโดยการอาเจียนและละเมอจนทำให้ผู้ปกครองตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตให้แก่บุตรด้วยตัวเอง

“เขามีปฏิกิริยาว่าไม่อยากไป แต่เขาจะไม่พูด เขาไม่มีการต้านว่าหนูไม่อยากไปนะ เขาจะไป แต่มีปฏิกิริยา เช่น ไปถึงเขาจะอาเจียน เขาเรียกปฏิกิริยาสั่งได้ของเด็ก สิ่งที่เขากินไปจะอาเจียน เพราะเขามีปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ที่เขาไป” (แม่ของน้องแปด)

“เขาละเมอตอนกลางคืน ร้องให้ เราก็ดูใจว่า เอ้ยเล่นเหนื่อยเกินไป หรือเครียดหรืออะไรเกินไป คือเข้าใจว่าการใช้ชีวิตที่โรงเรียนแล้วเขาเหนื่อย เราก็ดูใจไม่ได้ละใจ แต่ร้องอย่างนี้ ตื่นมาร้องทุกคืน 7 วัน ติดกันเลย สุดท้ายเราก็ดูใจไม่ได้แล้ว” (แม่ของน้องเจ็ด)

2. เจตคติของผู้ปกครองที่เอื้อให้เกิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การเรียนรู้ในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรโดยผ่านช่วงระยะเวลาที่สองนี้ ผู้ปกครองมุมมองและทัศนคติที่ต้องการยกระดับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาสู่การเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานโดยมีสาเหตุจากการตระหนักรู้ทางการศึกษาและการมองย้อนสู่ประสบการณ์ในอดีตของตนเอง ดังนี้

2.1 ตระหนักรู้ถึงปรัชญาของการศึกษาที่แท้จริง การจัดการศึกษาโดยครอบครัวทำให้ผู้ปกครองเข้าใจถึงปรัชญาของการศึกษาที่แท้จริงที่มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณจึงทำให้หันมาจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน

“จริง ๆ ก็ต้องเชื่อมโยงไปถึงการศึกษาที่แท้จริง มันไม่ใช่เรื่องของ การอ่านหนังสือหรือการสอบในระดับชั้น เพื่อให้ได้ใบวุฒิ การศึกษาที่แท้จริงหมายถึงกระบวนการที่ทำให้เขาเรียนรู้เรื่องของตัวเองขั้นแรก เรื่องของตัวเองที่เขาเป็นอะไรยังไงเขาควรต้องทำอะไรยังไงและต้องเชื่อมโยงไปสู่

คนที่อยู่ในสังคมเดียวกับเขา อันนี้ขั้นต่อไป ขั้นสุดท้ายคือออกไปไกลกว่านั้น กว้างกว่านั้น เหมือนกับเราอยู่ในโลก เราจะเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ ได้อย่างไรและก็ต้องอยู่ให้ได้ด้วยและต้องมีความสุขด้วย” (แม่ของน้องเจ็ด)

“ผมมองว่าตรงนี้คือ หลักของความรู้ที่จะได้มา ความรู้ไม่ได้เป็นความรู้แค่การประกอบอาชีพ แต่เป็นความรู้ที่เรียนรู้กันตลอดชีวิต เรียนรู้เรื่องเรียนรู้เรื่องมนุษย์” (พ่อของน้องเก้า)

2.2 ตอบสนองความต้องการในวัยเรียนของตนเอง

ผู้ปกครองผ่านประสบการณ์ในวัยเรียนที่มีเพียงการท่องจำและการเรียนรู้แค่ในตำรา ซึ่งสร้างความทุกข์ให้แก่ผู้เรียน เมื่อต้องจัดการศึกษาให้แก่บุตรจึงใช้ประสบการณ์และความต้องการในวัยเรียนของตนมาเพื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน

“นึกถึงตัวเองตอนเด็กๆ นึกถึงตัวเองตอนเด็กๆว่าเฮ้ย อยากทำอะไรแล้วไม่ได้ทำจริงๆ การทำโฮมสคูลนี่เป็นการตอบสนองตัวเองนะ ในสิ่งที่ตัวเองเด็กๆอยากทำแล้วไม่ได้ทำนะ เวลาหาความรู้เหมือน ตอนเด็กๆเราอยากเรียนแล้วไม่ได้เรียน อยากทำแล้วเราไม่ได้ทำ” (พ่อของน้องสาม)

“เพราะว่าจากประสบการณ์ตรงของเราเอง ตอนเราเป็นเด็กที่บ้านก็จะเน้นให้เรียนอย่างเดียวอะ ไม่ต้องทำอะไร ปริญญาตรีจบเกษตรศาสตร์ ปริญญาโทธรรมศาสตร์ ก็นั่นแหละ เราารู้สึกว่าเราก็ดูไม่ค่อยได้ถามตัวเองนะว่าเราชอบอะไร ทำอะไรเป็นมั่ง อย่างนี้ โตมาขนาดนี้ ทำอะไรก็เลยไม่ค่อยเป็น เราก็ดูเหมือนว่า เราก็ดูมีความสุขนะ เรียนเก่งมันไม่จำเป็น ให้เราทำอะไรเอง ฟังตัวเองได้” (แม่ของน้องสี่)

3. ศักยภาพของผู้ปกครองที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

เมื่อผ่านช่วงเริ่มต้นของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ผู้ปกครองมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและแนวทางที่จะพัฒนาบุตรให้มีทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

3.1 มีเป้าหมายการพัฒนาบุตรที่ชัดเจนมากขึ้น

ผู้ปกครองที่เป็นกรณีศึกษาได้วางเป้าหมายสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ไว้ในเรื่องของการพัฒนาบุตรให้เป็นมนุษย์ที่เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่นและสังคมไทย สังคม อยู่อย่างมีความสุข ในโลกที่ไร้พรมแดน โดยการพัฒนาภาษาเพื่อให้สามารถสื่อสารได้ทั่วโลก และการทำงานที่สร้างสรรค์ภายใต้ระบอบคุณธรรม

“พอผมเข้าใจว่าการเรียนรู้ของเด็กไม่ต้องมีระบบแบบนั้น ผมก็มองว่าการสุมแบบนั้น ไม่ใช่เป้าหมายการเรียนรู้ของคน คือเป็นสัตว์ทดลองในเชิงวิทยาศาสตร์ ถ้าแข็งแรงก็จะชนะ ไปเรื่อยๆ แต่ธรรมชาติของจิตใจของมนุษย์เนี่ย มันต้องผ่านวิถีธรรมชาติเท่านั้น ถึงจะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ คือไม่ใช่เงินเดือนสูงๆ ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน” (พ่อของน้องเก้า)

“เรามีเป้าหมายของเราคือ เขาไม่ใช่พลเมือง เขาคือพลโลก เพราะอีกหน่อย เส้นเขตแดนศตวรรษหน้าที่จะถึงมันเป็นเรื่องของพลโลกที่จะเชื่อมโยงเข้าหากัน แล้วอะไรละที่จะเชื่อมกันได้ ครี

เอท (create) ความคิดสร้างสรรค์ คอมมูนิเคชั่น (communication) การติดต่อสื่อสาร ภาษาต้องมา ครีเอท (create) ต้องมา แล้วเรื่องคุณธรรมแม่เค้าสร้างตั้งแต่อยู่ในบ้าน” (พ่อของน้องหำ)

“สมบูรณ์ตามความพอใจของเค้า โดยเน้นที่คุณค่าในตัวเค้า เค้าก็มีคุณค่า อย่างอะไรละ รู้คุณค่าของตนเอง ตระหนักรู้คุณค่าของผู้อื่น สังคมอย่างมีความสุข นี่แหละในความหมายที่เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์” (แม่ของน้องหนึ่ง)

3.2 มีปรัชญา/แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาบุตรให้มีทักษะชีวิตและการทำงาน ในศตวรรษที่ 21

แนวทางที่ผู้ปกครองใช้เป็นหลักยึดสำคัญในการพัฒนาให้บุตรมีทักษะชีวิตและการทำงาน คือ ฟังตนเองได้ภายใต้กระแสของการเปลี่ยนผ่านในโลกยุคใหม่ โดยยังคงให้อิสระในการตัดสินใจใช้ชีวิตของตัวเอง

“ปรัชญา ก็คือ ต้องการให้ลูกฟังตนเองคือพอมารับเอง ได้ตระหนักว่ามันเปลี่ยนเยอะอะ มันรอดแน่ๆละ ถ้ายึดหลัก หลักตรงนี้ได้” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“เราก็มองเห็นตรงกันว่าลูกก็ไม่จำเป็นต้องเก่งในระบบอะ คือมีชีวิตของตนเอง มีการดำเนินชีวิตที่อิสระนะ คือไปตามอะไรที่เค้ากำหนดเอาไว้ คิดไว้ตั้งแต่ตอนมีลูกเลย” (แม่ของน้องแปด)

“เพราะเราเห็นแล้วว่า สังคมมันก็เปลี่ยนไปเรื่อยๆ แล้วตัวเรา ก็ไม่ได้อยู่กับเขาจนโตหรอก ก็เลยมองว่าให้เขาช่วยตัวเอง ฟังตัวเองให้ได้ ทำอะไรให้เป็นแล้วก็อยู่ร่วมกับคนอื่นให้ได้ ให้รู้จักการปรับตัว” (แม่ของน้องสี่)

4. มีถิ่นที่อยู่อาศัยและสภาพครอบครัวเอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบ เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การมีถิ่นที่อยู่อาศัยในชนบทและในแถบชนเมืองแม่จะไม่เอื้อต่อการไปโรงเรียนของบุตร แต่ในทางตรงกันข้ามได้กลายเป็นปัจจัยที่เป็นมูลเหตุให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบ เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และเลือกที่จะอาศัยอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวเพื่อ เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานให้แก่บุตร ดังนี้

4.1 อาศัยอยู่ในเขตชานเมือง/ชนบท ทำให้ต้องฝึกฝนทักษะชีวิตให้แก่บุตร

สภาพแวดล้อมในเขตชนบทและเขตชานเมืองทำให้บุตรได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติจึงต้อง พัฒนาทักษะเพื่อให้มีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติให้ได้จึงเป็นมูลเหตุให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดย ครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

“มันยากตรงนี้จะ เพราะคนมันต้องอาศัยประสบการณ์ของการเรียนรู้ไม่เหมือนกัน อุปนิสัย สภาพแวดล้อม ให้อันเป็นอะไรที่เกี่ยวกันหมดเลย คือที่พ่อแม่ที่กรุงเทพจะบอกได้เลยว่า พี่ก็จะทำ อย่างนี้ไม่ได้” (แม่ของน้องแปด)

“มาตรฐานนี้คือมันไม่มีอะไรเลย รักแล้วก็มีแต่ความแห้งแล้ง คุณแม่ก็จะมาสอนเรื่องการปลูกต้นไม้เรื่อยๆ แม่ลงก็จะเริ่มเข้ามาเรื่อยๆ ก็แบบว่าให้มาวิจัย ตอนนี้คือปลูกต้นไม้เยอะๆ คือสวนบ้านเราดูร่มรื่นมากๆเลย เมื่อก่อนนี่คือเหมือนทะเลทราย ร้อนมากๆ เดี่ยวนี่คือเย็น” (แม่ของน้องสอง)

“บ้านพี่จัดการเอง พี่ย้ายมาด้วย ก็เห็นว่าพอสภาพเปลี่ยน ที่ตัวเราเปลี่ยน เราอยากให้ลูกเป็นแบบนี้มากกว่า เราก็เปลี่ยนหลักสูตร” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“บ้านก็อยู่ติดคลองก็ให้ฝึกพายเรือ เล่นดนตรีก็คือ เล่นให้มันเป็นเพลง ไม่ใช่ดีด ให้สำเร็จออกมาเป็นเพลง” (แม่ของน้องสี่)

4.2 เป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ต้องพัฒนาทักษะชีวิตให้แก่ลูก

การอาศัยอยู่กันเองตามลำพังคือ พ่อ แม่และลูก โดยไม่มีคนรับใช้มาช่วยเหลือในการทำงานบ้านทำให้เกิดเงื่อนไขโดยธรรมชาติที่ต้องฝึกฝนให้ลูกช่วยทำงานบ้านและเป็นมูลเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

“แม้กระทั่งอยู่บ้าน พ่อก็พูดกับลูกเสมอว่า ลูก ในชีวิตลูกยังไม่เคยอยู่หอนะ แต่พ่อจะเลี้ยงลูกเหมือนอยู่หอ หากินเอง พยายามเอง ช่วยตัวเองทุกอย่าง ไม่มีคุณหนู เพราะบ้านเราไม่มีคุณหนูอยู่แล้ว ผมสอนเขาอย่างนี้ครับ เพราะเขาเป็นอย่างนี้มาโดยอัตโนมัติ (หัวเราะ) (พ่อของน้องสาม)

“รู้จักเอาใจใส่ ทำกับข้าวได้แล้ว ผัดผัก ทอดไข่ ผัดไท ไข่ลูกเขย แกง แกงส้ม จริงๆแล้วสมมติเวลาที่พี่ไม่ทำอะไร ตอนเช้าตื่นขึ้นมาเคঁหาข้าวกินได้แล้ว” (แม่ของน้องห้า)

- ระดับชุมชนและสังคม

นอกจากปัจจัยในระดับบุคคลและครอบครัวแล้วยังมีปัจจัยในระดับชุมชนและสังคมที่เป็นมูลเหตุให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. สถานการณ์ในโรงเรียนเอื้อให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ทั้งนี้สถานการณ์ในโรงเรียนในด้านหลักสูตรที่มุ่งเน้นการท่องจำแทนการฝึกฝนทักษะและความสุขในการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังไม่ยืดหยุ่นและตอบสนองกับศักยภาพของบุตรได้กลายมาเป็นมูลเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองต้องจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1.1 หลักสูตรในโรงเรียนไม่ตรงกับความต้องการของครอบครัว

ผู้ปกครองระหวัญถึงปรัชญาของการศึกษาที่แท้จริงต่างมุ่งมั่นเพื่อค้นหาหลักสูตรในโรงเรียนที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวดังกล่าวและเกิดการเรียนรู้ที่มีความสุข แต่เมื่อไม่พบหลักสูตรตามที่ต้องการจึงเป็นมูลเหตุให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21ด้วยตนเอง

“พี่ๆ ก็เริ่มจากการที่ว่าพอมีลูกก็ไปตระเวนหาโรงเรียนที่ดีๆ แบบหนูนี้ละ ก็อยากหาโรงเรียนในดวงใจเราเหมือนกัน เราคิดว่าเราก็ผ่านการเรียนมาเหมือนกัน ก็ไม่อยากจะให้ลูกเจอสภาพ

แบบไหน พี่ก็ไปตระเวนหารอบๆบ้าน เลยเห็นความแตกต่างของโรงเรียนเยอะ เราก็คิดว่าอีกอันก็น่าสนใจไป อีกอันก็เขาเกินไปในที่สุดก็เลยอยู่ตรงกลาง” (แม่ของน้องหก)

“ตอนแรกที่อยู่พลอยภูมิ แล้วที่นี้เราก็กหาโรงเรียนนั้นแหละ แต่ว่ามันก็ไม่ใช้ในแนวที่เราต้องการ” (แม่ของน้องสี่)

1.2 การใช้ชีวิตในโรงเรียนไม่ยืดหยุ่นและไม่ตอบสนองต่อสภาวะของบุตร

การที่โรงเรียนไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายและภาวะความเป็นปัจเจกชนของผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้สร้างปัญหาให้กับบุตรจนทำให้ไม่อยากไปโรงเรียนหรือต้องเรียนในหลักสูตรพิเศษซึ่งเป็นมูลเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองหันมาจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ด้วยตนเอง

“ยีนขาข้างเดียวไม่ได้ เด็กอนุบาลแบบถูกฝึกให้มาเป็นลิงอะ มันจะไปยืนนิ่งอะไรละ ครูไม่เคยสอน ผมเลยตีให้แล้ววันที่ไปสอบเนี่ย บังเอิญเขาเข้าสอบพร้อมกับเด็กผู้หญิง 2 คน แล้วก็ผู้ชายคนเดียว ให้ไปเล่นกันแล้วก็ให้มายืนให้ดู ไม่รู้เขามาเล่าให้ฟังนะ ผมไม่ได้เห็นด้วยตาตัวเอง เด็กผู้หญิงทำได้ เด็กผู้ชายทำไม่ได้ แล้วที่นี้ยิ่งโดยเฉพาะตอนเด็กๆเนี่ยนะ ใ่อันที่ไม่มีหางเท่านั้นที่ไม่เป็นลิงอะ ลูกเรานี้มันแบบว่าอิสระ ผมก็เลยถามว่า แล้วทำไงครับ ก็คงต้องให้คุณหมอตรวจ เรียนโครงการพิเศษ” (พ่อของน้องสาม)

“โลกความจริง ไม่เหมือนในโรงเรียน ที่ครูจะไม่ค่อยมีเวลามาตอบคำถามมากมาย แต่ในเวิร์คชอป (work shop) คนที่ทำเขาพร้อมที่จะตอบ เลยไม่มีปัญหานี้” (พ่อของน้องเก้า)

2. ศาสนาที่ครอบครัวนับถือเอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

หลักคำสอนและแนวปฏิบัติในศาสนาพุทธเกื้อกูลต่อการที่ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ดังต่อไปนี้

2.1 หลักคำสอนทางพุทธศาสนาเอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้ปกครองได้ผ่านการศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนานานประจักษ์ถึงความจริงของหลักคำสอนดังกล่าวว่าเอื้อต่อการใช้ชีวิต จึงเป็นมูลเหตุให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

“ใจตัวเองใจแม่เนอะ หนึ่งก็คือเรื่องศาสนานี้แหละ เพราะว่าเราคิดว่าหลักพุทธ หลักธรรมเนี่ยมันสามารถตอบโจทย์ ตอบปัญหา ตอบคำถามได้ทุกเรื่อง ให้เค้าอิงแนบกับศาสนาไว้ ถ้าเค้ามีปัญหาเนี่ยในอนาคตถ้าพ่อแม่ไม่อยู่ ไม่ว่าจะศตวรรษไหนเนี่ย เราคิดว่าเค้าสามารถหาคำตอบในชีวิตได้ เหมือนอย่างบางอย่างเค้าต้องมีหลักยึดนะ เราอยากให้เค้ายึดหลักศาสนา ยึดคำสอนของพระพุทธเจ้า” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“จริงๆแล้วเราเกิดมาเราก็นับถือศาสนาพุทธ เพียงแต่ว่าการเรียนรู้ของเรา เป็นไปตามช่วงวัย” (พ่อของน้องเก้า)

2.2 กิจกรรมทางพุทธศาสนาเพื่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้ปกครองประจักษ์ชัดถึงผลของการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาที่ทำให้สามารถปรับพฤติกรรมของบุตรได้ จึงเป็นมูลเหตุให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

“เราเน้นพวกนี้มากกว่านะครับ ปฏิบัติธรรม นี่ก็อาจจะเป็นเงื่อนไขอันหนึ่งที่ทำให้วันนี้เขาก็คงเป็นวัยรุ่นที่น่ารักอยู่ เราเน้นพวกนี้มากกว่านะครับ ปฏิบัติธรรม นี่ก็อาจจะเป็นเงื่อนไขอันหนึ่งที่ทำให้วันนี้เขาก็คงเป็นวัยรุ่นที่น่ารักอยู่” (แม่ของน้องสาม)

“เราทำกันอยู่ก็ในเรื่องของศาสนา นอกจากเราจะยึดแนวศาสนาเข้ามาแล้วในการที่จะปฏิบัติในแต่ละวันเพื่อสร้างสมาธิให้กับเค้าคือจริง ๆ แล้วแรก ๆ แรก ๆ แรก ๆ เป็นคนใจร้อนใช้ได้ แต่ตอนหลังก็พาให้แกซึมซับพยายามเข้ามา สวดมนต์ นั่งสมาธิด้วยกัน”(แม่ของน้องสอง)

ส่วนที่ 2 ความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมักถูกจับตาจากสังคมครอบงำรวมทั้งบุคคลใกล้ชิดของครอบครัวถึงความกังวลในด้านการดำเนินชีวิตของเด็กที่ไม่ได้ไปโรงเรียนทั้งในด้านการเรียน การเข้าสังคมและการประกอบอาชีพในอนาคตโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมโลกยุคใหม่ที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในเรื่องของข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและการจ้างงานทำให้ครอบครัวที่จัดการศึกษาให้แก่ลูกของตนเองเป็นที่จับตามองมากขึ้นถึงเรื่องของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยที่ยังไม่เคยมีการศึกษาในรูปแบบของการวิจัยในกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเลย ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอเป็นสื่อกลางในการนำเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายและกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผ่านมุมมองของครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ออกเป็น 3 ส่วนย่อย คือ

2.1 ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

2.2 กระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้ปกครองในครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่างมีมุมมองที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกได้เป็น 2 มิติ คือ มิติของผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียนและมิติของกระบวนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

2.1.1 ด้านผลลัพธ์

ผู้ปกครองที่เป็นกรณีศึกษามักให้ความสำคัญกับคุณลักษณะที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในเชิงของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน 6 ประการ คือ ฟังตนเองได้ ปรับตัวง่าย แก้ไขปัญหาเป็น เข้ากับคนอื่นได้ดี คิดริเริ่มสร้างสรรค์ และรับผิดชอบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

“พี่ก็ไม่ได้ห่วงแล้วอะไรมันจะเปลี่ยน อะไรมันจะไม่เปลี่ยน หมายถึงว่าถ้าเรามีพื้นฐานที่ดีเนอะ มีสติ มีการฟังตนเอง ฐานทางกาย ฐานทางใจแข็งแล้วเนี่ย มันจะเป็นอย่างไรในอนาคตเราไม่ต้องห่วงอะไรมันเลย” (แม่ของน้องเจ็ด)

“เมื่อครั้งที่พูดถึงเรื่องสกิล สกิลนี้มีสองแบบ คือสกิลที่เราใช้ในชีวิตประจำวันเรื่องของการอยู่ เรื่องของการมีชีวิต อันนี้คือสกิลที่เรียกว่ามนุษย์ควรต้องมีนะ แล้วสกิลอีกอย่างคือสกิลที่เราสามารถจะไปเลี้ยงชีพตรงนี้ที่สำคัญ สกิลในชีวิตประจำวันก็พาเค้าทำ ตั้งแต่ตื่นนอน ตั้งแต่ทำอาหาร เก็บกวาดบ้าน ภูบ้าน” (แม่ของน้องแปด)

1) ฟังตนเองได้

ผู้ปกครองที่เป็นต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำให้บุตรมีทักษะชีวิตและการทำงานต่างมีความเห็นพร้อมเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่าการที่ลูกจะสามารถดำเนินชีวิตได้ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องฟังตนเองได้คือการที่ลูกสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเองและฟังพาผู้อื่นให้น้อยที่สุดและลดการพึ่งพาพ่อแม่ให้เร็วที่สุดเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างอิสระและมั่นคง

“ต้องฟังตัวเองให้ได้ต้องช่วยตัวเองให้ได้ อย่าเป็นภาระของคนอื่น มันก็คือสิ่งหนึ่ง มันคือคุณธรรมปลูกฝังโดยการเรียนรู้ในบ้าน” (แม่ของน้องหก)

“คือฟังตนเอง คือต้องอยู่ให้ได้ ต้องอยู่ได้ในสังคมตอนนี้ งั้นเราก็บอกกับเค้าเสมอว่า พ่อกับแม่อาจจะไม่ได้อยู่กับเค้า หรืออาจจะตายซะพรุ่งนี้ก็ได้ พูดอย่างนี้ ถ้าหนูอยู่คนเดียวตอนนี้หนูทำอะไรเป็นบ้าง ต้องฝึกให้ได้เร็วที่สุด ต้องอยู่ให้ได้ แล้วก็จะบอกเรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดา ธรรมชาติ หรือหนูอาจจะตายก่อนแม่ก็ได้” (แม่ของน้องเจ็ด)

ทั้งนี้สามารถจำแนกการฟังตัวเองที่เป็นความหมายหนึ่งของทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในมุมมองของผู้ปกครองที่เป็นต้นแบบ ออกเป็น 5 ด้าน คือ มีร่างกายและจิตใจที่

แข็งแรง ผลิตปัจจัยสี่ได้ด้วยตัวเอง ทำกิจวัตรประจำวันและงานบ้านด้วยตัวเอง รู้จักความกดดันและความชอบของตนเอง ค้นหาแหล่งความรู้ได้ด้วยตัวเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1) มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง

การพึ่งตนเองได้ทั้งในโลกยุคปัจจุบันและยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีร่างกายที่สมบูรณ์และแข็งแรงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเพื่อใช้ฐานทางกายในการสร้างสรรค์ชีวิตของตนเองและสร้างสรรค์ความดีงามในการช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้จำเป็นที่จะต้องมียุติใจที่เข้มแข็งนั่นคือมีความทุกข์ที่น้อยในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาและความสุขในเรื่องง่าย ๆ รอบตัว

เมื่อผู้ปกครองมีเป้าหมายในเรื่องของการพัฒนาการพึ่งตนเองในด้านการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงทำให้สามารถต่อยอดไปสู่การเรียนรู้ในเรื่องของการออกกำลังกาย การรับประทานอาหาร การดูแลสุขภาพทั้งในยามปกติและยามเจ็บป่วย การเผชิญความทุกข์ทั้งภายในและภายนอก อีกทั้งยังสามารถเตรียมการในเรื่องอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการออกกำลังกายให้แก่ลูกในอนาคตได้อีกด้วย

“บางคนฐานทางกายแข็งแรง ฐานทางใจไม่แข็งแรง ทุกอย่างมีผล ใจแข็งแรงแต่กายไม่แข็งแรง มันก็ไปถึงไหนไม่ได้ กายใจมันก็ค่อยแตกออกมาเป็นเรื่องอะไรบ้าง ทำยังไงให้กายแข็งแรงบ้าง ก็ต้องเรื่องของการออกกำลังกาย การจัดการชีวิตตัวเอง การเลือกสังคมคือจริง ๆ การจัดการมันเป็นคำสั้น ๆ นะ พอมันมาแตกจากตรงนี้ เราจะเห็นเลยว่ามันครอบคลุมฐานทุกอย่างของการที่จะเป็นคน ๆ หนึ่งในอนาคต ใจมันก็ต้องใช้เวลาในการฝึกเพราะว่าใจมันคือการฝึกที่ฝึกตัวเองที่มันไม่ใช่ปล่อยอิสระ” (แม่ของน้องเจ็ด)

“เราจะเน้นมากตรงที่ว่าสิ่งที่เราไปกินเข้าไปในร่างกายเราต้องสะอาด วางใจได้ด้วยตัวเองโดยไม่หวังพึ่งผักที่เราไม่รู้ว่ามันมาจากไหน เน้นความสะอาดเรื่องอาหารที่จะบริโภคเข้าไปร่างกายเกาะเกี่ยวมากับเรื่องสุขภาพด้วย พอเรากินแล้วสุขภาพก็แข็งแรงเน้นเรื่องความเป็นอยู่ในครอบครัวที่ควรจะต้องครบการออกกำลังกาย” (แม่ของน้องสอง)

“ตอนนี้เขาชอบออกกำลังกายด้วย แต่ว่าเขายังไม่สนใจโยคะ ยังคุยกับเขาอยู่ว่าตื่นมาลักลีบห่านาที่เรามาคาดีโอ (Cardio) กัน เพราะว่ามันช่วยกระตุ้นช่วยอะไรหลาย ๆ อย่าง และมีประโยชน์กับร่างกายของลูกอนาคตถ้าเขาเกิดอยากไปทำงานเกี่ยวกับด้านสุขภาพการออกกำลังกายมันก็เป็นอีกช้อยส์ (Choice) หนึ่ง” (แม่ของน้องแปด)

“คนเราใช้มี มีทุกข์ภายนอก ทุกข์ภายใน และสุดท้ายแล้วไม่ว่าทุกข์ภายนอกจะหนักหนาสาหัสแค่ไหนถ้าภายในเราเข้มแข็งที่ว่าเราจะผ่านทุกอย่าง สถานการณ์ไปได้ ถ้าไม่ได้ใช้หรืออะไรแต่สุดท้ายเค้าเป็นทุกข์จริง ๆ โดยที่เราช่วยอะไรไม่ได้เราก็ต้องยอมรับ เค้าก็ต้องเรียนรู้จากตรงนั้นของเค้าเองด้วย” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“คือจริง ๆ แล้วเราคิดว่า ทุกข์ของมนุษย์นะ มันเกิดจากการใช้ชีวิตมากกว่า ไม่รู้ว่าตัวเองชอบอะไร ไม่รู้ว่าอยู่ยังไง เจอปัญหาแล้วไม่รู้ว่าแก้ยังไง มีเงินแล้วบริหารยังไงให้อยู่รอดหรือว่า

จะอยู่ยังงี้ให้มีความสุข เรื่องพวกนี้มากกว่านะ แต่อย่างอาชีพเนี่ยเราไม่ได้ให้ความสำคัญในอันดับแรกๆ” (พ่อของน้องหนึ่ง)

1.2) ผลิตปัจจัย 4 ได้ด้วยตัวเอง

การพึ่งตัวเองได้ในเรื่องที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต คือ ปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เป็นสิ่งที่ครอบครัวต้นแบบพยายามปลูกฝังให้บุตรรู้ถึงคุณค่าของการได้มาซึ่งทรัพยากรที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิตแทนการแลกมาด้วยเงินทองเพียงอย่างเดียวและในรายที่มีความพร้อมจะผลิตอาหารด้วยตัวเอง คือปลูกผัก ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ในบางรายถึงกับสร้างบ้านดินโดยที่ไม่ต้องจ้างช่างฝีมือ แต่ใช้แรงงานจากคนในครอบครัวและชวนเพื่อนให้มาเรียนรู้การสร้างบ้านดินร่วมกัน เช่น บ้านสวนปาสุใจ เป็นต้น

“เรื่องปัจจัย 4 พึ่งตัวเองก่อน เสร็จแล้วให้รู้ว่าทุกอย่างมันมาจากไหน ไม่ใช่บอกว่า เฮ้ยเราแค่ไปทำงานหาเงินแล้วซื้อเอา แต่ว่าเราไม่รู้คุณค่าของทุกอย่างมันมีที่มาที่ไป ถึงแม้ในอนาคตเธอจะใช้เงินโดยที่เธอไม่ได้ทำอะไรพวกนี้อีกแล้วอย่างน้อยให้รู้มันมาจากไหน ทุกอย่างมันมีที่มาที่ไป” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“การที่ดูแลในส่วนของครอบครัวเช่นการทำของบริโภคเป็นหลักนี่แหละ ปัจจัย 4 ในเรื่องของอาหารเป็นหลัก” (แม่ของน้องสอง)

“คือตามแนวทางของเราแล้วเนี่ยเราจะเน้นเค้าช่วยเหลือตัวเอง แล้วก็ใช้ชีวิตอย่างอยู่บนหลักของความจริง บนหลักความเป็นจริงก็คือ อย่างเนี่ยเด็กสมัยนี้เวลาจะกินอะไร เด็กบางคนยังไม่รู้เลยว่าสิ่งที่เค้าได้กินกว่าจะได้มาขนาดนั้นมันคืออะไรอยู่ก็มีงานมาวางเนี่ย เค้าจะสามารถกินเหลือกินทิ้งเลือกขยะอะไรออกอะไร เราจะไม่เลี้ยงลูกเป็นอย่างนั้นเลยนะ” (แม่ของน้องแปด)

ทั้งนี้การพึ่งตัวเองในบริบทของครอบครัวต้นแบบตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง คือความเหมาะสมและความพร้อมของครอบครัวที่จะสามารถสอนให้รู้ถึงคุณค่าของสรรพสิ่ง การผลิตด้วยตนเอง และการเลือกซื้อสินค้าและบริการตามที่จำเป็นทำนั้น

“ไปที่ไหนทำอาหารเป็นไม่อดตาย ไม่ต้องเก่งขนาดขึ้นเทพขนาดเจียวไข่ ผัดกระเพรา ข้าวผัด แกงหนูนั่นนั้นก็ช่วยกันได้ ปัจจัยสี่นั่นแหละ ของมือสองก็ใช้ได้นะเว้ย หรือถ้าทำเองได้ ก็ดีแต่เราทอผ้าไม่ได้ไง เออ ตัดผ้ามีผ้ามาตัด อยากตัดก็ลองดู ถ้าไม่ได้จริงๆ ก็ไปดูมือสอง คือไม่ได้พึ่งหลักว่าต้องเป็นแบรนด์เนม (Brand name) ก็เนี่ยถ้าปฏิบัติตัวนี้ เป็นยังไงบ้างก็พาทำ ยาเขียว ยาหม่อง ก็เห็นแม่ทำ ก็รู้ว่าจะอะไรที่พอจะพึ่งพาตัวเองได้ให้มันเป็นก็พาทำ อยากเป็นบ้างบางอัน ก็เห็นแม่ทำตรงนี้บ้าง ทำเอง ใช้ ถ้าจ้างก็รู้ว่าส่วนไหนต้องจ้าง” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“เรามีที่นา 10 กิโลห่างจากนี้ เราก็จะบอกลูกว่าไอ้ข้าวเม็ดเล็กๆเราไม่ได้ไปซื้อกิโลละ 40 บาทให้ลูกได้กินมีเบงคียี่สิบสองใบแล้วลูกได้กิน มันไม่ใช่อย่างนั้น อันนี้เป็นเรื่องของระบบของการแลกเปลี่ยนสมัยใหม่ สมัยนี้แต่คุณค่าที่แท้จริงของเมล็ดข้าวเนี่ย กว่าเค้าจะได้มาเนี่ย มันเทียบกับเบงคียี่สิบไม่ได้” (แม่ของน้องแปด)

ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อต่อยอดการพึ่งตนเองด้านการผลิตปัจจัยสี่สามารถกระทำได้ในเรื่องของ การเกษตร การประดิษฐ์วัสดุจากสิ่งของเหลือใช้ การทำอาหาร ยาสมุนไพร การตัดเย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า การก่อสร้างและซ่อมแซมบ้านเรือนและสิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น

1.3) ทำกิจวัตรประจำวันและงานบ้านด้วยตัวเอง

การดูแลตัวเองด้วยการทำกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเองและการขยับเข้าสู่งานช่วยเหลือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆในบ้างถือเป็นเรื่องสำคัญที่พ่อแม่พยายามปลูกฝังให้บุตรที่เรียนที่บ้านถือเป็นหน้าที่หลักที่ต้องกระทำในแต่ละวัน ทั้งนี้เพื่อสร้างความรับผิดชอบในเรื่องการดูแลตัวเองและส่วนร่วมในระบบที่เล็กที่สุดคือ ครอบครัว

“ให้เขาทำหลายอย่างมาก กิจวัตรอะคะ ทำอาหาร งานบ้าน ทำเป็นประจำก็เลยต้องทำทุกวัน ทำอาหารก็ทำให้มันเป็นอย่างๆเลย แล้วก็ทำเข้าไปซ้ำมาด้วย เขาจะได้ปรับปรุง” (แม่ของน้องสี่)

“กำลังมองถึงจุดเริ่มต้นที่เราค่อยๆบ่มเพาะให้เค้าในเรื่องของการทำอะไรได้ด้วยตนเองแม้กระทั่งความเป็นส่วนตัวเช่นซักผ้า ซักผ้า รีดผ้านั้นยังไม่ค่อยเก่ง แต่ว่าเรื่องซักผ้าต้องเป็นหน้าที่เค้าเลย คือถึงเวลาเค้าต้องจัดการของตัวเอง ซักยังงี้ น้ำเท่าไร เราดูแลในส่วนที่คิดว่าเค้าทำได้ อันนี้คือผ่านละจากการดูแลตัวเอง” (แม่ของน้องสอง)

ทั้งนี้การพึ่งตนเองในด้านการทำกิจวัตรประจำวันและงานบ้านด้วยตัวเอง ผู้ปกครองสามารถจัดการเรียนรู้ในรูปแบบของการทำงาน เช่น การล้างจาน การซักและรีดผ้า การทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น

1.4) รู้จักความถนัดและความชอบของตัวเอง

นอกจากการพึ่งตัวเองให้ได้และลดการพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลงแล้ว ผู้เรียนจักต้องตระหนักรู้และเข้าใจในตัวเองในด้านของความถนัดและความชอบของตัวเองเพื่อที่จะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ได้มากที่สุด อันจะนำมาซึ่งการช่วยเหลือและดูแลผู้อื่นได้

“คือทำหน้าที่ตัวเองให้ดีกว่าก่อน คือหน้าที่พื้นฐาน ดูแลตัวเองให้ดีกว่าก่อน แล้วถึงจะดูแลคนอื่นได้ และต่อจากนั้นก็มาดูแล้วว่าสิ่งที่ตัวเองต้องการ มันเติบโตต่อไปมั้ย ต้องทำอะไร ถ้าอยากจะมีอาชีพของตัวเอง งานอดิเรก มีธุรกิจส่วนตัวเล็กๆ หรือคนโตนี้อยากจะไปทำงานเพิ่มอะไรอย่างนี้หน้าที่พื้นฐานตัวเองจะต้องดีกว่าก่อน” (แม่ของน้องแปด)

“เข้าใจตัวเอง ก่อนที่จะเข้าใจมนุษย์ด้วยกัน ต้องเข้าใจตัวเอง พอเราเข้าใจตัวเอง เราจะรู้ว่าตัวเองเป็นแบบไหน เราก็มองตัวเอง เข้าใจตัวเอง ว่าชอบแบบนี้ อยากทำแบบนี้ อยากอยู่แบบนี้ แล้วเราก็จะเข้าใจคนอื่นได้ง่ายขึ้น เราก็คงไม่ทุกข์” (พ่อของน้องเก้า)

“ในฐานะที่เราเติบโตมาถึงตรงนี้ เป็นพ่อเป็นแม่ เรามองว่าไอ้เรื่องเซลฟ์อะเวเนสเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเรา ฉะนั้นเราก็เลยอยาก (ทำเสียงเน้นหนัก) จะให้ลูกเราเนี่ย ทำยังไง ให้เขารู้ว่าเขาเป็นยังไง เขาชอบอะไร เขามีความสุขกับอะไร แล้วมันต้องเป็นทรูเซลฟ์อะเวเนส (True self awareness) ด้วย คือมันต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เหตุผลที่แท้จริง คือถ้ามันมีสิ่งนี้ ไม่ว่าเขาจะทำอะไรต่อไป เราคิดว่ามันจะรอดได้ อันนี้สำคัญที่สุด (แม่ของน้องสาม)

“เมื่อรู้ตัว ตระหนักรู้ในตนเอง อันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าไม่รู้ตัว ก็ไม่ต้องไปหวังเลยว่าจะรู้และเข้าใจ สิ่งที่ยออกไปพ้นจากตัว ไม่ต้องไปหวังเลย ถ้าตัวเองยังไม่เข้าใจตัวเอง” (แม่ของน้องสาม)

ผู้ปกครองที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเองด้านการรู้จักความถนัดและความชอบของตนเองจำเป็นต้องมีกระบวนการในการจัดการเรียนรู้และใช้ระยะเวลาในการเฝ้าสังเกตถึงความถนัดและความชอบของบุตร

1.5) ค้นหาแหล่งความรู้ได้ด้วยตัวเอง

แม้ว่าจะมีผู้ปกครองทำหน้าที่หลักในการจัดการเรียนรู้ให้แก่บุตร แต่การที่บุตรสามารถค้นหาความถนัดและความชอบของตนเองได้ตลอดจนสามารถที่จะค้นหาแหล่งความรู้ต่างๆ ได้หรือสามารถจัดการกับความสงสัยของตนเองและมีการย่อยอดคือศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือการเรียนรู้ด้วยตนเองย่อมเป็นที่สุดยอดปรารถนาของผู้ปกครอง

“แล้วอะไรที่เขาสนใจ เขาก็ไปศึกษาเอาเอง โดยที่ไม่ต้องคอยกระตุ้นมาก ถ้าเป็นสิ่งที่เขาชอบ เช่น ดนตรี อะคูเลเล่ ซ้อมเองคะ พ่อเขาก็เล่นกีตาร์ด้วยอย่างนี้คะ บางทีก็เล่นกับพ่อด้วย ซ้อมจากยูทูบเขาก็พอใจนะคะ” (แม่ของน้องสี่)

“สะสมความรู้ พี่หมายถึงว่า อย่างทฤษฎีเรารู้ว่ามันเปลี่ยนตลอดเวลา ถ้าเด็กขยันเรียนรู้อเลิต (Alert) ตลอด เค้าจะลงไปเอง” (แม่ของน้องห้า)

“ถ้าเป็นเด็กเค้าจะถาม แต่ถ้าถามว่าเป็นตอนไหนถามไหม ไม่ถาม เค้าจะมีวิธีการจัดการกับความสงสัย เค้ามีแหล่งเรียนรู้ที่ดี อย่างสื่อออนไลน์ก็เป็นสื่อการเรียนรู้ที่ดี” (แม่ของน้องห้า)

“ผีนอยากเป็นอะไร ไม่รู้นะ เค้าอยากไปเรียนเมืองนอก เค้ารู้ฐานะว่าเรามีเงินไม่พอที่จะส่งลูก เพราะฉะนั้นลูกต้องไปด้วยตัวลูกเอง คิดว่าเค้ารู้แหละ เพราะเค้าเป็นเด็กที่มีความคิด เค้าจะวางแผนเข้าไปเว็บไซต์ แอปไปดู เค้าเตรียมตัวไปเมืองนอก พี่ไปดู หุ้ยย จันทน์หนูทำได้รีนี่ พ่อเดี๋ยวหนูจะรับเซอร์ทิฟิเคต (certificate) แล้วนะแม่ ถามว่าแล้วเป็นไงลูก ถ้าหนูจบ 5 วิศ เค้าจะพิจารณา พ่อเค้าพิจารณา ถ้าหนูสามารถผ่าน สามารถโหลด ปริญญาได้เลย” (แม่ของน้องห้า)

“ที่เราวางรากฐานเอาไว้ จากที่เค้าช่วยตัวเองไม่ได้จนเริ่มที่เค้าจะช่วยตัวเองได้เค้าค้นคว้าของเค้าเองได้ แสวงหาเองได้ เราเริ่มรู้สึกสบายใจ มันพึ่งตัวเองได้ละ นี่คือเป้าหมายหลักด้วยนะ เพราะถ้าไม่มีพ่อแม่อยู่ท้ายที่สุดลูกก็ต้องช่วยตัวเองให้ได้” (แม่ของน้องหก)

ทั้งนี้ภายใต้การไหลบ่าของข้อมูลข่าวสาร ผู้ปกครองได้จัดให้กระบวนการเรียนรู้ในเรื่องการคัดสรรและวิเคราะห์ข้อมูลให้อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ทั้งในเรื่องของการอ่านออก เขียนและสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ การค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต การวิเคราะห์และวิพากษ์ข้อมูล ข้อเท็จจริง เป็นต้น

“ฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ตเยอะมากเลย เปิดเมื่อไรก็เจอเลย ถ้าคนที่สนใจจริงๆที่จะเรียนรู้กับมัน คุณก็ลงไปเจาะแปบเดียวก็ได้ถ้าคุณปูพื้นฐานไว้ดีแล้ว ดีกว่าที่จะมาเรียนรู้ตามหนังสือ เพราะเรียนหนังสือก็ยังคงบอกเค้าว่ามันเป็นข้อมูลเก่าๆ แต่หนูต้องจำสอบนะ ไม่งั้นหนูจะไม่ได้คะแนน แต่ข้อมูลใหม่แบบนี้มันไม่ใช่ตอนนี้อยู่มีทฤษฎีใหม่งอกออกมาแล้ว เดี่ยวจะตามไม่ทันอะไร

แบบนี้หรือบางเรื่องที่เป็นเรื่องที่ดีเบกกันอยู่แต่ในหนังสือเคาะแล้วแต่ในชีวิตจริงไม่ใช่ซะ” (แม่ของน้องหก)

“เสิร์ท (Search) ไม่ต้องมานั่งใช้เอกสาร อยากรู้เรื่องอะไร อย่างตอนนี้เค้าเรียนทางอินเทอร์เน็ต” (พ่อของน้องห่า)

2.) ปรับตัวได้ง่าย

ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวันและจะเปลี่ยนไปในอัตราเร่งที่มากขึ้นนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นไป ผู้ปกครองตระหนักรู้ด้วยความเป็นจริงบนพื้นฐานของชาวพุทธจึงได้มีการเตรียมการในเรื่องของการปรับเปลี่ยนตัวเองของบุตรให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสภาวะที่เกิดการเปลี่ยนแปลง

“ไม่มีอะไรที่พอหรอกเพียงพอแต่สอนให้เค้ารู้จักปรับตัวเสียสำคัญ ลูกจะต้องรู้จักระมัดระวัง ต้องเข้มแข็ง ต้องเรียนรู้ว่าสังคมใหม่เค้าเป็นยังไง” (แม่ของน้องแปด)

“เพราะเราเห็นแล้วว่า สังคมมันก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ แล้วตัวเรา ก็ไม่ได้อยู่กับเขาจนโตหรอก ก็เลยมองว่าให้เขาช่วยตัวเอง ฟังตัวเองให้ได้ ทำอะไรให้เป็นแล้วก็อยู่ร่วมกับคนอื่นให้ได้ ให้รู้จักการปรับตัว” (แม่ของน้องสี่)

ทั้งนี้การมีชีวิตอยู่รอดได้ภายใต้สภาวะของการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับตัวได้ง่ายนั้นสามารถจำแนกแ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ มีความยืดหยุ่น เอาชีวิตรอดได้ ดำเนินชีวิตได้ภายใต้สภาวะที่แตกต่างทั้งทางวัฒนธรรมและสังคม ดังนี้

2.1) ยืดหยุ่น

การดำเนินชีวิตภายใต้สภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มนุษย์ที่สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้วยการฝึกฝนจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่บนความดีงาม ไม่โอนอ่อนไปตามกระแสจะสามารถนำพาร่างกายไปสู่การกระทำที่ดีและสง่างามได้อย่างรวดเร็วในทุกสถานการณ์โดยจะมีการเตรียมตัวและการวางแผนที่จะรับมือกับสิ่งต่างๆที่จะเกิดขึ้น

“ถ้าผู้เรียนเองเขาตระหนักว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทุกวันเป็นการเรียนรู้ เขาจะอยู่ได้อย่างไม่ต้องเป็นทุกข์ คือ เพราะสภาวะ แก่นของบทสรุป ผมมองว่ามันไม่เปลี่ยนแปลงเช่น เรื่องความทุกข์ ความสุข ตรงนี้คือ ถ้าเข้าใจแล้วเราเป็นมนุษย์ที่เรียนรู้ กระบวนการความเชื่อ ความจำที่อยู่ในสมอง ถ้าเราเปลี่ยนไปสู่ความสำคัญเรื่องที่เราจะอยู่กับการพิจารณาหรือการวิเคราะห์ นั่นคือการเรียนรู้” (พ่อของน้องเก้า)

“ต้องอยู่ให้ได้ทุกสถานการณ์ บอกเขาว่าชีวิตเรามันก็มีหลายเรื่องที่เราไม่อยากทำแต่ต้องทำ บางอย่างเราอยากได้แล้วก็ไม่ได้ ยาก ถ้าเราอยากได้จริงๆนะ แต่ต้องฟังตัวเองฟังคนอื่นให้น้อยเวลาเขาวางแผนซื้อของเขารู้เลยต้องวางแผนเก็บเงิน จะไม่มีเข้ามาขอ” (แม่ของน้องแปด)

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ให้และผู้เรียนมีความยืดหยุ่นในการใช้ชีวิตสามารถกระทำได้โดยการเผชิญสถานการณ์จริงโดยมีผู้ปกครองร่วมพิจารณาและให้คำปรึกษา วิเคราะห์หาทางออกและแก้ไขสถานการณ์นั้นๆ

2.2) เอาชีวิตรอด

การมีชีวิตรอดอยู่บนโลกที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แม้จะอาศัยอยู่ในครอบครัวที่ทำหน้าที่ดูแลและจัดการศึกษาให้แก่บุตร อีกทั้งยังมุ่งเน้นให้สามารถพึ่งตนเองได้ แต่ผู้ปกครองยังคาดหวังให้ลูกมีทักษะที่จะสามารถดำรงชีวิตรอดอยู่ในโลกนี้อย่างปลอดภัย เผชิญโลกได้อย่างเหมาะสมและมีการดำเนินชีวิตได้ด้วยตัวเอง โดยหวังให้บุตรมีทักษะในการเอาตัวรอด

“บางทีเค้าก็ต้องเรียนรู้การเอาตัวรอดอะ การอยู่ของเค้าคนเดียวได้ ไม่เริ่มตอนนี้แล้วเค้าโตขึ้นอะ เค้าจะแก้ปัญหาหายากขึ้นอะไรก็ไม่กล้า” (แม่ของน้องสอง)

“เราก็บอกเขาว่าพ่อแม่เลี้ยงดูได้แหละแต่ไม่ใช่ตลอดชีวิต ถ้ายังเอาตัวรอดได้เร็วที่สุดเมื่อไร หนูก็จะเรียนรู้ชีวิตแล้วก็จะอยู่ได้” (แม่ของน้องแปด)

“แม่นี่เปิดมุมมองตลอดเลย แล้วเดี๋ยวนี้จบม.6มานี้ มันไม่ได้หากินได้นะลูก เรื่องเอาตัวรอดด้วย ชีวิตที่อยู่บนโลกของความเป็นจริง” (แม่ของน้องแปด)

“แบ่งจะให้เขาศึกษาข้อมูลไปก่อน ไปไหนทุกครั้งเขาต้องมีความรู้คร่าวๆ ว่าประเทศนี้มีประวัติมายังไงคนมีลักษณะอย่างไร อาหารการกิน ภูมิอากาศ ความรู้รอบตัว อัตราแลกเปลี่ยน แล้วก็สร้างทักษะให้เขาเอาตัวเองรอดเองได้ เวลาขึ้นรถไฟใต้ดิน ก็เอาแผนที่ไป ลองดูสิแม่จะไปสถานีนี้เราต้องไปขึ้นที่ไหน เพราะว่าอยู่เมืองนอกบางทีทุกอย่างจะต้องชวนขายเอง อย่างเวลาเดินทางอย่างนี้ ที่เมืองนอกเขาก็เดินทางกันตั้งแต่เด็กๆ ไปไหนมาไหนเองได้ของเราเหมือนอะไรเด็กจะต้องอยู่กับพ่อแม่ตลอดเวลา มันดูอึดอัด ต่างประเทศเด็กจะมีอิสระในการ ได้ลองอะไรมากกว่าเรา” (แม่ของน้องสี่)

ทั้งนี้กิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุตรมีชีวิตรอดได้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ คือการปรับตัวในด้านการสื่อสาร การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ การรับประทานอาหาร การว่ายน้ำ หรือแม้กระทั่งการเรียนรู้ในการทำน้ำให้สะอาดเป็นต้น

“ก็มีลงเรียนว่ายน้ำเลย ก็ไปเรียนทุกทำให้เป็นก็จะบอกว่าการว่ายน้ำเนี่ยมันเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตนะ เพราะว่าต่อไป ไปเที่ยวกับเพื่อนไปน้ำตกไปอะไรมีอะไรก็ต้องพึ่งตัวเองให้ได้” (แม่ของน้องหก)

“เราไม่รู้ว่าสถานการณ์ฉุกเฉินมันเหมือนที่แม่พี่บอกว่าคนกรุงเทพฯ ไม่เคยสะอึกกับเรื่องพวกนี้ จนน้ำท่วมอะ พี่ถามน้องว่าเห็นหรือยังว่าทำไมพี่ถึงให้ลูกเรียนเรื่องการกรองน้ำ” (แม่ของน้องเจ็ด)

2.3) ดำเนินชีวิตได้ภายใต้สภาวะที่แตกต่างทั้งทางวัฒนธรรมและสังคม

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีการเตรียมการในเรื่องของการไหลบ่าทางวัฒนธรรมโดยการจัดกิจกรรมที่ทำให้ลูกได้มีทักษะการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้ภายใต้สภาวะที่แตกต่างทั้งทางวัฒนธรรมและสังคม โดยการจัดกิจกรรมที่สืบเนื่องจากการดำเนินชีวิตที่ต้องมีการเดินทางไปใช้ชีวิตในต่างประเทศในบางช่วงเวลาเพื่อให้ลูกเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถอยู่รอดได้ในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่าง หรือในรายการนี้ได้แสวงหาโอกาสเพื่อให้บุตรได้เรียนรู้ใน

ด้านการปรับตัวเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตภายใต้ระบบสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากสังคมไทยและสังคมที่บุตรเคยชินเนื่องจากดำเนินชีวิตมาตั้งแต่เกิด เป็นต้น

“เหมือนเขาเดินทางตั้งแต่เล็ก เขาอาจไม่รู้สึกละเลย อันนี้ก็คือการฝึกเขาโดยที่เขาไม่รู้ตัว” (แม่ของน้องสี่)

“การเรียนรู้ในการใช้ชีวิตหมด เรื่องบางเรื่องที่บ้านอาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไรสาระแต่เรายังทำ เช่น แม่พาไปกินอาหารอินเดีย อาหารอิตาเลียนหรือก็เป็นอาหารแปลกๆ นั่นนี่ยังบางที่จะแพงหน่อยก็ไม่ใช่ไรทำที่สุดก็จะได้เห็น ชีสอันนี้เหม็น ชีสอันนี้อร่อย อะไอย่างนี้ก็ต้องเรียนรู้ไว้จะครับ” (พ่อของน้องหก)

“ใจหนึ่งคนเป็นแม่เนาะมีลูกสาวเนี่ย แต่เราก็ต้องมีความเชื่อมั่นในตัวลูกด้วยส่วนหนึ่งให้เค้ารู้จักระแวงระวัง” (แม่ของน้องแปด)

กิจกรรมที่ผู้ปกครองจัดให้เพื่อให้บุตรสามารถดำเนินชีวิตได้ภายใต้สภาวะที่แตกต่างทั้งทางวัฒนธรรมและสังคม เช่น การดำเนินชีวิตและท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ การรับประทานอาหารในรูปแบบที่แตกต่างจากในชีวิตประจำวัน การทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์หรือชาวต่างประเทศ เป็นต้น

3.) แก้ไขปัญหาเป็น

มนุษย์ที่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดการดำเนินชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้จะสามารถพบกับความสุขและความสำเร็จในการทำงาน ดังนั้นผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 จึงมุ่งเน้นทักษะในการแก้ไขปัญหาให้กับบุตรของตน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ การเข้าใจสาเหตุและที่มาของปัญหา การเผชิญและตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตัวเองและการยอมรับผลของการกระทำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1) เข้าใจสาเหตุและที่มาของปัญหา

ผู้ปกครองมุ่งสร้างมุมมองที่มีต่อปัญหาที่บุตรประสบพบเจอว่าเป็นเรื่องปกติ ธรรมดาที่ทุกคนต้องเจอกับปัญหาต่างๆในการดำเนินชีวิต และมุ่งเน้นให้บุตรใช้ความสามารถในการวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ

“มันเจออยู่แล้วแหละปัญหา มันต้องมีปัญหา เราไม่เตรียมอะไร คิดแค่ว่าถ้าเจออะไรเราต้องมีสติ แล้วก็คิดแก้ไข มีแผนเอ แผนบี พ่อเขาจะเป็นแนวนี้ไม่ต้องกลัว เจออะไรก็แก้ปัญหาล่ะ” (แม่ของน้องสี่)

“เราต้องรู้ทันการเปลี่ยนแปลง ถ้าเราไม่รู้ก็จะใช้ความจำ เวลามันมีปัญหาเราก็จะแก้ไขไม่ได้” (พ่อของน้องเก้า)

3.2) กล้าเผชิญและตัดสินใจด้วยตัวเอง

การเรียนรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและการเปิดโอกาสของพ่อแม่ที่让孩子ได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระในครอบครัวที่จัดการศึกษาให้แก่บุตร เมื่อเกิดสถานการณ์ปัญหาขึ้นใน

ชีวิตประจำวันบุตรจะมีความกล้าที่จะเผชิญปัญหาและสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆได้ด้วยตัวเองเพราะรู้ดีว่ามีพ่อแม่ที่คอยให้โอกาสและกำลังใจอยู่ในทุกขณะ

“ไม่ว่าเที่ยวที่ไหนแบกก็ทำแบบนี้ละคะ ให้เขามีส่วนร่วมกับเรา ไม่ใช่ทำให้พ่อแม่หาให้ทุกอย่าง หรือพาไปทุกอย่าง อันนี้มดก็ต้องรู้ว่า เราจะไปตรงไหน แล้วตรงนั้นมันมีอะไรบ้าง เขาต้องหาข้อมูล พอไปถึงแล้ว เขาก็ต้องช่วยเราหาที่พัก ช่วยตัดสินใจ ช่วยถาม ช่วยแก้ปัญหา ไม่มีไอนั้น ขาดไปนี้ เวลาไปซื้อข้าวซื้อของให้เขาได้จัดการเอง ถ้ายากได้ไอนี้ ต้องต่อเอาเองคะ” (แม่ของน้องสี่)

“เขากล้าตัดสินใจเพราะเค้าไม่เคยอยู่ในโอวาทของใคร” (แม่ของน้องหก)

3.3) ยอมรับผลของการกระทำ

การใช้ชีวิตและเรียนรู้ไปกับพ่อแม่ แม้จะมีครอบครัวเป็นฝ่ายสนับสนุน แต่ผู้ปกครองต่างมุ่งหวังและพยายามสร้างทักษะเพื่อให้บุตรของตนยอมรับถึงผลของการกระทำของตนเอง เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างภาคภูมิใจ

“คือคิดให้ดีกว่านั้นเพราะท้ายที่สุดแล้วการกระทำทุกอย่างจะมีผลสะท้อนกลับมาคุณต้องรับผิดชอบผลอันนั้นด้วยนะ” (พ่อของน้องหก)

“ไม่งั้นก็จะไม่กล้า เขารู้แล้วว่าเราไม่ใช่แนวโอ้ ถือว่าเป็นประสบการณ์ อย่าไปเครียด ให้เขารู้ว่าชีวิตไม่ได้สมบูรณ์แบบ มีอะไรที่เราไม่ได้คาดคิด” (แม่ของน้องสี่)

ทั้งนี้กิจกรรมที่ผู้ปกครองสามารถจัดได้เพื่อให้ลูกมีทักษะในการแก้ปัญหา ทั้งในด้านการเข้าใจสาเหตุและที่มาของปัญหา การเผชิญและตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตัวเองและการยอมรับผลของการกระทำคือ การพาไปเรียนรู้ในสถานการณ์จริงเพื่อให้เผชิญกับผู้คนและปัญหา และการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Base Approach) เช่น การเดินทางคนเดียว การเดินป่า เป็นต้น

“ลูกเดินทางมาคนเดียวกลับคนเดียวก็ถือเป็นบททดสอบด้วย” (แม่ของน้องแปด)

“ต้องอาจจะจำลองสถานการณ์ พาเค้าไปเรียนรู้แต่เราต้องสอดแทรกทักษะการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา ยกตัวอย่าง เช่นน้ำตก เราพาเค้าไปเที่ยวแล้วก็ตรงนั้นมันต้องมีทักษะอะไรบ้าง” (แม่ของน้องหก)

4) เข้ากับคนอื่นได้ดี

ผู้ปกครองพยายามมุ่งเน้นทักษะทางสังคมเพื่อให้บุตรสามารถดำเนินชีวิตร่วมกับคนอื่นในสังคมได้ โดยถือเป็นหัวใจหลักสำคัญในการพัฒนาบุตร ทั้งนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ การเข้าใจผู้อื่น มีท่าที่เป็นมิตรและสื่อสารสร้างมิตร การดูแลเอาใจใส่และให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

“นอกจากเราจะสอนลูกในการใช้ชีวิต รู้จักพัฒนาตนเองรู้อะไรหลายๆอย่างก็ต้องให้เขารู้จักมองคนอื่นด้วย ไอนี้สำคัญไม่งั้นมันจะกลายเป็นคนไม่มีหัวใจ ถ้าไม่มีหัวใจและใจหลักการที่เรียนมาทั้งหมดมันจะล้มเหลว” (แม่ของน้องแปด)

4.1) เข้าใจผู้อื่น

การที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ จำเป็นที่บุตรต้องรู้จักความต้องการของคนที่อยู่รอบข้างอันจะนำมาซึ่งการรับรู้และทำความเข้าใจได้ถึงความรู้สึกและความต้องการของบุคคลอื่น นอกเหนือจากตนเองซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจกันและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ดังนั้น ผู้ปกครองจึงพยายามที่จะสร้างทักษะในการทำความเข้าใจทั้งความรู้สึก อารมณ์และความต้องการของบุคคลอื่นทั้งคนปกติและกลุ่มคนที่มีความต้องการพิเศษให้แก่บุตรเปรียบเสมือนการเอาใจเขามาใส่ใจเรา

“เรามาร่วมกันแบบอย่างนี้ ส่วนหนึ่งมันทำให้ลูกเนี่ย มองเห็น เขาเรียกว่าอะไรอะ ข้อเท็จจริงของการเป็นมนุษย์นะ คือๆ มันก็เป็นโมเดลของสังคม ภาพใหญ่นั้นเอง เป็นโมเดลเล็กก็คือการย่อลงมาในบ้านเพิร์น เวลาเราอยู่ร่วมกันหลายๆคน ก็มีข้อดีข้อเสีย บางมุมมองเราก็ดึงเอาพฤติกรรม หรือในบางทีพฤติกรรมแย่ๆมันก็เกิดจากเราก็มันมี พฤติกรรมดีๆที่เกิดจากเราหรือเกิดจากคนอื่น มันก็มีทั้งดีและแย่ ฉะนั้น มันก็เป็นโอกาสให้เราได้เรียนรู้” (พ่อของน้องสาม)

“คือเราบอกว่าเหมือนถ้าหนูเป็นคนซื้อ เป็นคนมาใช้บริการ สิ่งที่หนูต้องการหนูรู้ว่า หนูมาแค่ต้องการมาอ่านหนังสือเล่มนี้ แล้วบรรยายกาศอย่างนี้หนูพอใจ แต่ถ้าหนูมาถึงได้อ่านหนังสือบรรยายกาศดีก็จริง แต่อยู่ดีๆ มีคนเอาน้ำดื่มมาให้ น้ำเปล่าฟรีมาวางไว้แล้วก็มาชวนว่า สามารถเอามาอ่านได้นะคะ มากกว่ามัย อันนี้คือ คือ ใจเค้าใจเรา เชิงบวกเค้าได้ ใจเค้าใจเรา คุณซื้อใจเค้าได้มัย แต่ถ้าคุณทำงานตามใจฉัน คุณซื้อใจใครไม่ได้ คุณซื้อใจตัวเองได้ คุณซื้อใจคนอื่นไม่ได้” (แม่ของน้องเจ็ด)

“อย่างวันเสาร์นี้ก็จะไปของเรนโบว์รุ้มที่เป็นเด็กพิเศษ แล้วเขาให้ไปเล่นละครแบบนั้น เล่นแบบปกติ พยายามให้เขาลองให้ร่วมกับคนที่แตกต่าง ทั้งวัยและพัฒนาการ” (แม่ของน้องสี่)

กิจกรรมที่สามารถสร้างทักษะในการเรียนรู้และทำความเข้าใจผู้อื่น คือ การให้เด็กได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมกลุ่มทั้งจากการเรียนและการรวมกลุ่มเพื่อนในวัยเดียวกันและการทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลที่มีความต้องการพิเศษ เป็นต้น

4.2) มีท่าที่เป็นมิตรและสื่อสารสร้างมิตร

การแสดงออกด้วยท่าทีที่เป็นมิตรทั้งทางอวัจนภาษาคือภาษากายที่สื่อสารผ่านหน้าตา ท่าทางหรือรอยยิ้ม ตลอดจนการสื่อสารที่สามารถชักจูงผู้ฟังให้คล้อยตามผู้พูดและสร้างมิตรภาพเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองพยายามสร้างให้บุตรมีทักษะดังกล่าว ทั้งนี้เพราะตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการมีกลายมิตรของบุตรทั้งนี้ยังได้ปลูกฝังถึงคุณลักษณะภายในที่จะทำให้เกิดมิตรภาพได้ง่าย คือ การเคารพให้เกียรติผู้อื่นและการสนับสนุนให้บุตรมีเพื่อที่หลายหลายวัยอีกด้วย

“ลูกต้องอยู่ในพื้นฐานการเคารพและให้เกียรติผู้อื่น ถ้าไม่เช่นนั้นมันจะเกิดปัญหาตามมาเยอะ” (พ่อของน้องสาม)

“การที่เราได้เปิดโอกาสให้ลูกได้ใช้ชีวิตร่วมกันคนอื่น ๆ ในสังคม เช่น พาออกมาเดินในสวนสาธารณะ แค่ว่าสังเกต แค่ว่ามีเซ้นท์มอง ปล่อยให้เค้าได้พูดคุยกับคนอื่นบ้าง ปล่อยให้เค้าได้พูดคุยกับคนอื่นบ้าง” (แม่ของน้องห่าน)

“บ้านเราเนี่ย รู้จักเพื่อนเยอะมาก แล้วก็ฉลาดมาก ฉลาดคือผู้ใหญ่ถามอะไรเค้ากล้าที่จะตอบ กล้าที่จะอธิบายแล้วก็ไม่ได้เลี้ยงให้ลูกเป็นเด็กเก็บตัวเลย” (แม่ของน้องเจ็ด)

กิจกรรมที่สามารถจัดให้บุตรเพื่อสร้างเสริมทักษะในการสื่อสารและมีหน้าที่ที่เป็นมิตร เช่น การได้พบปะผู้คนทั่วไปในสถานที่ต่าง ๆ การรวมกลุ่มเพื่อการเล่นและทำกิจกรรม เป็นต้น

4.3) ดูแลเอาใจใส่และให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

การจะดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขในสังคมที่มีการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วนั้น นอกจากการดูแลตนเองและพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยที่สุดแล้ว ผู้ปกครองยังต้องการสร้างให้บุตรสามารถดูแล ช่วยเหลือและเอาใจใส่บุคคลใกล้เคียงรวมทั้งบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมสังคมกับบุตร โดยถือเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของการเป็นมนุษย์ที่จักต้องมีในเรื่องของความกตัญญูกตเวทีต่อผู้ที่มีพระคุณ นอกจากนี้ยังบ่มเพาะลูกให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันสิ่งของที่ตนมีให้แก่ผู้อื่น โดยเน้นหนักเรื่องการดูแลทั้งต่อตนเอง ชุมชนและสังคมอีกด้วย

“คุณแม่พยายามเน้นแกก็คือการแบ่งปัน เพราะว่าการแบ่งปันนี้ คือหมายความว่า ขณะที่เราต้องเลี้ยงตัวเองให้อยู่รอดแล้วเนี่ย เรายังต้องมีสังคมคือมีเพื่อน มิตรที่ดีเข้ามาหาเรา แต่มิตรที่ดีคือไม่ได้นึกที่ว่าเราจะขายมาขายไปอย่างเดียว คือจะมีการแบ่งปันตามวิถีเกษตรของเค้าว่าเหลือแล้วก็ขายหรือเราต้องแบ่งปัน คือถ้าเรากินแล้วเหลือก็ขายอะไรอย่างเนี่ย คือจะใช้แฉะนั้นอะคะ” (แม่ของน้องสอง)

“ไม่ต้องกลัวว่าลูกเรามันจะเป็นคนเดียว ไม่เอาใคร ไม่ใช่แล้วละ มันมีพี่น้องมันเต็มเลย ซึ่งมันก็เป็นโอกาสดีของเขาด้วย ทำให้เราได้ใช้โอกาสทั้ง 2 ส่วน ไม่ขาดนะ ค่อนข้างโชคตินะ เราว่าลูกเราโชคตินะ ในการรวมกลุ่มที่นี่” (พ่อของน้องสาม)

“แต่เราพยายามใส่เรื่องของคุณธรรม จริยธรรม ความเคารพให้เกียรติผู้ใหญ่ ความกตัญญูกตเวที เนี่ยยังยอมรับว่าน่าจะเป็นพื้นฐาน สำคัญของมนุษย์” (พ่อของน้องสาม)

“ส่วนหนึ่งก็สอนให้เค้ารู้จักว่าแบ่งปันให้เค้าเห็นว่าคนที่ด้อยกว่าเรา บุคคลมีหลากหลาย ฉะนั้นก็อย่าฟังตัดสินใจอะไรคือท้ายที่สุด ไม่ได้บอกเป็นตัวอักษรแต่มันผ่านประสบการณ์ ความมีน้ำใจที่เราจะให้เค้าได้ทำ” (แม่ของน้องหก)

“คนดีต่อตัวเอง คนดีต่อคนที่เค้ารักเรา คนดีต่อสังคม ต้องซื่อสัตย์ต่อตัวเอง รักตัวเอง คือไม่ทำร้ายตัวเอง หลักๆ คือรักตัวเองอะ คุณต้องรักตัวเอง คุณต้องรักคนที่เค้ารักเรา คุณควรที่จะรักสังคมเพราะคำว่ารักก็หมายถึงว่าการที่เราจะรักใครสักคนนึง อะไรสักอย่าง คุณก็จะแคร์ก็จะใส่ใจ แต่พี่บอกว่าเหมือนเริ่มต้นจากรักตัวเอง มันก็จะเป็นสิ่งแรกก่อนที่คุณจะไปรักคนอื่นได้คุณต้องรักตัวเอง เมื่อไหร่ที่คุณรักตัวเองคุณก็จะละเอียดละอากับตัวเอง คุณจะไม่สร้างความผิดพลาดที่เกิดจากตัวเอง

เป็นเพราะคนอื่น อย่างนี้ก็จะค่อยไปเป็นรักคนอื่น ใส่ใจคนอื่น แต่คำว่ารักตรงนี้จะอยู่บนพื้นฐานของความพอดี” (แม่ของน้องสอง)

“ถ้ามันไม่เหลือปากว่าแรง พอช่วยได้ ร่างกายยังไม่ได้เหนื่อยมากก็ทำเหอะ อะไรอย่างนี้ เพราะเราพอเหนื่อยเสร็จเราพักผ่อนเราก็หายแต่ความรู้สึกคนที่เราไปช่วยเค้าเนี่ยจะเป็นพลังต่อ” (แม่ของน้องเจ็ด)

5) คิตรีเริ่มสร้างสรรค์

สิ่งที่เป็นผลลัพธ์ที่ผู้ปกครองพยายามปลูกฝังและก่อให้เกิดทักษะในตัวบุตรเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะมีการแข่งขันในตลาดแรงงานเพื่อให้ได้มาซึ่งแรงงานที่มีศักยภาพสูง คือ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง นั่นคือ มีความกล้าแสดงออกและสร้างสรรค์ผลงานได้ด้วยตัวเอง ดังนี้

5.1) กล้าแสดงออกและเชื่อมั่นในตัวเอง

ผู้ปกครองมีการสร้างกระบวนการที่ทำให้บุตรรู้สึกมั่นใจในผลการกระทำของตน คือการทำให้บุตรรู้ว่าตัวเองเป็นที่รักเสมอของคนในครอบครัว ทำให้บุตรรู้สึกมั่นใจ สามารถแสดงออกได้อย่างอิสระและเปิดเผยทั้งนี้ผู้ปกครองยังได้ปลูกฝังแนวคิดด้านศีลธรรมและจารีตประเพณีของคนไทยให้บุตรได้ใช้เป็นหลักยึดในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงพฤติกรรม

“สอนให้เค้ากล้าแสดงออกแต่อยู่ในกรอบนะ ควรทำไม่ควรทำผิดศีลธรรมมัย” (พ่อของน้องหก)

“คือเราปลูกฝังทุกอย่างเรื่องการที่เค้าไม่เป็นภาระต่อใคร ให้รับผิดชอบตัวเองมีระเบียบวินัย กล้าคิดกล้าแสดงออก สิ่งที่ถูกต้อง แล้วก็รู้หน้าที่ตัวเอง เพราะฉะนั้นหลายๆที่มันมีประสบการณ์ที่ทำงานร่วมกันมาจะพิสูจน์ว่ารู้จักคิด” (แม่ของน้องหก)

“กระบวนการที่เราให้เค้ามั่นใจในตัวเอง รู้คุณค่าในตัวเอง เค้าสามารถมีทัศนคติที่ดี สร้างทัศนคติที่ดีต่อการทำ ไม่ใช่ว่าแกลบ แกลบกับการเดินทาง การเดินทางเนี่ยออกจากบ้านยังกลัว เพราะวันหนึ่งที่มีทัศนคติในแง่ลบตลอกจากผู้อื่น ไซ่มะ จริงๆอาจจะไม่มีก็ได้ ก็ต้องสร้างพวกนี้แหละ แล้วเราเชื่อในตัวเขาตลอดอะ” (พ่อของน้องหนึ่ง)

5.2) สร้างสรรค์ผลงานได้ด้วยตัวเอง

ผู้ปกครองพยายามผลักดันให้เรียนรู้ที่จะเข้าใจถึงความชอบและความถนัดของตัวเอง เพื่อส่งเสริมให้สามารถทำตามความฝันหรือสิ่งที่ตนเองรักให้ได้อย่างเต็มที่ เพื่อความสุขของตัวเองและสามารถนำมาซึ่งการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงดูตัวเอง ทั้งนี้พบว่าบุตรที่ผ่านการเรียนจากครอบครัวที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานสามารถแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการเรียนรู้และฝึกฝนในสิ่งที่ตนเองชอบและถนัดจนเป็นนักกีฬาทีมชาติและรองแชมป์โลกในกีฬาเอ็กซ์ตรีม จิตรกรน้อยนักวาดภาพที่มีราคาสูง นักเต้นนิทานภาษาอังกฤษที่สามารถขายต้นฉบับ เป็นต้น ซึ่งในรายอื่นๆกำลังอยู่ในช่วงการค้นหาคความฝันและความชอบของตนเองเพื่อให้ถึงจุดหมายโดยมีครอบครัวเป็นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานในชีวิต

“เค้าสร้างผลงานเค้าชัดเจน คิดว่าเขายอมรับนะในสิ่งที่เค้าเป็น เพราะงานที่เค้าทำมีเยอะมาก งานเพ้นท์ งานเขียนรูป งานเขียนภาพสองสามหมื่นภาพ” (แม่ของน้องสี่)

“เค้าเคยเอาไปขาย ที่งานสวนโมกข์ แล้วก็ช่วยเหลือนักเรียนอเมริกัน แล้วก็ ก็ขายได้ขายได้หลายพันบาทมอบเงินให้บริจาค เค้าอยากมอบ อันนั้นคือประสบการณ์ไง ประสบการณ์ของเค้า เพราะอะไรพี่สอนว่า อันนี้เป็นสิทธิของลูก แม่เคยบอกว่าเรื่องการเก็บออมของลูกแล้ว ลูกเข้าใจว่าจะเก็บไว้เพื่ออะไร” (แม่ของน้องห้า)

“ตอนนี้เค้ากำลังมีโอกาสมีอนาคต เพราะเค้าติดทีมชาติทั้งคู่ เพราะเล่นเอ็กตรีม” (แม่ของน้องหก)

“รูปหนึ่งก็ประมาณ 500 บาท แต่บางรูปก็เยอะกว่านี้ เกือบแสนบาท แต่ใช้เวลาวาดนานนะะ บางคนเขาเห็นว่าหนูเป็นเด็ก โตขึ้นอาจจะเปลี่ยน ไม่วาดภาพแล้ว เขาก็ยังให้ราคาไม่มาก” (พ่อของน้องเก้า)

“พยายามให้เข้าสู่สังคมใหม่ๆ กับสิ่งที่เขาสนใจ เช่น อะคูเลอย่างนี้ เราหาเลยว่าร้านไหนที่มันสุดยอด ที่เป็นสังคมจริงๆ ที่ไม่ใช่เรียนเป็นชั่วโมงๆแล้วจบ คือให้เขาไปคลุกคลีกับพวกที่มีฝีมือเลย รู้จักคนโน้นคนนี้ แคมป์โลกแคมป์อะไรของเขาอะคะ เขาต้องซ้อมเหมือนซ้อมซิมซัซเทคนิค หรือว่าความเป็นไอดอล การที่เขาซ้อม ซ้อมแบบไหน ทักษะของคนเหล่านี้ ซิมซัซมา” (แม่ของน้องสี่)

6) มีความรับผิดชอบ

นอกจากเรื่องของตนเองและสังคมแล้ว ผู้ปกครองพยายามปลูกฝังคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกับผู้อื่นให้แก่บุตร โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ การทำงานจนสำเร็จและการยอมรับฟังการวิพากษ์จากผู้อื่น ดังนี้

6.1) ทำงานสำเร็จ

การที่ผู้ปกครองให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำงานใดๆ หรือแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งและพยายามกระตุ้นให้ลูกทำงานจบหรือสำเร็จ เด็กมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่หรืองานที่ทำจนสำเร็จและมักทำออกมาได้ดีเนื่องจากฝึกฝนในการทำและทำมาอย่างต่อเนื่อง ทำซ้ำ ทำเป็นประจำ ทำจนสำเร็จ

“หนู ถ้าหนูเป็นคนตัดสินใจเอง ไม่ใช่แม่ตัดสินใจ ลูกจะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ลูกเลือก ก็ต้องทำให้มันไปตลอดรอดฝั่ง” (แม่ของน้องเจ็ด)

“คือให้เค้ารู้ว่าสิ่งอะไรที่เค้าเลือกแล้วเนี่ยเค้าจะต้องเดินต่อไปให้มันจบรายการ” (แม่ของน้องแปด)

ผู้ปกครองพยายามสร้างขอบเขตของความรับผิดชอบในการทำงานจนสำเร็จออกเป็น 3 ระดับ คือ ส่วนตัว ส่วนรวมและส่วนสังคม ซึ่งทำให้บุตรสามารถจัดลำดับความสำคัญของการกระทำได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้ปกครองยังได้ชี้ให้เห็นถึงคนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน นั่นคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงงานหนักเพื่อปวงชนชาวไทยมาอย่าง

ยาวนานและทรงเป็นต้นแบบในด้านการทำงานอย่างสนุก คนทำงานก็สามารถฝ่าฟันอุปสรรคไปได้ และงานที่ทำจึงมีก็ประสบความสำเร็จ

“แนวความคิดของบ้านเนีย ที่คุยกับเขาไว้ ตัวเขาเองเนีย เขามีหลักความรับผิดชอบด้วย ตัวเขาเองเนียอยู่ 3 ส่วน ก็คือส่วนตัว เรื่องส่วนตัวของเขาเราจะไม่ยุ่งเลย แล้วก็เรื่องของบ้านคือ ครอบครัว ก็คือของบ้านเราและของบ้านเฟิร์นเนีย แล้วก็ส่วนรวม สังคม เช่น การออกไปทำอะไรข้างนอกเพื่อให้ได้มีการ อะไรอะ ทั้งปล่อยของ ทั้งจิตอาสา คือเขาแบ่งงานออกเป็นสามส่วนด้วยตัวของเขาเอง เราคุยกันไว้หมดแล้ว คือเราก็บอกเขาว่าอันไหนเป็นเรื่องส่วนตัว เขาก็ดำเนินการได้ตามสบาย สิทธิของคุณเลย เพราะเราเลี้ยงลูกเราอย่างนี้ ให้สิทธิเขาโดยเต็มเลย” (พ่อของน้องสาม)

“พระองค์ท่านบอกว่าทุกอย่าง คือมันเป็นประโยคที่ว่าท่านมองว่าไม่ใช่งาน สิ่งที่ท่านทำแล้วสนุก ประโยคเนี่ยบอกอะไรเรา สิ่งทำงานจะสนุก ไม่สนุกอยู่ที่ใจเราว่าตัวเราเองจะคิดให้มันสนุกมัย ถ้าคุณเปิดใจคิดว่ามันสนุกแล้วนะ อะไรมาก็เหอะ ยากแค่ไหน เหนื่อยแค่ไหนคุณก็บอกว่าไม่เป็นไร” (แม่ของน้องหก)

“ถ้าสนุกที่จะทำแล้วมันไปได้ สนุกที่จะทำ” (พ่อของน้องห้า)

“ก็เห็นมันทำอะไรมันตั้งใจทำ ปกติมันทำ มันเลือกที่จะทำ แล้วมันก็สำเร็จเองทุกอย่าง พอเขาชอบเขาจะเลือกเอง ทำเอง แล้วเราก็นับสนุน” (พ่อของน้องสาม)

6.2) ยอมรับฟังการวิพากษ์จากผู้อื่น

การที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานหรือรับผิดชอบในการทำงานซึ่งต้องมีบุคคลอื่นร่วมด้วยจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเคารพให้เกียรติ รับฟังความคิดเห็นตลอดจนยอมรับฟังการวิพากษ์จากผู้อื่น โดยเริ่มต้นจากการยอมรับฟังความคิดเห็นของคนในครอบครัวก่อนที่จะปล่อยให้ลูกปะทะกับบุคคลอื่นนอกครอบครัวและใช้การปรับพฤติกรรมเข้าร่วมด้วย

“แต่เราต้องพูดให้เขาเข้าใจว่า คุณตัดสินใจแบบนี้ คุณก็ต้องทำและรับผิดชอบมัน ถ้าทำไม่ได้ โอเค ไม่เป็นไร แล้วลองทำแบบที่พ่อแม่บอกว่ามันดี มันเหมาะกับหนู ซึ่งสิ่งที่เขาคิดและตัดสินใจ เขาก็รับผิดชอบมันดี” (พ่อของน้องเก้า)

“วิธีการนำเสนอที่มันนุ่มนวลมากขึ้น ให้เกียรติคนอื่น อันนั้นสำคัญมากกว่า เวลาเราสื่อสารกับคนบางทีความคิดเห็นไม่ตรงกันมันเกิดขึ้นได้ หรือเราไม่ยอมรับในสิ่งที่เขากระทบกับเรา หรือในสิ่งที่เขาประเมินเรา เราก็บอกว่าเขามีสิทธิที่จะไม่เห็นด้วยแต่วิธีซึ่งการแสดงออกที่ไม่เห็นด้วยต้องทำอย่างนุ่มนวล” (พ่อของน้องสาม)

2.1.2 ด้านกระบวนการ

นอกจากการให้ความหมายทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในมิติด้านผลลัพธ์หรือคุณลักษณะที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนแล้ว ผู้ปกครองได้ให้ความหมายในเชิงกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในแง่ของการเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากตึบบแบบและการเรียนรู้จากการลงมือทำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) เรียนรู้จากประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตมุ่งเน้นการเรียนรู้ที่ทำให้บุตรได้รับประสบการณ์ตรงจากการได้สัมผัสเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้ กระบวนการที่นำมาใช้สามารถจำแนกได้ตามช่วงอายุของผู้เรียน คือ การเล่นและการเผชิญสถานการณ์จริง ดังนี้

1.1) เล่นเพื่อเรียนรู้

ในช่วงอายุที่อายุน้อย ผู้ปกครองซึ่งมีการเตรียมความพร้อมของครอบครัวมาก่อนจะทำการศึกษาและค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและกระตุ้นพัฒนาการในเด็ก ซึ่งพวกเขาเหล่านั้นพบว่า นอกจากการเล่นจะเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของเด็กแล้ว การเล่นยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ ทำให้เด็กเกิดกระบวนการคิด ใฝ่รู้และกระบวนการในการค้นหาคำตอบ ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียนรู้ ทำให้ผู้ปกครองบางรายยังคงเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบให้อิสระในการเล่นเพื่อให้หาความรู้กับบุตรมาจนถึงในวัยที่ลูกโต โดยไม่มีการจัดตารางเรียนในแต่ละวันให้แก่บุตรแต่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการเสมือนการเล่น

“ธรรมชาติของเด็กจะเรียนรู้ผ่านการเล่น แต่พ่อแม่ส่วนใหญ่มองว่าการเล่นไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ เป็นเพียงความต้องการตามช่วงวัย แต่ถ้าพ่อแม่เห็นว่าเล่นเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ หรือเป็นมากกว่า เด็กจะมีธรรมชาติที่ดี เช่น อุปนิสัยที่ดี ถ้าเด็กได้ปลดปล่อย” (พ่อของน้องแก้ว)

“การเล่น เล่นทำให้เด็กสงสัยและเด็กจะคิดว่าฉันเห็นอะไรทำยังไงนะ ทำไมถึงเป็นสี ทำไมถึงเป็นแบบนี้ เด็กติดที่จะสงสัยหาความรู้ตลอด” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“ทำแบบว่าเล่นๆ เนี่ยแหละ พี่ก็ยังเหมือนเดิมไม่มีเลยตำราเรียน ไม่เคยสอน ไม่มีตารางเรียน เหมือนกับว่าเป็นยังไงก็เป็นอย่างนั้น” (แม่ของน้องหำ)

1.2) เผชิญสถานการณ์จริง

เมื่อบุตรโตขึ้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ได้เปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการตามวัยของลูกและสิ่งที่ผู้ปกครองคาดหวังคือการเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตและการประกอบสัมมาชีพ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ลูกเกิดประสบการณ์สำหรับเด็กโตคือ การพาออกไปเผชิญกับผู้คนที่อยู่ในสังคม การได้เผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเพื่อให้พบเจอกับความแตกต่างหลากหลายของการอยู่ร่วมกันในสังคม

“สร้างโอกาส ที่ได้รู้ได้เห็นอะไรที่มันกว้าง มันหลากหลาย ถ้าเราทำได้ หมายถึงพาไปสัมผัสประสบการณ์ ให้มองเห็นอะไรที่มันกว้างขึ้น เช่น ผู้คน สถานที่ ความท้าทาย หรืออะไรโน่นนั่น” (พ่อของน้องสาม)

“คนที่พบเห็นความแตกต่างหลากหลายจะเกิดความเข้าใจ ไม่ตัดสิน ถ้าเขาได้สัมผัสกับสังคมที่เป็นจริง เขาจะเข้าใจว่าบางครั้ง คนก็มีความหลากหลายและความดีก็มีความหลากหลายด้วย

ผมมองว่าตรงนี้คือ หลักของความรู้ที่ได้มา ความรู้ไม่ได้เป็นความรู้แค่การประกอบอาชีพ แต่เป็นความรู้ที่เรียนรู้กันตลอดชีวิต เรียนรู้เรื่องมนุษย์” (พ่อของน้องแก้ว)

“ก็ต้องดูแล้วก็ใช้กิจกรรมที่ทำด้วยกัน ใช้มุมมองที่เรารู้สึกว่าจะสำคัญคุยกัน แล้วก็ให้เขาเข้าไปอยู่ในสถานการณ์จริงเยอะๆ” (แม่ของน้องแปด)

“ประเด็นส่วนใหญ่พี่จะเน้นว่าให้ลูกไปสัมผัสของจริง แล้วก็ประสบการณ์จริง (แม่ของน้องหก)

“จริงๆ แล้วมันก็เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิต เรียกว่าฝึกทักษะชีวิต ให้สัมผัสกับเรื่องจริง” (แม่ของน้องแปด)

วิธีการในการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จากการที่ได้เผชิญสถานการณ์จริงนั้น เกิดจากการที่พ่อแม่พาไปเข้าร่วมในเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ เช่น การเข้าค่ายพักแรม หรือค่ายกิจกรรม การจำลองสถานการณ์ให้ลูกต้องเผชิญ เช่น การเดินป่า และการสร้างโอกาสหรือสถานการณ์ให้ลูกได้เผชิญปัญหา เช่น การผลิตและขายสินค้า เป็นต้น เพื่อให้บุตรได้แก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ที่เผชิญและผ่านพ้นไปได้ด้วยตัวเอง โดยมีพ่อแม่เป็นผู้สนับสนุน ประเมินและกระตุ้นให้บุตรได้เกิดชุดของประสบการณ์ในการเผชิญปัญหานั้นๆ

“เราเชื่อเชื่อมั่นในตัวเค้า แต่แรกๆ มันก็ไปเรื่อยๆ นะ คือกระบวนการไม่ได้สร้างวันเดียวไง เออมีโจทย์ข้อนี้แล้วชีวิตคุณจะจบ มันสร้างความเชื่อมั่นเข้าไปเรื่อยๆ อย่างไ้ที่การแสดงออกของเค้า การเข้าค่ายอย่างนี้ ตอนแรกพอกับแม่ก็ต้องพาไป มีครูพาไปแล้วกลับมาคุยกัน นั่นคือกระบวนการที่สร้างทัศนคติที่ดีในการออกไป พอจนถึงระดับนี้เค้าสามารถ มันใจ เค้ามั่นใจในตัวเอง เค้าไปได้ เค้าอยากไป ให้เค้าได้ลองดู” (พ่อของน้องหนึ่ง)

“ทักษะของเค้าจะเกิด ก็อย่างนี้ต้องๆ ปะทะเอง ปะทะแบบน้อยๆ ก่อน ค่อยๆ เรียนรู้ (พ่อของน้องห้า)

“ทักษะการเข้าสังคม ก็ต้องเรียนรู้เองด้วย เราไม่สามารถไปปกป้องได้ตลอดเวลา เช่นพาไปค่ายพาไปทิ้งไว้บ้านเพื่อน ค่ายแฉะ ค่ายธรรมยาตรา ค่ายแม่เอ แล้วก็ค่ายในขอนแก่น” (แม่ของน้องหนึ่ง)

ประสบการณ์อะไรถ้ามันไม่ได้ทำให้ถึงตายหรืออะไรอย่างเนี้ย ปล่อยให้เค้ารู้จัก เผชิญ และรู้จักการคิดวิเคราะห์กับปัญหาแล้วเอาตัวรอด เพราะเค้าจะเอาตัวรอดได้โดยวิธีแบบของเค้า แต่ก็มีบ้างที่เวลาที่เค้าเอาตัวรอดมาได้ มันก็ มันก็ยังไม่ดี เด็กเองก็จะรู้สึกเลยว่าหนูลองแก้แล้วอะ มันก็ยังไม่ได้เต็มที่อะ เออ ที่นี้เราก็คงจะต้องเป็นคนที่เขาประสบการณ์ที่เราเคยเจอว่าเราใช้วิธีไหนแก้เนียบบอกเค้าว่าเอ้ย ถ้าเป็นเรา เราจะแก้ยังไง” (แม่ของน้องสอง)

“ต้องอาจจะจำลองสถานการณ์ พาเค้าไปเรียนรู้แต่เราต้องสอดแทรกทักษะการตัดสินใจ” (แม่ของน้องหก)

“ถ้าเค้าจะต้องไปเจอคนที่หลากหลาย สิ่งที่มาตราฐานสำหรับพี่ที่ลูกควรจะเป็นได้ก่อนที่จะไปเจอคน คือ 1) พี่จะบอกอย่างแรกเลย หนูต้องไม่สร้างปัญหาให้คนอื่น คำว่าไม่สร้างปัญหามี

อะไรบ้าง คือหนึ่งหนูต้องรับผิดชอบตัวเองได้ หนูต้องไปทำในสิ่งที่จุดที่หนูกำลังจะไปยืนนะ หนูต้องทำอะไรได้ ทำได้หรือยัง ทำได้มัย ความรับผิดชอบตัวเอง 2) มีความสามารถ ตอบโจทย์ในสิ่งที่สถานที่ที่กำลังจะไป ผู้คนที่จะไปยืนอยู่ร่วมกับเค้า 3) หนูต้องมีสติ คือคุณดูแลตัวเองได้ คุณมีความสามารถ แต่คุณไม่มีสติคุณก็ไม่รอด” (แม่ของน้องเจ็ด)

2.) เรียนรู้จากตัวแบบ

การเรียนรู้ของมนุษย์ที่นอกเหนือจากการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังสามารถเรียนรู้และแสดงพฤติกรรมได้อย่างรวดเร็วจากการเลียนแบบบุคคลใกล้ชิด โดยเริ่มจากพ่อแม่และขยายไปสู่บุคคลอื่น

“แต่ถ้าคุณเลย 6 ขวบคุณสายนะ พฤติกรรมเลียนแบบเนี่ยไวมาก” (แม่ของน้องห้า)

ผู้เรียนที่ผ่านการศึกษาโดยครอบครัวมักมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่และครูหรือผู้เชี่ยวชาญที่ถ่ายทอดความรู้ มีรายละเอียดดังนี้

2.1) พ่อแม่

กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มักมีกระบวนการเรียนรู้จากบุคคลใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ซึ่งถือเป็นครูคนแรกของลูกซึ่งนอกจากจะอบรมสั่งสอนทั้งทางกายและวาตาแล้ว บุตรมักมีกระบวนการเรียนรู้จากพ่อแม่ทั้งในแง่ของทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรและผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่กันอย่างใกล้ชิดในบ้าน ดังนั้นเรียนรู้จากพ่อแม่จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้สำคัญของผู้เรียนจัดการศึกษาโดยครอบครัว

“ครอบครัว เป็นเบ้าหลอม สภาพแวดล้อมของเด็กจะเป็นยังไง ก็อยู่ที่ครอบครัว (แม่ของน้องห้า)

“จริงๆแล้วหลักก็เป็นพื้นฐานเลย แม่เป็นครูคนแรก ไอ้การที่จะกระตุ้นว่าต้องสนใจจริงๆแล้วต้องเป็นพฤติกรรมของแม่ที่จะทำให้เป็นตัวอย่างด้วย” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“อยู่ตรงนี้เข้าใจแล้วว่าขึ้นอยู่กับพ่อแม่ ไม่ต้องกังวลเลยว่าจะผิดหลัก ให้ความรักลูกเป็นตัวตัดสินใจแหละ อย่างที่พี่บอก เจอกระบวนการ ขึ้นอยู่ในช่วงเวลาของชีวิต ช่วงนั้นเราก็อินมาก แต่พอมาถึงช่วงนี้ รักลูกแบบไหน อยากสอนลูกแบบไหน คือลูกเรา (หัวเราะ) เราก็ไม่มีทางทำให้ลูกเจ็บปวดเพราะเราอยู่แล้วใช่ไหมนั่นแหละ” (แม่ของน้องหนึ่ง)

วิธีการสำคัญที่ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านตัวแบบให้แก่ลูกคือ การทำพฤติกรรมดีให้ลูกปฏิบัติตามมากกว่าการใช้คำพูดเพื่ออบรมสั่งสอน เข้าทำนองทำดีให้ลูกเห็น เป็นคนดีให้ลูกดูทั้งในแง่ของร่างกาย เช่น การสวมใส่เสื้อผ้า จิตใจเช่นการคิดแต่เรื่องดี มีจิตใจเมตตากรุณา ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน เป็นต้น

“เข้าหลักทำตัวให้ลูกเห็น ทำตัวอย่างให้ลูกดู มากกว่าคำสอน” (แม่ของน้องแปด)

“เด็กเติบโตขึ้นตามสิ่งแวดล้อม ต้นไม้เหมือนกัน ธรรมชาติทุกอย่างในโลกนี้ ถูกกำหนดมาให้มีวิวัฒนาการไปตามสิ่งแวดล้อมมันเป็นโจทย์ เหมือนเค้าบอกปฏิบัติธรรมก็ต้องเริ่มต้นปฏิบัติที่แม่ เราอยากให้ลูกเป็นคนที่ไม่โอภาสคน เราก็ต้องเป็นคนให้กับเค้าก่อน เราให้กับคนอื่น ให้เค้าเห็น

ด้วย ใครมาขอให้ช่วยอะไร เราก็ช่วย ขอไม่มีเงินให้ ได้มัย ไม่มีเราก็บอกไม่มี คือจริงใจอะ” (แม่ของน้องเจ็ด)

“เรามีตัวอย่างแบบเห็นได้ชัดก็คือพ่อเค้า เค้าทำให้เห็นแล้วก็ประวัติชีวิตเค้าเนี่ย สุดยอดนะ” (แม่ของน้องแปด)

“เสื้อผ้า เนี่ยไม่ต้องบอกเค้าเลยว่าไอ้หนูแพง ไอ้เนี่ยแพง เราไม่ควรใช้ คือพ่อแม่ใช้ให้เค้าดู แล้วบอกว่าคุณค่าที่แท้จริงของของเนี่ย มันอยู่ที่เราสามารถสวมใส่ มันอาจจะดูดี ถ้าเราเลือกใส่ให้มันดี ๆ แต่ว่าไอ้เรื่องราคามันก็อีกเรื่องหนึ่ง เราไม่ต้องไปวัดกันตรงราคา เข้าหลักทำตัวให้ลูกเห็น ทำตัวอย่างให้ลูกดู มากกว่าคำสอน” (แม่ของน้องแปด)

2.2) ผู้เชี่ยวชาญ

การอยู่กันเองตามลำพังในครอบครัวย่อมไม่อาจนำมาซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่ท้าทาย ศักยภาพและความสามารถของบุตร ดังนั้นการเรียนรู้นอกบ้านด้วยการพบปะผู้คนที่หลากหลาย และการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานกระทำเสมอมาจึงทำให้บุตรเกิดกระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบคือผู้เชี่ยวชาญที่ผู้ปกครองเป็นผู้คัดสรรในเบื้องต้นว่าสามารถสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับบุตรของตนเองได้

“เค้าไม่มีอะไรเลย โลกเค้าว่างเปล่า เพราะฉะนั้นเราเองต้องทำทุกอย่างมาให้เค้าเห็น ก็เหมือนเค้าอยากจะทำอะไรก็พาเค้าไปหาคนเก่งๆเลย แล้วก็ให้เค้าสอนทำ” (พ่อของน้องหก)

“พี่ก็เริ่มศึกษาว่าครูคนไหนใจดีแล้วพี่ก็เลือกเอาคนที่ว่า เข้าใจเด็ก คุยกับเด็กได้ คุยสนุก ปัญหาที่ต้องคุยสนุก ห้ามเอาวิชาการยัดเข้าไป ไม่งั้นเด็กต่อต้านเด็กก็จะเริ่มไม่ชอบ อ่าไม่ชอบเรียน เพราะฉะนั้นต้องให้ครูเข้าใจเด็ก ก็เลยส่งไปเรียนครีโอลส่วนตัวเลยละ 1ต่อ 1 เลยดีคู่กันไปเลย (แม่ของน้องหก)

“เรามีสิทธิเลือกครูใช้มัย คือเรามีสิทธิเลือกครูที่ตรงจริตกับลูกได้ โดยที่เค้าไม่ต้องจบครูก็ได้ มันเคยมีที่เคยแชร์กันว่าครูประเภทไหน ครูที่ดีที่สุดคือครูที่สร้างแรงบันดาลใจ พี่ก็เลยเชื่อสิ่งนี้มากกว่าว่าเราจะหาคนที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับลูกเราได้อย่างไร เออ ประเด็นนั้นมากกว่า เพราะฉะนั้นเนี่ย ลูกพี่เค้าจะมีไอดอล แต่ไอดอลของเค้าไม่ใช่คนที่จะสามารถหมุน หมุนโลกทุกอย่างของลูกพี่ได้ แต่เค้าจะสามารถหมุนได้แค่บางเรื่อง บางมุม” (แม่ของน้องเจ็ด)

3) เรียนรู้จากการลงมือทำ

การเรียนรู้มีใช้อยู่แต่เพียงในตำราเท่านั้น ครอบครัวต้นแบบที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่างมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือทำจนเกิดเป็นทักษะหรือความเชี่ยวชาญ และการมีทัศนคติในเรื่องของการลงมือทำอย่างจริงจัง โดยมีพ่อแม่เป็นผู้เสียสละเวลาในการพาลงมือทำ กระตุ้นการเรียนรู้ วิเคราะห์สภาพปัญหา หาทางแก้ไขและลงมือกระทำซ้ำเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะ

“ถ้าเขาอยากทำอะไรก็ให้เขาทำ จริงจัง ทัศนคติ การดำเนินชีวิตที่ทำให้เขาเป็นแชมป์ เบี่ยน ที่มีทักษะเก่งๆคือทำอะไรให้ทำถึงแก่น อย่าแค่จบจ้วยหรือแค่ไปแตะๆ เสียเวลา” (แม่ของน้องสี่)

“บางคนเค้าก็ว่าเราเลี้ยงลูกอะโหด เพราะว่าให้ลูกทำอะไรเยอะแยะไปหมด คุณลองคิดอีก ด้านหนึ่ง ถ้าเราไม่ทำอย่างนี้ ไม่ให้เค้าเรียนรู้ทุกอย่างว่าเค้าได้มายังไง แล้วเราจะสอนเค้าตอนไหน กว่าที่เราจะรู้ว่าลูกคนหนึ่งโตพอที่จะสอน เค้าไม่เอาแล้ว” (แม่ของน้องเจ็ด)

“เราเน้นการทำงานจริงๆ ลงมือทำ ทำจริงๆ ทำงานก็คือทำงานจริงๆ คุณก็ต้องเจอ ปัญหาแบบผู้ใหญ่จริงๆ เจอกับคนที่ดีบ้างไม่ดีบ้าง แต่คือก็ต้องคุยกันได้ โชคดีคือคุยกับเราได้อยู่ แล้ว เรื่องปกติแล้วจะทำยังไง แก่ไข้อย่างไร แต่ว่าแก่ไข้อย่างไรแบบนี้คือ แก่ไข่มั่นไม่ใช้การแค่ให้หยุดนะ” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“การทำจริงๆ เพื่อให้เค้ามีทักษะ ใ้เน้นสำคัญ ใ้รู้อย่างเดียวไม่พอ เพราะว่า พ่อแม่มีความรู้ ที่พ่อแม่บางคนนี้เยอะมากเลยนะ แต่เค้าเรียกว่ายังงัยอะ เค้าถือว่าไม่ใช่หน้าที่เค้ามั้ง การที่จะมา บอกลูก หรือเวลาอาจจะไม่มี เวลาไม่มีก็ไม่ใช่ข้ออ้างอีกอะ จริงๆมีลูกเราก็ต้องมีเวลาอ่านอะ ถึงแม้มันจะน้อย จะนิด มันก็ควรจะต้องใช้ให้คุ้ม ในการพาเค้าทำ ไม่ใช่ส่งไปให้ใครก็ไม่รู้ แล้วก็ให้ช่วย ดูแลลูกจนเหนื่อยมันไม่ค่อยดีเท่าไรหรอก ต้องก้าวไปด้วยกัน” (แม่ของน้องแปด)

“แล้วก็ลงมือทำนะ ไม่ใช่เรียนอย่างเดียวไม่ลงมือทำ ทำด้วย อ่านออกเขียนได้ใช้เป็น บ้านเราเน้นคือการปล่อยออกไป ปล่อยให้เขาลำบากบ้าง” (พ่อของน้องสาม)

“ความรู้นั้นไม่มีวันจบแล้วมันก็อยู่รอบตัวเสมอ อยู่ที่ว่าเรามององค์ความรู้หรือเปล่า แต่ถ้าเราสามารถเป็นคนที่มีพร้อมจะเรียนรู้ทุกอย่าง มันก็จะเรียนรู้ทุกอย่าง แต่คนส่วนใหญ่ มักจะเรียนรู้แค่ว่ามันคืออะไร มันใช้อย่างไร ไม่เคยลงมือทำ คนที่ไม่ลงมือทำเป็นเพราะใจคุณไม่สามารถจัดการใจตัวเองได้ ไม่ว่าความกลัว ความขี้เกียจหรือเพราะความนั้นนั่นนั่นสารพัด” (แม่ของน้องเจ็ด)

กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือทำนี้ เกิดขึ้นจากการลงมือทำงานบ้าน การทำงานหารายได้ และการทำงานจิตอาสา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1) ทำงานบ้าน

การฝึกฝนให้บุตรได้ลงมือทำงานที่เกิดจากการดำเนินชีวิตประจำวันในบ้านโดยไม่มีผู้ช่วยเหลือหรือแม่บ้านนั้น นอกจากการสร้างทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตให้แก่บุตรแล้ว การทำงานบ้านยังช่วยเสริมสร้างวินัยและความรับผิดชอบในการทำงานให้แก่บุตรอีกด้วย

“เขามีวินัย แล้วก็มีความรับผิดชอบ ส่วนจะเนียบอะไรคงไม่ต้องหวัง เพราะพ่อก็ไม่เนียบ เรื่องงานบ้าน เนียบเป็นเรื่องๆไป แต่ว่านั้นคือสิ่งที่เขาได้ เราปลูกฝังให้เขาทำ กวาดบ้าน ถูบ้าน ขัดห้องน้ำ ล้างห้องน้ำกวาดไปไม้ ตัดต้นไม้ ทำกับข้าว หุงข้าว ล้างจานก็ทำเอง ทำทุกอย่างที่พ่อแม่ไม่ทำครับ (ข้า) พ่อหนึ่งดูเฉยๆ จริงๆครับ พ่อหนึ่งดูเฉยๆ ผมพูดอย่าไม่อายด้วย ผมหนึ่งดูเฉยๆ อีกอย่างหนึ่งนะ ที่อยากบอกเลยนะ ที่คิดว่าอยากบอก ผมอยากให้เด็กมันมีทักษะชีวิตด้วยตัวมันเอง (พ่อของน้องสาม)

“คนเราไม่ได้เก่งทุกเรื่อง แต่ก็พยายามฝึกเขา อย่างล้างห้องน้ำ เพราะมันเป็นสิ่งจำเป็น” (พ่อของน้องแก้ว)

3.2) ทำงานหารายได้

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีมุมมองในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือทำงานหารายได้ว่า งานที่บุตรหลานนอกจากจะสร้างความภาคภูมิใจ การรู้จักคุณค่าในตัวเอง สร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ และพยายามยกระดับสู่ความภาคภูมิใจจากการลงมือทำของบุตรจนเกิดเป็นรายได้และสามารถพัฒนาสู่อาชีพในอนาคตในการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวในวัยผู้ใหญ่ได้

“ทำงานไม่ใช่ถึงแต่เรื่องเงิน เรื่องประสบการณ์เป็นเรื่องสำคัญ อันนี้เป็นการค้นหาแล้ว ก็เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง ไอ้ตรงนี้ไม่ว่าวิชาอะไรในโลกนี้ก็สอนเด็ก ไม่ได้ถ้าไม่ทำให้เค้ารู้สึก ว่าเราเป็นคนที่มีคุณค่าเราสามารถจะทำตรงนี้ได้” (แม่ของน้องแปด)

“เราพยายามใส่ความภาคภูมิใจ การรู้จักแบ่งปันให้เขา ซึ่งรายได้จากการขายรูปได้ เขาก็ภูมิใจ รู้ว่ามันเป็นอาชีพได้นะ หาเงินมาเพื่อที่จะได้จ่าย รู้ว่ามันต้องจ่ายอะไรบ้าง ก็ให้เขามีความรับผิดชอบเป็นบางส่วน ทุกวันนี้ค่าอุปกรณ์งานศิลปะ เขาจะต้องดูแลเอง และมีรายได้จากการใช้ผลิตภัณฑ์สียี่ห้อหนึ่ง ซึ่งให้สืปรามาใช้และให้เราช่วยประชาสัมพันธ์ เขาก็จะรู้ว่าเขามีอะไรที่จะต้องทำ เป็นการฝึกความรับผิดชอบ ให้รู้จักว่าการทำงาน ได้เงิน ใช้อะไรได้บ้าง ถ้าเราให้เขาไปหมด เขาก็จะไม่รู้คุณค่า นั่นเป็นการเรียนรู้ว่าเขาจะยืนอยู่ในสังคมได้อย่างไร อย่างเข้าใจในตัวเองและสังคม เราจะเข้าใจตนเอง ไม่เชื่อใครง่าย ๆ เราจะไม่ให้ทุกอย่างแก่เขา เพราะเขาโตเรื่อย ๆ เขาต้องรู้จักการจัดการด้วยตัวเอง” (พ่อของน้องแก้ว)

“ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความภาคภูมิใจที่ตนเองจะสามารถหาเงินจากสกลของตนเองได้ ไอ้ตรงนี้นั้นเป็นตัวช่วยเสริมทำให้เค้าเป็นผู้ใหญ่” (แม่ของน้องแปด)

“เรื่องของการอยู่ร่วมกับคนอื่น ความสัมพันธ์ ทั้งเรื่องการประกอบอาชีพ การเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และก็กระบวนการต่างๆนี้คิดว่าเรียนรู้ได้ด้วยการให้เขาลงมือทำ หางานทำและเราก็สร้างโอกาสให้เขา คือมีหลายอย่างนะที่เราอยากจะทำแต่ก็ยังทำไม่ได้เรียกว่าเอาแต่พอดี พอดี อย่างที่คุยกันนี้” (แม่ของน้องแปด36)

3.2) ทำงานจิตอาสา

การแสวงหาและสร้างโอกาสให้ลูกได้ทำงานจิตอาสาได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างจากการเรียนรู้ภายในบ้านด้วยการไปพบปะผู้คนที่หลากหลาย การยอมตนให้คนอื่นใช้ด้วยการเป็นสตาฟหรืออาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือการจัดกิจกรรมในค่ายต่างๆโดยไม่ได้รับค่าจ้าง แต่การลงมือทำงานจิตอาสาได้สร้างให้การเรียนรู้ในเรื่องของการเป็นผู้ให้ ความเสียสละและการแบ่งปันให้แก่ผู้เรียนหรือการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมไปในเชิงบวกได้ดีกว่าการสอนด้วยคำพูด

“ไอ้เรื่องจิตอาสา ก็ปลูกฝังมาตลอดก็อย่างที่ไปหมู่บ้านเด็กก็พยายามจะบอกลูกจนทำถึงจุด ๆ หนึ่งที่เราคิดว่าลูกสมควรได้รับ ตอนนั้นมันก็เป็นการฝึกใจคะ ฝึกสิ่งที่เค้ากำลังทำ การสอนมันยากนะ เราผ่านการสอนมาแล้วจะทำให้รู้ว่ายังไงให้สนุก” (แม่ของน้องหก)

“มันได้ทั้งเรื่องการให้ด้วย ช่วยบริจาคเล่นกับน้องคือการสร้างจิตอาสา เค้ากลายเป็นจิตอาสาให้กับห้องสมุดที่หมู่บ้านของชาวญี่ปุ่น แล้วเค้าก็ไปกับห้องสมุดขึ้นบนดอย เล่าให้ชาวเขาฟัง” (แม่ของน้องห้า)

“แสวงหาโอกาสอีกเหมือนกัน ให้เขาฝึกจิต ฝึกใจ ไปเจริญสติ ไปจิตอาสา มันก็ล่อมเกลามา เพราะทุกครั้งตั้งแต่เด็กแล้ว เวลาไปอะไรพวกเนี่ย กลับมาลูกจะน่ารักกก (ทำเสียงลากยาว) ตลอด เหมือนกับไปเตือนสติเขา แต่พอกับแม่ไม่เคยไปนะครับ ให้ลูกไปคนเดียวเลย ไม่ต้องมาพึ่งพ่อแม่ เพราะพ่อแม่พึ่งไม่ได้ในเรื่องพวกนี้” (พ่อของน้องสาม)

2.2 กระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้ปกครองต้นแบบมีกระบวนการในการจัดการศึกษาซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการจัดการศึกษาภายใต้เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการในการจัดการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ 1) ขั้นตอนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และ 2) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 ขั้นตอนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้ปกครองต้นแบบมีวิธีการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 สามารถจำแนกได้เป็น 6 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาสภาพของผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัว 2) การวางแผนการจัดการศึกษา 3) การค้นคว้าหาข้อมูล 4) การดำเนินการจัดการเรียนรู้ 5) การประเมินผล 6) การปรับปรุงการเรียนรู้ ดังนี้

1) ศึกษาสภาพของผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัว

ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจำเป็นต้องอย่างยั้งที่บุคคลในครอบครัวทั้งพ่อแม่และลูกต้องยินยอมพร้อมใจและปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวมาสู่การจัดการเรียนรู้โดยมีบ้านเป็นฐาน พ่อแม่เป็นครูและบุตรเป็นผู้เรียน ทั้งนี้ต้องมีผู้ปกครองที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรจึงอาจต้องปรับลดหน้าที่ทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองท่านนั้นและจัดสรรหน้าที่ในครอบครัวให้เกิดความสมดุล ทั้งนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยั้งมีในระยะเริ่มต้นของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ผู้ปกครองต้องทำการศึกษาสภาพของผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัว ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเด็น คือ การสังเกตผู้เรียนและการสร้างข้อตกลงร่วมกันในครอบครัว

1.1) สังเกตผู้เรียน

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมักมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียนรู้ ดังนั้น ผู้ปกครองควรทำการศึกษาศาพของนักเรียนโดยใช้การสังเกตผู้เรียน

“เราจะต้องสังเกตก่อนนะ ลูกชอบทำอะไร แล้วมีแนวโน้มจะทำได้ดี” (แม่ของน้องแปด)

“อันนี้ก็ต้องอยู่ในวิธีการของแม่เค้าต้องสังเกต ถ้าหลุดจากนี้ไปแล้วคุณหมดโอกาส พลาดละ นั้นเค้าก็ต้องดูแลลูก ออกจากงาน นี่คือความสำคัญ” (แม่ของน้องห้า)

ซึ่งประเด็นที่ควรสังเกตมักเกี่ยวข้องกับความสุขและความถนัด พัฒนาการตามวัยและความแตกต่างของบุตรแต่ละคน เพื่อใช้เป็นฐานสำคัญในการดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1.1) ความชอบและความถนัด

การใช้เวลาร่วมกับบุตรอย่างเพียงพอประกอบกับความใส่ใจในพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของบุตรจะทำให้ผู้ปกครองสังเกตเห็นทั้งปัญหาที่เป็นมูลเหตุที่ทำให้ต้องลุกขึ้นมาจัดการศึกษาให้แก่บุตรด้วยตัวเอง การสังเกตยังทำให้ทราบถึงความต้องการในการเรียนรู้ ความชอบและความถนัดของบุตรซึ่งจะเป็นเหตุให้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยความสุขไม่เบื่อหน่ายและใฝ่รู้ต่อไป ทั้งนี้ผู้ปกครองต้องยึดเอาการสังเกตเพื่อค้นหาความชอบและความถนัดของบุตรเป็นสำคัญ มิใช่การจัดการเรียนรู้ตามความสะดวกสบายหรือยึดเอาความต้องการของผู้ปกครองและครอบครัวเป็นที่ตั้ง ทั้งนี้เมื่อเรียนรู้ตามความชอบและความถนัดของบุตร ผู้เรียนจะสามารถต่อยอดการเรียนรู้ไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีผู้ปกครองเป็นเพียงผู้สนับสนุนในการเรียนรู้

“การที่เราจะเอาสิ่งแวดล้อมครอบครัวเราเนี่ยมาเป็นระบบของการที่จะบูรณาการให้เป็นการเรียนการสอนลูกได้ มันก็ต้องสอดคล้องกันอีก สมมุติว่าลูกเค้าชอบศิลปะอย่างงี้ อยากจะไปศิลปะ จั๊งเลย เกษตรเค้าไม่เอาหรอก ถ้าเค้าชอบเอาจริงเอางี้กับตรงนั้นก็ไปป้อนในเรื่องของตรงนั้น ดูลูกเป็นหลักด้วยคะ ไม่ใช่ไปยึดยึดให้เค้า ว่าเธอจะต้องเก่งนะ ไม่ได้คิดแบบนั้นเพราะว่าเราจะใช้การสังเกตเค้าทุกปีของการทำงานว่ามีความสุขกับการทำงานไหม ตอบสนองไหมอะไรอย่างนี้” (แม่ของน้องสอง)

“สิ่งที่คุณต้องสอนหลักคือความเป็นคน ไม่ใช่วิชาการ บอกว่าบ้าเรียนวิชาการ พี่ไม่สนเลย พี่ไม่แคร์ ไม่ใช่ว่าไม่สนไม่แคร์ เราไม่ให้ลูกเรียน แต่พี่เชื่อว่าเมื่อไหร่ก็ตามที่เด็กมันเจอ ค้นพบบางอย่าง อย่างอยากรู้เรื่องเนี่ย มันจะลงหาวิธีเรียนรู้วิชาการลึกไปของมันเองเลย โดยที่เราไม่ต้องคะยั้นคะยอ ยัดป้อนข้าว เดินตาม วิ่งตาม” (แม่ของน้องเจ็ด)

นอกจากการสังเกตผู้เรียนที่อยู่ในวัยที่ไม่อาจสื่อสารหรือรับรู้ถึงความต้องการของตนเองได้อย่างลึกซึ้งแล้ว ในกรณีที่บุตรสามารถสื่อสารถึงความต้องการของตนเองได้ ผู้ปกครองมักใช้กระบวนการในการพูดคุย สื่อสารเพื่อให้ทราบถึงความต้องการในการเรียนรู้ของบุตรและจัดการเรียนรู้บนฐานของความสุขตามความชอบความถนัดของผู้เรียนแทนการยึดยึดจากผู้สอนหรือผู้ปกครอง

“ประเด็นคือ การฟังเขา พอเขาเลือกว่าเขาจะวาดศิลปะ เรียนศิลปะอย่างเดียว ก็ทำให้ชีวิตจากเดิมที่เคยกังวลก็ง่ายขึ้น ง่ายเพราะเขารับผิดชอบ ที่นี้เขาก็มีความสุขทุกครั้งที่เราพาไปทำกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ” (พ่อของน้องแก้ว)

“ลองถามมันดูด้วยนะว่ามันเอาไหม ไม่ใช่ไปยัดมันนะ ถามมันก่อน ถามว่าเอาป่าว เอาๆ โอเคเดี๋ยวเอาให้จัดไป” (พ่อของน้องสาม)

ในบางรายอาจใช้วิธีการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ภายหลังการจับสังเกตว่าบุตรมีความชอบที่จะเรียนรู้ในเรื่องใด ผู้ปกครองจะสร้างบรรยากาศและคัดสรรสื่อการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตลอดเวลาที่บ้าน

“คุณพ่อเค้าจะชอบอ่านหนังสือเคหะเกษตร คือสะสมมีตั้ง 60 กว่าเล่มแล้ว ก็จะมีหนึ่งชั้นในนั้นก็จะมีการแบ่งหมวดหมู่ด้วย แล้วมันชวนให้เราเรียนรู้แหละ คุณพ่อก็เลยตัดมาให้เราเรียนรู้ เห็นว่าเราชอบ แต่คือคุณพ่อนี้จะไม่ชอบนะคะแต่ว่า ถ้าเห็นหนูชอบเค้าก็เลยเอาให้หนูดู (แม่ของน้องสอง)

ทั้งนี้การสังเกตถึงความชอบและความถนัดของบุตรซึ่งนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสนใจจะทำให้ผู้เรียนตระหนักรู้ในตัวเองและพัฒนาสู่การประกอบอาชีพในสิ่งที่ตัวเองรักและสนใจอย่างแท้จริง

“ก็ให้เขาได้ลองได้ทำ ได้ศึกษาอะไรที่เขาสนใจ ตอนนั้นก็กำลังแหงนแหอยู่ ก็ได้เรื่องหนึ่งอะคูเล่ ก็พอจะรู้แล้วว่าเขาไม่ได้มาสายวิชาการ ไม่ได้ไปทางวิทยาศาสตร์หรืออะไรอย่างนั้น เขาจะมาจากแนวศิลป์ ศิลปะ” (แม่ของน้องสี่)

“พอเริ่มพาทำนะ พาเรียน ก็เนี่ยแหละให้เค้าค้นหาด้วยตัวเองว่าชอบอะไร เสร็จแล้วพอสัมภาษณ์จริงๆ อาชีพอะไรก็ได้ที่เค้ามีความสุข พุดจริง ๆ นะ หนึ่งก็คือไม่ต้องร่ำรวยแต่ว่าลูกมีความสุข ลูกเผชิญได้ เผชิญปัญหาทุกอย่างได้ (แม่ของน้องหนึ่ง)

1.1.2) พัฒนาการตามวัย

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีการเตรียมการเพื่อค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็กและจิตวิทยาทางการศึกษาจึงทำให้ทราบถึงความพร้อม ความต้องการในการเรียนรู้ของบุตร ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่เป็นความท้าทายทั้งต่อการเรียนรู้ของบุตรและความสามารถของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาที่บ้าน

“มันจะอยู่ในช่วงจังหวะ ก็ถึงว่าต้องเรียนรู้จิตวิทยาเด็ก ในแต่ละวัย สำคัญๆคือ คนที่จะมีลูกจะต้องมีการหาข้อมูล เตรียมการก่อนสำคัญที่สุด” (พ่อของน้องห้า)

“แม่จะสังเกตจากหลายอย่าง เช่นความพร้อมของเค้าในขณะนั้น แล้วก็ความเป็นไปได้ของความสามารถของเค้า ทักษะในวัยเค้าจะนะคะว่าตอนนี้เค้าทำได้ไหม” (แม่ของน้องสอง)

“เพราะพีคิดว่าช่วงพัฒนาการของเด็กสำคัญมาก เพราะช่วงนี้ที่เค้าทำได้เค้าก็อยากจะกระโดดข้าม ไปหาสิ่งที่ยากกว่า แล้วมันก็ท้าทายเรา ว่าเราเนี่ยจะทำได้ไหม จะทันเค้าไหม” (แม่ของน้องห้า)

ทั้งนี้ผู้ปกครองจะใช้หลักการสังเกตลักษณะเฉพาะของบุตรแต่ละคนร่วมกับเกณฑ์มาตรฐานตามหลักของพัฒนาการของมนุษย์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับบุตรเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดแก่ผู้เรียนแทนการยึดเยียดความรู้

“ความต้องการของเค้าสำคัญมาก ถูกไหม ถ้าเรารู้ว่าในขณะนี้ลูกต้องการอะไร ถ้าเราเติมระยะนี้ได้ถูกเข้าไปเลย มันจะเข้าไปได้ลึก แล้วเค้าตั้งใจ ง่าย ๆ ก็คือเติมในจังหวะที่ฝึกที่สุด ถ้าเติมในจุดที่ไม่ต้องการจะเป็นการยึดเยียด” (แม่ของน้องหำ)

“เขาก็กต้องไปเองเมื่อเราเห็นว่า ้วยเข้าเหมาะสมแล้ว เช่น ้วยเค้าเหมาะสมแล้วเมื่อไหร่ ก็ต้องดูคนอื่น บางคนก็ 13 บางคนก็ 14 15 ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับเด็ก ขึ้นอยู่กับพ่อแม่ด้วย มันใจแค่นั้นก็ต้องให้เค้าลองอีกแหละ” (แม่ของน้องหนึ่ง)

1.1.3) ความแตกต่างของบุตรแต่ละคน

แต่ละคนย่อมมีลักษณะที่ไม่เหมือนกับทั้งทางด้านกายภาพ บุคลิกลักษณะและความสามารถในการเรียนรู้ ผู้ปกครองต้นแบบต่างตระหนักและคำนึงถึงความสำคัญด้านความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน การที่อยู่ใกล้ชิดบุตรทำให้ผู้ปกครองสามารถเข้าใจถึงลักษณะและความแตกต่างของบุตรในแต่ละคนได้เป็นอย่างดี จึงทำการสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบุตรแต่ละคนถึงแม้จะใช้ระยะเวลาไปกับบุตรคนแรก แต่เมื่อต้องปรับพฤติกรรมในบุตรคนที่สองผู้ปกครองจะสามารถจัดกระทำได้อย่างราบรื่นขึ้น

“ก็หงายมือขึ้นมาไม่เหมือนกันซักคน (แม่ของน้องหำ) โดยเนื้อแท้ของโฮมสคูลเนี่ย อ่ามันต้องเป็นปัจเจก ปัจเจกของแต่ละบุคคล ของเด็กด้วยนะ ไม่ใช่ของครอบครัวของเด็กด้วยนะ หงายมือดูก็รู้เลยครับว่าไม่เหมือนกัน” (แม่ของน้องหำ)

“เราก็กต้องพัฒนา ข้อดีของเขา ด้วยเราที่สังเกตและความที่เราอยู่ด้วยกันมาก ๆ ก็จรรู้เวลาเขาพูด การแสดงออกด้วยสีหน้าสีตา เราจะรู้โดยธรรมชาติของแม่ว่าลูกรู้สึก คิดอะไร เราก็กจะไม่ไปดักคอ เพราะมันก็จะเกิดการต่อต้านเล็ก ก็ควรจะฟังและหาทางแก้ปัญหาไปเรื่อย ๆ” (พ่อของน้องเก้า)

“เราต้องเติบโตไปพร้อมกับลูกคนแรกมาก ๆ ก็กับลูกคนแรกเนี่ยนะ คู่บุญ คนแรกก็สอนเราเยอะ คนที่สองยังสอนไปหนัก (หัวเราะ) วิธีการแรก อาจจะใช้ไม่ได้กับคนที่สอง แล้วก็ต้องเปลี่ยน กับคนน้องเค้ามาอยู่นี้ก็ 7 ขวบ พอติ 7 ขวบ คนน้องก็จะเป็นเด็ก เด็กที่ซื่อ ๆ มากกว่าคนพี่ เพราะคนพี่มาที่นี้เมื่อ 13 คนน้องก็จะง่ายกว่าง่ายกว่าด้วยใจเราเปิดละ ถึงเรามันรู้ละต้องทำยังไงถามว่ารู้จริงไหม ก็ไม่รู้เหมือนกัน” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“ไอคนที่สองเนี่ยเป็นลักษณะนิสัยเค้าด้วยเค้าจะซี้กแล้ว เค้าจะไม่ค่อยยกλλάแต่เราต้องยั้งต้องหาโอกาสผลักดันเค้า ให้เค้ารู้ว่า ต้องเชิงบวก” (แม่ของน้องแปด)

ผู้ปกครองจะคิดค้นหากระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่แตกต่างกันบุตรแต่ละคน แม้จะอยู่ในบ้านเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถส่งเสริมศักยภาพและพัฒนาอุปสรรคหรือข้อบกพร่องของบุตรแต่ละคนให้ได้มีประสิทธิภาพ

“นอกเหนือจากวิชาการที่พี่ต้องคิดสรรหาว่า เราจะสอนลูกยังไงให้มันสนุก สอนลูกแต่ละคนมันก็มีปัญหา เพราะเด็กแต่ละคนมันก็มีบุคลิกไม่เหมือนกัน ต้องพยายามสรรหาความยากคือตรงนี้จะคะ” (แม่ของน้องหก)

“คนที่สองที่ยังกังวลอยู่ไม่ได้กังวลเรื่องการเรียนนะ กังวลเรื่องที่เขาจะไปเข้าสังคมเพราะจิตใจเขาจะอ่อน โอนอ่อนไปตามเพื่อนเป็นคนขี้กลัวหน่อยๆ และก็หลายอย่างทำให้เรารู้สึกกังวล เพียงแต่ว่าอาจจะต้องคุยกับเขาเยอะหน่อย แล้วก็ให้กำลังใจเยอะหน่อย เหมือนอาจจะทำให้เขาเข้มแข็งขึ้นมา จากร่างกายที่มันอ่อนระทระทวยซึมเซา เลยต้องคาร์ดิโอ (Cardio) เขาเป็นคนที่มีความพลังงานไม่ค่อยเยอะ ถ้าร่างกายดี พลังงานภายในก็จะดี” (แม่ของน้องแปด)

1.2) สร้างข้อตกลงร่วมกันในครอบครัว

เส้นทางของการเป็นครอบครัวที่จัดการศึกษาให้กับบุตรของตนเองไม่ได้กระทำกันอย่างง่ายดาย ทั้งนี้คนในครอบครัวโดยเฉพาะพ่อแม่และลูกจะต้องมีทัศนคติ ความศรัทธาต่อระบบการศึกษาได้อย่างแท้จริง เรียนรู้และเข้าใจในหลักการจัดการเรียนรู้ตามหลักธรรมชาติ กำหนดให้มีผู้ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษา และเวลาที่จะจัดการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1) กำหนดผู้ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษา

การจัดการเรียนรู้ที่มีบ้านเป็นฐาน ลูกเป็นผู้เรียนรู้ ต้องมีครูหรือผู้ทำหน้าที่หลักในการจัดศึกษาซึ่งต้องใช้เวลาเพื่อสังเกต ค้นหา จัดกรรมการเรียนรู้และประเมินผู้เรียนเป็นรายวันซึ่งต้องเรียนรู้และพัฒนาตัวเองจากความเป็นผู้ปกครองมาสู่ครูตามธรรมชาติแบบมืออาชีพ (Professional) การสร้างความเข้าใจต่อกับของคู่สมรสถึงหน้าที่และบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกของการศึกษาในแวนนี้เพื่อลดความกังวลใจและความขัดแย้งในครอบครัวซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผู้เรียน

“คนในบ้านต้องเข้าใจก่อนว่าเราจะทำอะไร จะได้ช่วยไปในทิศทางเดียวกัน แม่ทำโฮมสคูลแล้วพ่อค้าน แม่บอกทำอย่างนี้ พ่อบอกไม่ได้ ในที่สุดลูกก็ต้องสับสน ต้องตกลงกันก่อนว่าเราจะทำอย่างนี้ ให้รู้คอนเซ็ปต์ว่ามันคืออะไร เพราะฉะนั้นจะได้ไปด้วยกัน ไม่ใช่มาขัดแย้งกัน” (แม่ของน้องหก)

“ครอบครัวต้องสนับสนุนอย่างตัวหลักคือแม่ ต้องจัดการด้วยว่าใครเป็นคนหลัก คนจัดการคนนั้นต้องเป็นคนวางแผน” (แม่ของน้องหก)

“เหตุผลการไปโรงเรียนหรือการทำอะไรทุกอย่างในบ้านเนี่ยเราจะคุยกันหมด เหตุผลของทุกคน เราไม่ได้ให้ชีวิตนี้ลูกเป็นทุกสิ่งอย่าง พ่อมีสิทธิของพ่อ แม่มีสิทธิชีวิตแม่ ลูกก็มีสิทธิ เพราะไม่เช่นนั้นไม่ไหว ลูกก็ต้องเคารพปัญหาของเรา เราเคารพปัญหาของลูก” (แม่ของน้องเจ็ด)

“ง่าย ๆ ก็ต้องมีอาชีพ ต้องเป็นพ่อแม่มืออาชีพ คุณสมัครเล่นหรือคุณไม่ได้ตั้งใจ เลิกเลย คุณจะได้เยาวชนที่ไม่มีคุณภาพ ถ้าคุณมืออาชีพจะจัดการทุกอย่างรอบตัว คุณต้องพร้อมจริง” (พ่อของน้องห้า)

ทั้งนี้หมายรวมถึงการพูดคุยเพื่อสร้างข้อตกลงในครอบครัวเรื่องภาวะเศรษฐกิจเนื่องจากผู้จัดการศึกษาหลักต้องลดภาระหน้าที่ในการหารายได้ลง อาจส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคและการใช้จ่ายในครอบครัวเพื่อลดความขัดแย้งภายในครอบครัว

“เราต้องคุยกัน แต่ก็ได้อยู่ด้วยกันเฉยแหละ แค่ก็รับผิชอบ แต่หน้าที่หลักต้องเป็นเรา คือจะบอกว่าย้งไง เราก็ไม่ได้ใช้เงินเลี้ยงลูกเยอะนะคะ เพียงแต่ว่าบทหนักคือการเลี้ยงดูมนุษย์ให้เติบโตขึ้นมาทุกวันเนี่ย คืองานมันเยอะ แล้วเราต้องดูแลเรื่องอื่น” (แม่ของน้องแปด)

“บางคนบอกรักลูกแต่ไม่ออกจากงาน เสียตายนเงิน แค่คิดผิชนะ กลับกันคุณต้องมาหักลบให้อัตราเงินเพื่อช่วงที่ผ่านไป 15 ปีด้วย จริงๆแล้วมันแบบว่ากับชีวิตคนๆหนึ่ง ถึงไม่จะได้เงิน แค่ได้ทำไรในเรื่องบางส่วน ถึงแม้ว่าเราจะลำบาก คิดว่ารายได้ก็จะลดลง เข้มมากขึ้น กินน้อยลง ถ้าเข้าใจกันก็โอเค” (พ่อของน้องห้า)

1.2.2) จัดสรรเวลาเพื่อการเรียนรู้ของลูก

เวลาของการเรียนในแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน ผู้ปกครองจะสังเกตและกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนตามแนวทางของการเรียนรู้ตามธรรมชาติ โดยมีผู้ปกครองเป็นผู้ที่คอยจับสังเกตและสื่อสารเพื่อให้เกิดการเรียนรู้

“เตรียมการสอนจริง มันไม่ได้สอนแต่เหมือนสอน ก่อนจะไปเราเล่าเรื่องให้เค้าฟังก่อนว่าที่จะไปมันเป็นอย่งนั้นะ เราจับสังเกต จริงๆสมมติว่าอย่งเช่นเราไปเที่ยวกัน พี่ก็ไม่ได้คิดอะไรหรอกว่า 1234 เราจะได้อะไร” (แม่ของน้องหก)

“เหมือนเวลาเราไปไหนเราก็ให้ความรู้เค้าเบื้องต้น แล้วก็รู้ที่ไปที่ไป ฟังบ้างไม่ฟังบ้าง ก็พูดไปเรื่อยเปื่อย เหมือนเล่าสู่กันฟัง ถ้าเกิดเค้าไม่อยากรู้เราก็หยุด” (แม่ของน้องหก)

ดังนั้นเวลาที่ผู้ปกครองเหล่านี้ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของบุตรจึงสอดแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตประจำวันและวิธีการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่เกิดจากการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำงานในบ้านหรือกิจการของครอบครัวก็สามารถเกิดการเรียนรู้ได้ ซึ่งการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาแม้ในสนามหญ้า

“คือเหมือนอยู่ในชีวิตประจำวัน มันคือหนึ่งในชีวิตประจำวัน แค่บางครั้งนั่งคุยกับลูกก็ได้ละ” (แม่ของน้องหก)

“เราจะอยู่ด้วยกันทั้งวัน เรียกมาช่วยทำงานในสนามแล้วก็พูดคุยกันไปด้วย นี่ก็คือการเรียนรู้บ้างที่ก็ทดสอบกันอยู่กลางสนามก็มี” (แม่ของน้องแปด)

“ถ้าสมมติเปรียบเทียบในระบบลูก ลูกไปโรงเรียนเราเห็นชัดๆ ว่าลูกไปโรงเรียน ไปโรงเรียนปั๊ เนี่ย 8 ชั่วโมง เธอเรียนแน่ 1 2 3 4 5 วิชา แต่นั่นคือในความคิดของคน ที่ถ้าเห็นเด็กเรียน พอเป็นบ้านเรียนปั๊ ก็ตื่นยันเข้านอนอะ” (แม่ของน้องหนึ่ง)

ทั้งนี้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนประการสำคัญ คือ เรื่องการใช้เวลาของการจัดการศึกษาที่ผู้คนส่วนใหญ่ที่ยังไม่เคยสัมผัสถึงการศึกษาในแนวนี้นักคิดว่าผู้เรียนจะใช้เวลาส่วนมากในการเรียนรู้ที่บ้าน แต่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้ปกครองใช้เวลาส่วนใหญ่ในการแสวงหาความรู้และพบปะผู้คนซึ่งมีความหลากหลายนอกบ้านโดยมีผู้ปกครองที่เลือกที่จะลาออกจากการประจำหรือสามารถจัดสรรช่วงเวลาในการทำงานพาลูกออกไปเรียนรู้โลกนอกบ้าน

“โฮมสคูลไม่ได้อยู่ที่บ้าน นี่คือเหตุผลหนึ่งที่แม่เค้าต้องออกจากงานดูแลลูกไม่ใช่เอาลูกมาเก็บประคบประหงมอยู่ในบ้านให้เค้าพาออกข้างนอก” (แม่ของน้องห้า)

“เราออกกันเยอะมาก ออกบ้านอะ เราไม่อยู่ติดบ้าน ออกจากบ้านตลอด” (พ่อของน้องสาม)

2) วางแนวทาง/แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การเตรียมการสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต้องเตรียมการในการเลือกที่จะจดทะเบียนการศึกษากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับสิทธิตามกฎหมายของผู้เรียนและการเตรียมการในการค้นหาแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับผู้เรียน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1) จดทะเบียนจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การจดทะเบียนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นสิทธิตามกฎหมายที่ผู้ปกครองสามารถกระทำได้ ทั้งนี้ระบบการศึกษาในประเทศไทยผู้ปกครองสามารถจัดได้ใน 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย หรือทั้งสามรูปแบบผสมกัน

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ค้นพบในการวิจัยนี้ทำการจดทะเบียนใน 3 ลักษณะที่มีหน่วยงานที่ร่วมจัดการศึกษาแตกต่างกัน คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน สถาบันการศึกษาทางไกล ซึ่งผู้ปกครองมองว่าเป็นหน้าที่ตามกฎหมายเท่านั้นที่ต้องจดทะเบียนการศึกษาไว้กับหน่วยงาน แท้จริงแล้วต้องการจัดการศึกษาตามแนวธรรมชาติโดยไม่มีกรอบของหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้อง

“พี่ว่า 3 อันเนี่ย บ้านเรียน โรงเรียน ศึกษาทางไกลอะ มันเป็นแค่ทางที่ให้ลูกไม่ผิดกฎหมายเพราะว่ากฎหมายมันบังคับว่าเด็กจะต้องเรียนจนถึง ม.3 ภาคบังคับเพราะฉะนั้นพี่บอกเลยว่าถ้าไม่ได้มีกฎหมายควบคุมพี่อาจจะไม่เข้า 3 ทางนี้เลยก็ได้ คือ แต่ว่าตอนนี้กฎหมายมันบังคับว่าเด็กจะต้องเรียน มีสิทธิในการเล่าเรียนเพราะฉะนั้นพี่ก็เลยต้องเลือกว่าอ้าวแล้วอันไหนตอบโจทย์ลูกในเวลานี้ในสิ่งที่เค้าเป็นอันนี้คือต้องซัพพอร์ท (support) ลูก ไม่ใช่ซัพพอร์ท (support) เรา” (แม่ของน้องเจ็ด)

ทั้งนี้เพื่อให้บุตรมีใบวุฒิบัตรและสามารถนำไปดังกล่าวไปศึกษาต่อกับระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยได้ ซึ่งทำให้ผู้ปกครองต้องยินยอมทำตามเงื่อนไขที่โรงเรียนกำหนด

“ผมก็เคยพูดว่า ไบ ปพ. ผมก็ไม่เอานะผมไม่สนใจ ไม่มีปัญหา แต่แม่เขาสักذبบอกผมว่าให้ลูกเป็นคนตัดสินใจเองว่าในอนาคตมันจะต้องใช้ ก็เลยต้องเอา เพราะเราคุยกันตั้งแต่มีลูกว่า ไบ

ปริญญาไม่ใช่คำตอบของเรา บ้านเราไม่สนใจ เราไม่เชื่อในระบบแล้วทำไม ทำเองดี ทำเองได้ (พ่อของน้องสาม)

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1.1) จดทะเบียนกับเขตพื้นที่การศึกษา

ผู้ปกครองที่ประสงค์จะจดทะเบียนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวกับหน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงตามกฎหมายกระทรวงศึกษาธิการสามารถดำเนินการจดทะเบียนได้กับสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาประจำจังหวัดสำหรับการศึกษาในระดับประถมศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาที่มีชื่ออยู่ตามทะเบียนบ้าน ซึ่งผู้ปกครองจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นรายปีและใบ ปพ. เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการขอระบบการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ทั้งนี้เขตพื้นที่การศึกษาต้องการให้ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมุ่งเน้นการเรียนรู้แบบ 8 สาระวิชาตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไม่ใช้กลุ่มประสบการณ์ตามที่ผู้ปกครองต้องการ

“คุณแม่อยู่อยู่กับ 8 สาระ ว่าระดับ ป.4 เรียนวิชาอะไร เราจะเข้าไปดูแล้วเข้ามาเสริม เช่น ตอนนี้นักนิยมนะ” (2น4)

“คือที่เค้าบอก 8 กลุ่มสาระ จะทำยังไง จะประเมิน พอมันตอนนี้ มันรู้ได้ไงว่ามันสบาย อยากได้อะไรก็บอกมา ก็คิดว่ามันมี เออ เสร็จแล้ว ถามว่าแคร์ไหมที่เค้าพูด นั่น นี่ นั่น มันก็เรื่องของเค้าเนอะ เขตจะพูดไรก็ปล่อยไป ส่วนจริงเราทำไร ลูกก็รู้อยู่” (แม่ของน้องหนึ่ง)

แต่ผู้ปกครองที่ต้องการจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มประสบการณ์เพราะเป็นรูปแบบการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะจากการลงมือทำคนเกิดความชำนาญซึ่งเป็นเป้าประสงค์หลักของผู้ปกครองและผู้เรียนผนวกกับเป็นผู้มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวธรรมชาติ แต่เมื่อถึงเวลาที่ต้องจัดทำเอกสารเพื่อการประเมินผลผู้เรียน ผู้ปกครองจะสามารถเขียนผลการประเมินให้มีความสอดคล้องกับสาระวิชาการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางได้ผนวกกับเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความเข้าใจถึงธรรมชาติของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ไม่ย้ายหนีไปจดทะเบียนกับหน่วยงานอื่น

“เพราะฉะนั้นการที่เราต้องการจะโคร์กันไว้ ให้ความร่วมมือได้ โดยที่เราไม่สร้างปัญหาให้กับเขต ก็เอามาเรียนได้” (2น4)

“พอเราคิดว่าจะประเมินให้กับเขตจริง ๆ ขึ้นอยู่กับเราว่าจับตรงไหน ลูกเรามันก็เรียนตลอดเวลา เรียนกับเราเนียแหละ ทำที่เรา เป็นแบบไหน มันจะสะท้อนถึงลูก” (แม่ของน้องหนึ่ง)

ในกรณีที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องการประเมินผลการเรียนรู้โดยจัดให้มีการทดสอบแบบประเมิน ผู้ปกครองจะให้การเจรจาต่อรองเพื่อให้เขตเข้าใจถึงแนวทางการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มประสบการณ์และปรับตัวเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่โดยเห็นแก่ประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

“เค้าก็สอบ จริงๆเค้าก็สอบไปอย่างนั้นแหละ 30% สิ่งที่ครอบครัวยังให้ 70% เขตเปลี่ยน เราไม่ได้ขอย้าย เขตเค้าก็เอ่ยปากเองเลยว่าเป็นกลุ่มประสบการณ์ไปละกัน” (แม่ของน้องห้า)

“ซึ่งเราจะประเมิน 70 เปอร์เซนต์ของบ้านเราเนียให้เป็นกลุ่มประสบการณ์ แล้วทางเขต 30 เปอร์เซนต์ ถ้าจะเอาทางกลุ่มเนื้อหาที่เอามาได้เลย เด็กทำได้แค่ไหน ก็ต้องปรับกันไปทั้งเราและเขต” (แม่ของน้องสอง)

2.1.2) จดทะเบียนกับโรงเรียน

โรงเรียนบางแห่งอนุญาตให้ผู้ปกครองจดทะเบียนการศึกษาโดยครอบครัวได้ โดยสามารถ“ฝากชื่อเด็ก” ไว้กับโรงเรียนและผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรโดยไม่ต้องมาโรงเรียน เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ หรือบางโรงเรียนผู้เรียนต้องมาเรียนเป็นเวลา 7 วัน หรือบางโรงเรียนต้องมาเรียน 4 สัปดาห์

“ลูกคนที่สอง เดือนหน้าเค้าต้องเข้าไปเรียน อันนี้เอาชื่อเค้าไปฝากที่โรงเรียนนอกระบบ แต่ก่อนไปที่เพชรบุรี โรงเรียน... ฟังเปิดรับเมื่อปีที่แล้วเอง ลูกไม่ก็ไปเรียนรอบแรกมาแล้วธันวาต้องเรียนเต็มวัน 4 สัปดาห์นะ” (แม่ของน้องเจ็ด)

“แม้กระทั่งที่ไปรุ่งอรุณ เมื่อคราวที่แล้วก็เล่าเกี่ยวกับร่องรอยการเรียนรู้เนีย แล้วผมก็พูดมาอันนี้ เพราะร่องรอยเนียให้เขาทำโคตรเก่งวิเศษวิโสอะไรก็แล้วแต่ ผมไม่สนใจเลย ถ้าเกิดว่าเขาไม่ช่วยงานบ้าน เขาไม่ทำงานบ้าน แล้วผมภูมิใจกว่าอีกว่าร่องรอยนี้อีก” (พ่อของน้องสาม)

2.1.3) จดกับสถาบันการศึกษาทางไกล

สถาบันการศึกษาเป็นหน่วยงานของรัฐที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่ต้องการศึกษาจนจบระดับมัธยมศึกษาแต่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษาระบบหรือการศึกษานอกโรงเรียนได้มีโอกาสเข้ารับการ ศึกษา โดยผู้เรียนสามารถนำชุดวิชาที่สถาบันกำหนดมาศึกษาเองที่บ้านและทำข้อสอบหรือแบบฝึกหัดในชุดการเรียนรู้และไปสอบที่สถาบันเพื่อการประเมินผลการศึกษา ทั้งนี้ใช้ระยะเวลาเรียนเพียง 8 ภาคการศึกษาจะสามารถสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6

“สถาบันทางไกล มันก็เร็วอยู่แล้วคะเพราะหลักสูตรเค้า 2 ปี จบม.3 อีก 2 ปีจบ ม.6 เท่ากับว่าเค้าเรียนแค่ 4 ปีเค้าก็จบ ม.6 แล้ว แล้วเวลาที่เหลือเค้าจะได้ไปทำอะไรอย่างอื่นได้ เค้าจบ ม.6 แค่อายุ 15 สถาบันทางไกล มันก็เร็วอยู่แล้วคะเพราะหลักสูตรเค้า 2 ปี จบม.3 อีก 2 ปี จบ ม.6 เท่ากับว่าเค้าเรียนแค่ 4 ปีเค้าก็จบม.6 แล้ว แล้วเวลาที่เหลือเค้าจะได้ไปทำอะไรอย่างอื่นได้ เค้าจบม.6 แค่อายุ 15” (แม่ของน้องหก)

ทั้งนี้ผู้ปกครองจะทำหน้าที่ในการแนะนำและสรุปบทเรียนของสถาบันการศึกษาทางไกลให้ผู้เรียนมีความรู้จนสอบผ่านได้ โดยที่ไม่ต้องมาจัดทำเอกสารหรือเก็บร่องรอยเพื่อประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียน จึงทำให้ครอบครัวสามารถแสวงหาและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตาม ที่ผู้เรียนถนัด และสนใจได้อย่างจริงจังและเต็มตามศักยภาพของผู้เรียน หนึ่งในกรณีศึกษาของการวิจัยนี้ใช้เวลาไปกับการฝึกซ้อมจนสามารถประสบความสำเร็จเป็นนักกีฬาเอ็กตรีม (Extream) ทีมชาติไทย และรองแชมป์โลกในกีฬาเอ็กตรีม

“เพราะฉะนั้นสิ่งที่ทำให้เค้าสนุก เล่นกีฬา ทำอะไรที่หนูอยากทำทำไปเถอะ เราจะย่อยออกมาแค่ชนิดเดียว ทุกครั้งที่เรียนกันมาหนังสือแค่นี้ที่พี่สอนจบภายใน 2 วัน ที่เหลือทั้งหมดพี่ก็พาเที่ยวไปเรียนรู้เพราะทุกอย่างมันอยู่ในหนังสือ” (แม่ของน้องหก)

“ไม่มีโค้ช (Coach) แรกๆก็ป็นรุ่นพี่นี่ละคะปูพื้นฐานมาสอนหลังจากนั้นก็ฝึกซ้อมเอง หลังจากนั้นก็จะไปต่างประเทศไปหาคนที่เล่นเก่ง มันทำยังไง เราไปนั่งดู ก็ไปช่วยสร้างคอนเน็คชั่น (Connection) ให้เค้าแล้วให้เค้ามาสอนลูกเราไปเวิร์กช็อป (Work shop) ต่างประเทศ 2 อาทิตย์หรือเป็นเดือนที่เมืองจีน ก็ไปคลุกคลีกับพวกที่เขาเก่ง คนที่เค้ามาสอนเราก็ไปเอาวิชาเค้ามาแล้วลูกก็ได้ประสบการณ์ การอยู่ต่างประเทศด้วย สื่อสารยังไง แล้วต้องพูดภาษาจีนนะ พูดภาษาอังกฤษเองนะ ก็คือตรงนั้นเค้าต้องเอาตัวรอดให้ได้” (แม่ของน้องหก)

2.2) แนวทางการจัดการศึกษา

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีแนวทางในการจัดการศึกษาใน 3 รูปแบบหลัก คือ จัดตามความสนใจและความถนัดของบุตร บุรณาการไปกับกลุ่มสาระการเรียนรู้และบูรณาการไปกับวิถีชีวิตของครอบครัว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.2.1) ตามความสนใจ ความถนัดของบุตร

การสังเกตและคลุกคลีกับผู้เรียนมาอย่างยาวนานทำให้ผู้ปกครองทราบถึงความสนใจและความถนัดของบุตรเป็นอย่างดี ผนวกกับการสร้างการมีส่วนร่วมโดยให้บุตรเป็นผู้ร่วมวางแผนการจัดการเรียนรู้และมีความรักจากผู้สอนซึ่งเป็นผู้ปกครองห่อหุ้มการเรียนรู้ไว้อจึงทำให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียนรู้ตามแนวทางที่ตนเองถนัดและสนใจ

“เราจะดูเลยว่าเราจะเทเวลาของเราไปกลุ่มไหนมากที่สุด เพราะตอนเริ่มเทอม เราจะให้เขาวางแผนการเรียน เป็นวงกลมแล้วแบ่งส่วนไป ส่วนใหญ่ของลูกจะเทไปที่หนึ่งสมองสองมือ ดนตรี ศิลปะ กีฬาแล้วก็ภาษา เขาก็เลือกเองด้วย เราก็เห็นเวลาพาเขาไปเรียนรู้ ทำได้ดี มีความสุข แล้วประเมินตัวเองด้วย ประเมินได้ดีด้วย ในกลุ่มพวกนี้” (แม่ของน้องสี่)

“แล้วมันจะเป็นธรรมชาติมากเพราะเราเรียนกันด้วยการใช้ความรักเป็นตัวนำ ความรักแล้วความเข้าใจไอ้สิ่งนี้มีอิทธิพลมหาศาล” (แม่ของน้องสี่)

2.2.2) บูรณาการไปกับกลุ่มสาระการเรียนรู้

การจัดทะเบียนกับหน่วยงานที่ยึดหลักตามแนวทางในกลุ่ม 8 สาระการเรียนรู้ ทำให้ผู้ปกครองต้องจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ไปกับสาระความรู้ 8 กลุ่มวิชาโดยเลือกเรื่องหรือประเด็นในการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับครอบครัวของตัวเอง

“เพราะว่าทางเขตของเราก็จะมีการประเมินในลักษณะแบบเดิมอยู่ ซึ่งไม่ได้เน้นกลุ่มประสบการณ์แบบเรา เพราะฉะนั้นการที่เราต้องการจะให้ความร่วมมือได้ โดยที่เราไม่สร้างปัญหาให้กับเขต ก็เอามาเรียนได้ มันอยู่ที่ว่า ที่จะมีมองว่า ป.4 นี่ ในระบบเค้าเรียนแนวนี้ เราก็ดึงมา แต่เราไม่ได้ดึงทั้งหมดไง เอามาแค่เป็นบางส่วน” (แม่ของน้องสอง)

2.2.3) บูรณาการเข้ากับวิถีของครอบครัว

แนวทางการจัดการเรียนรู้ในแบบที่บูรณาการไปกับวิถีของครอบครัวโดยเน้นไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อมรอบตัวและการดำเนินชีวิตประจำวันจึงทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นวัตรกรรมของการจัดการศึกษาที่ไม่เหมือนกันในแต่ละบ้าน

“จะบูรณาการเข้าไปด้วยกันเลย เราจะไม่เพียว เลขก็ไม่เพียวเลขอย่างเดียว หรือวิทยาก็ไม่เพียววิทย เราจะเน้นหลักก็คือกิจกรรมทำแล้วจะได้หลายอย่างไปด้วยเอง อย่างพ่อเขาไปโน่นไปนี่บ่อย ก็พาเขาตามไปคะ ในการท่องเที่ยวโลกกว้างเขาจะได้ความรู้ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ความรู้ประวัติศาสตร์ อะไรพวกนี้ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ทักษะชีวิตด้วย เพราะเด็กก็ได้เรื่องการปรับตัวด้วย การวางแผน การแก้ปัญหา อะไรอย่างนี้ การเอาตัวรอด” (แม่ของน้องสี่)

“เน้นเรื่องที่คุณกันนี้แหละการช่วยเหลือตัวเอง การเรียนรู้ตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงคือไม่ใช่ว่าเน้นตาม 8 สารเนี่ยอย่างเดียวคือต้องมีสาระที่เราจะเอามาใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย โดยที่ไม่ต้องสร้างภาพ เพราะบางอย่างยากเกินพิกัดทำให้มันเป็นเรื่องง่าย” (แม่ของน้องแปด)

3) ค้นหาหาความรู้และแหล่งการเรียนรู้

ผู้ปกครองต้องเป็นนักจัดการความรู้คือเป็นผู้ใฝ่รู้ สามารถค้นหาแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบุตร ซึ่งผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องมีการเตรียมการด้านข้อมูลเกี่ยวกับเด็กมาตั้งแต่วัยแรก

“สำคัญๆคือ คนที่จะมีลูกจะต้องมีการหาข้อมูล เตรียมการก่อนสำคัญที่สุด” (แม่ของน้องห้า)

และเมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีแหล่งค้นหาความรู้และแหล่งเรียนรู้ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ค้นหาจากสื่อและค้นหาจากผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1) ค้นหาจากสื่อ

ผู้ปกครองมีวิธีการแสวงหาความรู้ในการจัดการเรียนรู้และค้นหาแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่บุตรทั้งจากวิธีการดั้งเดิมคือ จากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และอินเทอร์เน็ต ดังนี้

3.1.1) หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์

ผู้ปกครองมักคุ้นชินกับหนังสือ เอกสารและสิ่งพิมพ์ ซึ่งเป็นสื่อที่ทันสมัยและแพร่หลาย จึงทำให้ผู้ปกครองที่มีพื้นฐานเป็นผู้ใฝ่รู้ยังคงหาความรู้ในการจัดการศึกษาให้ลูกทางหนังสือ สิ่งพิมพ์และเอกสารและเพื่อเชื่อมโยงและเท่าทันความคิดของคนทั่วโลกที่ยังคงนิยมค้นหาความรู้จากหนังสือ

“เราก็ต้องอ่าน พลังงานต่างๆมันจะพาไป การคอมมูนิเคท (communicate) ของคนจะไปทั่วโลก แล้วถ้าคุณช้าคุณตกขบวนแน่” (พ่อของน้องห้า)

“พวกนี้มันเป็นพื้นฐานที่ต้องทำอยู่แล้วคะ เพราะว่าอ่านหนังสือ อ่านตั้งกะอยู่ในท้องแล้ว” (แม่ของน้องหก)

ทั้งนี้เมื่อลูกโตพอที่จะอ่านหนังสือได้ การอ่านของผู้ปกครองจึงเปลี่ยนไปสู่การอ่านเพื่อเรียนรู้ไปพร้อมกับลูกด้วยการสนทนาจากการอ่านและการวิพากษ์การเขียน

“ส่วนใหญ่เน้นอ่านหนังสือ เพราะเราชอบอ่าน มาคุยกัน” (แม่ของน้องแปด)

3.1.2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

เมื่อเทคโนโลยีในการสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปการค้นหาข้อมูลของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานย่อมเปลี่ยนแปลงไป ผู้ปกครองมีใช้อินเทอร์เน็ตในการค้นหาข้อมูลที่จำเป็นได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น

“จริงๆโลกตอนนี้มันเปลี่ยนไปเร็วมากกว่าโลกยุคก่อนเยอะเลยครับ ช่วง10ปีหลังมานี้ มีฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ตเยอะมากเลย เปิดเมื่อไรก็เจอเลย ถ้าคนที่สนใจจริงๆก็จะเรียนรู้กับมัน คุณก็ลงไปเจาะแป๊บเดียวก็ได้ ถ้าคุณปูพื้นฐานไว้ดีแล้ว ดีกว่าที่จะมาเรียนรู้ตามหนังสือ (พ่อของน้องหก)

“ครูก็คือพ่อกับแม่ แม่มันนี่แหละกับอาโก้ อาโก้ไว้ก่อน” (พ่อของน้องสาม)

3.2) ค้นหาจากผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญ

นอกจากการค้นหาข้อมูลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วยตนเองแล้ว ผู้ปกครองยังทำการค้นหาข้อมูลจากทางผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ ปรากฏหรือผู้รู้ตลอดจนภาคีเครือข่ายและผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

3.2.1) ปรากฏหรือผู้รู้เรื่องโดยเฉพาะ

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มักค้นหาข้อมูลจากผู้ที่มีประสบการณ์หรือเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการค้นหาข้อมูลนั้นโดยเฉพาะ จึงทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างถูกต้อง ชัดเจนและประหยัดเวลา เช่น ข้อมูลด้านการจดทะเบียนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะสอบถามไปยังเจ้าหน้าที่เขตพื้นที่การศึกษา ข้อมูลด้านสัตว์ป่าสอบถามได้จากสัตวแพทย์ที่ทำงานในอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

“การคุยกับเจ้าหน้าที่เขต เราจะต้องคุยแบบเปิดเผย เวลาเราคุยกับเขา เขาจะรู้เลยว่าอะไรอยู่เบื้องหลังเรา” (พ่อของน้องเก้า)

“คือหมอล็อตเค้าก็รู้ที่บ้านพี่ทำโฮมสคูลเค้าก็ไปหาใหญ่บ่อย ก็แนะนำทุกอย่าง เพราะอยากให้ลูกได้ลอง ถ้าไปหาใหญ่ช่วงหลังๆก็จะโทรหาหมอล็อตก่อนถามว่ามีอะไรให้เด็กได้เรียนรู้บ้าง จะได้เห็นบ้าง” (แม่ของน้องหก)

3.2.2) ภาคีเครือข่ายและผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

การค้นหาข้อมูลที่มีความเฉพาะเจาะจง เช่น การเขียนแผนแบบกลุ่มประสบการณ์ เทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบุตร ผู้ปกครองเลือกที่จะค้นหาข้อมูลจากภาคีเครือข่ายทั้งจากเครือข่ายการศึกษาทางเลือก รุ่นพี่ที่เคยจัดการศึกษาโดยครอบครัวและเพื่อนผู้ปกครองที่กำลังจัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงทำให้สามารถได้รับข้อมูลที่ตรงตามเป้าประสงค์

“พอดีพี่... เขาแนะนำให้เขียนเป็นกลุ่มประสบการณ์ จากเมื่อก่อนเล่มหนา คือใช้แบบฟอร์มของเขตแล้วเยอะมากเอกสารจะแน่นมาก” (แม่ของน้องสอง)

“พ่อแม่บ้าน...แต่ละคนก็ไม่ธรรมดา ช่วยเหลือกันในเรื่องวิชาการ กิจกรรม” (แม่ของน้องสี่)

4) ดำเนินการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ในครอบครัวที่ต้องการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มักเริ่มต้นจากการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเรียนรู้อีกก่อนแล้วจึงจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่มีผู้เรียนมีความสนใจ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1) สร้างแรงบันดาลใจ

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานมักเริ่มต้นการจัดการเรียนรู้ด้วยการสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือทำความเข้าใจ โดยผู้ปกครองทำหน้าที่สนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งทางด้านการจัดหาแหล่งเรียนรู้ ทุนทรัพย์และกำลังใจ

“ต้องหาแรงบันดาลใจก่อนนะ ให้ลูกมันมีแรงบันดาลใจ สร้างแรงบันดาลใจให้ลูกในเรื่องอะไรก็ได้แต่แล้วก็ค่อยมาต่อยอดจากแรงบันดาลใจนั้น มันทำอะไรได้บ้างแล้ว ก็จะมีอะไรได้บ้าง เอาตั้งแต่เด็ก ๆ เลยดีกว่า สมมุติพาไปดูหนัง ไปดูหนังอะไรสักเรื่องหนึ่ง สมมุติเอาเรื่องก้านกล้วย อ้าวชอบไหมซึ้ง อ้าวได้ ก่อนกลับมาก็บันทึกก่อน สรุปหน่อยว่าเจออะไรยังไง เสร็จแล้วมันอิงประวัติศาสตร์อะไรอย่างนี้ ไปเราไปคุยกัน เราไปเริ่มศึกษาประวัติศาสตร์พาลูกไปคือหาเรื่องที่จะมาเชื่อมโยง” (พ่อของน้องสาม)

ซึ่งเทคนิควิธีในการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ปกครองกลุ่มนี้ คือ การปฏิบัติตัวให้ลูกเห็นการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และการพูดชื่นชม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1) ปฏิบัติตัวให้ลูกเห็น

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีโอกาสใกล้ชิดบุตรมากกว่าครอบครัวที่บุตรศึกษาในระบบโรงเรียน ดังนั้นผู้เรียนจะซึมซับพฤติกรรมของพ่อแม่และปฏิบัติตัวตามรูปแบบพฤติกรรมของพ่อแม่ ดังนั้นผู้ปกครองจึงปลูกฝังทักษะชีวิตและการทำงานให้บุตรได้เห็นผ่านการใช้ชีวิต การทำงานและการปฏิบัติตัวของผู้ปกครองเองด้วย

“อย่างเช่นพฤติกรรม แม่อยากไป ก็เอ๊ะหลัง ๆ มันก็ดิ้นนะ ก็อยากให้อยู่ในตัวลูก ก็ให้เค้าสัมผัส อะ ปลูกต้นไม้แม่ก็อยากอีก เนี่ยก็ให้ลูกทำเลย ลูกก็คงไม่ทำ ให้แม่อินละกัน แต่เดี๋ยวนี้แม่อิน ลูกก็ไม่ค่อยอิน (หัวเราะ) แต่ก็บ๊าย” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“ในที่สุดหลักการที่เราให้มันใช้ได้กับทุกยุคนี้แหละมันเอาตัวรอดได้หมด トラバใดที่เค้าไม่ทั้งมีความรับผิดชอบรู้จักแยกแยะสิ่งดีชั่ว อะไรถูกอะไรผิดเอง ความมั่นใจกล้าคิดทำได้หมด ใฝ่รู้ คุณธรรม พี่ก็ปลูกฝังเรื่องกีฬา ยาเสพติดอะไรอย่างนี้ เพราะเค้าเติบโตมากับครอบครัวแบบนี้ เค้าก็เลยไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปทำแบบนั้น” (แม่ของน้องหก)

4.1.2) สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 นอกจากจะเรียนรู้โดยมีบ้านเป็นฐานแล้ว ยังมีการสร้างบรรยากาศภายในบ้านให้อบอุ่นไปด้วยความรักความอบอุ่น ทั้งนี้จากการสังเกตถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวในช่วงเวลาที่นักวิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ พบว่า ในครอบครัวที่ให้สัมภาษณ์ร่วมกันทั้งพ่อแม่และบุตร ผู้ปกครองจะมีความเป็นมิตร มีความอ่อนโยน พูดจาด้วยน้ำเสียงที่แผ่วไปด้วยความรักและความปรารถนาดีต่อบุตรตลอดเวลา อีกทั้งยังแผ่สานความรู้สึกละเมียดและเมตตาต่อนักวิจัยซึ่งเป็นผู้ที่ต้องการแสวงหาความรู้ ทำให้บรรยากาศในการสัมภาษณ์เสมือนดังได้พบปะเพื่อนสนิทที่ไม่ได้พบกันมานาน จึงมีเรื่องเล่ามากมาย

ทั้งนี้ผู้ปกครองสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้โดยครอบครัวให้ผู้เรียนมีความสุขสนุกสนานในการเรียนรู้ โดยเริ่มจากการสร้างเสียงหัวเราะและรอยยิ้มจากผู้ปกครองสู่บุตร ไม่เคร่งเครียดและเคร่งครัดในการเรียนรู้ และมีเทคนิคในการที่จะกระตุ้นผู้เรียนให้อยากเรียนรู้

“บรรยากาศในบ้านเนี่ย ต้องเต็มไปด้วยเสียงหัวเราะ ถ้าคุณเครียดเมื่อไรคุณสร้างอารมณ์กราดเกรี้ยวปะทะกันอยู่เรื่อย ๆ คุณอย่าหวังว่าอีคิวของลูกคุณจะไปได้สวยเลย เพราะคุณใส่อารมณ์เข้าไปเต็มที่ โดยพื้นฐานคุณไม่ให้เกียรติลูก” (พ่อของน้องห้า)

“สร้างแรงบันดาลใจ ให้แรงบันดาลใจ ใช้แรงบันดาลใจ หาโอกาส เทคนิคก็คือ ถ้าเป็นปฐมวัยคือใช้การชม อวย อวยเข้าไป อวยเข้าไปครับ เพื่อกระตุ้นให้เขาทำสิ่งต่าง ๆ (พ่อของน้องสาม)

“จะเน้นเรื่องสนุกสนานเพราะเด็กอะ ต้องการความสนุกไม่ชอบความเครียดหรอก ก็สนุกสนานไปเรื่อย ๆ” (แม่ของน้องหก)

4.2) จัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในส่วนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผู้ปกครองเลือกจัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จากการเรียนรู้ผ่านการเรียนรู้จากการเล่น การเรียนรู้จากตัวแบบ การเรียนรู้จากงานอาชีพของผู้ปกครอง การเรียนรู้จากความชอบความถนัดของผู้เรียนและ การเรียนรู้จากความชอบความถนัดของผู้เรียนและการเรียนรู้ในสถานการณ์จริง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1) เรียนรู้จากการเล่น

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางธรรมชาติตั้งแต่นั้น คือ ไม่เร่งเรียน ไม่บีบบังคับและยืดเยื้อการเรียนรู้ แต่จะนำการเล่นซึ่งธรรมชาติของเด็กนำไปสู่การเรียนรู้ที่แท้จริง โดยมีผู้ปกครองเป็นผู้จับสังเกตและต่อยอดการเรียนรู้ให้การเรียนรู้ที่เติบโต แผ่กิ่งก้านขององค์ความรู้โดยไม่ตัดแต่งหรือตัดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

“ใช้วิถีธรรมชาติ ไม่ได้กดดัน ไม่มีการเรียนการสอนมีแต่การเล่น จะทำกับข้าวก็เล่น มีแต่เรื่องสนุก” (แม่ของน้องสี่)

“คนที่อยู่ใกล้ๆ อย่างพ่อแม่จะต้องเรียนรู้ นั่นหมายถึงการนำไปสู่การเรียนรู้ที่แท้จริง การเล่นไม่ใช่แค่ความเพลิดเพลินแต่จะนำไปสู่องค์ความรู้ต่างๆ แล้วการเรียนรู้แบบนี้จะเป็นการเรียนรู้แบบ เขาเรียกว่า ‘ไม่ตัดยอดต้น’” (พ่อของน้องแก้ว)

4.2.2) เรียนรู้จากตัวแบบ

การเรียนรู้ของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีเพียงบ้านเป็นฐานที่มั่น แต่การเรียนรู้ดำเนินไปโดยมีครูอยู่ทั่วโลกเพื่อรอให้บุตรได้เข้าไปเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์จริงในเรื่องนั้น

“แต่พอผมมาสอนลูก ยิ่งนานวัน ยิ่งต้องไม่สอน พ่อเขาบอกว่าอยากเป็นศิลปิน เราก็ต้องพาเขาไปในที่มีศิลปินเพื่อรอการเรียนรู้เองต่อบุคคลภายนอก พาเขาไปฟังดนตรีทุกรูปแบบที่เขาจะต้องเรียนรู้ เพื่อให้เขารู้ว่าเขาจะเป็นนักดนตรีแนวไหน ไปดูคอนเสิร์ต ถ้าเขาอยากเป็นวิศวกร ก็พาเขาไปดูว่าวิศวกรต้องมีพื้นฐานอะไร เวลาพาเขาไปดูไปสัมผัสเยอะๆ เขาก็จะยิ่งลงลึกไปอีก การลงลึกไปเรื่อยๆ คือ เขาบอกว่า เขาอยากเป็นศิลปินใหญ่” (พ่อของน้องแก้ว)

“ไปเรียนรู้กันข้างนอกของจริงเจอกับคน เจอกับคนที่มีความรู้ ก็มีครูเต็มบ้านเต็มเมืองไปหมดเลย” (พ่อของน้องสาม)

4.2.3) เรียนรู้จากงานอาชีพของผู้ปกครอง

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีการเจียดเวลาเพื่อประกอบอาชีพอิสระสามารถทำงานได้ที่บ้านและมีเวลาเพียงพอที่จะดูแลและจัดการศึกษาที่ป็นให้บุตรไปพร้อมกับการอาชีพ เช่น เกษตรกรรม กิจการบ้านพักตากอากาศ ค้าขาย ร้านกาแฟ เป็นต้น จะสามารถการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของบุตรเข้าไปในงานอาชีพด้วย ทั้งนี้บุตรเกิดทักษะชีวิตและความเชี่ยวชาญในการทำอาชีพผ่านการเป็นผู้ช่วยงานอาชีพของผู้ปกครอง

“ที่ผ่านมาเนี่ย เราเริ่มจากที่ทำให้เรียนรู้ทุกๆ ตรงนั้น ตรงนี้ ตรงโน้น เรามองจากรายได้ อันไหนได้เร็วอันไหนได้ช้า ที่ว่าเพาะต้นอ่อนขายด้วยไรด้วย แต่พอมา ป.4 เราจะต้องมองแล้วว่าอะไรที่เค้าชอบแล้วเอาตรงนั้นให้มันจริงจัง อย่างสตอเบอรี่ที่มองแกแล้ว คิดว่าแกชอบ เราจะต้องอดให้มันชัดเจนไปเลย ซึ่งคุณพ่อบอกว่าเราต้องเริ่มเจาะแล้วนะเราจะไม่กระจายละมันจะได้เก่งอย่างใดอย่างหนึ่งไปเลยแล้วเอาดีทางนั้นไปเลย” (แม่ของน้องสอง)

“แต่เรารู้ว่ากิจการเนี่ยก็อีกเรื่องหนึ่ง มันก็คือ สามารถจะเลี้ยงชีพได้ กิจการโรงแรมมีแขกประจำ มีอะไรต่อไปในอนาคต” (แม่ของน้องแปด)

“แม้ก็พูดทุกวัน ว่ามันไม่ใช่เรื่องเฉพาะเกี่ยวกับการเรียนนะ เกี่ยวกับการชีวิตด้วย อันนี้เรื่องสำคัญ เรื่องงานในบ้านอันนี้ก็เป็นเรื่องสอนลูกได้อย่างดีเลย เพราะลูกทำงานกับเรานะ พยายามให้เขารับผิดชอบอะไรด้วยตัวเองเต็มๆ” (แม่ของน้องแปด)

4.2.4) เรียนรู้จากความชอบความสนใจของผู้เรียน

ผู้ปกครองที่จัด จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เป็นผู้ที่คอยสนับสนุนและผลักดันให้บุตรเกิดความสุขในการเรียนรู้โดยการลงมือทำในสิ่งที่บุตรมีความชอบ ความสนใจหรือความถนัด โดยไม่ทอดทิ้งเมื่อทำไม่สำเร็จหรือล้มเหลวเพราะมีแรงใจจากพ่อแม่ที่คอยส่งถึงบุตรอยู่เสมอ

“เราก็เอาความอยากความชอบอะไร แรงบันดาลใจของเขา สร้างให้เกิดผลขึ้นมาให้ได้ ทำได้ ไม่ประสบผลสำเร็จ พลาดหรือพังไม่เป็นไร ไม่เคยซ้ำเติมเราก็กแค่ให้เป็นบทเรียนว่าทำอย่างไรให้มันได้ละ ทำยังไงให้มันสำเร็จละ เราเรียนรู้ จริงๆเราก็กสอนลูกกันว่า ล้มไปเลยอยากล้ม ล้มไปเลย ไม่ประสบความสำเร็จไม่เป็นไร เอาทำไปเหอะ ยังไงก็มีการลงใจให้” (พ่อของน้องสาม)

“คือท้ายที่สุดเลยเค้าจะเป็นคนเดินมาบอกเองว่า ชอบแบบนี้ อยากไปอันนั้นอีกอะมี อันนั้นอะสนุกน้า ก็เค้าไม่มีอะไรเลย โลกเค้าว่างเปล่า เพราะฉะนั้นเราเองต้องทำทุกอย่างมาให้เค้าเห็น” (แม่ของน้องหก)

4.2.5) เรียนรู้ในสถานการณ์และสถานที่จริง

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนที่จะทำให้สามารถเรียนรู้ได้ถึงความชอบความสนใจของตนเองได้นั้น ผู้ปกครองจะพาผู้เรียนไปสัมผัสประสบการณ์และเรียนรู้ในสถานที่จริง โดยที่ไม่หวังผลในการพาไปเรียนรู้นั้น แต่รอให้ผู้เรียนตกผลึกการเรียนรู้เพื่อแก้ไขสถานการณ์ปัญหาที่ต้องประสบในชีวิตประจำวันได้ด้วยตัวเองและสังสมประสบการณ์ไว้รองรับการประกอบอาชีพในอนาคต

“พี่ก็จะเลือกว่าหัวข้อไหนเรียนในบ้านได้ หัวข้อไหนที่จะเรียนรู้ของจริง การเรียนรู้ของจริงมันก็คือทัศนศึกษาแล้วก็สัมผัสจริงเอง ไม่ได้มีกฎเกณฑ์อะไร ให้ลูกได้เข้าไปค้นเคยไปเห็น (แม่ของน้องหก)

“ตื่นเช้าขึ้นมาเราต้องเจอกับปัญหา เช่น กาแฟหมด วันนี้จะทำกับข้าวอะไรดี เบื่อ นึกไม่ออก มันเป็นปัญหาเล็กๆน้อยๆ ถ้าเราฝึกเขามาเรื่อยๆให้เขาคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา เขาก็จะอยู่ได้ ด้วยการเข้าใจตนเองก่อน แล้วเข้าใจคนรอบข้าง และเข้าใจสังคมก็จะเกิดขึ้น แต่ถ้าให้เขาจำอย่างเดียวเขาจะไม่สามารถเอาความจำที่มีอยู่เป็นส่วนในสมองมาเชื่อมโยงกันได้” (พ่อของน้องเก้า)

“ในสวนสาธารณะ ลูกไปเรียนรู้เกี่ยวกับการงานอาชีพด้วย มีคนมากมายมาทำอาชีพแปลกๆ เค้าก็จะมาแสดงกายกรรม ร้องเพลงในสวน เค้าเห็นอาชีพที่แตกต่างจากอาชีพบางอาชีพ แตกต่างจากพ่อนั่งวาดรูป แตกต่างจากแม่ที่ทำกับข้าว ทำไมเด็กถึงสะสมเพราะมันเป็นอาชีพได้” (แม่ของน้องห้า)

5) ประเมินผลการจัดการเรียนรู้

เมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมแล้วเสร็จ ผู้ปกครองและผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 จะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงผลการจัดกิจกรรมโดยเป็นการประเมินกันเองในครอบครัวและประเมินจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการ

เรียนรู้กัน ๆ หรือโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่ครอบครัวจะทะเบียนการจัดการศึกษาซึ่งเป็นการประเมินภายนอก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1) ประเมินภายใน

การประเมินโดยบุคคลในครอบครัวทั้งบุตรและผู้ปกครองถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งผู้ปกครองเคารพและให้เกียรติผู้เรียนเสมือนที่ปฏิบัติต่อบุคคลที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

5.1.1) ประเมินโดยผู้เรียน

การบอกเล่าจากผู้เรียนถึงความชอบ ความสนุก ความใส่ใจและสนใจที่ทำกิจกรรมการเรียนรู้ใดการเรียนรู้หนึ่งเป็นการแสดงออกของผู้เรียนในการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้เป็นอย่างดี

“ขณะที่เค้าวันนี้ไม่พร้อมจะทำตรงนี้ ก็จะต้องคุยกับเราเลย ขอทำอันนี้ก่อน ” (แม่ของน้องสอง)

“เราคุยพร้อมกันเลย เพราะเราชอบคุย มีกันอยู่แค่นี้ มีอะไรก็คุยกันเลย 3คนพ่อแม่ลูกนอนก็ยังนอนห้องเดียวกันอยู่ ก็นอนด้วยกันหมด คุยกันหมดทุกเรื่อง แล้วที่ดีที่สุด ตอนอยู่ในรถ เพราะไม่มีทางหนีไปไหนได้ ขับรถไปทุกวันไกลๆ คุยไปเรื่อย ๆ คุยละ เอาเรื่องนี้มาบอกว่าคิดยังไง คิดเห็นยังไง แก่กันยังดี จะจัดการยังไง เราทำอย่างนี้มาตั้งแต่เด็ก เด็กเล็กๆเลยครับ” (พ่อของน้องสาม)

5.1.2) ประเมินโดยผู้สอน

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานจะมีวิธีการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการจับสังเกตผู้เรียนถึงความชอบและใช้เวลากับกิจกรรมการเรียนรู้กันอย่างยาวนานและต่อเนื่องจะสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของกิจกรรมที่มีต่อผู้เรียน

“การประเมินก็คือ ดูว่าเค้าอยู่อะไรได้นานๆ ครอบครัวก็เปิดโอกาสให้เค้าได้ทำด้วย เปิดโอกาสด้วย แต่เป็นที่เราจะมองว่าศักยภาพเป็นหลักด้วยเค้าทำด้วยไหวไหม เรื่ององค์ความรู้ก็ค่อยๆแทรกไป” (แม่ของน้องสอง)

“เราจะเห็นความชัดเจนในตัวตนของเค้า นั่นคือสุดยอด เค้าใช้เวลากับสิ่งไหนเราเห็น แล้วถ้าเค้ายังต่อเนื่องกับมันอยู่ ก็ปีที่ผ่านมาแล้วแสดงว่าเค้ายังมีความสุขอยู่กับมัน” (แม่ของน้องห้า)

“ประเมินเรื่อยๆคะ ประเมินตลอดคะ คอยสังเกตว่าอันไหนที่เขาหยิบจับด้วยตนเอง ไปศึกษาเอง แล้ว อยากทำไหม ทำบ่อยๆ” (แม่ของน้องสี่)

5.2) ประเมินภายนอก

นอกจากการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กันเองภายในครอบครัวแล้ว ยังมีการประเมินจากผู้ที่เกี่ยวข้องตามสภาพจริงและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่จดทะเบียนการศึกษาโดยครอบครัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.1) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามสภาพจริง

ผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนมักเป็นกระจกสะท้อนให้ผู้ปกครองทราบถึงเจตคติและพฤติกรรมของบุตรโดยการสะท้อนให้เห็นบางแง่มุมของบุตรในช่วงเวลาที่ผู้ปกครองไม่ได้อยู่ร่วมกับบุตร

“ไปบ้านไหน ก็ได้รับคำชม” (แม่ของน้องห้า)

“ลูกคำจริง ๆ หรือผู้ใหญ่ ก็จะมีส่วนช่วยได้มาก มีพ่อแม่ 2 ครอบครัวเค้าก็เดินมาบอกว่าได้ยินลูกพูด ชื่นชมลูกมากเลย” (แม่ของน้องเจ็ด)

ทั้งนี้ผู้ปกครองต้องเปิดใจและแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่ยอมรับฟังเสียงสะท้อนทั้งในแง่บวกและลบจึงจะได้รับผลสะท้อนที่แท้จริง

“การที่เราจะได้สะท้อนนะ เราต้องมีคน คือมีคนเคยบอกว่า ทำไมคนอื่นไม่เห็นเคยบอกเค้าบ้างเลยว่าลูกเค้าเป็นอย่างไร พี่ก็บอกว่าก็เวลาเราอยู่กับคนอื่น เราเป็นคนเปิดใจที่จะฟังคำตรง ๆ จากคนอื่นมากแค่ไหน” (แม่ของน้องเจ็ด)

5.2.2) หน่วยงานที่จัดทะเบียนการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีมุมมองต่อการประเมินผลจากหน่วยงานที่จัดทะเบียนการศึกษาโดยครอบครัวทั้งในเรื่องของการจัดทำเอกสารหลักฐานการประเมินผลการเรียนรู้โดยครอบครัว การเก็บร่องรอยการเรียนรู้และการสอบเพื่อวัดและประเมินผลใน 8 สาขาวิชาการเรียนรู้ ดังนี้

มุมมองที่ 1 การประเมินผลโดยหน่วยงานทำให้เกิดภาระ การกีดขวางทางการศึกษาและผู้ปกครองไม่ยอมให้มีการประเมิน

“จริง ๆ แล้วคำว่าประเมินไม่มีได้ไหมในระบบการศึกษา มันคือเกณฑ์ที่บังคับเรา” (แม่ของน้องห้า)

“หัวหน้า สพฐ.ส่วนกลางเลย มาฟัง ผอ. มาเอง นั่งปั๊บ เอาประเมินเป็นอย่างไรบ้างนั่นนี่นั่นทุกคนไม่ได้อยากประเมินคะ” (แม่ของน้องเจ็ด)

มุมมองที่ 2 การประเมินผลโดยหน่วยงานเป็นการยึดเอาประโยชน์ของเด็กเป็นที่ตั้ง ผู้ปกครองสามารถเลือกให้มีการประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลาย

“พอครบ 1 ปี เจ้าหน้าที่เขาเห็นว่าลูกเราเรียนรู้ผ่านอะไร เพราะเราโพสต์ทางเฟสบุค (Facebook) เจ้าหน้าที่ก็หายห่วง” (พ่อของน้องเก้า)

“เค้าก็จะพยายามจะเชียร์ให้เราสอบ แต่เราบอกว่าเราไม่สอบ เด็กเค้าก็อยากลอง เค้าก็จะให้ตอบมา มันขึ้นอยู่กับพ่อแม่ แล้วแต่เด็ก คือเราไม่ต้องให้เด็กสอบ เด็กก็ไม่ต้องอ่านหนังสือ ก็แล้วแต่เค้า ว่าเราคิดว่า ไม่เรียนเพื่อให้สอบ แต่ถ้าว่าลูกเราชอบเรียนทางนี้ เรายิ่งอาจจะให้สอบก็ได้ ก็แล้วแต่เค้า” (แม่ของน้องหนึ่ง)

6) ปรับปรุงแนวทางการจัดการเรียนรู้

ในการจัดการปรับปรุงแนวทางการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป ผู้ปกครองที่จัดการศึกษา โดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน

6.1) สร้างข้อตกลงร่วมกัน

ภายหลังการประเมินผลการจัดการเรียนรู้มักเป็นเหตุให้ต้องปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียน สภาพของครอบครัว หน่วยงานที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตลอดจนการเชื่อมโยงการเรียนรู้ของผู้เรียนสู่ส่วนต่างๆของชีวิต ชุมชน สังคมและงานอาชีพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1.1) พูดคุยกันในครอบครัว

การสื่อสารกันในครอบครัวในทุกเรื่อง แม้แต่การปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 กระทำกันเป็นประจำและเมื่อพูดคุยสื่อสารทั้งความต้องการ ปัญหาและทางออกแล้วทุกคนในครอบครัวต่างต้องเคารพในข้อตกลงที่สร้างขึ้นร่วมกัน

“ทุกปีนะที่บ้านพี่นะ คือให้เด็กมีกิจกรรม พิกซี้กัด้วย เขียน 3 อย่างลงกระดาษ สิ่งที่ยากทำ อาชีพที่ยากเป็น สิ่งที่ยากลอง โดยต้องเรียงลำดับด้วยเดอะมอส (The most) แล้วก็มานั่งคุยว่าสิ่งที่ยากเรียนปี๊บนี้จะต้องดูว่าอันเนี้ย 3 คนมาเทียบเพราะพี่มีปัญหาเรื่องงบค่าใช้จ่าย ในการให้ลูกเรียน เรื่องเวลา เรื่องบุคลากร พี่มานั่ง พี่ก็จะเอามานั่งดู 2-3 ครั้งแล้วก็เรียกลูกมานั่งคุย” (แม่ของน้องเจ็ด)

“การตกลงกันก่อนต้องยอมรับด้วยกันทุกฝ่าย ไม่ใช่ที่หักเองว่า ตกลงกันแล้วนะ แล้วไปบีบให้คนทำตาม ไม่ใช่แม้กระทั่งเรื่องที่เขายกกับพ่อแม่ก็เป็นแบบนั้นเหมือนกัน นี่คือหลักของบ้านเราเหมือนกัน” (พ่อของน้องสาม)

6.1.2) ตกลงร่วมกับหน่วยงานที่จดทะเบียน

ความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ปกครองในการประเมินผลการจัดการการเรียนรู้โดยครอบครัวนำไปสู่ข้อขัดแย้งที่ยังต้องการการแก้ไขเพื่อประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดกับผู้เรียน

“ลูกจะเป็นเคสแรกแล้วค่อนข้างจะต้องอะไรมากมายกับเรื่องการเตรียมเอกสาร การทำไรหลายอย่าง เราก็สู้มาตลอดนะคะ ยังไงก็ให้ความร่วมมือกับทางเขต ต้องการแบบไหนเราก็ลุยมันไปให้งานมันอย่างนี้กัน เค้ายอมรับเรายอมรับ ก็ผ่านมาได้” (แม่ของน้องสอง)

“จริง ๆ มันเป็นเรื่องชาติมนุษยนะ ชอบว่าคนอื่นก่อน ตัวเองไม่ค่อยว่าหรอก คือบางทีเราก็ต้องให้เป็นธรรมกับเค้าบ้าง มันเป็นเรื่องที่ใช่ไหมอะ เค้าก็ทำหน้าที่ของเค้า ใจเองก็ต้องทำหน้าที่ดูแลลูกของเรา แล้วเมื่อไหร่ก็ตามที่เค้าเห็นศักยภาพลูกของเรา เค้าก็จะค่อยตาม ดีกว่าใช้คำพูดไม่ดี ระบายพินไม่ประโยชน์ ผลร้ายก็จะตกกับเด็ก ไม่ได้ตกกับผู้ใหญ่หรอก” (แม่ของน้องห้า)

6.2) เชื่อมโยงและต่อยอด

การปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้กับผู้เรียนได้เชื่อมโยงและต่อยอดการเรียนรู้เข้าสู่วิถีชีวิตประจำวันและงานอาชีพของผู้เรียนในอนาคต โดยมีรายละเอียด ดังนี้

6.2.1) วิถีชีวิตประจำวัน

การเรียนรู้ของครอบครัวที่เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้กับผู้เรียนมุ่งเน้นการเรียนรู้จากการใช้ชีวิตประจำวันในบ้าน ในสังคมของผู้เรียนเพื่อเป็นการสะสมองค์ความรู้และนำมาใช้พัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

“เอาวิถีชีวิตของบ้านเป็นตัวนำ ค่อยบูรณาการความรู้” (แม่ของน้องสี่)

“เราจะทำให้คล้ายๆกับกิจวัตรธรรมดา วันต่อวัน เค้าคิดเยอะไง เค้าไม่ลืมนอกมา คือไม่ใช่หมายความว่าจดอย่างเดียว คือจะต้องนึกขึ้นว่าความสำคัญเนี่ย มันมีอะไรบ้าง เอาแค่ 3 ข้อใหญ่ๆ สมมุติเนี่ย พี่ก็ไม่ได้ละเอียดขนาดนั้น แต่ก็พยายามทำให้มันเรียบง่ายที่สุด คือเป็นมนุษย์เกิดมา เดินขึ้นมาเนี่ย ตื่นขึ้นมาทำอะไร แล้วในแต่ละวันที่เติบโตเนี่ย ถ้าได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆหนึ่งหรือสองสิ่งแล้วค่อยๆเก็บไปเรื่อยๆ ทุกอย่างมันจะสามารถเอามาใช้ได้หมด” (แม่ของน้องเจ็ด)

6.2.2) งานอาชีพ

การเชื่อมโยงการเรียนรู้เพื่อปูพื้นฐานถึงสิ่งที่รู้เรียนมีความชอบและความถนัดจนสามารถพัฒนาสู่การทำงานและหารายได้เพื่อหล่อเลี้ยงตัวเองได้ในอนาคตเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองปรารถนา

“เฉพาะทางจำเป็นค่ะ เค้าจะต้องเชี่ยวชาญทักษะอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เด่นชัดของเรื่องการเลี้ยงชีพตัวเองได้ด้วย แต่ถามว่าจะให้เค้าเป็นหลายๆอย่างนั้นเราก็สอนได้ มันจะหลอมรวมกันได้หมด ตามความเป็นอยู่ของเรา ตอนนี้พี่กำลังบอกเค้าอย่างนี้เนาะ ก็คือ เราก็ทำเท่าที่เราทำได้ เราชอบกินไร เราก็ทำอันนั้น ปลุกอะไรเราก็กินอันนั้นเลย แต่อันไหนที่เป็นอาชีพของเรา เราต้องเน้นให้เป็นเฉพาะทาง ตอนนี้ต้องใช้ปุ๋ย ต้องใช้ปุ๋ยแบบนี้เนาะ พอถึงระดับที่เค้าออกดอกออกผลมันจะต้องใช้อะไรต่ออย่างนี้ คือเราจะต้องมีลักษณะเด่นให้เค้า ทักษะ ความเชี่ยวชาญ” (แม่ของน้องสอง)

“ไปพูดคุยมุมมองของอาชีพหรือสิ่งที่เค้าจะพัฒนาเป็นอาชีพในอนาคต นอกจากศิลปะที่เค้าเห็นอยู่แล้ว เค้าทำได้อยู่แล้วเรื่องของการเขียน พี่ก็พยายามเปิดโลกให้เขา” (แม่ของน้องห้า)

2.2.2 เงื่อนไขที่ทำให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ

สภาวะหรือข้อแม้ที่ต้องเกิดขึ้นเพื่อให้ผู้ปกครองสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้เป็นผลสำเร็จ สามารถจำแนกปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้ 2 ระดับ คือ ปัจจัยระดับบุคคลและปัจจัยระดับหน่วยงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ระดับบุคคล ผู้จัดการศึกษาหลักและคู่สมรสซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิดทั้งในฐานะผู้ให้กำเนิดเลี้ยงดูและจัดการศึกษา ดังนั้นจึงถือเป็นปัจจัยหรือเงื่อนไขหลักที่ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้เป็นผลสำเร็จ

1.1) ผู้จัดการศึกษาหลัก

ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาหลักมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการชี้แนะ ชี้นำ การแสวงหาแหล่งและกิจกรรมการเรียนรู้ การพาบุตรลงปฏิบัติ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1.1) ชีแนะ แนะนำ

แม้จะมีบทบาทในการเป็นผู้สอนตามระบบการศึกษา แต่ผู้ปกครองที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาเลือกที่จะเป็นเพียงผู้ชี้แนะ ผู้ช่วยที่คอยแนะนำให้ผู้เรียนเรียนรู้ถึงความแตกต่างหลากหลายในโลกและเลือกเดินบนเส้นทางของตนเอง โดยมีผู้ปกครอง

“เขาอาจตกใจบ้างที่เห็นอะไรแปลกๆ แต่เราก็เล่าให้เขาฟังว่ามันเป็นความเป็นจริง ชีแนะแนวทาง” (แม่ของน้องสี่)

“แต่อยู่บ้านนี่คือไม่สอนเลย ก็คือให้เขาทำไปเราก็อธิบาย ส่วนใหญ่จะเป็นชีแนะ ไม่ได้มาแบบเป็นรูปแบบการสอนอย่างนี้นะคะ” (พ่อของน้องสาม)

“สอนลูก คุณอย่าไปสอน คุณอย่าบังคับสอน คุณแค่แนะนำ แล้วก็หาช่องทางให้เค้า ถ้าคุณไม่รู้คุณก็หา ไม่อะไรที่คุณไม่รู้จริงใช่ไหม คุณก็พาลูกไปหาคนที่รู้จริงสิ” (แม่ของน้องห้า)

“แทนที่เราจะใส่การเรียนรู้ไป เราก็คือเป็นผู้ช่วย ตอนแรกอะ เราต้องพยายามอะ คือเหมือนเรานะ ใครมาอะไรใกล้เรา เราก็คือไม่อยากทำ เราต้องต่อต้านปัญหา โดยอย่าทำให้ลูกต่อต้านทำยังงั้นไม่ให้ลูกต่อต้านสิ่งที่เราทำ” (แม่ของน้องหก)

เทคนิค วิธีการที่ทำให้ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาหลักสามารถให้การชี้แนะ ชี้นำผู้เรียนได้ คือการใช้ความรักแบบไม่มีเงื่อนไขใดๆ เป็นตัวห่อหุ้มลูกไว้ตลอดเวลาด้วยความอดทน และสิ่งที่นักวิจัยสังเกตเห็นคือ ความสัมพันธ์อันดีของพ่อแม่ลูกที่มีให้แก่กันภายใต้อารมณ์ขัน เสียงหัวเราะ และการมองโลกในแง่ดีของผู้จัดการศึกษาหลัก

“เงื่อนไขในการเป็นพ่อ เป็นแม่ คือต้องรักลูก รักๆรักๆแบบไม่มีเงื่อนไขด้วย เธอจะมานิสัยแบบ ฉันรับไม่ได้แบบนี้(หัวเราะๆ) ฉันก็ยังรัก อดทน” (แม่ของน้องหนึ่ง)

นอกจากนี้การพูดคุย สื่อสารกันในครอบครัวโดยไม่การปิดบัง โดยการให้เกียรติและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุตรจะสามารถทำให้ผู้ปกครองสามารถจัดการเรียนรู้แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้ประสบความสำเร็จ

“ในมุมมองของผู้จัดการศึกษา คุณทำดีที่สุดหรือยัง เข้าใจเค้า มองเค้า รักเค้า ฟังเค้า คอยกับเค้า เหมือนนายนะ” (แม่ของน้องเจ็ด)

“เราคุยกันตลอด อาจจะช่วยให้เงื่อนไขนี้ด้วยมั้งที่วันนี้เราสมมุติ” (พ่อของน้องสาม)

“แต่ถ้าเกิดเปิดอกเปิดใจเป็นเพื่อนซี้ เพื่อนสนิท ก็ถามว่าแม่ใจ (หัวเราะ)เค้าก็โอเค” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“ฟังสิ่งที่เขาเล่า เราต้องฟังเขา เวลาเกิดเรื่องราว แสดงว่าเขามีปัญหากับความคิด กับคนที่เขาไปเจอ กับสังคม ด้วยความที่เรายู่งกับเขา 24 ชั่วโมง เราจะรู้ว่าเขามีปัญหาด้านความคิดหรือจิตใจ เราต้องรอจังหวะที่เขาพร้อม เวลาเขาเล่าสิ่งที่มันคิดว่าเป็นปัญหา เราก็จะถามกลับไปว่า หนูคิดอย่างไรกับสิ่งที่หนูเห็น แล้วหนูลองสรุปสิว่า ถ้าหนูแก้ปัญหแบบนี้ ต้องลองให้เขาแก้ปัญหเอง หนูลองคิดสิว่า ถ้าหนูจะทำแบบนี้ มันจะเป็นผลอย่างไรกับหนู เขาจะถูกฝึกมาตั้งแต่เล็ก” (พ่อของน้องเก้า)

1.1.2)

แสวงหาแหล่งและกิจกรรม

การเรียนรู้

นอกจากไม่ได้สอนสิ่งแล้ว ผู้ปกครองที่แสวงหาแหล่งและกิจกรรมเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนจะช่วยเสริมให้การจัดการเรียนรู้แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ

“การเรียนรู้ที่จะนำไปสู่มืออาชีพ ครูมีหน้าที่แค่พาเขาไป ทำกิจกรรม หรือพาเขาไปรู้ไปเห็น เพราะว่าสิ่งที่ผมเรียนมาในระดับมหาวิทยาลัย สอนเขาไม่ได้เยอะหรอกและขัดแย้งกับสิ่งที่เขาคิด เพราะเขามีความเป็นธรรมชาติมาก” (พ่อของน้องเก้า)

“ลูกเป็นตัวนำแล้วพี่เป็นตัวตาม พี่เป็นครูเหมือนเป็นผู้ช่วยเค้าอะ แม่ก็มีหน้าที่ละ ต้องไปสืบว่ามีที่ไหน” (แม่ของน้องหก)

“เราเป็นแม่เป็นเหมือนแหล่งรวบรวมข้อมูลทุกอย่าง” (แม่ของน้องหก)

ทั้งนี้ผู้ปกครองเพียงทำหน้าที่นำพาบุตรให้กล้าที่จะออกไปยังแหล่งเรียนรู้และทำกิจกรรมการเรียนรู้ในช่วงวัยเด็ก และเมื่อบุตรเติบโตเป็นวัยรุ่นผู้ปกครองต้องให้หลักในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหากับบุตรให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องบนพื้นฐานของการที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน หรือการพาก้าวให้มันคงและดึงให้ถูกจังหวะ

“มันเหมือนกับต้องพาทำ ต้องถามว่า เอ๊ะ เราเป็นคนกำหนดลูกกริปาวให้เป็นแบบนี้แบบนั้น มันก็ไปตามความสนใจ ตามกิจกรรม ตามที่สนใจมากกว่า เพราะว่าเราไม่ได้กำหนด เรามีเวลาเค้าก็สามารถแสวงหาในสิ่งที่เค้าต้องการไม่ต้องไปบังคับ ค่ายแรกๆเด็กๆต้องพาเค้าไป พอเค้าโตขึ้นก็สามารถไปเองได้ เค้าก็ต้องไปเอง เป็นหน้าที่ของเราที่จะสร้างความมั่นใจให้เค้า ว่าเค้าสามารถทำได้ เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องทำ คือเราไม่ได้ผลัก คือเราดึงด้วยซ้ำเราไม่ได้ผลักเค้านะ เพียงแต่ว่า ดึงให้ถูกจังหวะ” (พ่อของน้องหนึ่ง)

“การตัดสินใจ เราก็ต้องร่วมรับรู้ไปกับเขาด้วยต้องช่วย ทำความเข้าใจว่าสิ่งที่เขาเข้าใจมันถูกมั๊ย โดยมีกระบวนการเรื่องของการพูดคุย ให้ข้อคิดข้อเสนอแนะ ให้เขาไปตัดสินใจอีกที่เป็นลูปเป็นวงอะไรอย่างนี้ คือไม่ได้โฟกัสไม่ได้ตีเฟรมว่าต้องเป็นยังนี้แต่เราจะให้หลักกว้างๆว่าต้อง

ทำดี อยู่ในลู่ยาออก ต้องเป็นคนดี ฟังตนเองได้ ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนและต้องรับผิดชอบหน้าที่พื้นฐาน” (แม่ของน้องแปด)

1.1.3) พาลงมือปฏิบัติ

การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ หากมีผู้ปกครองที่จัดการศึกษาหลักพาลงมือปฏิบัติ สนับสนุนให้กล้าที่จำทำ หรือ ปฏิบัติไปพร้อมกับบุตร จะทำให้การจัดการเรียนรู้แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ

“อยากได้อะไรทำอะไร เขาต้องทำขึ้นมาเอง อย่างเช่น เขาอยากเล่นกีตาร์ไฟฟ้า เขาเลยทำเอง พอเขาไปดูเขาเลยได้แรงบันดาลใจ อยากทำ ทำเองลูก อยากรู้ รู้จริงเปล่า ทำเองแล้วกัน ก็เอาด้วย แล้วเขาก็ทำ เพราะว่าเรามีวิธีการอย่างนี้ตั้งแต่เด็กเลย” (พ่อของน้องสาม)

“แรกๆแกเป็นคนใจร้อนใช้ได้ แต่ตอนหลังก็พาให้แกซึมซับพยายามเข้ามา สวดมนต์ นั่งสมาธิด้วยกัน” (แม่ของน้องสอง)

“ทำอะไรก็เชื่อใจลูก ลองให้เค้าได้ทำอะไรให้สุดๆ” (แม่ของน้องหก)

1.1.4) จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ทั้งนี้การจัดการเรียนรู้แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 จะประสบความสำเร็จ ปกครองที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งในด้านของสื่อ อุปกรณ์เรียนรู้และการเข้าถึงแหล่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้

“จัดที่จัดทาง เตรียมโต๊ะ เตรียมอะไร เครื่องไม้ เครื่องมือเตรียมวางรอไว้เลยว่าถ้าอยากหยิบใช้หยิบเล่นได้เลย แต่ถ้าตอนโตก็ทำอะไรกันเอง ก็มันถูกสร้างไว้ให้จัดการเองหาเองตรงไหนถ้าต้องการความช่วยเหลือก็บอกมาให้ช่วยหาให้ช่วยดูให้” (พ่อของน้องสาม)

“สร้างสิ่งแวดล้อม เค้าชอบวาดรูปนะอะ เขียนหนังสือ มันเป็นเรื่องของศิลปะ แม่เค้าก็เติมความเป็นคุณครู พาไปเรียนบัลเล่ย์ มันก็เกี่ยวข้องอยู่ในโซนนี้อยู่แล้ว ตรงสองส่วนที่ว่าก็ไปช่วยผลักดันเป็นองค์ประกอบก้าวไปสู่ในส่วนของงานเขียน งานพิมพ์ งานวาด แต่เมื่อไหร่ก็ตามอยากเป็นนักวิทยาศาสตร์ก็ไปลอง แต่ว่าเอาไปลองมันก็ไม่เชิง เค้าจะมีกลุ่มของบ้านเรียนเนี่ยชวนกันไปอยากไปไหม อยากไป ถ้าไม่อยากไป ไม่ชอบ ถอย ก็ไม่ว่า เพราะเราไม่ได้ผลักดันขนาดนั้น” (แม่ของน้องห้า)

1.1.5) จัดสรรเวลาการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้ประสบความสำเร็จ ผู้มีหน้าที่หลักในการจัดการศึกษายึดหลักการเรียนรู้ตามธรรมชาติและพัฒนาการตามวัยของผู้เรียนจึงเน้นที่ความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก การเรียนรู้ในเชิงลึกในแต่ละวัน เพื่อให้ผู้เรียนได้ตกผลึกในองค์ความรู้ที่ได้รับ

“เวลาเรียนรู้ของเด็กเราไม่ต้องไปอัด วันหนึ่งอาจจะแค่อย่างสองอย่างก็พอ เรื่องความสนใจของเด็ก แล้วก็เรื่องของวิถีของบ้านเรา” (แม่ของน้องสี่)

“โฮมสกูลมันมีข้อดีคือมันมีเวลาให้เค้ามีเวลาส่วนตัวของเค้าที่เค้าจะตกผลึกตัวเอง ที่เค้าจะลองทำอะไรบางอย่างที่เค้าเลือก” (แม่ของน้องเจ็ด)

“ไม่ต้องหาอะไรเยอะคะ เราต้องอยู่กับเค้า ต้องมีเวลา ต้องอยู่กับเค้า” (แม่ของน้องแปด)

“บางบ้านเค้าจะมีเวลาของเค้าเนอะ แต่บ้านเราจะหลวมๆ” (แม่ของน้องแปด)

1.1.6) แสวงหาโอกาสในการเรียนรู้

ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ทำหน้าที่หลักในการเสนอทางเลือกในการเรียนรู้โดยการแสวงหาโอกาสในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกสรรตามความชอบความถนัดแลความสนใจ

“เราก็มีหน้าที่แค่หาโอกาส สนับสนุนให้เขาได้เข้าใจความชอบของตัวเอง ได้รู้จักตัวเอง” (พ่อของน้องสาม)

“โอกาสมากกว่า แสวงหาโอกาสมากกว่า การแสวงหาโอกาส การมองหาโอกาส เพื่อนแล้วก็ให้แนวทาง เหมือนเป็นคนแสวงหาโอกาสมาดั้งให้เขา ช้อปอะเลือกเอาอะไร แสวงหามาตั้งๆ เรียงๆไว้” (พ่อของน้องสาม)

นอกจากนี้ผู้จัดการศึกษาหลักยังเป็นผู้สรรสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนด้วยการจัดที่บ้านเป็นฐานการเรียนรู้ของบุตรในด้านการฝึกฝนทักษะทางสังคมด้วยการทำธุรกิจการบริการที่บ้าน

“ว่าเราโชคดีที่ได้เริ่มกิจการเกสเฮ้า พร้อมกับการเลี้ยงลูกให้โตที่นั่นไปด้วย เพราะลูกเนี่ยได้สังคมเต็มๆ (แม่ของน้องแปด)

“ทำบราวน์ เค้าเอามาให้ลูกทำ ทำขายที่ร้านกาแฟเราเนี่ยแหละ ก็ทดลอง เอามาวางขาย แล้วก็ให้คนอื่นชิม ก็มีเฟสบุค (feedback) มาดีบ้าง ไม่ดีบ้าง แล้วเค้าก็ทำออกมา เราก็บอกว่าทำสิ มันก็ดี เค้าก็ทำ โดยเราก็ไม่ได้เข้าไปยุ่งเลยนะ เอาสูตรอะไรไปทำของเค้าเอง” (แม่ของน้องหนึ่ง)

1.1.7) ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค

ผู้จัดการศึกษาหลักมักเกิดความรู้สึกกังวล ไม่มั่นใจและหวั่นไหวต่อหนทางในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตรอยู่เป็นระยะ

“เชื่อมัยว่า ความหวั่นไหว เกิดจากพ่อแม่ซะมากกว่า คือลูกนี้เขาจะมีความมุ่งมั่นและความอยากตลอดเวลา” (พ่อของน้องเก้า)

แนวทางที่จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้จัดการศึกษาหลักสามารถทำได้หลากหลายวิธีทั้งจากการสร้างศรัทธาและเชื่อถือในหลักการที่จะสามารถสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงด้วยกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวซึ่งจะทำให้ลูกสามารถดำเนินชีวิตได้ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยการเสริมสร้างให้บุตรมีทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ความมั่นใจจะเกิดขึ้นเองตามระยะเวลาที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวและการมีกลุ่มเพื่อนที่ร่วมจัดการศึกษาในแนวทางเดียวกันจะชวนเสริมสร้างความมั่นใจแก่ผู้จัดการศึกษาหลักได้เร็วขึ้น

“ผมว่ามันต้องมองที่จากที่แต่ละบ้านมากกว่าว่า คุณจริงแค่ไหน เอาจริงแค่ไหน คุณคิดจริง ทำจริงหรือป่าว คุณมีความเชื่อในสิ่งที่คุณกำลังทำหรือป่าว คุณคิดอย่างนั้นจริงหรือป่าว หรือคุณจะทำเพียงแค่มั่นใจจะเป็นกระแส เพราะของพวกนี้มันดูระยะยาว มันจะบอกได้ด้วยตัวเอง” (พ่อของน้องสาม)

“มันต้องเป็นลำดับเหมือนอายุมัน แล้วก็กลุ่มที่ทำให้เรามั่นใจ เสร็จแล้วพอคิดว่าเรามั่นใจแล้วเราก็กออกมาทำก็ยิ่งมั่นใจ เฮ้ยทำได้ก็ทำไปเรื่อย ๆ แต่ว่าถ้าคนที่ไม่ได้เริ่มจากกลุ่มเลย หลังฟังก็คือความมั่นใจในสิ่งที่เราทำ” (แม่ของน้องหนึ่ง)

การเสริมสร้างความมั่นใจของผู้จัดการศึกษาหลักสามารถกระทำได้ด้วยการใช้ความรักเป็นตัวนำทางในการจัดการศึกษา การมีศรัทธาหาความรู้ในกระบวนการจัดการศึกษาและการมีสังเกตถึงผลที่เกิดกับผู้เรียนทำให้ผู้จัดการศึกษาหลักลดความหวั่นไหวในใจลงได้

“แล้วลูกนี่เป็นใคร ตอบตัวเองก่อนนะ ว่าลูกอะ มีลูกให้กับตัวเราเอง หรือว่าให้กับใคร ถ้ามันเป็นลูกของเรา เราจะอยู่ข้างมันตลอดไหม ถ้าเราอยู่ข้างมันตลอด ไม่ต้องกลัวว่ามันจะเป็นยังไง ถ้าคิดว่าเราเลี้ยงมันดี ทำกับมันดีและเรามั่นใจ มันจะเป็นยังไงมันก็เป็นลูกของเรา ไม่สนใจ อย่าไปหวั่นไหว ไม่หวั่นไหวครับ ทำเลย” (พ่อของน้องสาม)

“รักในลูก คิดว่าทำแนนี้ดีกว่าลูกจริง ๆ คิดว่าเข้าไปในระบบแล้วมันไม่ได้ตอบโจทย์ตัวเอง และลูก คิดว่าไอ้ที่แหละคือคำตอบของชีวิตลูก ต้องยืนหยัด บวกกับสังคมที่จะเข้ามาถามไถ่ที่จะเข้ามาทดสอบ ถ้าไม่ยืนหยัดก็มันแหละก็ไม่มั่นใจ ต้องไปศึกษา มัวแต่ศึกษาแต่ไม่ได้ดูของจริงอะ ก็ดูที่ลูกไง ศึกษามาอ้าวลูกเป็นอย่างนี้ ซึ่งเป็นอีก อย่างในหนังสือจะบอกอีก 5 ปี เออก็มาเรียนรู้กับเค้า โดยใช้ความรักของแม่ โดยคิดว่าทำสิ่งที่ถูกต้อง เออไม่ใช่แบบคนนั้นบอกอย่างนี้ คนนี้บอกอย่างนี้ ต้องศึกษา” (แม่ของน้องหนึ่ง)

บุคลิกภาพของผู้จัดการศึกษาหลักที่มีความอ่อนโยน อ่อนน้อม แต่แฝงไว้ด้วยความเข้มแข็งและความกล้าหาญในการนำพาลูกสู่กระบวนการเรียนรู้แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยลดความใส่ใจในการวิจารณ์ของคนนอกกรอบแล้วจะส่งเสริมให้ผู้จัดการศึกษาหลักก้าวข้ามอุปสรรคที่เกิดภายในตนเองได้

“มันอยู่ที่บุคลิกของแม่ด้วยนะส่วนหนึ่ง จริง ๆ พี่ดูเหมือนอ่อนน้อมเหมือนตามเขาทุกอย่าง แต่เรามีสโลแกนที่เข้มแข็งอยู่ข้างใน ลูกจะเห็นได้ว่าแม่นี่ตั้งแต่เกิดแม่เป็นไงก็เป็นนั้น เรามั่นคงและไม่มีความกลัวเรื่องภายนอกอะ” (ต8น37)

“อย่างตอนอยู่แรกๆที่ในอำเภอะ มีแต่คนมาแอบดูนะ เค้าก็ว่า ว่าบ้านป่าวบ้านนี้ ไม่ยอมให้ลูกไปโรงเรียน” (แม่ของน้องแปด)

“เผอิญแม่คนนี้เป็นคนกล้าไง กล้าที่จะพาลูกไปหลายๆอย่างซะใหม่ซะ มีแม่หลายคนที่ไม่ค่อยไปไหนไปหมด การตัดสินใจก็ยังไม่ได้เลย คือถ้าคุณไม่กล้า เค้าไม่กล้า เอาคำหยาบๆเลย ถ้าเค้าไม่หน้าด้านพอ คุณจะไม่ได้อะไรมา” (พ่อของน้องห้า)

1.2) คุณสมบัติของผู้จัดการศึกษาหลัก

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ นอกจากปัจจัยในระดับบุคคลคือ ผู้จัดการศึกษาหลักแล้ว คู่สมรสของผู้จัดการศึกษามีบทบาทสำคัญทั้งด้านสนับสนุนทางอารมณ์และการเป็นผู้ช่วยเหลือในการจัดการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1) สนับสนุนทางอารมณ์

แม้คู่สมรสจะไม่ได้ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาเพราะต้องทำหน้าที่หลักทางเศรษฐกิจของครอบครัว แต่มีส่วนสำคัญในการร่วมในกระบวนการคิด ส่งเสริมให้ผู้จัดการศึกษาหลักสามารถข้ามพ้นอุปสรรคในการจัดการศึกษาด้วยการพูดคุยสื่อสารเพื่อลดความกังวลให้กับผู้จัดการศึกษาหลักรวมถึงญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว

“ผมมันคง เพราะว่าด้วยนิสัย เราไม่เคยสั่นคลอนเลย ด้วยนิสัยของเรา โดยพื้นฐานครอบครัว ด้วยความที่เราเห็นตรงกันด้วยมั้ง จริงคือต้องเอาจริง คู่ครองที่จริง” (พ่อของน้องสาม)

“ต้องอย่ากังวลเยอะ กังวลเยอะก็บั่นทอนนะ ต้องทำอะไรให้เป็นธรรมชาติ แต่ว่าเราต้องคุยกับพ่อแม่บ้านต้องคุยให้รู้เรื่อง” (แม่ของน้องแปด)

“พ่อแม่ก็เป็นครูคนแรกเหมือนที่เค้าบอกอยู่แล้ว ครูคนแรกที่เราเห็นบอกอย่างนี้แล้วก็ทำเป็นตัวอย่างให้ลูกเห็นแล้วแบบนี้ คือฟังตัวเอง ฟังจริง ๆ จะจ้างใคร สร้างบ้าน ก็ทำเองทุก (ทำเสียงสูง) อย่าง จนลูกชื่นชมนะ เห็นที่เค้าเขียนมัย อัจฉริยะทุกด้านที่ทำ คือเค้าเห็นด้วยใจ แต่ถ้าพ่อแม่ไม่เห็นด้วย ก็ยาก คือต่างคนต่างทำ” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“โชคดีให้อิสระกันตั้งแต่แรกอยู่แล้ว มีความคิดอิสระกันทั้งสองคนเลย เพราะฉะนั้นเราตัดสินใจอย่างนี้ เราก็บอกผู้ใหญ่เพื่อให้เกียรติแก บอกอากง บอกยาย ว่าจะทำอย่างนี้นะ พอจนถึงเดี๋ยวนี้ เค้ายอมรับได้” (แม่ของน้องหก)

1.2.2) ช่วยเหลือในการจัดการเรียนรู้

จุดอ่อนหรือข้อบกพร่องของผู้จัดการศึกษาหลักสามารถเติมเต็มได้ด้วยการช่วยเหลือในการจัดการเรียนรู้ของคู่สมรส ทั้งในช่วงเวลาปกติและช่วงเวลาที่ผู้จัดการศึกษาหลักไม่สามารถดำเนินการจัดการเรียนรู้ได้ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวและใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตในอนาคต

“คือพี่เป็นคนไม่ค่อยมุ่งมั่น อะไรที่เป็นจุดอ่อนของเราก็จะให้พ่อเขาเข้ามาเสริม พ่อเพิ่งเข้ามาคะ คือเขาอยู่กับเรามาตลอด เพราะพ่อเขาทำงานที่อื่น เขาก็เหมือนว่าได้จากเราไปเยอะไง เราก็มีจุดอ่อนเยอะ ตรงที่ว่าเราเป็นคนอ้อระเหยอะ ไปเรื่อย ๆ ชี้แจงก็ไม่ทำ ก็เลยมองว่าเราจะแก้ยังไงดี เราก็มองไปสิ่งที่ใกล้ตัวเรา ก็คือพ่อเขาอะ ความที่เขาเป็นผู้ชายบอกพ่อเขาว่าให้เข้ามาคลุกคลีกับลูกมากขึ้นได้ไหม” (แม่ของน้องสี่)

“พ่อเค้าจะช่วยเสริมน้องเกี่ยวกับเรื่องวิชาการ คือเค้าจะเป็นคนอ่าน พ่ออ่านอะไรมีความรู้ ลูกกำลังอยู่ในช่วงนั้น แกก็จะเสริมให้เลยว่าจะให้เค้าเริ่มพื้นฐานของเกษตร วิทยาศาสตร์การเกษตร คือต้องรู้จักเจาะลึกลงไป” (แม่ของน้องสอง)

“วิธีนี้ใช้ได้กับลูกคนนี้ แต่จริงๆ พี่ก็ยังจัดการได้ไม่ดีจริงๆ ต้องถึงขั้นถอย โทรหาพ่อ คือเราไม่ไหว คือเราลองทุกเรื่องในหัวทุกวิธีไม่ได้ผล จนตื้อหมดแล้ว เอาใจ ให้พ่อเข้ามาก่อน จังหวะพ่อกับมา พ่อเราถอย ลูกก็รู้สึกสำนึก คือมันก็ไม่มื่ออะไรตายตัว” (แม่ของน้องเจ็ด)

ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของกลุ่มสมรสที่เป็นครอบครัวต้นแบบในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ทั้งจากข้อมูลการสัมภาษณ์และการสังเกตความสัมพันธ์ของผู้จัดการศึกษาหลัก กลุ่มสมรส และผู้เรียนต่างมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันโดยมีรักแท้เป็นสื่อเชื่อมโยงคนทั้งหมดให้เข้าหากันด้วยความอบอุ่น

“การสร้างทัศนคติที่มีต่อแม่ แม่ที่มีต่อพ่อก็สำคัญ เช่น ก็รู้แหละอยู่ด้วยกัน ก็ต้องมีบ้างที่เรื่องที่เราไม่ดี เค้าไม่ดี เรายังไม่พอใจ ก็มีแต่ถามว่ามาถึง ณ จุดนี้เราก็ออมรับได้ ก็มีส่วนที่กว่าเราจะผ่านอะไรมาเยอะแยะมากมาย เราก็บอกลูกในสิ่งที่เป็นความรักที่แท้คืออะไร ไม่ใช่แค่เห็นหน้าตา อิม มันอยู่ร่วมกันแล้วมันต้องเจออะไรบ้าง ในภาวะที่ต้องอยู่ร่วมกัน ในภาวะที่ต้องอยู่กันจริงๆ อะ ไม่ใช่แค่โชว์ในสิ่งที่ทำให้เค้าเรียนรู้จากตรงนี้ที่ว่า ต่อไปถ้าเค้ามีครอบครัวเองที่เค้าเคยเห็นเป็นพ่อเค้าเนี่ย มีสามีแบบพ่อเค้าเนี่ย” (แม่ของน้องหนึ่ง)

2) ระดับหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

หน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่ามี 3 หน่วยงาน คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โรงเรียนที่รับผิดชอบในสถาบันการศึกษาทางไกล มักมีเงื่อนไขของหน่วยงานที่ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งผู้ปกครองในครอบครัวต้นแบบได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการและเทคนิคในการจัดการเพื่อปรับเปลี่ยนอุปสรรคมาเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 สามารถดำเนินการลุล่วงไปได้ ดังนี้

2.1) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการมอบหมายให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาทำหน้าที่รับผิดชอบ โดยให้ผู้ปกครองแสดงแผนการจัดการเรียนรู้โดยสามารถปรับใช้หลักสูตรแกนกลางที่มุ่งเน้นสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มวิชาในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะซึ่งรวมถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตลอดจนการประเมินผลผู้เรียนร่วมกับผู้ปกครอง

ในการเขียนแผนการจัดการศึกษาผู้ปกครองต้องการเขียนแผนตามแนวทางการจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน แต่ต้องทำตามเงื่อนไขของหน่วยงานในการเขียนแผนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งผู้ปกครองต้นแบบเลือกที่จะสื่อสารให้เห็นถึงความรู้ ความเข้าใจในการเขียนแผนที่ยึดเอาประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

“เรามีความชัดเจนนะ ใช้หลักการชัดเจน เวลามีปัญหาเราก็จะคุยกับเจ้าหน้าที่โดยตรงนะ อย่าผ่านคนกลางนะ เพราะปัญหาแต่ละบ้านเนี่ย แตกต่างกัน ถ้าเราคุยเอง มันจะชัดเจน เจ้าหน้าที่

เขาก็รับฟังเราโดยตรง เพราะถ้าเราผ่านคนกลางหรืออะไรอย่างนี้ คนกลาง เราก็คงไม่รู้ว่าเขาทำอะไร” (พ่อของน้องแก้ว)

“ไม่รู้จะในมุมมองบางบ้าน อาจจะใจร้อน หรือว่าไม่ได้ตั้งใจ จริงๆเหมือนเค้าเหมือนเราถ้า ถ้าเราไม่มีอะไรเด่นชัดเค้าเห็น เค้าจะยอมรับเราได้ยังไง เพราะฉะนั้นบ้านเรียนต้องสร้างตนเองขึ้นมาให้ เขตเห็นแต่ไม่ใช่ให้เขตต้องมาถาม คือใหม่ๆเค้าก็เอา 8 สารมาเป็นตัวตั้ง เป็นตุ๊กตาไว้ก่อน” (แม่ของน้องหำ)

การประเมินผลการเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่เป็นอีกประเด็นที่สร้างความขัดแย้งและอุปสรรคในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แต่ครอบครัวต้นแบบได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการสร้างเงื่อนไขด้านการประเมินที่ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวประสบความสำเร็จด้วยการเขียนแผนการจัดการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยไม่ลอกคนอื่น และยืนยันและปฏิบัติตามในสิ่งที่ครอบครัวเขียนไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้และประเมินไปตามสภาพจริงที่เกิดขึ้นจนเจ้าหน้าที่ประจักษ์ชัดในผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน

“คุยกับเจ้าหน้าที่เขตเราจะต้องคุยแบบเปิดเผย เวลาเรายุ่งกับเขา เขาจะรู้เลยว่าอะไรอยู่เบื้องหลังเรา เช่น แผนนะ เราไม่ได้เข้าใจ เราก็คงมาเขียนเอง ซึ่งถ้าเราเลี้ยงลูกและเขียนเอง คำถามคำตอบมันจะสอดคล้องกัน เจ้าหน้าที่เขตไม่ได้มีอคติ ปิดกั้นหรือผลักดันเราให้ไปสู่อะไร 8 สาร แต่จริงๆ เขาก็เป็นห่วง เราตรงที่ว่า เวลาประเมินเราเขียนแผนแบบที่ไปลอกเขามา เวลาประเมินแล้วคุณจะมีหลักเลี้ยงวิถีการที่คุณเขียนไปได้อย่างไร” (พ่อของน้องแก้ว)

“เค้าก็สอบ จริงๆเค้าก็สอบไปอย่างนั้นแหละ 30% สิ่งที่เราครอบครัวให้ 70% เขตเปลี่ยนเราไม่ได้ขอย้าย เขตเค้าก็เอ่ยปากเองเลยว่าเป็นกลุ่มประสบการณ์ไปละกัน” (แม่ของน้องหำ)

2.2) โรงเรียนที่ฝากชื่อไว้

ผู้ปกครองต้นแบบพยายามค้นหาหน่วยงานที่อนุญาตให้ผู้ปกครองสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้

“ต้องหาหนทางของเรา ซึ่งลูกเราจะลอยลပ်ๆอยู่ ซึ่งไม่มีใครมาทำอะไรเราหรอก แล้วเราก็ไม่อยากจะเซ็นลูกให้มันจบก่อนเวลาอยู่แล้ว เพราะไอ้เรื่องพวกนี้เรามองข้ามกันมานานแล้ว” (แม่ของน้องแปด)

ซึ่งโรงเรียนบางแห่งสามารถรับจดทะเบียนให้เด็กมีชื่ออยู่ในสถานศึกษา โดยมีเงื่อนไขให้ผู้เรียนต้องมาเรียนในโรงเรียนในช่วงระยะเวลาที่กำหนดหรือจัดทำแบบประเมินและมีการประเมินผลร่วมกับผู้ปกครองแต่มีความยืดหยุ่นและประเมินผลตามสภาพของผู้เรียนร่วมด้วย ทั้งนี้ในกลุ่มผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาผู้ปกครองจะใช้เงื่อนไขของโรงเรียนในการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยการสร้างให้ผู้เรียนมีการพึ่งตนเองทั้งในเรื่องการเดินทางไปเรียนและการทำเอกสารประเมินผลให้โรงเรียนโดยการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสและทำให้ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ

“มาเรียนไปสองงวดแล้วคะคือมาอยู่ 14 วัน ช่วงเดือนพฤษภาคมแล้วก็เดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ลูกเดินทางมาคนเดียวกลับคนเดียวก็ถือเป็นบททดสอบด้วย” (แม่ของน้องแปด)

“ลูกคนสุดท้ายต้องเป็นประถมคะ เค้าก็เลยไม่ทำเอง แต่คนโตและคนรอง พี่ให้เค้าทำเองเพราะเค้าเป็นมัธยม(แม่ของน้องเจ็ด)

2.3) สถาบันการศึกษาทางไกล

สถาบันการศึกษาทางไกลมีเงื่อนไขให้ผู้เรียนต้องทำข้อสอบและส่งข้อสอบเพื่อวัดผลและขอสำเร็จการศึกษา แม้ว่าข้อสอบจะทำความเข้าใจได้ยาก ผู้ปกครองต้นแบบปรับเปลี่ยนอุปสรรคสู่เงื่อนไขของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ด้วยการสรุปบทเรียนในหนังสือเพื่อให้ผู้เรียนสอบผ่านและใช้เวลาไปเพื่อฝึกฝนทักษะชีวิตและการทำงาน

“งั้นดี ดิดหลายวิชาแม่กะลูก คือจะจ้างคนอื่นทำมันก็ได้คือให้เค้าเขียนแล้วให้ลูกลอกลายมือเป็นของตัวเองนะ คือบางทีก็ไม่ว่าจะเอาไปทำอะไรได้ไง ค่ะ มันคืออย่างเดียวคือฟรีคือบางทีก็ไม่ว่าจะเอาไปทำอะไรได้ไงคะ” (แม่ของน้องแปด)

“เราจะย่อยออกมาแค่หนึ่งเดียว ทุกครั้งที่เรียนกันมาหนังสือแค่นี้ที่พี่สอนจบภายใน 2 วันที่เหลือทั้งเทอมพี่ก็พาเที่ยวไปเรียนรู้เพราะทุกอย่างมันอยู่ในหนังสือ” (แม่ของน้องหก)

แต่ผู้ปกครองต้นแบบเลือกที่จะให้ลูกเรียนรู้โดยจัดระเบียบการศึกษากับสถาบันการศึกษาทางไกลและใช้เวลาที่เหลือไปในการค้นหาตัวเองในสิ่งที่ผู้เรียน ชอบ ถนัดและสนใจ ในการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

“พอเจอช่องของศึกษาทางไกลเค้าก็โอเคเลย คือจัดการอ่านที่ไหนก็ได้ แต่ว่าต้องสอบวันไหน เค้าสามารถหิ้วหนังสือไปอ่านที่ไหนก็ได้” (แม่ของน้องเจ็ด)

ส่วนที่ 3 ผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้สร้างผลลัพธ์ให้ปรากฏแก่ทั้งผู้เรียนและครอบครัว ดังนี้

3.1 ด้านผู้เรียน

เป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 คือการสร้างให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงทักษะในการใช้ชีวิตและทักษะในการทำงาน ซึ่งในทางพฤติกรรมศาสตร์ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนสามารถจำแนกเป็น 2 ด้าน คือ เจตคติที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ตลอดจนทักษะชีวิตและการทำงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) เจตคติที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ท่าทีหรือความรู้สึกของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เป็นไปในทิศทางบวกคือ รู้สึกชื่นชมในความแตกต่างที่ตนเองได้เรียนรู้อาจตามแนวทางนี้ ความรู้สึกสนุกที่ได้ทำในสิ่งที่ตนเองรักจนกลายเป็นความถนัด

“รู้สึกที่เราแตกต่างจากคนอื่น แตกต่างในด้านที่ดูเก๋ๆ ก็มันได้เรียนสิ่งที่เราสนใจจริงๆ พอเราโตขึ้นมา เราก็มองงานที่เก๋ๆ ที่ไม่ต้องเข้าออฟฟิศ” (แม่ของน้องสี่)

“อยู่บ้านก็สนุกดี ได้ทำงานศิลปะ พ่อก็สอนเรื่องศิลปะ ความรู้ที่ได้มาก็มาจากไปดูงานไปร่วมงานศิลปะต่างๆคะ หนูชอบศิลปะ” (พ่อของน้องเก้า10)

“โตขึ้นหนูจะมีเวลาให้ลูกแบบนี้ แต่ถ้าเขาอยากเข้าโรงเรียน หนูก็จะให้เขาไป” (พ่อของน้องเก้า)

2) บุคลิก ลักษณะ

บุคลิกภาพของเด็กกลุ่มนี้ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ให้สามารถพึ่งตนเองได้ จึงแสดงให้เห็นตัวตนเองพวกเขาที่ปรับตัวเข้าได้กับทุกสภาพและสถานการณ์แวดล้อม มีความเป็นผู้ใหญ่ทั้งทางด้านแนวคิดและการแสดงออกของพฤติกรรม มีความชัดเจนในตัวเองและมุ่งมั่นสูง

“กินอะไรก็ได้คะที่พอกินได้นะคะ ให้ไปไหนก็ได้ อย่างเช่นเวลาหนูไปค่าย ที่ต้องกับคนอื่นนี้ หนูก็จะเข้ากับคนอื่นได้ดี” (แม่ของน้องสี่)

“หลายคนก็บอกว่าเค้าคิดแบบผู้ใหญ่ เค้ามีความเป็นผู้ใหญ่ชัดเจนออกมาเลยว่า เรื่องบางเรื่องอย่างเนี่ยเค้าก็ไปคุยปรึกษาผู้ใหญ่โดยที่เราเองก็ โห (ทำเสียงสูง) ช่างกล้า คือความกล้าของเค้าเกิดจากความที่เค้ามั่นใจ แล้วเค้าก็ชัดเจน ซึ่งมันเกิดเร็วกว่า คือจริงๆ เค้าก็เริ่มเป็นตั้งแต่ตอนสักประมาณ 7 ขวบเนี่ยเริ่มแล้ว ตอนนั้นเนี่ยมันเร็วกว่าพี่ๆ ที่อยู่ในโรงเรียนมาก่อน” (แม่ของน้องเจ็ด)

“เขาเป็นเด็กที่ช่างถาม ถามตลอด บางทีสังคมที่เขาไปเจอมันก็ไม่ได้เอื้อให้เขามีได้ซักได้ถามตลอดเวลา เหมือนการอยู่ที่บ้าน แต่เราก็จะให้โอกาสเขาตัดสินใจแล้วเราก็พาไป” (พ่อของน้องเก้า)

“แต่ข้อดีของเค้าคือเค้าเป็นเด็กที่เป็นตัวของตัวเองชัด คือคำว่าชัดคือ เออ ยังไม่ได้ชัดเจนว่าอนาคตอยากเป็นอะไร แต่ว่าเค้าชัดว่าเค้าชอบอะไร แต่ถ้าเค้าไม่ชอบก็ไม่ใช่ไร เค้าก็จะมีมุมมองของเค้าเพราะฉะนั้นเด็กคนอื่นจะดึงให้เค้าไปตาม ก็ไม่ได้ไป” (แม่ของน้องเจ็ด)

“ผู้ใหญ่หลายคนก็บอกว่าเค้าคิดแบบผู้ใหญ่ เค้ามีความเป็นผู้ใหญ่ชัดเจนออกมาเลยว่า เรื่องบางเรื่องอย่างเนี่ยเค้าก็ไปคุยปรึกษาผู้ใหญ่โดยที่เราเองก็ โหช่างกล้า คือความกล้าของเค้าเกิดจากความที่เค้ามั่นใจ แล้วเค้าก็ชัดเจน ซึ่งมันเกิดเร็วกว่า คือจริงๆ เค้าก็เริ่มเป็นตั้งแต่ตอนสักประมาณ 7 ขวบเนี่ยเริ่มแล้ว ตอนนั้นเนี่ยมันเร็วกว่าพี่ๆ ที่อยู่ในโรงเรียนมาก่อน” (แม่ของน้องเจ็ด)

ในขณะที่ผู้เรียนบางคนที่มีบุคลิกภาพที่ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยมีผู้ปกครองที่เข้าใจบุตรอย่างแท้จริงจะช่วยให้สามารถปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้ว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน

“ไม่ค่อยคล่อง คือนิสัยเขาจะตึมๆนะ ไม่โผงผาง ไม่ค่อยมั่นใจในตัวเองมาก แต่เขาก็ช่วยเหลือตัวเองได้เกือบทุกอย่าง ผู้ตามอย่างเดียว แต่พูดถึงช่วยเหลือตัวเองนี้ได้เรื่องนิสัยของเด็กนี้ การจะเปลี่ยนเขามันไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ คิดว่าเด็กที่รับผิดชอบมากขึ้นเขาจะมีภาวะเรียกว่าปรับตัวเอง คือถึบตัวเองให้ขึ้นมาอยู่กับสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้นแต่อย่าไปคาดหวังให้เขาเป็นเลิศ ขอให้เขารู้สึกว่าการพัฒนาขึ้นมาเขาก็ทำได้อยู่ได้ อันนั้นคือจุดประสงค์ของเรา” (แม่ของน้องแปด)

ทั้งนี้จากการสอบถามเพื่อรูน้องของผู้เรียนและการสังเกตของนักวิจัยทำให้ได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่าผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีบุคลิกลักษณะและนิสัยที่เอื้ออาหารและชอบช่วยเหลือผู้คนรอบข้าง

“นิสัยดีนิสัยดี ก็เวลาน้องทำอะไรก็มาช่วย ก็เล่าพวกเรื่องตลก คนดี มีน้ำใจด้วย” (เพื่อนของน้องสาม)

3) ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ปรากฏคุณลักษณะตามที่ผู้ปกครองได้ให้นิยามความหมายของทักษะชีวิตและการทำงานไว้ ดังนี้

- พึ่งตนเองได้

“เค้าคิดได้เองหมดทุกอย่างอะ เค้าคิดได้เอง เค้าคิดในหัวหลายอย่างที่นึกไม่ถึงว่าเค้าคิดเองได้เช่น วางแผนอะไรอย่างเนี่ยอะคะ” (แม่ของน้องหก)

“มันมีตารางประจำวันนะคะ ตื่นมาก็ไปอาบน้ำ ให้ข้าวหมา ก็มาอาบน้ำ จริง ๆ เปิดร้านก่อนค่อยอาบน้ำให้ข้าวหมามันมีตารางประจำวันนะคะ ตื่นมาก็ไปอาบน้ำ ให้ข้าวหมา ก็มาอาบน้ำ จริง ๆ เปิดร้านก่อนค่อยอาบน้ำให้ข้าวหมาก็มีงานประจำวันให้กวาดบ้านซักผ้าอย่างเนี่ยคะพอกับแม่บอกว่ารับผิดชอบตัวเองให้ได้ก่อนแล้วค่อยมารับผิดชอบคนอื่น” (น้องหนึ่ง)

“อยู่บ้าน ตอนเช้าทำงานบ้าน ตอนบ่ายก็จะทำหนังสือ ทำหนังสือตอนบ่าย ทำช่วงบ่าย ทำตอนเช้า บัด กวาด เช็ด ถู เสื้อผ้าส่งซัก ซักแต่เกงเกงในของเรา ของแม่ ช่วงนี้ซักของแม่ด้วย เพราะว่าแม่ป่วย แม่ทำไม่ไหว” (น้องสาม)

“เค้าจะค้นคว้าเก่งมาก ลูกเป็นนักค้นและเป็นนักเรียนรู้ที่เขียนแผนเค้าได้เลย คือทำได้ เค้าได้ที่เค้าเป็นอย่างที่เราดีหรือมัน ตั้งใจเรียนตลอด” (แม่ของน้องห้า)

“เท่าที่เห็น ณ เวลานี้ ตอนนี้อันเค้าก็ก้าวสู่ความสำเร็จ ลูกจะรักเรียนตลอด อยากเรียนอยากรู้ตลอด” (แม่ของน้องห้า)

- ปรับตัวได้ง่าย

“ทำให้เขาเป็นคนที่ย่อยง่าย กินง่าย เขาบอกว่ากินอะไรก็ได้ แต่ไม่แปลกมากนักนะ เพราะเขาได้เดินทางบ่อย เปลี่ยนไปหลายประเทศ โดยที่เขาไม่รู้ตัวว่าเขาต้องปรับตัวไปกับหลายอย่างกับผู้คน” (แม่ของน้องสี่)

- แก้ไขปัญหาเป็น

“เค้าตัดสินใจทำอะไรเองได้เหมือนผู้ใหญ่คนหนึ่งอะ จะไปทรีต (Treat) เค้าแบบเด็กก็ไม่ได้แล้ว” (แม่ของน้องหก)

“กิจกรรมการบวชศีลจารีณ วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ระยะเวลา 22 วัน ลูกเคยไปบวชที่พราหมณ์จารีณ ที่วัดสุคะโตแล้ว เมื่อ 2 ปีก่อน แต่ปีต่อมาไม่ได้บวช เนื่องจากรู้สึกว่ามันยังเขียนไม่คล่อง แต่ในปีนี้ ลูกมั่นใจและสนุกกับการบวชศีลจารีณมาก และมีความรู้สึกที่ตัวเองเป็นพี่โตในกลุ่มเด็กเล็ก และสามารถเป็นผู้นำและดูแลน้องๆ ได้ โดยทันที และได้รับการยอมรับจากแม่ชี และทีมงาน ว่ามีความรับผิดชอบ อุดหนุน มีการแก้ไขปัญหาในค่ายได้แทนน้องๆ เป็นอย่างดี” (เอกสารการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของน้องหนึ่ง ปีการศึกษา 2557, น.8)

- เข้ากับคนอื่นได้ดี

“เค้าก็รู้จักหยิบของของตนเองให้เด็กที่มาขายพวงมาลัย หนูมีขนม มีอะไร หนูจะแบ่งให้น้องเค้าไหม เค้าซื้อที่มัดผมแต่ก่อนเค้าผมยาวซื้อมาใหม่ๆ เค้าดึงที่มัดผมให้กับเด็กที่ผมยาวได้ แล้วเค้าเห็นเด็กคนนั้นผูกผมตรงนั้นอะ ทำท่าแบบมันเกิดความสุข รู้สึกว่าตัวเค้าสามารถทำให้คนอื่นมีความสุขได้” (แม่ของน้องห้า)

“เรื่องเข้ากับคนนะ เค้าเข้าสังคม ถ้าไม่รู้จักเค้าก็จะพาตนเองไปรู้จักได้ ถ้าคนนั้นไม่พูดเลย เค้าก็ทำให้คนนั้นพูดกับเค้า ถ้าคนนั้นไม่พูดเลย เค้าก็ทำให้คนนั้นพูดกับเค้า แล้วก็ออกมาเล่นกับคนอื่น” (แม่ของน้องห้า)

“หลังๆ หนูปล่อยเขานั่งรถเมลล์กลับบ้านเอง เขามาเล่าให้ฟังด้วยความภาคภูมิใจว่าวันนี้เขานั่งรถเมลล์กลับบ้านแค่ฝั่งศาลายามาสาย 4 เนียก็ไม่ได้ไกลมากประมาณ 3 กิโลเมตร เขาช่วยยายคนหนึ่งถือของขึ้นรถเมลล์แล้วก็ยายเนี่ยกล่าวขอบคุณเขาใหญ่ มันรู้ได้ว่า เฮ้ยมันเออดี ภูมิใจว่ายังมีเด็กดีอยู่อย่างนี้อยู่ด้วยหรอเนี่ย แล้วเขาก็ให้หนังสือมาเล่มหนึ่งให้เป็นของขวัญด้วย เด็กคนนี้ใจดีช่วยเหลือแล้วเขาก็นั่งมอเตอร์ไซด์กลับเข้ามาในบ้านมารอฟ้า” (พ่อของน้องสาม)

- คิดริเริ่มสร้างสรรค์

“ตอนนี้เขียนได้ ก็คือหนูจะมีหลายๆ เรื่องแล้วละ ที่ทำอยู่ ก็ได้สักเกือบๆ จะ 2-3 เซปเตอร์ (Chapter) แล้วละ เซปเตอร์หนึ่งหนูกะประมาณสัก 20-30 หน้าละ ประมาณนั้น หนูไปเที่ยวที่ไหนอย่างว่าไปสวนสาธารณะ หนูก็ได้ไอเดียเดียวกับมา แล้วก็อาจจะเติมอะไรเข้าไป” (น้องห้า)

“ชอบบิกไบค์ มันก็เป็นความฝันของเด็กทุกคนทั่วไปอยู่แล้วอะ ใครๆ ก็ชอบแหละ แต่ว่าผมก็ศึกษาให้มันจริงจังเลย ลีๆ เลย หาในคอมนี่แหละอะ อยากเก็บตั้งซื้อรถอะ” (น้องสาม)

“คือเป็นหลักที่มีบทบาทให้เด็กนำ ฟีดตาม เพราะตอนนี้เค้ากำลังมีโอกาสมีอนาคต เพราะเค้าติดทีมชาติทั้งคู่ เพราะเล่นเอ็กตรีม” (แม่ของน้องหก)

- รับผิดชอบ

“มันเป็นเหมือนเราให้มีระเบียบวินัยทำทุกวันเขียนๆไป สมมติวันหนึ่งเรามาอ่านเราก็ทำได้ละ สมมติเรามีทำล่องลอยอะไรไม่รู้ เราจะได้รู้ว่าที่ผ่านมา เราทำอะไรไปบ้าง ทำเองตั้งแต่สองปีที่แล้ว” (น้องสาม)

“กิจกรรมวัดใจในปีนี้ ต้องยกให้กิจกรรมการขึ้นภูกระดึง ลูกเคยขึ้นภูกระดึงแล้วเมื่อ 4 ปีก่อน ปีนี้ ลูกชวนเพื่อนๆขึ้นภูกระดึงโดยวัดใจตนเอง จะแบกเสื้อผ้าขึ้นและลงด้วยตัวเองเองกับพ่อ ซึ่งสามารถทำได้ แม้จะหนักและเหนื่อย ก็ไม่มีบ่น อดทนดูแลเพื่อนๆที่เพิ่งจะขึ้นภูกระดึงและให้กำลังใจกันและกันจนสำเร็จ เป็นกิจกรรมวัดใจในปีนี้อาจจริง” เอกสารการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของน้องหนึ่ง ปีการศึกษา 2557, น.10)

นอกจากนี้ในผู้เรียนบางรายสามารถสร้างรายได้จากการขายสินค้าและผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้บนพื้นฐานของความชอบและความถนัดของผู้เรียนเอง แม้จะมีรายได้ไม่มาก แต่ทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจที่พัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพนั้นเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว

“ขายรูปกะ รูปหนึ่งก็ประมาณ 500 บาท แต่บางรูปก็เยอะกว่านี้ เกือบแสนบาท แต่ใช้เวลานานนะคะ บางคนเขาเห็นว่าหนูเป็นเด็ก โตขึ้นอาจจะเปลี่ยน ไม่วาดภาพแล้ว เขาก็ยังให้ราคาไม่มาก” (น้องเก้า)

“หนูก็แบ่งรายได้ให้แม่ไปจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหารให้แม่ แต่หนูจะกำหนดกับแม่ไว้ว่าจะแบ่งให้ไม่เกินพันบาท หนูก็ภูมิใจนะคะ” (น้องเก้า)

3.2 ด้านครอบครัว

ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดในด้านครอบครัวทั้งการตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษาเพื่อชีวิตและการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษาเพื่อชีวิต

การทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรทำให้ผู้ปกครองมีการเรียนรู้ไปพร้อมกับบุตรทั้งนี้เมื่อมีการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จึงนำไปสู่การปรับเปลี่ยนในพฤติกรรมทั้งของตนเองและบุคคลใกล้ชิด

“อันที่จริงสิ่งที่พูดมาทั้งหมดเนี่ย ไม่ได้เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ จริงๆมันเกิดขึ้นตอนที่เรายู่กับลูก” (พ่อของน้องเก้า)

“ทุกอย่างมันจะพัฒนาไปพร้อมๆกันกับลูกเรา มันจะพัฒนาไปด้วยกันหลาย อย่างเค้าสอนเรา เราสอนเค้า เพราะฉะนั้นสิ่งตรงนี้ คือแบบพัฒนาไปอย่างช้า มันเหมือนวิวัฒนาการของอะไรสักอย่างหนึ่งอะ แล้วท้ายที่สุดคือ ตูม ผลสำเร็จมันออกมาแบบนี้” (แม่ของน้องหก)

“เพราะฉะนั้นสิ่งที่ต้องทำคือเราต้องทำใจเราตัวเอง เราต้องเปลี่ยนตัวเอง ลูกเปลี่ยนคุณบอกให้ลูกคุณเปลี่ยน แล้วตัวคนพูดนะเปลี่ยนหรือยัง ถ้าแม่ใช้อำนาจอย่างนี้กับลูก ลูกมันก็จะไปใช้อำนาจอย่างนี้กับคนอื่น แล้วเค้าจะพยายามหาทุกวิถีเพื่อให้มีอำนาจ มันเหมือนทำไมว่าถึงมีเด็กบูลลี่ เป็นเพราะผู้ใหญ่ทำตัวบูลลี่ก่อน พี่ว่าขอโทษแล้วกอดแล้วก็ไม่ต้องพูดอะไรมาก ถ้าเรารู้ว่าเรายังมีอดีตอยู่ ก็เริ่มต้นจากกอดเค้าทีหนึ่ง พี่ว่าบางทีพูดไม่ออก กอด บางทีพูดไม่เป็น พูดไม่เก่ง เขียน” (แม่ของน้องเจ็ด)

2) การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต

การตัดสินใจที่จะใช้บ้านเป็นฐานการเรียนรู้ตามแนวทางการเรียนรู้ที่แท้จริง ผู้ปกครองจึงปรับเปลี่ยนตัวเองทั้งในด้านการประกอบอาชีพและถิ่นที่อยู่อาศัยเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

“ดินทุกก้อนที่เราทำ ข้าวที่กิน ขนาดนั้นนะเว้ย ปลุกต้นไม้ เห็นมันเติบโต มันก็ปลุกฝังเปลี่ยนเราไปเรื่อย” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“ช่วงหลัง ญาติๆ เริ่มโต ตรงนั้นมันเล็กไปละก็เลยเข้าไปตัวจังหวัดเพื่อมาเปิดโรงเรียนเป็นกิจจะลักษณะนักเรียนร่วม 30 คน เสาร์อาทิตย์ก็โอโห่นวายนาคู กิติ มีเพื่อนมีอะไร ลูกคนรองนี้ที่เขาได้เพื่อนเยอะก็เพราะที่โรงเรียนด้วย คือในตัวจังหวัดเลยก็มีเพื่อนที่สามารถจะไปนอนค้างที่บ้านเพื่อนได้ เขาไปไหนเขาจะไม่ลำบากเลย แม้มันไม่ต้องวุ่นกับเขาเพียงแต่แม่ต้องรู้จักเพื่อน ก็ต้องรู้ว่าไปไหน กลับเมื่อไร คือให้อิสระเขาพอสมควรเชียว” (แม่ของน้องแปด)

ส่วนที่ 4 การเชื่อมโยงผลการวิจัยระยะที่ 1 สู่การวิจัยระยะที่ 2

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยในระยะที่ 1 ก่อให้เกิดความเข้าใจถึงมูลเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ความหมาย ขั้นตอน และเงื่อนไขของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงไปสู่การวิจัยในระยะที่ 2 ซึ่งต้องการสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) เขียนแผนของตัวเอง เขียนให้คนอื่นเข้าใจ

“จับได้ก็คือเจ้าหน้าที่เขาจะกังวลว่าจะลอกแผนกันเท่านั้นเอง เราก็มานั่งคุยกัน เราก็เขียนในแบบของเราสิ เราจะลอกคนอื่นได้ยังไง ในเมื่อชีวิตเป็นของเรา เรามีการเรียนรู้แบบนี้ แบบที่เรียนรู้ได้หรือไม่ เจ้าหน้าที่เขาจะบอกมา” (พ่อของน้องเก้า)

“การเขียนแผนมันยากตรงที่ว่าเราจะทำยังไงอะให้คนที่เข้ามาอ่านอะสื่อสารนิเทศอะเค้าเห็นว่าเรามีการประเมินแล้วลูกพัฒนา แค่วางระยะเวลาที่จำกัด แต่ในชีวิตจริงมันไม่ใช่” (แม่ของน้องหก)

2) เห็นประสบการณ์การเรียนรู้

“แอบไปกับกลุ่มประสบการณ์เพราะมันเป็นวิธีการแบบที่เราทำ มันเกิดจากความคิดของเรา ในครั้งแรก เราทำมาในที่ตรงกับสิ่งแวดล้อมของเราด้วย ครอบครัวเรว่ามันคืออะไรแล้วเราก็ตีงจากตรงนั้นเข้ามาคือเลือกที่เราทำจริงเอามาดูว่าเราจะสอนอะไรลูกเข้ามาในสิ่งแวดล้อมของเรา วิธีชีวิตของครอบครัว เราจะรู้ว่าเราเริ่มจากตรงนี้ ต่อไปแล้วจะขยับอะไรมันก็จะวนอยู่ในพื้นที่ที่เรากำหนดไว้” (แม่ของน้องสอง)

3) เห็นการมีส่วนร่วมของลูก

“ให้เขาเขียนเองว่าเขาสนใจมาก ในเปอร์เซ็นต์ต้องไหนมากมี 100% เขาก็เป็นคนเลือกของเขาเอง แล้วมันก็ตรงกับเรา ที่เรากับเขา บุคลิกของบ้านเราไม่ได้ไปเน้น เน้นจริงๆก็คือว่าอยู่ดีมีสุข ท่องโลกกว้าง อยู่ดีมีสุขมีอะไรบ้างครับ ใช้ชีวิต รู้จักตัวเอง ให้อยู่กับตัวเองได้ อยู่กับผู้อื่นได้ ก็เนี่ยอยู่ดีมีสุข ท่องโลกกว้างก็คือว่า เรียนรู้อะไรต่างๆรอบตัวแม้กระทั่งโลกภายนอก โลกภายในด้วย เรียนรู้ให้หมด” (พ่อของน้องสาม)

“เรายังมองว่าบางบ้านยังเอาวิธีคิดของพ่อแม่ไปครอบเด็กเกินไป เอาวิธีที่บอกว่าพ่อแม่ชอบ แล้วเอาไปครอบเด็กต้องชอบตาม (พ่อของน้องหก)

“จริงๆโฮมสคูลมันต้องเป็นแบบนี้ ให้เค้าเลือกเอง ในที่สุดเค้าก็ต้องเลือกของเค้าเอง เราเป็นครูแนะแนวเราก็ต้องให้เค้าเลือกเอง (แม่ของน้องหก)

“เพราะสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับพีคือพีเอาข้อมูลมากองไว้ให้ลูกลูกจะเอาไหม พีก็ยังให้เกียรติลูกในการตัดสินใจเนี่ยลูกอยากเรียนหุ่นยนต์ใช่ไหม เนี่ยไปหามาละเนี่ยลองไปไหม พีไม่ได้บอกว่าหนูต้องไปนะเนี่ย แล้วเค้าก็ไปตัดสินใจเอง ทำายที่สุดหนูต้องตัดสินใจหนูจะเอาไหม เนี่ยก็อธิบายให้เค้าฟังว่าเรื่องมันเป็นอย่างนี้” (แม่ของน้องหก)

4) จัดลำดับความสำคัญของการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน

“ถ้าจะเน้นทักษะชีวิต เราก็ไม่รู้จะคะ แต่จะพยายามลางไปพวกตารางสอนออก ให้เราคิดคร่าวๆว่า เราจะแบ่งกลุ่มมีอะไรบ้าง แล้วก็หาพายอริตี้ (Priority) เราต้องการให้กิจกรรมแนวไหนที่เปอร์เซ็นต์ อย่างเช่นเราอาจให้น้าหนักเรื่องการเขียนคิดเลขน้อยหน่อย จัดลำดับก่อนชีวิตต้องการอะไร จัดลำดับก่อนว่าชีวิตต้องการอะไรมากที่สุด ต้องการท่องโลกกว้าง ต้องการหนึ่งสมองสองมือมากหน่อย เราก็ให้เปอร์เซ็นต์มากหน่อย แล้วด้านวิชาการอาจจะเสริมนิดหน่อย ให้เวลาหรือเปอร์เซ็นต์ตรงไหนน้อยลงมาหน่อย คือพยายามให้อยู่ในเวลาที่เรารู้ได้ มองตามความเป็นจริงในวันหนึ่ง” (แม่ของน้องสี่)

“ต้องระดับขั้นด้วยไง อย่างเช่นระดับชั้น ป.1 เนี่ยไม่มีอะไรเลย อะอยากให้ลูกรู้อะไร อยากให้ลูกทำอะไรก็พาไป แต่มันอยู่ที่ค้นหาเรื่องลูกเนี่ยน่าจะอยู่ที่ระดับ ป.4 เนี่ย 4,5,6 เนี่ย ระดับ 1,2,3 ไม่มีอะไร อ้อ 4,5,6 ก็เน้นชอบอันไหนได้ก็ทำไปอยากเสริมอะไรได้ก็เสริมไป” (แม่ของน้องหนึ่ง)

5) ลงมือทำในแบบของบ้านตัวเอง

“พี่ว่าต้องให้เค้าตอบตัวเองอะ เราก็ไม่รู้เนอะ บางคนเห็น 8 สารก็ได้ สอนเองแบบนั้น แต่กลุ่มประสบการณ์ ใครบอกใครได้ มันก็อยู่ที่ครอบครัว มันก็ต้องมุงมันไว้ คือเราก็ช่วยเหลือกันมี ปัญหาตรงไหนเราก็ช่วยแต่ถามว่าลงลึกในรายละเอียด คือจริง ๆ ก็จะมีกรอบใจ พอเป็นกรอบปั๊บมันก็จะยากเลย พอหลุดกรอบปั๊บ เฮ้ย ยกเว้นคนที่ไม่กลัวเลย เป็นแบบนี้ละ โอเคเดี๋ยวจะทำแบบนี้ละอะไรอย่างนี้ ซึ่งหาปีแรก ๆ ยากมาก ซึ่งพอเป็นกรอบปั๊บ พอจะฉีกกรอบต่อไปมันก็จะยาก แต่คนที่กล้าทำก็คือเขียนแผนเขียนไปเลย” (แม่ของน้องหนึ่ง)

“เขียนไม่ได้หรอก เพราะว่าสิ่งที่เค้าทำได้ สิ่งที่คุณเขียนได้ก็คือเขียนเลยว่าเค้าต้องระบุตัวพ่อแม่หรือตัวผู้จัดการศึกษาเด็กเท่านั้น เพราะ 1) คุณต้องตอบคำถามตัวเอง ในใจตัวเองอย่างแท้จริงว่าคุณพร้อมที่จะเปิดใจมองตัวตนเด็กคนนี้นัก่อน 2) คุณพร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อสนับสนุนให้เค้าไปได้ถึงเป้าหมายที่เค้ามองไว้ คือถามว่าเปิดใจรับฟังเด็ก ข้อแรกพี่บอกแล้ว เพราะฉะนั้นเนี่ยถามว่าสนับสนุนไปให้ถึงเป้าหมาย เป้าหมายมันก็จะเกิดขึ้นจากเด็กเพราะเด็กเป็นคนบอกเป้าหมาย แต่ทั้งหมดทั้งมวลที่คุณเขียนแผนมาเนี่ย คุณไปเขียนแผนโดยผู้ใหญ่เป็นคนเขียน อ้าวแล้วเราจะเขียนแผนยังไเพราะเราไม่รู้ว่ปี ๆ นี้ ตัวตนเด็กจะเป็น” (แม่ของน้องเจ็ด)

6) หาเพื่อนคู่คิด หามิตรให้คำปรึกษา

“ต้องบอกว่า คือเค้าก็มีจุดหนึ่งที่เค้ารู้สึกว่ทำไมต้องทำ ไม่ได้ทำตาม ๆ กัน เสร็จแล้วพอเค้าลองทำ เค้าก็จะรู้เองว่เค้าจะต้องทำอะไรกับลูก จะต้องสอน จะต้องทำยังไ อย่างยกตัวอย่างบ้าน.....เค้าทำ มาคุยกันเนอะ เค้าก็หาไปเรื่อย ๆ ว่ลูกชอบอะไร ก็ตอนนี้คันเจอก็ส่งเสริมก็เหมือนกันทุกที่ เพียงแต่ถ้าจะให้แนะนำก็คือไม่ต้องกังวลอะไรทั้งสิ้น กับเชตกับเรื่องสังคมอะไรไม่ต้อง เดี๋ยวจะมาเอง ก็คือทำไปเดี๋ยวก็รู้เอง ให้เรายึดมันยืนหยัดว่เราจะทำแค่นั้น อย่าเขว พอเขวปั๊บ ปี 2 เข้าโรงเรียนดีกว่าแล้วไไป” (แม่ของน้องหนึ่ง)

7) แสวงหาเทคนิคในการจัดการเรียนรู้

“เค้าก็จะรับ เค้าเบื่อก็ต้องยอมรับ ภาษาอังกฤษ เด็กมันก็ทำอยู่แล้ว ถ้าเค้าไม่ยอมทำก็ไพูด พ่อกับแม่ก็เห็นเอง พ่อแม่สังเกต ไใช่พ่อแม่บอกจะคิดเลขฐานได้แล้วละ 4,5,6 แล้วละ มันก็ไได้อีก บางทีคนมันไม่ชอบ แต่มันจะมาเก่งเมื่อตอน 4,5,6 ม.2,3 เราก็ไรู้ เมื่อเค้าพร้อม เราจะออกแนวเนี้ยแหละ ทำเมื่อพร้อม อย่างเช่นให้เล่นอนุบาลอย่างเดียว เล่น ๆ อันนี้ก็คือคิดว่าปรัชญาพวกนี้คิดว่า อย่างสมมติตัวเป็นกูรูว่หอะ ก็ให้เล่นอย่างเดียว ป.1 รู้เรื่องตัวอักษรแล้วไไปสอนเอง ป.2 ไม่เริ่มให้พ่อแม่สอนก็ไสอนเอง ป.3 เริ่มอยากอ่าน ป.4 อ่านทะลุทะลวง ป.5,6 ก็เริ่มภาษาอื่นแล้วตอนนั้น เพราะฉะนั้นไต้องกลัวเพราะว่มีไใหม่จริงตั้งมันคงในแนวทาง(แม่ของน้องหนึ่ง)

“เค้ายังเรียนแบบธรรมชาติอยู่ พอตอนแรกเค้าจะรู้สึกหา หาอะไรที่เค้าชอบไได้ อาจจะให้เค้าทำอะไรเป็นสนุก ๆ ก็ได้สอดแทรกเข้าไปเหมือนที่พี่พยายามจะสอดแทรกหลาย ๆ อย่าง ทำตุ๊กตาเอาไปทำขายดีไหม พอไได้เงินมาอะไรอย่างนี้ไปซื้อขนมซื้ออะไร หนูอยากไทำอะไร แล้วบางทีเราเกิดพอทำ 3 อย่างแล้วเค้ายังไม่ชอบ ขอให้ตั้งใจ (แม่ของน้องหก)

“ทำยังไงให้กับลูกมาเล่นสนุก ธรรมชาติของเค้าเกิดมายังไม่รู้เรื่องอะไรเลย ไม่รู้ว่าอะไร ยังไงทำอะไรก็ไม่ได้ ทำยังไงให้ลูกอารมณ์ดี ต้องแหยมบ้าง เปลี่ยนเรื่องชวนกันทำอย่างอื่น โจ๊กแบบ โจ๊กกร๊ากๆนะ (แม่ของน้องห่าน)”

8) รับรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นจริง

“นั่นคือสิ่งที่เราปลูกฝังมาตลอดเพราะว่าเป้าหมายในชีวิตก็เหมือนว่าเราต้องไปตั้งกำหนด กฎเกณฑ์ว่าจะให้เค้าเป็นอะไรให้เค้าอยากทำอะไรแต่ที่เราไม่ใช่ ที่ผ่านมารเราสอนให้เค้าทำด้วยตัว เค้าเองให้เค้าคิดเค้าเองว่าเค้าจะเอาอะไรแต่เราแน่ใจได้ว่าสิ่งที่เค้าทำคือสิ่งที่ดีเพราะที่ผ่านมารเรา ปลูกฝังให้เค้าให้เค้าตัดสินใจชีวิตเค้าให้ดี

“พอเป็นบ้านเรียนปั๊บ ก็ตื่นยันเข้านอนอะ พอเราคิดว่าจะประเมินให้กับเขตจริง ๆ ขึ้นอยู่กับเราว่าจับตรงไหน ลูกเรามันก็เรียนตลอดเวลา เรียนกับเราเนียแหละ ทำที่เรา เป็นแบบไหน มัน จะสะท้อนถึงลูก จริง ๆ เรารู้สึกมากๆ ตั้งแต่มาอยู่ที่นี่ละ แต่ตอนที่อยู่ดวงตะวัน เป็นแบบเรียนรวม มันก็ยังมีพ่อแม่สลับกันไปสอน เห็นลูกช่วงวันที่เราไป” (แม่ของน้องหนึ่ง)

บทที่ 5

ผลการวิจัยระยะที่ 2

การวิจัยในระยะที่ 2 มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยเป็นการนำผลการวิจัยในระยะที่ 1 มาใช้ ผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยเทคนิคการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้และการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion) มาใช้โดยมีขั้นตอนคือ 1. การจัดทำกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือ 2. การจัดทำร่างแผนและคู่มือ 3. การจัดทำแผนและคู่มือ และ 4. การวิพากษ์แผนและคู่มือ ผลการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

การจัดทำกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้วิจัยได้ทำศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตร/แผนและคู่มือแผนและคู่มือ ตลอดจนนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยระยะที่ 1 เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีแนวคิด ปรัชญา จุดมุ่งหมายที่ต้องการตอบสนองผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยได้ยึดผลการวิจัยที่ค้นพบในระยะที่ 1 ผสมกับแนวทางการดำเนินงานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.) กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ร่วมกับกรอบแนวคิดของการจัดการเรียนรู้เพื่อศตวรรษที่ 21 ในการเสริมสร้างให้เกิดทักษะชีวิตและการทำงานเป็นหลัก ทั้งนี้เมื่อการวิจัยในระยะที่ 1 สิ้นสุดลงได้นำแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรและคู่มือโดยมุ่งเน้นไปที่หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum) มาใช้ในการร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้

การจัดทำร่างแผนและคู่มือ

จากกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำร่างแผนและคู่มือการใช้แผนในเบื้องต้น ดังนี้

2.1 ร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยจัดทำร่างแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ชื่อของแผนการจัดการศึกษา
2. เหตุผลในการจัดการศึกษา
3. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

4. ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัว
5. ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน
6. ระดับการศึกษาที่ขอจัดการศึกษาโดยครอบครัวและระดับชั้นในปีที่เริ่มจัด

การศึกษา

7. รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
8. หน่วยงานที่ร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
9. การจัดการเรียนรู้
10. การจัดสาระการเรียนรู้ที่จัดเป็นกิจกรรมหรือประสบการณ์
11. เทคนิคที่ผู้ปกครองใช้ในการจัดการเรียนรู้
12. สื่อการเรียนรู้
13. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
14. แนวทางการพัฒนาแผนการจัดการศึกษา

2.2 การนำร่างแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้อาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปแก้ไขและปรับปรุง

2.3 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแผนและคู่มือ

2.3.1 การนำร่างแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านตรวจพิจารณา

ผู้วิจัยได้สร้างแบบความคิดเห็นที่มีต่อร่างของแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในรูปแบบคำถามมาตราส่วนประมาณค่าจำนวน 5 ระดับ คือ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เพื่อรับฟังความคิดเห็นถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแผนและคู่มือ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 4 ท่านที่มีต่อร่างของแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มาแปลงเป็นค่าเฉลี่ยที่แสดงถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำแผนและคู่มือไปสู่การปฏิบัติ

ตาราง 3 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของกลุ่มและแผนการจัดการศึกษาโดย
ครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ข้อที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย ของความเหมาะสมและ สามารถนำไปปฏิบัติได้
1	โครงสร้างหรือองค์ประกอบของแผนและคู่มือ มีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้	4
2	แผนและคำชี้แจงในการเขียนแผน สามารถเข้าใจง่ายและใช้ งานได้จริง	3.5
3	ความรู้พื้นฐานที่ระบุอยู่ในคู่มือมีความถูกต้องและเหมาะสม	4.25
4	แหล่งข้อมูลเพิ่มเติมที่ระบุอยู่ในคู่มือ เหมาะสมและเป็น ประโยชน์ต่อการเขียนแผนและจัดการศึกษาโดยครอบครัว แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21	4.25
5	การใช้ภาษาเข้าใจง่ายและเหมาะสมกับผู้ปกครองที่จัด การศึกษาโดยครอบครัว	4.25
6	ผู้ปกครองสามารถเขียนแผนการจัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนมี ทักษะชีวิตและการทำงานตามการแนะนำของกลุ่มได้ด้วย ตัวเอง	3.5
7	คู่มือมีประโยชน์ต่อผู้ปกครองมือใหม่และเจ้าหน้าที่ของ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยครอบครัว	3.25

ผลการศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของกลุ่มและแผนการจัดการศึกษาโดย
ครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 จากผู้เชี่ยวชาญที่ 4 ท่าน พบว่า

1) แผนและคำชี้แจงในการเขียนแผน สามารถเข้าใจง่ายและใช้งานได้จริง ผลการประเมิน
อยู่ในระดับ ดี โดยมีข้อเสนอแนะ คือ ควรมีตัวอย่างของแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบ
เสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

2) ความรู้พื้นฐานที่ระบุอยู่ในคู่มือมีความถูกต้องและเหมาะสม ผลการประเมินอยู่ใน
ระดับ ดี

3) แหล่งข้อมูลเพิ่มเติมที่ระบุอยู่ในคู่มือ เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการเขียนแผนและ
จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผลการประเมิน
อยู่ในระดับ ดี

4) การใช้ภาษาเข้าใจง่ายและเหมาะสมกับผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ผลการประเมินอยู่ในระดับดี โดยมีข้อเสนอแนะ คือ ควรระบุนิยามของทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

5) ผู้ปกครองสามารถเขียนแผนการจัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงานตามการแนะนำของกลุ่มได้ด้วยตัวเอง ผลการประเมินอยู่ในระดับ ค่อนข้างดี ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

6) กลุ่มมีประโยชน์ต่อผู้ปกครองมือใหม่และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยครอบครัว ผลการประเมินอยู่ในระดับ ดี

7) โครงสร้างหรือองค์ประกอบของแผนและคู่มือ มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ ค่อนข้างดี โดยมีข้อเสนอแนะ คือ องค์ประกอบที่ 10 การจัดสาระการเรียนรู้ในกลุ่มประสบการณ์ไม่ควรให้มีการเขียนแสดงถึงการผสมผสานไปกับ 8 กลุ่มสาระรวมอยู่ด้วย

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้โทรศัพท์เพื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญถึงเหตุผลเพิ่มเติมและแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขแผนและคู่มือการจัดการศึกษาดังกล่าวจึงทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดเพิ่มมากขึ้น

ผู้วิจัยจะนำข้อความจากแนวความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่สอดคล้องกันมาสรุปเป็นประเด็นความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำร่างแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ส่วนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ไม่สอดคล้องกันจะถูกนำมาปรับปรุงแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ให้มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยในระยะที่ 1

การจัดทำและคู่มือ

ผู้วิจัยพัฒนาแผนและคู่มือการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยคัดเลือกประเด็นที่มีความสอดคล้องกันของผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุงประเด็นที่ผู้เชี่ยวชาญยังมีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกัน

การวิพากษ์แผนและคู่มือ

ทั้งนี้เมื่อได้แผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้จัดให้มีการสนทนากลุ่มเพื่อวิพากษ์แผนและคู่มือดังกล่าว โดยการจัดสนทนากลุ่มในประเด็นที่เจาะถึงความเป็นไปได้ของแผนและคู่มือไปสู่การปฏิบัติในกลุ่มผู้ปกครองที่เคยจัดการศึกษาโดยครอบครัวและที่ประสงค์จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2559 ณ บ้านเรียนก.ไก่ โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 6 คน ใช้เวลาในการสนทนากลุ่มประมาณ 1 ชั่วโมง เนื่องจากผู้ปกครองมีภาระทั้งการสอนการเดินสำหรับเด็กเล็กและ

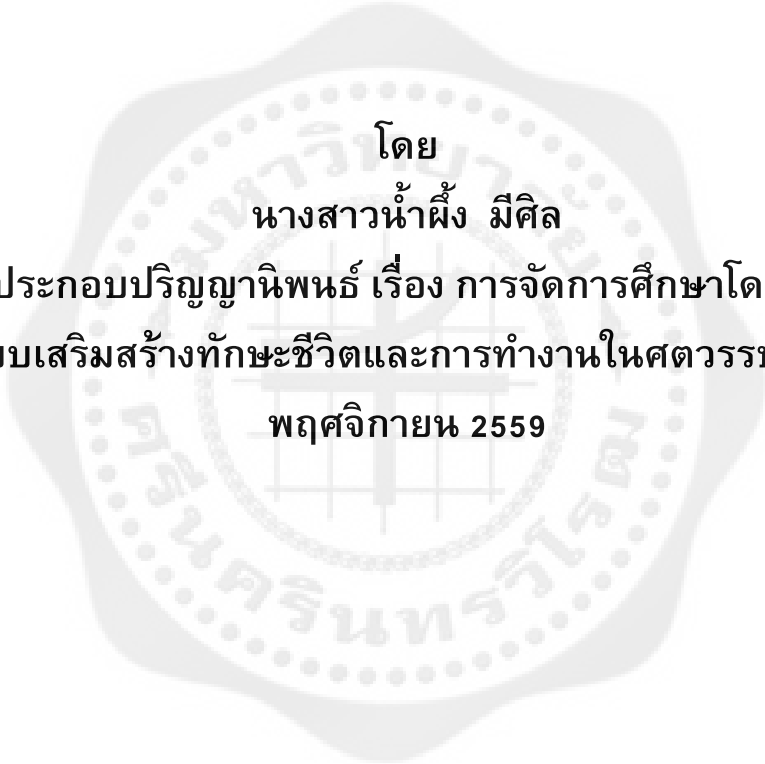
การเป็นผู้ช่วยครูในการซ้อมใหญ่การแสดงในชุดดาบไทย สำหรับเด็กโต แต่ผู้ปกครองได้ให้ความร่วมมือและร่วมสนทนากันได้ข้อสรุปของกลุ่มในทุกประเด็น

การวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการสนทนากลุ่ม ผู้ปกครองที่เคยจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความเห็นถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ว่าสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง หากหน่วยงานที่รับจะทะเบียนเห็นชอบตามแผนและคู่มือดังกล่าว ทั้งนี้ในส่วนของเป้าหมายของการจัดการศึกษาของผู้ปกครองทั้งเก่าและใหม่มีความสอดคล้องกันคือ ต้องการให้บุตรมีทักษะชีวิตและอยู่รอดได้อย่างดีในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงจึงอาจมีการระบุถึงหลักการ เหตุผลและจุดมุ่งหมายตลอดจนกระบวนการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน ผู้ปกครองรายใหม่และผู้สนใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงต้องการแนวทางในการเขียนแผนการจัดการศึกษา แต่เพื่อให้เกิดความแตกต่างภายใต้วิถีชีวิตของแต่ละครอบครัวจึงไม่ควรมีการแสดงตัวอย่างแผนการจัดการศึกษาไว้ในคู่มือ แต่ควรเน้นข้อความให้ผู้สนใจติดต่อสอบถามและขอคำปรึกษาทั้งในเรื่องการเขียนแผน การจดทะเบียน การจัดกระบวนการเรียนรู้และเทคนิคในการจัดประสบการณ์เรียนรู้และประเมินผลไปยังเครือข่ายผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ระบุไว้ในช่วงท้ายของคู่มือให้ชัดเจนและสนใจผู้อ่าน

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้ปกครองและผู้สนใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว มาวิเคราะห์และสรุปผลเพื่อพัฒนาแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยสรุปได้ดังนี้

- 1) ความรู้พื้นฐานในการใช้คู่มือ ระบุถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับสากลและระดับประเทศ และการแตกประเด็นย่อยของความรู้พื้นฐานจากเดิม 7 ประเด็น เป็น 9 ประเด็น
- 2) องค์ประกอบที่ 10 การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ ทำการตัดทิ้งในประเด็น การผสมผสานไปกับ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้
- 3) ปรับปรุงรายละเอียดในคำชี้แจงการเขียนแผนจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21
- 4) ไม่เพิ่มข้อมูลตัวอย่างการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากยืนยันผลการวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งผู้ปกครองต้นแบบต้องการให้มีการเขียนแผนตามวิถีของแต่ละบ้านแทนการคัดลอกแผนของครอบครัวอื่น แต่ทำการเน้นข้อความเพื่อเชิญชวนให้ผู้สนใจขอคำแนะนำและคำปรึกษาจากเครือข่ายผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งนี้ไม่เพิ่มข้อมูลตัวอย่างการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวปรากฏเป็นแผนและคู่มือทั้งนี้ไม่เพิ่มข้อมูลตัวอย่างการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวดังนี้

แผน
และ
คู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการ
ทำงานในศตวรรษที่ 21

โดย
นางสาวน้ำผึ้ง มีศิลป์
เอกสารประกอบปริญาานิพนธ์ เรื่อง การจัดการศึกษาโดยครอบครัว
แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21
พฤศจิกายน 2559

คำนำ

แผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21ฉบับนี้จัดทำขึ้นภายใต้ข้อค้นพบของงานวิจัยและมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้ผู้ปกครองสามารถวางแผนจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงาน ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้ปกครองมือใหม่มีแนวทางในการเขียนแผนการจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง คุณูปการของแผนและคู่มือเล่มนี้ขอมอบให้แก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยทั้ง 9 ครอบครัว

น้ำผึ้ง มีศิลป์

พฤศจิกายน 2559

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	I
สารบัญ	II
เกริ่นนำ	1
วัตถุประสงค์ของคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและ การทำงานในศตวรรษที่ 21	2
ความรู้พื้นฐานในการใช้คู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิต และการทำงานในศตวรรษที่ 21	3
แนวทางการเขียนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการ ทำงานในศตวรรษที่ 21	4
คำชี้แจงการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและ การทำงานในศตวรรษที่ 21	5
แหล่งข้อมูลเพิ่มเติม	9

คู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและ การทำงานในศตวรรษที่ 21

เกริ่นนำ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยได้รับการยอมรับในทางกฎหมายและมีการดำเนินการมาอย่างยาวนาน แต่ในทางปฏิบัติซึ่งประเทศไทยมีกฎหมายรองรับตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และฉบับที่ปรับปรุงแก้ไข ทำให้เกิดกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗ และเริ่มมีแนวปฏิบัติสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ จนถึงปัจจุบันนี้ ยังมีประเด็นที่มองต่างมุมกันระหว่างภาครัฐ ครอบครัวและบุคคลทั่วไปในสังคม คือ บรรทัดฐานที่ใช้ในการตัดสินมาตรฐานของคุณภาพในการจัดการศึกษาระหว่างแผนการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาที่จัดโดยครอบครัวซึ่งผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดแผนการศึกษา เป้าหมาย กระบวนการและวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลและการเลื่อนระดับชั้นข้อสังเกตจากหลายฝ่ายในด้านการใช้ชีวิตของผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มักพบเจอกับกลุ่มบุคคลเดียวกันเป็นประจำ ซึ่งอาจส่งผลต่อการปรับตัวการอยู่ร่วมกับกลุ่มบุคคลอื่นในสังคมและการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้บุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ยังมองว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทำให้เด็กขาดความรู้ ระเบียบวินัย จนทำให้เด็กแปลกแยกเข้ากับใครไม่ได้เพราะขาดทักษะทางสังคม (สุวรรณี ยะหะกร และคณะ. 2553, Hünkar Korkmaz; Güler Duman. 2013)

แม้จะมีงานวิจัยหลายเรื่องได้ถูกจัดทำขึ้นเพื่อตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับทักษะทางสังคมของผู้เรียนในกลุ่มที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว (Ray. 1997: 8. 2004: 6, Willard; & Oplinger. 2004: 5, Chatham; & Carpenter. 1994: 6, Shyers. 1992: 3) และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น ความเป็นผู้นำ การดำเนินชีวิตในช่วงวัยผู้ใหญ่ของเด็กที่ได้รับการศึกษาโดยครอบครัว (Knoles; & Muchmore. 1995: 6, Galloway; & Sutton. 1995: 6, 2000: 5, ภาษิณี ยูเซ็น. 2547: 156) แม้จะพบว่าเด็กที่ได้รับการศึกษาโดยครอบครัวมีทักษะทางสังคม พฤติกรรมที่พึงประสงค์และสามารถใช้ชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้อย่างปกติสุข แต่ความคาดหวังทางสังคมที่มีต่อผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวก็ไม่เคยหายไปจากสังคมโลกและส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้ปกครองมือใหม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้แก่บุตรหลาน ทั้งนี้ความตระหนักในการสร้างทักษะชีวิตและการทำงานให้แก่ผู้เรียนมิได้ปรากฏอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเท่านั้น แต่ยังปรากฏอยู่ในกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills) ซึ่งประกอบด้วยภาคีสมาชิกคือ บริษัทขนาดใหญ่ องค์กรวิชาชีพระดับประเทศและสำนักงานด้านการศึกษาของรัฐในสหรัฐอเมริกา ซึ่งต้องการผลักดันให้มีการปรับปรุงการสอนเพื่อเอื้อให้เกิดทักษะที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล

ความรู้และนวัตกรรม โดยการเสนอกรอบแนวคิดที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คือ อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็นและทักษะสำคัญ 3 กลุ่ม คือ ทักษะด้านสารสนเทศสื่อเทคโนโลยีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมและทักษะชีวิตและการทำงาน แม้ว่าทักษะบางตัวอาจไม่ใช่เรื่องใหม่ เช่น ทักษะชีวิต แต่ทักษะดังกล่าวไม่เคยได้รับการบรรจุไว้ในแผนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม

แผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ฉบับนี้จัดทำขึ้นภายใต้ข้อค้นพบของงานวิจัยที่พบว่า ครอบครัวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีการจัดการศึกษาในรูปแบบกลุ่มประสบการณ์ และมีเทคนิคในการจัดการเรียนรู้ทั้งในช่วงเริ่มต้นและช่วงเปลี่ยนผ่านของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดการสังเกตและวิเคราะห์พัฒนาการด้านต่างๆ จากการดำเนินชีวิตประจำวัน บุคลิกนิสัย ตลอดจนความชอบและความถนัดของผู้เรียนโดยผู้ปกครองเพื่อนำมาสู่วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงาน

วัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

1. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้ปกครองที่เริ่มต้นจัดการศึกษา
2. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ความรู้พื้นฐานในการใช้คู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและการใช้ประโยชน์จากคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เล่มนี้ ผู้ปกครองควรมีความรู้พื้นฐานทั้งในเรื่องของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ปรัชญา หลักสูตรและกระบวนการในการจัดการเรียนรู้ จิตวิทยาพัฒนาการและจิตวิทยาการศึกษา และการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎหมายสากลและพันธะสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการศึกษา และ กฎหมายการศึกษาประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
2. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลทางการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนรู้แบบเน้นกลุ่มประสบการณ์และการประเมินตามสภาพจริง
3. พัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมของเด็กในแต่ละช่วงวัย
4. การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21
5. เทคนิควิธีในการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางนวัตกรรมของศตวรรษใหม่
6. หลักการสังเกตทั้งในด้านความชอบ ความถนัดและพฤติกรรมของผู้เรียน
7. คุณภาพผู้เรียน สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551
8. คุณลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์ที่เป็นจุดเน้นของครอบครัว
9. ขั้นตอนการดำเนินงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีประเด็นสำคัญที่ต้องระบุนไว้ ดังนี้

1. ชื่อของแผนการจัดการศึกษา
2. เหตุผลในการจัดการศึกษา
3. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา
4. ข้อมูลพื้นฐานครอบครัว

ชื่อ-สกุล บิดา

ชื่อ-สกุล มารดา

วุฒิการศึกษา

วุฒิการศึกษา

อายุ

อายุ

อาชีพ

อาชีพ

ที่อยู่

ที่อยู่

ผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษา

ปีที่เริ่มทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

5. ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน(โปรดระบุให้ครบทุกหัวข้อ)

ชื่อ-สกุล

อายุ / วันเดือน ปี เกิด

ลำดับการเกิด.....จากจำนวนพี่น้องทั้งหมด.....คน

ข้อมูลการศึกษาเดิมของผู้เรียน (ประวัติการศึกษา)

พัฒนาการทางด้านร่างกาย.....

พัฒนาการทางด้านอารมณ์

พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

พัฒนาการทางด้านสังคม

ความถนัด/ความสนใจ

ความบกพร่องหรือความสามารถพิเศษ

6. ระดับการศึกษาที่ขอจัดการศึกษาโดยครอบครัว และ ระดับชั้นในปีที่เริ่มจัดการศึกษา

7.รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

☐ ครอบครัวเดี่ยว ☐ กลุ่มครอบครัว (ระบุ).....

8. หน่วยงานที่ร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ชื่อครอบครัว ร่วมกับ

9. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และ กำหนดระยะเวลาการศึกษา

10. ตารางแสดงกลุ่มประสบการณ์ หรือ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่จัดเป็นกลุ่มกิจกรรม

กลุ่มประสบการณ์	กิจกรรม	คุณภาพของผู้เรียนที่คาดหวัง

11. เทคนิคที่ผู้ปกครองใช้ในการจัดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้โดยการวิเคราะห์จากหลักการและปรัชญาครอบครัว และ พัฒนาการของบุตร

12. สื่อการเรียนรู้

13. การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้

13.1 วิธีการประเมินผลของครอบครัว

13.2 ช่วงเวลาในการประเมินผล

13.3 หน่วยงาน หรือ คณะกรรมการร่วมในการวัดและประเมินผล

13.4 วิธีการและเกณฑ์ในการประเมินผล

15. การพัฒนาแผนการจัดการศึกษา

คำชี้แจงการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้าง ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

รายการ	รายละเอียด
1. ชื่อของแผนการจัดการศึกษา	ระบุชื่อแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เช่น บ้านเรียนบ้านเรา เป็นต้น
2. เหตุผลในการจัดการศึกษา	ระบุถึงสาเหตุที่ทำให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งจากปัจจัยทางด้านผู้ปกครอง ผู้เรียนหรือครอบครัวทั้งด้านปรัชญา อุดมการณ์ในการใช้ชีวิต หรือแนวทางที่ได้ดำเนินการมาแล้วก่อนหน้านี้ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาเดิมในระบบโรงเรียนเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจ ทราบถึงความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงในการจัดการศึกษาของผู้ปกครอง
3. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา	จุดมุ่งหมายตามความคาดหวัง ปรัชญาความเชื่อของครอบครัว การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจ ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสอดคล้องกับสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และบริบทของครอบครัว โดยใช้แนวทางการดำเนินการจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
4. ข้อมูลพื้นฐานครอบครัว	ระบุชื่อ-สกุล อายุ อาชีพ ระดับ ผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษา ปีที่เริ่มทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
5. ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน	ระบุข้อมูลของผู้เรียน ชื่อ-สกุลอายุ / วันเดือน ปีเกิด ลำดับการเกิด จำนวนพี่น้องทั้งหมด ข้อมูลการศึกษาเดิมของผู้เรียน (ประวัติการศึกษา) พัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางด้านอารมณ์ พัฒนาการทางด้านสังคม พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความถนัด/ความสนใจ ความบกพร่องหรือความสามารถพิเศษ (โปรดระบุให้ครบทุกหัวข้อ) การระบุพัฒนาการในด้านต่างๆของผู้เรียน ผู้ปกครองควรทำการศึกษาพัฒนาการตามช่วงวัยของเด็กในช่วงอายุต่างและวิเคราะห์พัฒนาการของผู้เรียนว่าเป็นไปตามเกณฑ์ของพัฒนาการหรือไม่ เพื่อนำไปสู่กระบวนการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนให้เพิ่มมากขึ้นและสามารถเชื่อมโยง

รายการ	รายละเอียด
	ไปยังข้อ 8,9,10 และ 13
6. ระดับการศึกษาที่ ขอจัดการศึกษาโดย ครอบครัว	ระบุถึงระดับการศึกษาที่ขอจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่าอยู่ในช่วงปฐมวัย , ประถมศึกษา (ช่วงชั้นที่ 1 หรือช่วงชั้นที่ 2), มัธยมศึกษาตอนต้น, มัธยมศึกษาตอนปลาย
7. รูปแบบการจัด การศึกษาโดย ครอบครัว	ระบุรูปแบบจัดการศึกษา ประกอบเหตุผล/วัตถุประสงค์ โดยสามารถใช้ รูปแบบได้มากกว่า 1 รูปแบบ เช่น ☐ รูปแบบครอบครัวเดี่ยว เพราะ ☐ รูปแบบกลุ่ม (ระบุชื่อ)..... เพื่อ ☐ รูปแบบมีข้อตกลงกับโรงเรียน(ระบุชื่อ)..... ☐ รูปแบบมีข้อตกลงกับหน่วยงาน(ระบุชื่อ)..... ☐ รูปแบบรวมเป็นศูนย์การเรียนรู้ (ระบุชื่อ).....
8. หน่วยงานที่ร่วม รับผิดชอบในการจัด การศึกษาโดย ครอบครัว	ระบุชื่อ ครอบครัว.....ร่วมกับ..... ☐ ชื่อสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาจังหวัด...เขตที่.... ☐ ชื่อสำนักงานเขตพื้นที่การมัธยมศึกษาจังหวัด.....เขตที่.... ☐ ชื่อโรงเรียน ☐ ชื่อกลุ่มบ้านเรียน ☐ ชื่อศูนย์การเรียนรู้ ☐ อื่นๆ ..(ระบุชื่อ).....
9. การจัด ประสบการณ์การ เรียนรู้	มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งเขียน สิทธิในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามธรรมชาติที่ใช้วิถีชีวิต และการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนตามความถนัดความสนใจของผู้เรียนเป็นตัว ตั้ง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 สำหรับ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของแผนการจัดการศึกษา ความพร้อมของครอบครัว ลักษณะเฉพาะของผู้เรียนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (หรือฉบับปัจจุบัน) กำหนดเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เป็น นวัตกรรมของแต่ละครอบครัว
10. ตารางแสดงการ จัด ประสบการณ์การ เรียนรู้	ระบุข้อมูลสำคัญ ดังนี้ 10.1 ชื่อกลุ่มประสบการณ์ 10.2 กิจกรรมที่จัด 10.3 คุณภาพของผู้เรียนที่คาดหวังจากกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ได้รับ

รายการ	รายละเอียด
	ทั้งนี้ควรชี้แจงรายละเอียดของกิจกรรมให้มีความชัดเจนและเชื่อมโยงกับการวัดและประเมินผลในข้อ 13 โดยระบุกิจกรรมเบื้องต้นในแผนให้ครอบคลุมที่สุด ซึ่งอาจมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมไปตามสถานการณ์ของการดำเนินวิถีชีวิตของครอบครัวเชื่อมโยงชุมชนและสังคม ความต้องการในการพัฒนาความก้าวหน้าในการเรียนรู้ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้ตามกิจกรรมความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเป็นตัวเอง และ แหล่งเรียนรู้ทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา
11. เทคนิคที่ผู้ปกครองใช้ในการจัดการเรียนรู้	ระบุถึงเทคนิคที่ผู้ปกครองใช้ ซึ่งเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เป็นนวัตกรรมของแต่ละครอบครัว 1.การสร้างให้ผู้เรียนความต้องการที่จะเรียนรู้หรือใฝ่รู้โดยเชื่อมโยงการวิเคราะห์จากพัฒนาการในรายด้านของผู้เรียน เช่น การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ หรือ การสร้างเรื่องเล่าเรื่องการเรียนรู้ เป็นต้น 2. การสร้างให้ผู้เรียนหันมาสนใจกิจกรรมการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ หรือเทคนิคการดึงความสนใจของผู้เรียนเมื่อมีการเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การให้สัญญาณเตือนด้วยเสียงเพลง เป็นต้น
12. สื่อการเรียนรู้	ระบุถึงสื่อข้อมูลความรู้ที่ผู้เรียนจะได้รับ ทั้งจากบุคคล สถานที่ สิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น
13. การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ 13.1 วิธีการประเมินผลของครอบครัว	ระบุถึงวิธีการวัดและประเมินผลของครอบครัวทั้งจากตัวผู้เรียนเองและผู้สอนโดยวิธีการประเมินตามสภาพจริง จากร่องรอยการเรียนรู้ ได้แก่ 1. แฟ้มสะสมงาน สมุดบันทึก ภาพถ่าย 2. การสัมภาษณ์พูดคุย การถ่ายทอดประสบการณ์ 3. การสังเกตพฤติกรรม 4. การสาธิต 5. การทดสอบด้วยเครื่องมือที่ออกแบบให้เหมาะสมสอดคล้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ระบุถึงเกณฑ์ในการตัดสินผลการเรียนรู้ ทั้งในระบบตัวเลข ระบบตัวอักษร ระบบร้อยละ ระบบคำสำคัญสะท้อนมาตรฐานทั้งแบบ 5 ระดับ 4 ระดับ และ 2 ระดับ
13.2 ช่วงเวลาในการประเมินผล	ระบุช่วงเวลาประเมินผลร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในการจัดการศึกษา โดยครอบครัว ทั้งนี้อาจมีการประเมินผลเป็นรายเทอม / รายปี / รายช่วงชั้น

รายการ	รายละเอียด
	หรือระดับชั้น
13.3 หน่วยงานร่วม ในการประเมินผล	ครอบครัวควรสร้างข้อตกลงกับหน่วยงานร่วมถึงวิธีการและเครื่องมือในการประเมินผลเพื่อแสดงคุณภาพผู้เรียนที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้
13.4 วิธีการและเกณฑ์ ในการประเมินผล	กำหนดตามเกณฑ์ของระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ที่ปรับใช้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 สำหรับ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
14. การพัฒนา แผนการจัดการศึกษา	เพื่อเป็นการปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของครอบครัวและพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้เรียน ซึ่งวิเคราะห์จากผลการดำเนินการตามแผนการจัดการศึกษา ที่ผ่านความเห็นชอบทั้งจากผู้เรียน ผู้สอนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยระบุ 14.1 ข้อดี 14.2 ข้อที่ควรปรับปรุง / พัฒนา

แหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

1. สื่อสิ่งพิมพ์

วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอริป จิตตฤกษ์. 2554. ทักษะแห่งอนาคตใหม่/ โดย James Bellanca และ Ron Brandt. กรุงเทพฯ : openworlds.

วิจารณ์ พานิช. (2556). ครูเพื่อศิษย์ สร้างห้องเรียนกลับทาง. มูลนิธิสยามกัมมาจล.

วิจารณ์ พานิช. (2557). สนุกกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. มูลนิธิสยามกัมมาจล.

วิจารณ์ พานิช. (2558). การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. มูลนิธิสยามกัมมาจล.

ทิตนา แคมมณี. (2556). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มปป.). แนวทางการดำเนินงานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว. อักษรไทย.

2. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

www.p21.org/ เครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

<https://www.scbfoundation.com> มูลนิธิสยามกัมมาจล

<http://www.qlf.or.th/> สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.)

3. สื่อบุคคล ★★★★★

ผู้สนใจสามารถสอบถามรายละเอียดในการจัดทะเบียน การเขียนแผน และเทคนิคในการจัดการเรียนรู้ได้จากเครือข่ายครอบครัวบ้านเรียนที่จัดการศึกษารูปแบบกลุ่มประสบการณ์ ในทั้ง 4 ภูมิภาคโดยการติดต่อผ่าน Facebook ดังนี้

ภาคเหนือ : AtukaTuktuk, PatipanThip, AksonPataiWonganutrohd, Stream Sunshine, Utsanee Jeab, Oraphan Lutgenhorst, บ้านเรียนจิบ ลำปาง , เซซุศิริชัย ไวยอริยไพฑมรงค์

ภาคกลาง : KaJeab , SuchaBua, Chawanlak Kriengparinyakij, Ana Homeschool , BunyarattapunNuannaree , Sawatdibud Nuntiya , Sathirakul Hut Kindly, มะลิ- แผ่นดินคานาอัน , Mapring Alamo , JooLohploy

ภาคอีสาน : Moo Ban-suan, Pao-poon, พิชญา ช่างดำ, คนเดิม ดัดตน, Gula Homeschool Art, พรเทพ ปาละสิงห์

ภาคใต้ : กำราบ พานทอง, Amron Langnui, จิราพัชร จันท์แก้ว , ภควรรณ ไชยมณีกร , Watchara Katechoo , มานะ ยะสะนพ, SupindaKraisem, ชนิกา เพียรเจริญ

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในระยะที่ 1 ทำให้เข้าใจความหมายและกระบวนการที่เป็นขั้นตอนและเงื่อนไขของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และผลที่เกิดของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 และนำผลที่ได้จากการวิจัยในระยะดังกล่าวมาทำการวิจัยในระยะที่ 2 ในการสร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งผลการวิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. เหตุผลในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้ปกครองต้นแบบที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีจุดเริ่มต้นหรือมูลเหตุที่ทำให้ไม่ส่งลูกเข้าเรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งสามารถจำแนกเหตุผลได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับบุคคลและครอบครัว ระดับชุมชนและสังคม กล่าวคือ ระดับบุคคลและครอบครัว ประกอบด้วยเหตุผลสำคัญ คือ ตัวบุตรประสบปัญหาทำให้ต้องจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ ปัญหาสุขภาพที่ที่ต้องการการดูแลพิเศษ บุตรไม่สามารถปรับตัวเข้ากับกฎระเบียบของโรงเรียนได้ และบุตรถูกกระทำความรุนแรงในโรงเรียน เจตคติของผู้ปกครองที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ ประสบการณ์ในอดีตที่ไม่ดีเกี่ยวกับโรงเรียนของผู้ปกครอง ต้องการที่จะมอบสิ่งที่ดีที่สุดให้แก่ลูก อุปนิสัยรักความสันโดษ รักอิสระและนอกกรอบ มีศักยภาพที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้รับแบบอย่างทางสังคมที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีถิ่นที่อยู่อาศัยที่ไม่เอื้อต่อการไปโรงเรียน ระดับชุมชนและสังคม ประกอบด้วยสถานการณ์ของโรงเรียนไม่เหมาะสม เช่น มีการเก็บค่าเล่าเรียนที่สูงมาก คุณภาพของผู้สอนไม่เหมาะสม เป็นต้น ได้รับการสนับสนุนทางสังคม ทั้งทางด้านข้อมูลข่าวสารและกฎหมายที่เอื้อให้จัดการศึกษาโดยครอบครัว การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ผู้ปกครองหันมาจัดการศึกษาให้แก่บุตรของตนเองซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549: 27-29) และงานวิจัยยุทธชัย เนลิ้มชัย (2543: 278-280) ที่ศึกษาสาเหตุและภูมิหลังของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมาแล้วในระยะก่อนหน้า

อีกหนึ่งมูลเหตุในระยะเริ่มต้นของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังคงเป็นแรงผลักดันให้ผู้ปกครองพัฒนาศักยภาพของลูกเรื่อยมา จวบจนเมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาไ้ระยะหนึ่งจนเกิดความมั่นใจว่าสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ ผู้ปกครองจึงเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาสู่การจัดการศึกษาโดย

ครอบครัวยุทธศาสตร์และการทำงานให้แก่บุตรโดยมีเหตุผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์และการทำงาน สามารถตีความออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับบุคคลและครอบครัว ประกอบด้วย ตัวบุตรประสบปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการปรับตัวในสังคม เจตคติของผู้ปกครองที่เอื้อให้เกิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เช่น การตระหนักรู้ถึงปรัชญาของการศึกษาที่แท้จริง ความต้องการในวัยเรียนของตนเอง เป็นต้น ศักยภาพของผู้ปกครองที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เช่น มีเป้าหมายการพัฒนาบุตรที่ชัดเจนมากขึ้น มีปรัชญา/แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาบุตรให้มีทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เป็นต้น มีถิ่นที่อยู่อาศัยและสภาพครอบครัวเอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ระดับชุมชนและสังคม ประกอบด้วย สถานการณ์ในโรงเรียนเอื้อให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ศาสนาที่ครอบครัวนับถือเอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

2. ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในมุมมองของครอบครัต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ

ผู้ปกครองในครอบครัต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่างมีมุมมองที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกได้เป็น 2 มิติ ดังนี้

2.1.1 ด้านผลลัพธ์

ผู้ปกครองที่เป็นกรณีศึกษามักให้ความสำคัญกับคุณลักษณะที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานในเชิงของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน 6 ประการ ดังนี้

1. ฟังตนเองได้ ผู้ปกครองที่เป็นต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิตและการทำงานต่างมีความเห็นพ้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่าการที่ลูกจะสามารถดำเนินชีวิตได้ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องฟังตนเองได้คือการที่ลูกสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเองและฟังผู้อื่นให้น้อยที่สุดและลดการพึ่งพาพ่อแม่ให้เร็วที่สุดเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างอิสระและมั่นคง แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงผลิตปัจจัยสี่ได้ด้วยตัวเอง ทำกิจวัตรประจำวันและงานบ้านด้วยตัวเอง รู้จักความถนัดและความชอบของตนเอง ค้นหาแหล่งความรู้ได้ด้วยตัวเอง

2. ปรับตัวได้ง่าย ผู้ปกครองตระหนักรู้ด้วยความเป็นจริงบนพื้นฐานของชาวพุทธจึงได้มีการเตรียมการในเรื่องของการปรับเปลี่ยนตัวเองของบุตรให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสภาวะที่เกิดการ

เปลี่ยนแปลง ใน 3 ด้าน คือ มีความยืดหยุ่น เอาชีวิตรอดได้ ดำเนินชีวิตได้ภายใต้สภาวะที่แตกต่าง ทั้งทางวัฒนธรรมและสังคม ดังนี้

3. แก้ไขปัญหาเป็น มนุษย์ที่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดการดำเนินชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้จะสามารถพบกับความสุขและความสำเร็จในการทำงาน ผู้ปกครองที่ จึงมุ่งเน้นทักษะในการแก้ไขปัญหาให้กับบุตรของตน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ การเข้าใจสาเหตุและที่มาของปัญหา การเผชิญและตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตัวเองและการยอมรับผลของการกระทำ

4. เข้ากับคนอื่นได้ดี ผู้ปกครองพยายามมุ่งเน้นทักษะทางสังคมเพื่อให้บุตรสามารถดำเนินชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้ โดยถือเป็นหัวใจหลักสำคัญในการพัฒนาบุตร ทั้งนี้ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ การเข้าใจผู้อื่น มีท่าทีเป็นมิตรและสื่อสารสร้างมิตร การดูแลเอาใจใส่และให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

5. คิดริเริ่มสร้างสรรค์ สิ่งที่เป็นผลลัพธ์ที่ผู้ปกครองพยายามปลูกฝังและก่อให้เกิดทักษะในตัวบุตรเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะมีการแข่งขันในตลาดแรงงานเพื่อให้ได้มาซึ่งแรงงานที่มีศักยภาพสูง คือ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง นั่นคือ มีความกล้าแสดงออกและสร้างสรรค์ผลงานได้ด้วยตัวเอง

6. มีความรับผิดชอบ ผู้ปกครองพยายามปลูกฝังคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกับผู้อื่นให้แก่บุตร โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ด้านคือ การทำงานจนสำเร็จและการยอมรับฟังการวิพากษ์จากผู้อื่น

จากนิยามความหมายที่ของการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ในมุมมองของกรอบครวัตนแบบที่ประสบความสำเร็จ พบว่ามีความสอดคล้องกับทักษะตามแนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งขยายความโดย วิจารณ์ พานิช (2555)ถึงทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วยทักษะย่อยๆ 5 ประการ คือ 1. ยืดหยุ่นและการปรับตัว (Flexibility and Adaptability) 2. การริเริ่มและกำกับดูแลตนเองได้ (Initiative and Self-Direction) 3. ทักษะด้านสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Social and Cross-cultural Skills) 4. การเพิ่มผลผลิตและความรู้รับผิดชอบ (Productivity and Accountability) 5. ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ (Leadership and Responsibility) โดยไม่มีการขยายความของ ความหมายทั้ง 5 ประการให้เห็นอย่างละเอียดแต่อย่างใด ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เกิดการวิพากษ์และตกผลึกในนิยามความหมายของทักษะดังกล่าวภายใต้บริบทและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ

2.1.2 ด้านกระบวนการ ผู้ปกครองได้ให้ความหมายในเชิงกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในแง่ของการเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากต้นแบบและการเรียนรู้จากการลงมือทำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) เรียนรู้จากประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตมุ่งเน้นการเรียนรู้ที่ทำให้บุตรได้รับประสบการณ์ตรงจากการได้สัมผัสเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ กระบวนการที่นำมาใช้สามารถจำแนกได้ตามช่วงอายุของผู้เรียน คือ การเล่นและการเผชิญสถานการณ์จริง

2) เรียนรู้จากตัวแบบ

การเรียนรู้ของมนุษย์ที่นอกเหนือจากการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังสามารถเรียนรู้และแสดงพฤติกรรมได้อย่างรวดเร็วจากการเลียนแบบบุคคลใกล้ชิด โดยเริ่มจากพ่อแม่และขยายไปสู่บุคคลอื่น ผู้เรียนที่ผ่านการศึกษาโดยครอบครัวมักมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่และครูหรือผู้เชี่ยวชาญที่ถ่ายทอดความรู้

3) เรียนรู้จากการลงมือทำ

การเรียนรู้มีใช้อยู่แต่เพียงในตำราเท่านั้น ครอบครัวต้นแบบที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต่างมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือทำจนเกิดเป็นทักษะหรือความเชี่ยวชาญกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือทำนี้ เกิดขึ้นจากการลงมือทำงานบ้าน การทำงานหารายได้ และการทำงานจิตอาสา

กระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีความสอดคล้องกับหลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ยึดกิจกรรมหรือประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหลัก กิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการ สนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนทำหน้าที่อำนวยความสะดวกหรือสรรหาแหล่งและกิจกรรมการเรียนรู้ และกิจกรรมมุ่งเน้นการเผชิญ แก้ไขปัญหาโดยผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. กระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

กระบวนการในการจัดการศึกษาซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการจัดการศึกษาภายใต้เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

3.1 ขั้นตอนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้ปกครองต้นแบบมีวิธีการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 สามารถจำแนกได้เป็น 6 ขั้นตอน คือ

- 1) ศึกษาสภาพของผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัว ประกอบด้วย การสังเกตผู้เรียนและการสร้างข้อตกลงร่วมกันในครอบครัว
- 2) การวางแผนการจัดการศึกษา ประกอบด้วย การวางแผนการจัดทะเบียนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและการวางแผนทางการจัดการศึกษา
- 3) การค้นคว้าหาข้อมูล ประกอบด้วย การค้นหาจากสื่อและการค้นหาจากผู้รู้

4) การดำเนินการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การสร้างแรงบันดาลใจให้แก่บุตรและ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

5) การประเมินผล ประกอบด้วย การประเมินภายในและการประเมินภายนอก

6) การปรับปรุงการเรียนรู้ ประกอบด้วย การสร้างข้อตกลงร่วมและการเชื่อมโยง ต่อ ยอดการเรียนรู้

ทั้งนี้ขั้นตอนในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานใน ศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับวงจรเดมมิ่งหรือวงจรควบคุมคุณภาพ PDCA ซึ่งเป็นคำย่อของ Plan-Do-Check-Act หรือ การวางแผน – การปฏิบัติ – การตรวจสอบ – การปรับปรุง ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan – P) คือ การศึกษาสภาพของผู้เรียนและความพร้อมของ ครอบครัว การวางแผนการจัดการศึกษา และ การค้นคว้าหาข้อมูล ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do – D) คือ การดำเนินการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check – C) คือ การ ประเมินผล ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุง (ACT – A) คือ การปรับปรุงการเรียนรู้ ซึ่งวงจรดังกล่าวเป็น เครื่องมือที่จะทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานใน ศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขและบริบทของแต่ละครอบครัวที่แตกต่าง กันจึงต้องมีการปรับปรุงวงจรคุณภาพให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของแต่ละครอบครัว

3.2 เงื่อนไขที่ทำให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบความสำเร็จ สภาวะหรือข้อแม้ที่ต้องเกิดขึ้นเพื่อให้ผู้ปกครอง สามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้ เป็นผลสำเร็จ สามารถจำแนกปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้ 2 ระดับ คือ

1) ปัจจัยระดับบุคคล ประกอบด้วย 1.1) ผู้จัดการศึกษาหลักซึ่งต้องทำบทบาทในการชี้แนะ แสวงหาแหล่งและกิจกรรมการเรียนรู้ พาลงมือปฏิบัติ จัดสรรเวลาในการเรียนรู้ จัด สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ แสวงหาโอกาสในการเรียนรู้ และมั่นคงต่อแนวทางจัดการศึกษา 1.2) คู่สมรส ควรมีส่วนร่วมในการทำสนับสนุนทางอารมณ์แก่ผู้จัดการศึกษาหลักและช่วยเหลือในการ จัดการเรียนรู้

2) ปัจจัยระดับหน่วยงาน ประกอบด้วย เงื่อนไขของหน่วยงานที่จะทะเบียนการจัด การศึกษาโดยครอบครัวและเทคนิคในการแปรเปลี่ยนเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคจากหน่วยงานมาเป็น ปัจจัยเสริมให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ประสบผลสำเร็จ

4. ผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้สร้างผลลัพธ์ให้ปรากฏแก่ทั้งผู้เรียนและครอบครัว ดังนี้

4.1 ด้านผู้เรียน ได้แก่ 1) เจตคติที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เป็นไปในทิศทางบวกคือ รู้สึกชื่นชอบในความแตกต่างที่ตนเองได้รับจากการเรียนรู้ตามแนวทางนี้ ความรู้สึกสนุกที่ได้ทำในสิ่งที่ตนเองรักจนกลายเป็นความถนัด 2) บุคลิก ลักษณะของผู้เรียน สามารถปรับตัวเข้าได้กับทุกสภาพและสถานการณ์แวดล้อม มีความเป็นผู้ใหญ่ทั้งทางด้านแนวคิดและการแสดงออกของพฤติกรรม มีความชัดเจนในตัวเองและมุ่งมั่นสูง ในขณะที่ผู้เรียนบางคนที่มีบุคลิกภาพที่ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยมีผู้ปกครองที่เข้าใจบุตรอย่างแท้จริงจะช่วยให้สามารถปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้กว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน 3) ทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ปรากฏคุณลักษณะตามที่ผู้ปกครองได้ให้นิยามความหมายของทักษะชีวิตและการทำงานไว้ทั้งทางด้านการพึ่งตนเอง ปรับตัวได้ง่าย แก้ไขปัญหาเป็น เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความรับผิดชอบ

4.2 ด้านครอบครัว ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดในด้านครอบครัวทั้งการตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษาเพื่อชีวิตและการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต

5. การเชื่อมโยงผลการวิจัยระยะที่ 1 สู่การวิจัยระยะที่ 2

ข้อมูลจากการวิจัยในระยะที่ 1 สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 คือ 1) เขียนแผนของตัวเอง เขียนให้คนอื่นเข้าใจ 2) มุ่งเน้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 3) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของบุตร 4) จัดลำดับความสำคัญของการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน 5) ลงมือทำในแบบของบ้านตัวเอง 6) หาเพื่อนคู่คิด หามิตรให้คำปรึกษา 7) แสวงหาเทคนิคในการจัดการเรียนรู้ 8) รับรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นจริง คือประเมินผลตามสภาพที่เกิดขึ้นจริงและปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้

6. แผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยเทคนิคการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้และการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion) มาใช้สร้างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยมีขั้นตอน คือ

1) การจัดทำกรอบแนวคิดของแผนและคู่มือฯ ทั้งนี้เมื่อการวิจัยในระยะที่ 1 สิ้นสุดลงได้นำแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรและคู่มือโดยมุ่งเน้นไปที่หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum) มาใช้ในการร่างแผนและคู่มือการจัดการศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้และเพิ่มเติมใน

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตผู้เรียน เทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2) การจัดทำร่างแผนและคู่มือฯ เพื่อให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญพิจารณา

3) การจัดทำแผนและคู่มือฯ ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

4) การวิพากษ์แผนและคู่มือฯ นำแผนและคู่มือที่ปรับปรุงแล้วไปจักษุชนทนากลุ่มกับผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะจัดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

ทั้งนี้การปรับปรุงและพัฒนาแผนและคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีความเหมาะสมและสามารถนำไปปฏิบัติได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

ระดับบุคคลและครอบครัว

1. จากข้อค้นพบที่ว่า การตกผลึกถึงแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องใช้เวลาในการจัดการศึกษามาแล้วระยะหนึ่ง ซึ่งไม่ต่ำกว่า 3 ปี ดังนั้นผู้ปกครองที่เคยจัดการศึกษาตามแนวทางนี้มาอย่างยาวนานควรมีการรวมกลุ่มเพื่อให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองมือใหม่เพื่อให้สามารถย่นระยะเวลาในการตกผลึกให้น้อยลง

2. จากข้อค้นพบที่ว่า จากข้อค้นพบที่ว่า ผู้ปกครองมักมีความหวั่นไหวและไม่มั่นใจถึงกระบวนการในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนั้นหากมีการรวมกลุ่มกันทั้งแบบประจำ เฉพาะกิจหรือเครือข่ายออนไลน์จะช่วยเสริมความมั่นใจและเพิ่มเทคนิคในการจัดการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนและกันจากข้อค้นพบที่ว่า

3. จากข้อค้นพบที่ว่า ผู้ปกครองมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ตามแนวธรรมชาติและประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งมีเทคนิคในการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างไปตามพัฒนาของผู้เรียน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและควรเผยแพร่สู่ผู้ปกครองมือใหม่ผ่านสื่อต่างๆ

ระดับหน่วยงาน

ผลการวิจัย พบว่าเงื่อนไขของหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นปัจจัยผลักดันให้ผู้ปกครองแสวงหาหาหน่วยงานที่เอื้อให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 คือ สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มประสบการณ์ โดยที่หน่วยงานร่วมประเมินผลตามสภาพที่เกิดขึ้นจริง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่ประถมศึกษา โรงเรียนที่รับผิดชอบ และสถาบันการศึกษาทางไกล ควรศึกษาข้อมูลด้านจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของผู้จดทะเบียนและจัดทำเกณฑ์ในการประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของผู้จดทะเบียนด้วยความยืดหยุ่นและหลากหลาย

ระดับนโยบาย

1. ผลการวิจัยวิจัย พบว่า ผู้เรียนทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 แม้ไม่เคยไปโรงเรียนเลย แต่ได้รับการศึกษาโดยครอบครัวในหลักสูตรที่มุ่งเน้นประสบการณ์การเรียนรู้ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการควรมีคำสั่งในเชิงนโยบายเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถใช้แผนในกลุ่มประสบการณ์ในการจัดการศึกษาได้ โดยให้เจ้าหน้าที่ประเมินผลจากสภาพจริงตามเป้าหมายของครอบครัวและประสบการณ์ของผู้เรียนแทนการประเมินจากเอกสาร หลักฐานต่างๆ

2. ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองมือใหม่ที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการเขียนแผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวก็มีความกังวลและไม่สามารถเขียนแผนรวมทั้งจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีของครอบครัวได้ในปีแรกๆ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการควรมีนโยบายสนับสนุนการรวมกลุ่มของผู้ปกครองทั้งใหม่และเก่าในการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวบนท้องถิ่นของตนเองโดยการสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร งบประมาณและสถานที่ในการพบปะพูดคุย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การทำวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เพียงด้านเดียว ไม่ครอบคลุมถึงองค์รวมของทักษะตามแนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาในเชิงลึกถึงทักษะองค์รวมของผู้เรียนที่ผ่านการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

2. การศึกษาในครั้งนี้มุ่งขจัดอิทธิพลของระบบโรงเรียน มีเกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษาที่ไม่เคยเรียนในระบบโรงเรียนมาก่อน จึงทำให้กรณีศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้มีอายุเฉลี่ยอยู่ในช่วงวัยเด็ก จึงทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ถึงทักษะในการทำงานที่มีรายได้ หากมีการศึกษาในครั้งต่อไปควรทำการศึกษาในระยะยาวถึงทักษะชีวิตและการทำงานของผู้เรียนที่ประกอบอาชีพและสามารถหารายได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้

3. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการอธิบายความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เชิงลึกในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลขนาดเล็กด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่สามารถนำไปอ้างอิงกับกรณีอื่นๆได้ ในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรทำการศึกษาในกลุ่มผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วยวิธีการเชิงปริมาณเพื่อนำเสนอให้เห็นผลในเชิงประจักษ์เพื่อใช้ผลักดันเชิงนโยบายต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ โชว์สูงเนิน. (2554). การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว. สารนิพนธ์ ศ.ม. (เศรษฐศาสตร์การศึกษา).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: พรินทวาทกราฟฟิค.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). หลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ. กรุงเทพฯ: อักษรไทย.
- กันตพงษ์ คงหอม. (2555, กรกฎาคม-ธันวาคม). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเดียว. ศึกษาศาสตรมหาวิทยาลัยทักษิณ. 12 (2): 28-35.
- กิริติ บุญเจือ. (2522). ปรัชญาอัตถิภาวนิยม. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- กุลวิภา ชีพรับสุข. (2546). อนาคตภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในทศวรรษหน้า. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (หลักสูตรและการนิเทศ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ขจรศักดิ์ อินทรโสภณ. (2549). การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- งามตา วรินทร์านนท์. (2545). การถ่ายทอดทางสังคมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. เอกสารคำสอนวิชา วป. 581. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จรัญศักดิ์ พีรศักดิ์โสภณ. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมด้านอารมณ์จากครอบครัวและจากเพื่อนกับปรีชาเชิงอารมณ์ของนักเรียนวัยรุ่นตอนต้น. ปริญญานิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.
- จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์. (2547). การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ปรัช.ด. (การศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2555). *สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: วี พรินท์.
- (2554). *การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง*. นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- (2556). *การพัฒนาหลักสูตร ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: วี พรินท์.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2547). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2524). *พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2 จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- (2531). *ชุดฝึกอบรมการเสริมสร้างลักษณะของข้าราชการพลเรือน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และ งามตา วนินทนนท์. (2551). *การวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดทางจิตแบบพหุมิตติด้านการมีภูมิคุ้มกันตน*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน; อรพินทร์ ชูชม; และ งามตา วนินทนนท์. (2528). *ปัจจัยทางจิตวิทยานิเวศที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของมารดาไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดุจเดือน พันธุมนาวิน; และ อัมพร ม้าคะนอง. (2547). *ปัจจัยเชิงเหตุและผลของพฤติกรรมการพัฒนาเด็กเรียนของครูคณิตศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- ดุชนิ โยเหลา. (2535). *รายงานการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทยโดยใช้การวิเคราะห์เมตา*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทรงศักดิ์ กฤติยาภิชาติกุล. (2546). *ความเป็นไปได้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(การบริหารการศึกษา). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- ทองไพเราะ สถาวรินทุ. (2543). *การตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ปกครอง*. วิทยานิพนธ์ นท.ม.(นิเทศศาสตร์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- ทิพย์ฉมพร เกษโกมล; ปราณี เสนีย์; และยุพิน เนียมแสง. (2551). *ปัจจัยเชิงเหตุและผลที่เกี่ยวกับพฤติกรรมตำรวจในการปลูกฝังอบรมบุตรชายให้เคารพกฎระเบียบ*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- ทิตนา แหมมณี. (2546). *การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: เสริมสิน พรี่เพรส ชิสเท็ม.

- (2556). ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนที่มีประสิทธิภาพ.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ. (2551). การสำรวจและสังเคราะห์ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม.
กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม.
- นภเนตร ธรรมบวร. (2541). รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
...ประเด็น บทบาทของครอบครัวกับการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ.
- นิลวรรณ แซ่จิ๋ว. (2543). อนาคตภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในกรุงเทพมหานคร.
วิทยานิพนธ์ปริญญา กศ. ม. (วิจัยการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2554). การพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ประทีป จินนี่. (2540). การวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม. มนุษย์เอกสารคำสอน.
กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ผานิดา บัวขำ. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมเรื่องอารมณ์โกรธโดยแม่กับ
พฤติกรรมจัดการอารมณ์โกรธของเด็กก่อนวัยเรียน: เปรียบเทียบระหว่างเด็กไทยกับ
เด็กญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. (2532). สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน : แนวทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์.
กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาวิชาการ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2555). ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาษิณี สุชน. (2547). การเปรียบเทียบพัฒนาการทางสังคม การอบรมเลี้ยงดูและแรงจูงใจไฟ
สัมผัสของเด็กที่ได้รับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบบ้านเรียนและเด็กที่เรียนใน
โรงเรียนปกติ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ยุทชัย เฉิมชัยและคณะ. (2543). รายงานการศึกษาวิจัย “รูปแบบและพัฒนาการการจัด
การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย”. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานปฏิรูปการศึกษาระดับพื้นฐาน
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ลาดทองใบ ภูอภิรมย์. (2531). การถ่ายทอดทางสังคมกับงานของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. ใน
ประมวลบทความทางวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์ เอกสารฉบับพิเศษ ในวันครบรอบปีที่
33 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์
- (2556). *สนุกกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- (2557). *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: .มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2556). *กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา กรณีกระบวนทัศน์ต่อการศึกษาในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- วีรุธ มาพะมิตรานนท์: และ เสาวลักษณ์ อัสวเทววิช. (2551). *จิต 5 ปันยอดมนุษย์*. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เนท.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. (2532). *ความแปลกแยกกับพฤติกรรมการทำงานของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- สมจิตร ยิงยงดำรงฤทธิ์. (2551). *การจัดกระบวนกรเรียนรู้ของกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2452*. ปรินญาณินพนธ์ กศ. ด.(การศึกษาผู้ใหญ่).กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สมศักดิ์ สีดากุลฤทธิ์. (2545). *ปัจจัยการถ่ายทอดทางสังคมเชิงวิชาชีพครูที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์วิชาชีพและพฤติกรรมกรปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของครูแนะแนว*. ปรินญาณินพนธ์ วท.ด. (พฤติกรรมศาสตร์).กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). *รูปแบบและพัฒนากการการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *การติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนากการการจัดการศึกษาโดยครอบครัว*. กรุงเทพฯ : สำนักงาน.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). *รายงานการวิจัย สภาพการณ์และฐานข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549). *คู่มือครอบครัว ก้าวแรกสู่บ้านเรียน : หลักคิดและกระบวนกรเข้าสู่การศึกษาโดยครอบครัว*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานสภาการศึกษา. (2551). *การติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนากการการจัดการศึกษาโดยครอบครัว*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- สุวรรณี ยะหะกร และคณะ. (2553). *รายงานการวิจัย “การพัฒนาระบบกรเรียนการสอนโดยครอบครัวสำหรับเด็กในช่วงชั้นที่ 1 และ 2”*. นนทบุรี: สุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุนทร โคตรบรรเทา. (2553). *การพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้*. กรุงเทพฯ: ปรินญาชน.
- เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป. (2510). *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- แสงเดือน นนทเปาระยะ. (2547). *การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนบ้านสำหรับเด็กอายุ 3- 6 ปี ในสังคมไทย*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- แสง ทวีคุณ และคณะ. (2546). *ผลของการพัฒนาจิตและทักษะต่อพฤติกรรมการปลูกฝังวินัยแก่นักเรียนของครู*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- อมรวิรัช นาครทรรพ. (2543). *รายงานการวิจัย “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ประสิทธิภาพของนานาชาติ”*. กรุงเทพฯ: เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป.
- อรพินท์ ชูชม. (2549). *การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อำพา แก้วกำก. (2547). *สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว*. วิทยานิพนธ์ กศ. ม. (การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อุบล เลี้ยววาริณ. (2534). *ความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อจิตลักษณะและพฤติกรรมสุขภาพของผู้ปฏิบัติงานในเขตกรุงเทพมหานคร*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive Theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Berk, L.E. (2000). *Child Development* (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon. 23-38.
- Creswell J.W.; & Plano Clark V.L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. (2nd ed.). Los Angeles: Sage Publications, Inc.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- DeFleur, M.L.; & Ball-Rokeach, S.J. (1989). *Theories of mass communications*. London: Longman Group.
- Epstein, J.L. (1983). *Effects on Parents of Teacher Practices of Parent Involvement*. Center for the Social Organization of Schools. Johns Hopkins University, Baltimore, Maryland.
- Erickson, G. (1962). *Deviant Behavior*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Fishbein, M.; & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley/Guilford.
- Glenn W.; & Mary L. (2008). *Home-School Relations: Working Successfully With Parents and Families*. London: Allyn and Bacon.
- Griffith, M. (1997). *The Homeschooling Handbook*. California: Prima Publishing.

- Holt, J. (1983). *Schools and home schoolers: A fruitful partnership*. Phi Delta Kappan, 64, 391-394.
- Home School Legal Defense Association. (1999). *Home Education Across the United States*. CA: HSLD.
- House, J. S. (1981). *Work Stress and Social Support*. Reading, Mass: Addison-Wesley
- Hubbard P.; & Muhlenkamp AF.; & Brown N. (1984). *The relationship between social support and self-care practices*. Nursing Research ,33.
- Humphrey, J.H. (1998). *Job Stress*. Needman Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Hünkar Korkmaz.; & Güler Duman. (2013). Public understanding about homeschooling: A preliminary study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 16 (2014), 3891 – 3897.
- James Bellanca and Ron Brandt. (2010). *21st Century Skills : Rethinking How Students Learn*. London: Solution Tree Press.
- Kariane, N. (2002). *Understudied Education: Toward Building a Homeschooling research* .
- Lodewyk, K. R.; & Winne, P. H. (2005). *Relations Among the Structure of Learning Tasks, Achivement, and Changes in Self-Efficacy in Secondary Students*. *Journal of Educational Psychology*, Vol. 97(1), 3-12.
- Lowe J.; & Thomas A. (2002). *Educating your child at home*. London: Continuum.
- Lyman, I. (1998). *Homeschooling: Back to the Future*. Cato Policy Analysis No. 294.
- Mayberry , Maralee ; et al. (1995). *Home schooling Parents as Educators*. California: Corwin press.
- McIntyre, T. (2003). *Teaching social skills to kids who don't yet have them*. Learning Disabilities Online: ldonline.org.
- Michener,H.A.; & Delamater,J.D. (1999). *Social psychology (4th ed.)*. Fort Worth,TX: Harcourt Brace.
- Moore, R. (1986). "Research on Sociability." *The Parent Educator and Family Report*. Vol. 4, no. 1.
- National Center for Education Statistics. (2004). *1.1 MidRion Homeschooled students in the United States in 2003*. (NCES 2004–115). U.S. Department of Education.
- Noel, A.; Stark, P., & Redford, J. (2013). *Parent and family involvement in education, from the National Household Education Surveys Program of 2012* (NCES,2013-028). Retrieved from National Center for Education Statistics Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education.

- Partnership for 21st Century Skills . (2007). *Beyond the three Rs: Voter attitudes toward 21st Century Skills*. Tucson, AR: Author.
- .(2008). *21st century skills, education & competitiveness*. Tucson, AR: Author.
- Ray, B. (2002). *Customization through homeschooling*. Educational Leadership, 50-53.
- Rothermel, P. (2004). *Home-education: comparison of home- and school-educated children on PIPS baseline assessments*. Journal of early childhood research: Sage Publications.
- Teddlie,C.; & Tashakkori, A. (2003). *The past and future of mixed methods research: From data triangulation to mixed method model designs*. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (p.671-702). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Teddlie,C.; & Tashakkori, A. (2006). *A General Typology of Research Design Featuring Mixed Methods*. Research in the schools.13(1). 12-28.
- Teddlie,C.; & Tashakkori,A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Sage Publications, USA.
- Taylor, D. (2010). *Are All Homeschooling Methods Created Equal?*. Homeschooling Methods.
- Van Galen.; & Pitman, M. A. (Ed.).(1991). *Home schooling: Political, historical, and pedagogical perspectives*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation.
- Van Oostrum L.J.; & Van Oostrum K. (1997). *Loaves for Life. Home Education - a way to freedom and equality*. Totiusdal: The Association for Homeschooling.
- Wood, P. (2003). *Homeschooling and Higher Education*. ERIC Clearinghouse on Higher Education.
- Yin, R.K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods, 4th Edition*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล

น้ำผึ้ง มีศิลป์

วันเดือนปีเกิด

4 เมษายน 2519

สถานที่เกิด

อ.เมือง จ. อุทัยธานี

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

122/54 ม.ชื่นกมลนิเวศน์ 5 แขวงรามอินทรา

เขตคันนายาว กรุงเทพฯ 10230

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2541

เศรษฐศาสตรบัณฑิต

จาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2547

พัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต

จาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ. ศ. 2556

รัฐศาสตรบัณฑิต

จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง

